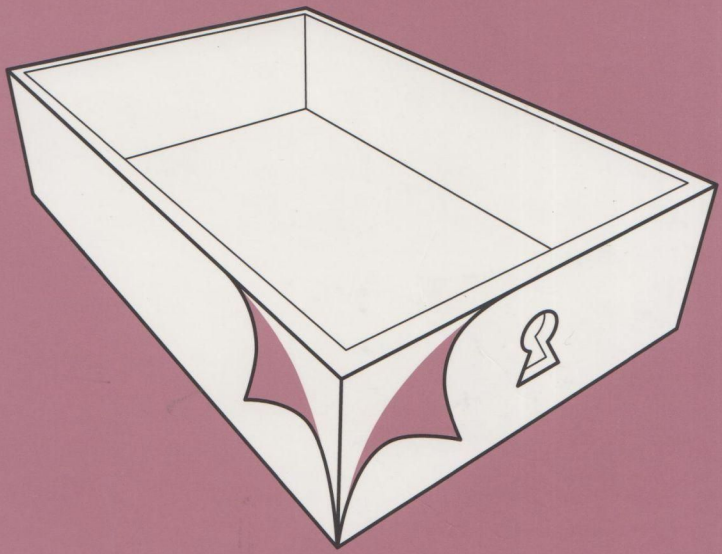
Didier Anzieu

Deri-Ben

METİS ÖTEKİNİ DİNLEMEK

METİS / ÖTEKİNİ DİNLEMEK

Didier Anzieu

DERİ-BEN

Didier Anzieu (1923-1999), eğitimini Ecole Normale Superieur'da yapmış, felsefe doçentliği sınavında başarılı olduktan sonra psikolojiye yönelmiştir. Psikolog olarak çalışırken, dermatolojide de staj yapar. Annesinin trajik öyküsü Anzieu'yü psikolojiden psikanalize yönlendirir. 1949-53 arasında Lacan ile analiz yapar. Psikanaliz eğitimini Paris Psikanaliz Cemiyeti'nde tamamlamış, 1964'te Fransız Psikanaliz Birliği'nin kurucuları arasında yer almıştır. Akademik alanda, psikolojiye tıp ve felsefe eğitiminden özerklik kazandırmak için mücadele etmiş, otoanaliz ve deri-ben konusundaki özgün yaklaşımlarıyla tanınmıştır. Anzieu'nün başlıca eserlerinden bazıları şunlardır: *Freud'un Otoanalizi ve Psikanalizin Keşfi* (Metis, 2003), *Beckett et le psychanalyste* (Beckett ve Psikanalist); *Créer, détruire* (Yaratma ve Yok Etme); *Le groupe et l'inconscient* (Grup ve Bilinçdışı).

METİS YAYINLARI
Ötekini Dinlemek 21

DERİ-BEN
Didier Anzieu

Fransızca Basımı: Le moi-peau, Dunod, 1995

© Editions Dunod, Paris, 1995
© Metis Yayınları, 2005
© Türkçe çeviri: Nesrin Tura Demiryontan, 2005

Birinci Basım: Nisan 2008

Dizi Yayın Yönetmeni: Saffet Murat Tura
Yayıma Hazırlayan: Müge Gürsoy Sökmen

Dizi Kapak Tasarımı: Yetkin Başarır
Dizgi ve Baskı Öncesi Hazırlık: Metis Yayıncılık Ltd.
Baskı ve Cilt: Yaylacık Matbaacılık Ltd.

Metis Yayınları
İpek Sokak No. 5, 34433 Beyoğlu İstanbul
Tel: 212 2454696 Faks: 212 2454519
e-posta: info@metiskitap.com
www.metiskitap.com

ISBN-13: 978-975-342-663-3

Didier Anzieu
Deri-Ben

Önsöz
Évelyne Séchaud

Fransızcadan Çeviren
Nesrin Tura Demiryontan

İçindekiler

Sunuş, *Saffet Murat Tura* 11

İkinci Basıma Önsöz
"On Yıl Sonra Deri-Ben", *Évelyne Séchaud* 13

I. KEŞİF

1. Epistemolojik Önçalışma 37

Bazı Genel İlkeler 37

1. Beyin ya da deri; 2. Oluşum ya da yapı; 3. Mantıksal gelişme ya da metaforik yenilenme; 4. Uygarlığın güncel huzursuzluğu; 5. Kabuk ya da çekirdek; 6. İçerik ya da içeren.

Dokunma ya da Deri Evreni 47

1. Dilbilimsel yaklaşım; 2. Fizyolojik yaklaşım; 3. Evrimci yaklaşım; 4. Dokubilimsel yaklaşım; 5. Psikofizyolojik yaklaşım; 6. Etkileşimci yaklaşım; 7. Psikanalitik yaklaşım.

2. Dört Veri Dizisi 58

Etolojik Veriler 59
Grup Verileri 66
Yansıtmaya İlişkin Veriler 69
Cilt Hastalıklarına İlişkin Veriler 71

3. Deri-Ben Kavramı 74

Ağız-Meme ve Deri-Meme 74
Deri-Ben Düşüncesi 78
Ortak Bir Deri Fantezisi ve Bu Fantezinin Narsisistik ve Mazoşistik Değişkeleri 79

4. Marsyas'la İlgili Yunan Miti 85

Toplumsal-Kültürel Çerçeve 85
Mitin Birinci Bölümü 87
İkinci Bölüm: Sekiz Mit Teması 88

5. Deri-Benin Ruhsal Doğumu 95
Anne-Çocuk İkili Sisteminde Çifte Geribeslenme 95
Bilişsel ve Psikanalitik Bakış Açıları Arasındaki Ayrılıklar 98
Arayüz Olarak Düşünülen Deri-Benin Özellikleri 103
İki Klinik Örnek 106
Juanito'nun Vaka Kaydı: Bir Erkek Çocuğu ve Yapışkanlı Kâğıtlar 106
Éléonore'un Vaka Kaydı: Kevgir Kafalı Kız 107

2. YAPI, İŞLEVLER, AŞMA

6. Deri-Benin İki Öncüsü: Freud, Federn 111
Freud ve Benin Topografik Yapısı 111
Dilin Aygıtı 112
Ruhsal Aygıt 114
Temas Engelleri 116
Arayüz Olarak Ben 122
Ruhsal Aygıtın Topografik Şemasının Mükemmelleştirilmesi 127
Federn: Ben Duyguları, Ben Sınırlarının
Dalgalanmasına İlişkin Duygular 129
Federn'in Özgünlüğü 129
Ben Duyguları 132
Benin Sınırlarına İlişkin Duygular 134
Edgar'ın Vaka Kaydı ya da
Uyanırken Yaşanan Bir Ayrışma Durumu 135
Ben Sınırlarının Dalgalanmasına İlişkin Duygular 136
Ben Durumlarının Bastırılması 137

7. Deri-Benin İşlevleri 138
Deri-Benin Sekiz İşlevi 140
1. Tutma; 2. İçerme; 3. Uyarılma engeli; 4. Bireyleşme;
5. Duyulararasılık; 6. Cinsel uyarılma desteği;
7. Libidonun yeniden yüklenmesi; 8. İzlerin kaydedilmesi.
Deri-Bene Karşı Saldırılar 149
Öteki İşlevler 151
Sapkın Bir Mazoşizm Vakası 152
Bay M.'nin Vaka Kaydı 152
Islak Sargı 155
Paketleme 155
Üç Saptama 157

8. Temel Duyusal-Motor Ayrımlara İlişkin Bozukluklar 158
Solunumda Dolu ve Boşun Karıştırılması Üzerine 158
Pandora'nın Vaka Kaydı 161

9. Narsisistik Kişiliklerde ve Sınır Durumlarda Deri-Benin Yapısında Gözlenen Bozulmalar 167
Narsisistik Kişilikle Sınır Durum Arasındaki Yapısal Fark 167
Edebi Bir Narsisistik Kişilik Örneği, Bioy Casares'in Yapıtı *Morel'in İcadı* 171
İkili İç Yüzey Fantezisi 175
İnanç Sorunları ve Sınır Durum 177
Sébastienne'in Vaka Kaydı, ya da Bir Eğik/Dolaylı İletişim Vakası 178

10. İkili Dokunma Yasağı, Deri-Benin Aşılmasının Koşulu 183
Freud'daki Örtük Dokunma Yasağı 184
İsa'nın Belirtik Yasağı 189
Üç Dokunma Sorunsalı 192
Yasaklar ve İçerdikleri Dört İkilik 193
1. Cinsellik ve/ya da saldırganlık; 2. Dışsal yasaklama, İçsel Yasak; 3. Birleşme yasağı, elle dokunma yasağı; 4. İkiyanlılık.
Janette'in Vaka Kaydı 198
Deri-Benden Düşünen-Bene 198
Duyulararasılığa Giriş ve Sağduyunun Oluşması 202

3. BAŞLICA KONFİGÜRASYONLAR

11. Ses Zarı 207
Marsyas'ın Vaka Kaydı 208
Süt Bebeğinde İşitme ve Ses Çıkarma 212
Freud'a Göre Sesli 216
Semiofoni 217
Ses Aynası 219
Marsyas'ın Vaka Kaydı, Son 222

12. Isı Zarı 225
Sıcaklık Zarı 225
Soğuk Zarı 226
Erronée'nin Vaka Kaydı ya da Isı Duyusunun Geçersiz Kılınması 227

13. Koku Zarı 230
Saldırganlığın Derinin Gözeneklerinden Salgılanması 230
Getsemani'nin Vaka Kaydı 230

14. Tatla İlgili Niteliklerin Karıştırılması 241
Acı Sevgisi ve Sindirim ve Nefes Borularının Karıştırılması 241
Rodolphe'un Vaka Kaydı 241

15. İkinci Kas Derisi 247
Esther Bick'in Keşfi 247
Alice'in Vaka Kaydı 248
Mary'nin Vaka Kaydı 248
Sheckley'nin İki Romanı 250
Gérard'ın Vaka Kaydı 252

16. Istırap Zarı 254
Psikanaliz ve Acı 254
Ağır Yanık Vakaları 256
Armand'ın Vaka Kaydı 257
Paulette'in Vaka Kaydı 258
M. Enriquez'e Göre, Istıraplı Bedenden Istırabın Bedenine 259
Fanchon'un Vaka Kaydı 261

17. Rüyanın Pelikülü 266
Rüya ve Pelikülü 266
Freudcu Rüya Kuramına Dönüş 267
Zenobia'nın Vaka Kaydı: Kaygı Zarından, Rüyaların Pelikülü Yoluyla Sözcük Derisine 272
Uyarılma Zarı, Tüm Nevrozların Histerik Zemini 278
Uykunun Nörofizyolojisi ve Rüya Malzemesinin Çeşitliliği 280

18. Özetler ve Tamamlayıcı Düşünceler 285
Ruhsal Deri ve Zar Kavramlarının Kökenleri 285
Freud'da Zar Terimi 285
Esther Bick'e Göre Ruhsal Deri Kavramı 287
Didier Anzieu'ye Göre Ruhsal Zar Kavramı 287
Geometrik Bir Model 290
Ruhsal Zarlar Kuramıyla İlgili Bazı Önermeler
(Oluşum, Gelişme, Dönüşümler) 291
Ruhsal Zarlara İlişkin Bozukluklar 294
İki Ruhsal Zarın İç İçe Geçmesindeki Başlıca Bozukluklar 294
Uyarılma Engeli ve Kayıt Yüzeyine İlişkin Özgül Bozukluklar 298
Sınır Durumlarda İki Zarın Sürekliliği/Süreksizliği 299
Ruhsal Zarın İnşası 300
Biçimsel Gösterenler 300
Ruhsal Zarın ve Benin İnşa Basamakları 302
Şarkı Söyleyen Deri 304

Vaka Kayıtları Tablosu 309

Kaynakça 311

Dizin 323

Sunuş

Saffet Murat Tura

Psikanalitik düşüncenin temel metinlerini bir araya getirmeyi hedefleyen "Ötekini Dinlemek" dizisinde *Deri-Ben*'in özel bir yeri var. Ben psikolojisi akımı hem klinik uygulamaya getirdiği bazı pratik açılımlar hem de psikoloji ve psikiyatri gibi komşu disiplinlerle ilişkiler kurmak bakımından önemli kazanımlar sağlamıştı, ama psikanalizin esas konusu olan bilinçdışı zihinsel süreçlerin incelenmesi ve yorumlanmasına katkı açısından yeterli çağrışım zenginliğinden yoksundu. Üstelik gerçeklik ilkesine dayanan beni ön plana çıkararak bilinçdışı simgesel zihinsel faaliyeti daha az önemsemek gibi bir özelliği de vardı. Bazı psikanalistlerin ben psikolojisine az çok akademik bir sapma olarak bakmasının nedeni budur. İşte *Deri-Ben,* derin yorum çalışmasının bir şekilde benin kuruluşunu da içine alacak şekilde yeniden değerlendirilebileceğini gösteren ilk eser olması bakımından önemlidir. Psikanalitik Ben kavramını bilinçdışı malzemeyi yorumlamada kullanmak mümkündür. Çünkü analitik kurama göre ben de kendiliğinden verili bir ruhsal aygıt değil, gelişim süreçlerinden etkilenerek oluşan bir yapılanmadır. Dolayısıyla bilinçdışı zihinsel faaliyetin olmazsa olmaz parçalarından biridir. Bu durumda deri-ben kavramı "ben" dediğimiz psikanalitik oluşumun klasik anlamda ben psikolojisinin dışında da ele alınabileceğini göstermenin, aynı zamanda benin oluşumunun pek çok evresini aktüel bilinçdışı zihinsel süreçlerde izlemenin zekice ele alınmış metaforlarından biridir.

İlk yayımlandığı yıllarda psikanaliz çevrelerinde geniş etki uyandırmış olan bu kitap bugün de sıklıkla başvurulan, gönderme yapılan kaynaklardan biri olma özelliğini korumaktadır. Séchaud' nun ayrıntılı önsözü kitabın macerasını ve içeriğini yetkinlikle tanıttığından sözü ona bırakıyorum.

İkinci Basıma Önsöz

On Yıl Sonra Deri-Ben

Évelyn Séchaud

Didier Anzieu'nün kitabı, *Deri-Ben* on yaşında. Çağrıldığım bu doğum günü bana yirmi yılı aşkın bir süre önce deri-ben üzerine yaptığım ilk okumayı anımsatıyor... O dönemde "deri-ben" düşüncesinin bozguncu bir havası vardı: Hem bene hem de bedene yeniden saygınlık kazandırıyordu: Lacan tarafından geçersiz ilan edilen ve ben psikolojisi tarafından karikatürleştirilen bene; bu kez Lacancı akımın bir saldırısında, psikanaliz tarafından ihmal edildiği söylenen bedene. O zamanlar benim kendi eğitimim bu tartışmaların içinden geçmişti. Dolayısıyla Didier Anzieu'nün dile getirdiği düşünceleri canlı bir ilgiyle izlemiştim. Aslında, 1985'te çıkan kitaptan önce, 1974'te *Nouvelle Revue de Psychanalyse*'de[1] bir makale yayımlanmıştı. Didier Anzieu orada deri-beni şöyle tanımlıyordu. "Çocuğun beninin, gelişmesinin erken evreleri sırasında, beden yüzeyi deneyiminden hareketle, kendini kendisine ben olarak temsil etmek için kullandığı bir şekillendirme." Böylece adı konan bu "deri-ben", dokunsal duyusallığa yaslanan birincil ve metaforik bir ben temsili olarak ortaya çıkar. Derinin işlevlerini model alarak tasarlanmış özgün işlevleri vardır; o sırada bu işlevlerden üçü ayırt edilmişti: İçerme; içerisiyle dışarısı arasındaki sınır, yani dış uyaranlara karşı koruyucu bir set oluşturan sınır; çevreyle iletişim ve alışveriş.

1985 tarihli kitapta bu işlevlerin sayısı artar; dokuz işlev ayırt edilir: Tutma, içerme, uyarılma engeli, bireyleşme, duyulararasılık, cinsel uyarılma desteği, libidonun yeniden dolması, izlerin kayde-

1. D. Anzieu, "Deri-Ben", *N.R.P., Le dehors et le dedans,* no. 9, Bahar 1974, s. 195-208.

dilmesi, özyıkım. Elinizdeki basımda bu sınıflandırma art arda geliş sırası bakımından hafif bir değişikliğe uğrayarak şu biçimi almıştır: Tutma, içerme, istikrar, anlamlandırma, karşılıklılık, bireyleşme, cinselleşme, enerji yüklenme. Dokuzuncu işlev olan toksik işlev, Didier Anzieu tarafından "olumsuz çalışma"ya bağlı bir karşıt işlev olarak düşünüldüğü için listeden çıkartılmıştır. İşlevlerin bu dökümü, oluşturduğu bütünlük içinde etkileyici görünebilir. Kendi kumanda mevkilerinin tümünü denetleyecek bir ben sentezi hevesi midir söz konusu olan? Düşünce incelediği şeyin etkisine maruz kalmış olabilir mi? Deri-ben incelemesinde, gerçekten de, zaten *Le penser*'de (Düşünce)[2] önerilen çizelgeyle, derinin sekiz işlevini benin sekiz işlevine ve düşüncenin sekiz işlevine yerleştiren çizelgeyle sonuçlanan bir sistemleştirme çabası vardır. 1994'te René Kaës'i yanıtlarken Dider Anzieu[3] şunları söylüyordu: "Sekiz işleve ilişkin bu çizelgenin değeri neyse odur: Deri için geçerli olan ve ben için daha tartışmalı olan şey bana bir yöneliş hattı imkânı sunuyor. Bazı haneler dolu, bazılarını doldurmam gerekiyor [...] bazıları boş kalacak [...] belki sekizden fazla işlev olacak, belki de yeniden gruplandırmalar; ama deniyorum... bazı anlarda verimli oluyor, düşünce alanımı düzenli ve ilerleyen bir biçimde geliştirmemi sağlıyor." Dolayısıyla, deri-benin işlevlerinin ne tüketilmiş ne de nihai olan bu listesi, belki de daha çok, bilinmeyen boyutuna pay bırakan bir "perspektif nesnesi" (Rosolato) olarak düşünülmeli.

Didier Anzieu 1985'te, 1974 tarihli ilk tanımına, deri-benin, çocuğun beden yüzeyi deneyiminden yola çıkarak kendini kendisine "*ruhsal içerikleri içeren*" ben olarak temsil etmesine hizmet ettiği ifadesini ekledi. Bu açıklama, vurguyu içerenle içerik arasındaki bu farklılaşmaya yerleştirir ve Anzieu'nün giderek daha fazla keşfettiği yolu, içerenlerin, zarların ve işleyiş kiplerinin yolunu gösterir.

Bugün yapılan ikinci basım, ruhsal zar kavramı, oluşumu ve bozuklukları üzerine daha yakın tarihli çalışmalarla genişletilmiştir. Deri-benle zar kavramı arasında, son kitap olan *Düşünce*'yle sonuçlanan tüm bir evrim uzanır.

2. D. Anzieu, *Le Penser, du Moi-peau au Moi-pensant*, Dunod, 1994.

3. R. Kaës, "Didier Anzieu'yle Görüşme, Didier Anzieu'ye Saygı", *Les Voies de la Psyché*, Dunod, 1994, s. 35.

Aslında deri-ben on yıldan bu yana "mucid"inin düşüncesinde olduğu kadar çok çeşitli yazarların araştırmalarında da birçok gelişme göstermiştir. Değişik yönlerde yürütülen bu farklı çalışmalar Didier Anzieu'nün önerdiği kavramın üretkenliğini gösterir.

Didier Anzieu'de Deri-Ben Kavramının Evrimi

Şu son yirmi yıl boyunca giderek artan bir biçimde geliştirdiği kuramsallaştırma hem bir metapsikolojiyle hem de psikanalitik bir psikolojiyle ilgilidir. Deri-benden zar kavramına dek, önerilen düşünceler bu iki boyut içinde bir açılım gösterir.

Metapsikoloji ve psikanalitik psikoloji: Bu iki epistemolojik alan arasındaki ayrım, Daniel Widlöcher tarafından "Psikanalitik Dinlemenin Metapsikolojisi"ne[4] ayrılan çok yakın tarihli bir çalışmada derinleştirilmiştir. Şöyle yazar: "Metapsikoloji *psikanaliz deneyiminin kuramıdır*"[5] oysa "psikanalitik psikoloji, psikolojinin, psikanaliz durumu içinde gözlemlenebilir işlem mekanizmalarını inceleyen bir dalıdır." Bu ayrımın "kuramsal bir farklılığı ifade etmediğini ama *ruhsal olayları farklı gözlem düzeylerinde sorguladığını*" da belirtir. Metapsikoloji analistin düşüncesinin analiz edileninkiyle karşılaşması sırasında doğan şeyi biçime sokar. Bir pratiğin ürünüdür, orada geçen süreçlerin temsilini sağlar. Psikanalitik psikoloji ruhun yaşamı üzerine bilgilerin geliştirilmesini hedefler ve disiplinlerarası yöntemsel karşılaştırmalara açılır. Metapsikoloji bir psikanalitik psikoloji haline geldiğinde, kendi keşif alanının dışına çıkar. Öznelleştirici konumunu yitirir; nesnelleştirilmiş, hatta uygun ve çeşitlilik gösterebilen yöntemlerle nesnelleştirilebilir kuramsal gövde haline gelir. Bu kayma, bu kavram ihracı, zamanında Daniel Lagache tarafından gerçekleştirilmiştir ve böylece Lagache psikanalitik klinik psikolojiye kendi düşünce araçlarını kazandırmıştır. Didier Anzieu'nün bu çizgide yer aldığını düşünüyorum. Didier Anzieu deri-benin varoluşunu, aynı anda hem etolojik veriler-

4. D. Widlöcher, "Psikanalitik Dinlemenin Bir Metapsikolojisi İçin", Latin kökenli dillerin konuşulduğu ülkelerden Fransızca konuşan psikanalistlerin elli beşinci kongresine sunulan tebliğ, Paris, Mayıs 1995.

5. Vurgu bana ait.

de, grup durumuna, yansıtmaya, cilt hastalıklarına ilişkin verilerde hem de psikanalitik bir klinikte temellendirmiştir. Ama bu yeni kavramı, analitik deneyimi düşünme zorunluluğuyla yüzleşen bir analist olarak yaratmıştır. Başka alanlara yapılan gönderme, varoluş kanısının doğrulanmasını sağlayacak bir gerçekliğin sınanması olarak ortaya çıkar. O ana dek temsil edilemez olana yeni sözcükler kazandırmaya iten şey, analitik buluşmanın kışkırttığı iç basınç ve bu buluşmanın güçlükleridir. Ve, ruhsal işlemselliği içinde bu kavramın doğruluğu yine analiz içinde ortaya çıkabilir. Başladığı alanın dışına çıkarak, metapsikoloji bence bir keşif alanından çok bir uygulama alanı bulabilir. Metapsikolojik olarak yaratılan deri-benin bir psikanalitik psikoloji kavramı haline gelişi sonradandır.

METAPSİKOLOJİK BİR KAVRAM OLARAK DERİ-BEN

Deri-ben belirli bir analiz pratiği içinde anlam kazanır ve metaforik ifadesi psikanalitik bir düşünme kipinin ayırt edici niteliğidir.

Klinik kaynak... Yetmişli yıllarda, psikanalistler narsisistik ya da sınır bir patoloji gösteren öznelerde karşılaştıkları yeni ruhsal örgütlenmelerle giderek daha çok ilgilendiler. Gerçekten de bu hastalar, ruhsal işleyişlerinin anlaşılmasında olduğu kadar, analizlerinin yürütülmesine ilişkin strateji konusunda da ortaya özgül sorunlar getirirler. Bu öznelere psikanalitik yaklaşım, dürtülerin su yüzüne çıkmaları korkusuna neden olan bir sınır yokluğunun nitelediği özgül ben çarpıklıklarını gözler önüne serer. Dışarısı ile içerisi arasında arayüz olarak benin bozuklukları düşünce bozukluklarına eşlik eder. Benin sınırlarına ilişkin bozukluklar ve düşünce bozuklukları, deri-bene, sonra da onun devamı olan *Düşünce*'ye varan araştırma perspektifini belirlemiştir.[6] Deri-benin incelenmesi, bazı düzensizliklerin özel örgütlenmesini kavramayı, aktarımda gerçekleşen ruh-

6. Aynı klinikle yüzleşen ve benzer bir düşünce seyrini izleyen André Green, kendi açısından 1976'da sınır kavramını, 1982'de ise ikili sınır kavramını öneriyordu. Zaten üçüncül süreçler düşüncesinin, François Duparc'ın da ileri sürdüğü gibi, dil tarafından işlenmiş bir çeşit ruhsal zar oluşturduğu kanısındayım. Üçüncül süreçleri, içerisi ile dışarısının yanı sıra, bilinçdışı ile ön bilincin kesişme noktasındaki ayrım gösterenlerine (Rosolato) ve biçimsel gösterenlere (Anzieu) yakın buluyorum.

sal güçlüklere yeni bir anlam vermeyi ve uygun bir analitik çalışma biçimi bulmayı sağlar. Didier Anzieu 1986'da araştırmalarını şöyle tanımlıyordu: "Deri-benin çeşitli konfigürasyonlarını incelemek [...]; her ruhsal işlev açığını, çevre tarafından oluşma sürecindeki deri-bene yöneltilen özel bir patojen tecavüze bağlamak ve bu tür bir açık karşısında yürütülmesi gereken psikanalitik çalışma türünü açıklığa kavuşturmak."[7] Deri-benin farklı işlevlerinin incelenmesi analitik çalışmaya amaçlarını sunmuştur: "Kurmak, sürdürmek, sağlamlaştırmak, kıvam, içerme, istikrar, anlamlandırma, uyuşma, bireyleşme, cinselleşme, düşüncenin enerji yüklenmesi."[8]

Bu yaklaşımdan yararlanabilen klinik alan gittikçe genişledi. Deri-benin işlevleri, kendi kökeninin çerçevesini aşan ve bence psikanalitik psikolojiye dahil olan kuramsal bir model önererek ruhsal işleyişin tümüne ilişkin bir okuma çizelgesi[9] sunar.

Deri-benin üçlü türemesi

Didier Anzieu ben ile deri arasında üçlü bir türeme ilişkisinin işlediğini belirtmiştir[10]: Metaforik (ben derinin bir metaforudur), metonimik (ben ve deri bütün ve parça olarak birbirlerini karşılıklı içerirler), ve eksiltili: Ben ile deriyi birleştiren tire bir eksiltiye işaret eder (çift odaklı kapsayıcı figür: anne ve çocuk).

Deri-ben her şeyden önce bir metafordur ve yaratıcı gücünü bundan alır; aynı zamanda bir metonimidir ve kavramsal teminatını ve keskinliğini bunda bulur; eksiltili olarak şekillendirilişi onu tekbencilikten çıkarır ve ötekiyle ilişkiye sokar. Jean Laplanche, Freud'da benin soy ağacının metaforik ve metonimik iki hattı bir araya getirdiğini kısa süre önce gösterdi.[11]

7. D. Anzieu, *Une Peau pour les pensées*, Gilbert Tarrab'la görüşmeler, Paris, Clancier-Guenoud, 1986, s. 76.

8. D. Anzieu, *Düşünce*, Dunod, 1994, s. 15 ("Deri-Benden Düşünen Bene Sekiz İşlev").

9. D. Anzieu, *a.g.y.*

10. D. Anzieu, *L'Épiderme nomade et la peau psychique*, Paris, Aspygée, 1990, s. 40.

11. J. Laplanche, "Psikanalitik Kendindeliklerin Türeyişi", *Vie et Mort en Psychanalyse*, Paris, Flammarion, 1970, s. 197-214.

Metaforik hat, benin kurucu özdeşleşmeleri dizisine dayanır; metonimik hat ise ben ile, benin türediği ve giderek uyum sağlama işlevinde uzmanlaşmış bir eki haline geldiği organizma arasındaki sürekliliğe dayanır. Metaforik-metonimik ikili türeme ya da daha doğrusu metaforik-metonimik salınım Guy Rosolato[12] tarafından oyunun ve sanatın, ama aynı zamanda yaratıcılığı ve düşünce keskinliğini birleştiren kuramın zembereği olarak düşünülmüştür.

Freud'un sözcük dağarcığında, çoğunlukla tıp, ekonomi, mimarlık, arkeoloji, doğa bilimleri vb. gibi oldukça farklı alanlardan ödünç alınarak oluşturulmuş çok sayıda metafor vardır. Şiirde sık sık kullanılan metafor her zaman imgelem tarafından gerçekleştirilen bir buluştur; Alman dilinin "phantasieren" olarak adlandırdığı ve Freud'un metapsikolojik düşüncede kullandığı yeteneğin sonucudur: "Metapsikolojik olarak spekülasyon yapmadan ya da kuramsallaştırmadan –biraz fantezi kurmak da diyebilirim– bir adım bile ilerlenmiyor."[13] Freud bu metapsikolojik olarak fantezi kurma zorunluluğuna, benin dürtüye nasıl boyun eğdirebildiğini kavramanın zorluğuna değinirken başvurmaktadır. Kendi tarzında deri-ben düşüncesi, sınır patolojide bu denli yakıcı olan bu soruna özgün bir yanıt oluşturmaktadır. Metaforun keşfi bir sezgiyle bağlantılıdır. Beklenmedik bir ilişkinin ani kavranışı olarak metafor anlamın açılışıdır, Bir "Witz" gibi, yani dilde bilinçdışı bir anlamı açığa çıkaran nükte gibi sürpriz yapar. Metafor, uçlarını bir araya getirmediği, tersine açık bıraktığı "bilinmeyen ilişkisi" (Rosolato) tarafından desteklenir. Bütün yaratıcı süreçlerle sıkıca bağlantılıdır çünkü bir düşünce... ve çağrışım özgürlüğüne tanıklık eder. Deri-ben metaforun katkısına örnek oluşturur. Ben ve derinin yakınlaşması, her birine bağlanan anlamların üst üste gelmesine yol açar; birinin anlambilimsel alanı, diğerinin anlambilimsel alanıyla, onu kaplamaksızın çakışır; bu karşılaşmadan Winnicott'un kastettiği anlamda geçişsel bir yeni alan doğar. Deri-ben özgün bir yaratı, keşif olduğu kadar bir icat haline gelir.

12. G. Rosolato, G., *Éléments de l'interprétation*, Paris, Gallimard, 1985.

13. S. Freud, "Sonlandırılabilir Analiz ve Sonlanmayan Analiz", *Résultats, idées, problèmes*, Paris, PUF, kitap II, 1937, s. 240.

Sözcük yer değiştirerek örtük bir karşılaştırmayı taşır. Lacancı anlamda, benzerliklerin bir algısıyla nitelenen imgesele (ve yalnızca imgeleme değil) bağlı olmak metaforun doğasındandır. Kuşkusuz, Lacan'dan bu yana imgesel, buraya uygun düşmeyen, daha çok bayağılaştırıcı bir yan anlam kazanmıştır; ben yalnızca, metaforun dilde yeni bir kimlik veren yansıtıcı bir ayna olarak iş gördüğünü vurgulamak istiyorum. O halde deri-ben bir benzerlik taşıdığı deri yüzeyinin bir metaforudur. Annelik işlevinin içe yansıtılması nedeniyle oluşumu da dönüşlüdür. Bununla birlikte, Didier Anzieu'ye göre deri ile ben, sonra da düşünce arasındaki ilişkinin temeli gerçek bir analojidir. Altını çizdiği gibi, analoji "bir yapı ve işlev özdeşliği ilişkisini"[14] tanımlar. Ama benzerlik analoji olarak tanımlandığında metafor metonimi haline gelmez mi? Dahası, eğer ben ile deri arasında analoji, sıkı bir analoji varsa, beni şeyleştirme riskine girilmez mi? Analoji imge ile şeyin kendisi arasındaki mesafeyi kapatmaz mı?

Metaforik boyutu içinde deri-ben imge oluşturur. Metafor ruhsal imgeler telkin eder. Serge Tisseron'un[15] kısa süre önce geliştirdiği düşüncede ileri sürüldüğü gibi, bu imgeler duyusallığa ve hareketliliğe seslenir. Deri-ben dokunma duyusunu çağrıştırır ama aynı zamanda, özneyi kendisinin bir parçasıyla olduğu kadar ötekiyle de temasa geçiren etkin hareketi çağrıştırır. Ayrıca, metafor etkin katılımı kışkırtır, ötekini, taşıdığı şeyin, ortak ve paylaşılan bir deneyime dair yaratıcı yanılsamanın içine sürükler. Sözcük kökeninin ortaya koyduğu gibi metafor, bir yerden diğerine, içruhsal ve öznelerarası aktarımdır. Deri-benin şekillendirilişi böylece analitik çerçevede keşfedilmesini sağlayan yöntemi yineler, ama anlam yaratıcı açıklığının kendisine bırakılması koşuluyla. Aslında metafor olarak deri-ben herkese bir şey söyler, tam olarak herkese aynı şeyi söylemese de! İmgeleme uyarıcı olarak hizmet eder ve herkesin metaforu farklı bir yönde eğirdiği olur; deri-bene göndermede bulunan bazı yazılarda gözlemlenen de budur. Didier Anzieu 1993'te,[16] René Kaës'le bir söyleşisinde şöyle diyordu: "Sözcük (deri-ben) *kıvılcım*

14. D. Anzieu, *Düşünce*, s. 13.
15. S. Tisseron, *Psychanalyse de l'image*, Paris, Dunod, 1995.
16. R. Kaës, "Didier Anzieu'yle Görüşme", *a.g.y.*, s. 45.

çaktırır, yeni düşünceler edinmeye, ya da yavanlaşmış düşünceleri canlı bir biçimde yeniden düşünmeye iter."

Eğer deri-ben bu canlı ve uyarıcı etkiye sahipse, bu aynı zamanda bedensel yaslanmanın sonucudur, yani benin dürtülere demir atmış olmasının. Nitekim Didier Anzieu Freud'un yaslanma kavramını yeniden ele alarak genişletmiştir. Bilindiği gibi Freud, yaslanma terimini, kendini koruma dürtüleri ile libidinal dürtü arasındaki ilişkiyi tanımlamak için kullanır: Libido, yolunu ve nesnelerini, yaşamsal gereksinimlerin doyurulmasına yaslanarak bulur. Kendi açısından Jean Laplanche söz konusu yaslanma düşüncesini bu anlamda yeniden ele alıp geliştirmiştir. René Kaës'le fikir birliği içindeki Didier Anzieu'ye göre, yaslanma, ruhsallık ile beden arasındaki diyalektik bir bağın modelidir: Bedenin ruha yaslandığı kadar ruhun da bedene yaslandığı karşılıklı bağ. René Kaës buna toplumsal bedeni ekler. Bu toplumsal bedenin, başlangıçta, çocuğun çevresi, ve esas olarak da öznenin gelişmesi için vazgeçilmez olan yaslanmayı sunan anne tarafından temsil edildiğini söyleyebiliriz. Deri-ben, derinin işlevlerine yaslanma yoluyla ve annenin sağladığı, anneyle ortak bir deri yanılsaması yoluyla oluşur. Bedene ve nesneye bu ikili yaslanma, bir analizde etkin olan temsil etme çalışmasının temelini oluşturur. Didier Anzieu'nün özgünlüğü, duyusallığa baskın bir yer tanımak ve dokunsal duyusallığı benin ve düşüncenin örgütleyici modeli haline getirmektir. Ama yaslanmanın bu biçimde genişletilmesiyle cinsel olan neye dönüşür? Benim için temel önem taşıyan bu soruya biraz ilerde, dürtü sorununu ele alırken geri döneceğim.

DERİ-BENDEN ZARA

Zar terimi Didier Anzieu'nün düşüncesinde çok erken bir dönemde kendini gösterir: 1976'da benin ses zarı[17] üzerine yazmaktadır ve zar sözcüğü *Deri-Ben*'in birinci basımında çok sık, ama öncelikle betimleyici bir anlamda yer alır. Kavramın kendisi, 1986'da ruhsal

17. D. Anzieu, "Benin Ses Zarı", *Nouvelle Revue de Psychanalyse, Narcisses*, Gallimard, no. 13, İlkbahar 1976, s. 161-79.

zarlarla[18] birlikte ifade edilmeden önce, uzun yıllar boyunca bir bakıma gizil olarak kalır. 1986 tarihli bu çalışma *Deri-Ben*'in elinizdeki basımına katılmıştır.

Zar kavramı, kendisi de bir metapsikolojiye dahil olan ama aynı zamanda psikanalitik bir psikolojinin gelişmesine katkıda bulunan genel bir soyut kavramdır. Didier Anzieu'yü, dikkatini iki temel ruhsal zarın yansıtılması olarak çerçeveye yoğunlaştırmaya teşvik eden, analitik durumdur. Nitekim ona göre, analitik çerçeve[19] ruhsal aygıtın yapısıyla bir türdeşlik gösterir. Perhiz kuralı ve serbest çağrışım kuralı; birincisi uyarılma engeline, ikincisi kayıt yüzeyine denk düşer. "İki yönergenin temel bir kural bünyesinde iç içe geçmesi, ruhun düşünceleri düşünen, duyguları içeren ve dürtüsel ekonomiyi dönüştüren bir aygıt haline gelmesini sağlayan kurucu zarlarının kökensel iç içe geçişini yansıtır."

Deri-beni oluşturan deri zarı yapısal olarak en önemlisidir ama başka duyusal biçimlere (ses zarı, görsel zar, koku zarı) ya da başka işlevlere (rüya zarı, bellek zarı...) yaslanan diğer zar türlerini dışlamaz. Zar kavramı araştırma alanını içeriklere karşıt olarak içerenlerin incelenmesine kaydırır. Zar yalnızca bir yerleştirmenin değil, bir topografinin ve bir topolojinin betimlenmesini sağlayacaktır. Kendisine yatırım yapan dürtünün doğasını da sorgular.

Zarlara ilişkin kuram bazı öncülerden destek alır: Uyarılma engeli ve temas engelleri düşüncesiyle Freud, "benin sınırı" düşüncesiyle Federn, içeren fikriyle Bion. Didier Anzieu'nün zar kavramından yola çıkarak önerdiği kuramlaştırmanın, düşüncesinin en özgün, ama aynı zamanda en fazla sayıda metapsikoloji sorununu gündeme getiren yönü olduğunu düşünüyorum.

Zarların incelenmesi, bir topografi ve bir topoloji incelemesine yönelir. Bu inceleme verimli ve özgündür çünkü o ana dek bilinmeyen bir ruhsal malzemeyi bilgiye açar: Ruhsal uzay, bir ruhsal alanın sınırlarının belirlenmesi. Didier Anzieu'nün, "uzaydaki beden konfigürasyonlarının ve nesnelerin yanı sıra bunların hareketleri-

18. D. Anzieu, "Ruhsal Zarların İncelenmesine Giriş", *Revue de Médecine Psycho-somatique*, no. 8, Aralık 1986, s. 9-22.

19. D. Anzieu, "Psikanalitik Çerçeve ve Ruhsal Zarlar", *Journal de la psychanalyse de l'enfant, Le Cadre*, Paris, Bayard, 1986, no. 2, s. 12-24.

nin de temsilleri" olan biçimsel gösterenleri betimlemesini ve buradan farklı patoloji biçimleri çıkarmasını sağlar. Bu temsiller için gösteren terimi, sözel bir kayıt söz konusu olmadığı ölçüde tartışmalıdır ama Didier Anzieu bu noktayı uzun uzun açıklamış ve Guy Rosolato'nun ayrım gösterenleriyle ilgili konumunu benimsemiştir. Biçimsel gösterenler ruhsal içerenlerin temsilleridir. Anneyle benzer nitelikteki alışverişlerde yaşanan deneyimlere anlam verirler. Ayırt edici özellikleri bilinçli ya da önbilinçli olmalarıdır dolayısıyla dikkat verildiğinde ulaşılabilir olurlar. Ama buna karşılık, bilinçdışı olan, erken ilişkilerdeki boşluklar konusunda aydınlatıcı nitelik taşıyan oluşumlarıdır.

Zarlara ilişkin bu yaklaşım ruhsal içeriklerin incelenmesini dışlamaz, onu tamamlar. Didier Anzieu, klinik örnekler çerçevesinde birçok anlama ve yorumlama düzeyi ayırt eder: Dürtüsel düzey, nesne düzeyi ya da topolojik düzey. Örneğin, şunun altını çizer: "Ruhsal içerenler ve özyıkımları üzerine psikanaliz çalışması, temel nesne gereksinimi ve bunun eksikliğinin sonuçları üzerine yürütülecek koşut bir çalışmayı gözden kaybettirmemelidir."[20] Analiz pratiğinde vakaya, tedavinin anına ya da stratejisine göre, bir yorum kipinden diğerine geçilebilir. Ruhsal işleyişin bütününün karmaşıklığı analiz durumunda harekete geçiverir ama en uygun analiz yollarını bulmak ve seçmek, Bion'un kastettiği anlamda "verteks" değiştirme yeteneğine bağlı olarak analiste düşer. Kendi döneminde Winnicott'un bir örneğini verdiği analist yaratıcılığı, analiz edilebilir olanın sınırlarındaki kliniğin özellikle talep ettiği şeydir. Didier Anzieu zarların topolojisinin incelenmesiyle, bize özgün bir yaklaşım biçiminin yolunu açmıştır. Bunun yerindeliğini herkes kendi başına değerlendirmelidir. Ama bana öyle geliyor ki, hayali bir tartışmacı (Freud'un "Amatör Analiz"de* seslendiği kişi) yazarımızı bazı konularda sorgulayabilirdi: Freudcu topografi farklı düzeyler arasındaki ilişkiyi bir gerilim içine sokar. Vurgunun topolojiye yerleştirilmesi içruhsal çatışmanın iptal edilmesi riskini taşı-

* Türkçeye "Amatör Analiz" başlığıyla çevrilen makale, Fransızca, "L'Analyse profane". "Profane" din dışı, laik anlamına geliyor. Freud'un tıp kökenli olmayan analistlerin yaptığı analiz için kullandığı terim. *–ç.n.*

20. D. Anzieu, "Biçimsel Gösterenler ve Deri-Ben", *Les enveloppes psychiques*, Dunod, 1987, s. 17.

maz mı? Dinamik ve özellikle de ekonomik perspektife ne olur? Dürtüye nasıl bir yer verilir? Ve hangi dürtülere?

Didier Anzieu'nün *Deri-Ben*'de benin ve zarlarının incelenmesine ayrıcalık tanıdığı kuşkusuz. Ama bu içerenler tam da temsilleri, duyguları, tek sözcükle dürtü temsillerini içermeye hizmet ederler. Deri-benin, dürtünün kök saldığı bedene yaslandığını unutmayalım. "İlk evrede dürtü, beden kazanır. Son evrede isim alır. İki evre arasında ise yerine yerleşir."[21] 1984'te Didier Anzieu konumunu bu kısa formülle özetliyordu. Freud'la birlikte, dürtünün erken duyusal ve motor deneyimlere bağlı bedensel bir kaynağı olduğunu savunuyordu. Sonra ruhsal aygıt dürtüyü imgesel olarak duyu organlarından birine, beden yüzeyinin bir deliğine yerleştirerek temsil eder. İkili dokunma yasağı, dürtünün yayılabileceği imgesel uzayın sınırlarını belirler. Nihayet dil dürtünün, kaynak ile amacı bir uzay ve zamansallık içine yerleştiren bir fantezi senaryosuna dahil edilmesini sağlar. Deri-ben ve zarlar imgesel bir uzayda dürtüsel uyarılmanın sınırlarının belirlenmesini sağlar. Eğer dürtü tamamen deriben kavramına bağlı olarak kalırsa, nasıl bir doğaya sahip olur?

Didier Anzieu'ye göre, ruhsal zarlara iki tür dürtü tarafından yatırım yapılır: Bağlılık dürtüsü ve özyıkım dürtüsü. Libidoyu ortadan kaldıran bu ikilik bana en azından şaşırtıcı geliyor. Nitekim, Bowlby tarafından betimlenen, Harlow'un çalışmalarında yeniden ele alınan bağlılık dürtüsü cinsel bir dürtü değildir. Kendini koruma dürtülerinin bir biçimidir. Didier Anzieu'nün anımsattığı gibi Freud dürtü listesinin tamamlanmadığını söylediyse, bunu düşüncesinin çok belirli bir anında, kısmi dürtü sayısının ne kadar erojen bölge varsa ona indigenebilecekken, aynı biçimde ne kadar yaşamsal gereksinim varsa o kadar çok kendini koruma dürtüsü olabileceğini düşündüğü sırada söylemişti. Ama ikinci dürtü kuramı, bu çeşitli dürtüleri toparlayıp birleştirir. Freud *Genel Çizgileriyle Psikanaliz*'de şöyle yazar: "Çok sayıda dürtü ayırt etmek mümkündür. Önemli olan, bu birçok dürtünün birkaç temel dürtüye indirgenip indirgenemeyeceğini bilmektir. Dürtülerin amaç değiştirebildiklerini (yer değiştirme yoluyla) ve aynı biçimde, birinin enerjisi diğerine akta-

21. D. Anzieu, "Dürtünün Bedeni", *La pulsion, pour quoi faire*, 12 Mayıs 1984 tarihli APF Kolokyumu, s. 64.

rılabildiğinden, bir dürtünün ötekini ikame edebildiğini öğrendik... Uzun tereddütlerden sonra, iki temel içgüdünün varlığını kabul etmeye karar verdik: Eros ve yıkım içgüdüsü."[22] Eros, yaşam dürtüsü, aşk, her zaman daha büyük birimlerin birbirine bağlanmasına çalışır; yıkım içgüdüsü, ölüm dürtüsü bağların kopartılmasına hizmet eder. Bu ikinci dürtü kuramında Freud'un, belirli bir kararsızlığın ardından, kendini koruma dürtülerini Eros'a bağladığı bilinir. Bu perspektif içinde, ruhsal zarlara, yaşam dürtüsü tarafından ve/ya da bağlara saldıran yıkım dürtüsü tarafından yatırım yapılır. Bu açık karşıtlık, Didier Anzieu'nün 1993 tarihli bir metninde yer alır; bu metnin iki bölümüne şu başlıkları vermiştir: "Yaşam dürtülerinin içerenlere yatırımları" ve "ruhsal içerenlerin ölüm dürtüsü tarafından depolanmaları, saldırıya ve yıkıma uğramaları". Bununla birlikte, farklılaşmış bir bağlılık dürtüsü iddiasını korur. Bowlby'ye (1969) göre bağlılık gereksiniminin doyurulmasının kriterleri şunlardır: Emzirme sırasında karşılıklı gülümseme, duyusal iletişimler, taşımanın sağlamlığı, temasın sıcaklığı, okşayıcı jestler; Didier Anzieu bunlara ritimlerin uyumunu ekler. Bağlılık dürtüsü, nesnelerin güvenilirliğine, onlarla ilişkiye girme olanağına dayanan güvenlik gereksinimini de doyurur. Deri-benin işlevleriyle ilgili bölümü işlerken, o ana dek bağlılık dürtüsünü kendini koruma dürtülerine bağlayan Didier Anzieu, bir nüans getirme gereksinimi duyar gibidir. Şöyle yazar: "Bu noktada artık cinsel ve saldırgan dürtülerin yaslanma yoluyla üzerine kurulacağı yaşamsal kendini koruma gereksinimlerinin (beslenme, soluma, uyku) doyurulması düzleminde değil, zamanı geldiğinde dilsel iletişimin yaslanacağı iletişimin (sözel öncesi, dil ötesi) düzlemindeyiz. Erken alışverişlerin ayırt edici niteliği olan, analojik bir düzlemde yer alan, sözel olmayan bir iletişim. Gerçekten de jeste, mimiğe, duruşa vb. dayalı bir tür dil söz konusu olduğuna göre, biçimsel gösterenler için gösteren terimi burada tüm gerekçesini bulur. Çocuğun anneye ve ebeveyne ilişkin arzuya yatırımı göz önüne alındığında, anne ile çocuk arasındaki alışverişlerin cinsellikle dolu olmadığı nasıl düşünülebilir? Yaslanma, kronolojik değilse bile mantıksal iki zamanı varsayar (kendini korumanın zamanı ve cinsel olanın zamanı), ama ile-

22. S. Freud (1938), *Abrégé de Psychanalyse*, Paris, PUF, 1973, s. 8.

tişim derhal bilinçdışı ve bilmecemsi cinsellikle dolar. Jean Laplanche'ın öne sürdüğü bilmecemsi cinsel gösterenler, erken iletişimde ve sonraki alışverişlerde ebeveyne ilişkin bilinçdışının yerinin açıklanabilmesini sağlar. Buna karşılık, dürtünün ötekinden geldiğini söylediğinde Laplanche'ı izlemek bana mümkün görünmüyor; öteki tarafından harekete geçirildiği kuşkusuz olan dürtü bence özneyle ilişkilidir. Bununla birlikte, ruhsal zarları kurucu alışverişlerin bu biçimde cinsellikten arındırılması yolunda Didier Anzieu'yü izleyebilir miyiz?

İletişimin tüm bu yönleri bana sevgi başlığı altında toplanabilir gibi görünüyor. Nitekim Freud[23] sevgi sözcüğünün, en fazla cinselleşmiş olanından en az cinselleşmiş olanına dek tüm sevgi biçimlerini bir araya getirdiğini söyler. Freud böylelikle tensel sevgiyle tensel olmayan sevgiyi, şefkati ve dürtünün cinsel amacının ketlenmiş olduğu tüm sevgi biçimlerini birbirinden ayırt eder. Ama bu durumda, sevgi biçimlerinin çeşitliliğini açıklamakla birlikte, onları ortak bir dürtünün çoğul ifadesi olarak düşünür. Bağlılık dürtüsü anne ile çocuk arasındaki alışverişleri cinsellikten arındırır; Freud öncesi cinsellikten arındırma. Bana öyle geliyor ki, sevgi olarak yaşam dürtüsüne yapılan yatırım deri-ben ve ruhsal zarların doğasını değiştirmez. Didier Anzieu'nün kendisi de Gilbert Tarrab'la söyleşisini şu sözcüklerle bitirmez mi: "*Çocukta, arkadaşta, erkek ya da kadın eşte*, kişinin sınırlarını belirleyen ve onu bütünleştiren *esnek* ve sağlam *bir zar* oluşturmaya... düşünceleri için canlı bir deri *oluşturmaya katkıda bulunduğu* zaman, *sevgi*[24] uyumun işaretidir."

Başka Yazarlar Tarafından İşlenen Ruhsal Zarlar

Deri-ben ve ruhsal zarlar, dar anlamda psikanaliz alanında olsun, psikoloji alanında olsun çok sayıda çalışmayı kışkırtmıştır.

Jean Guillaumin,[25] psikanalistin ruhsal zarları üzerine bir makalede, ruhsal zarların çoğul olduğunu öne sürer. Gerçekten de, şu son

23. S. Freud (1921), "Kitle Psikolojisi ve Benin Analizi", *O.C.P.*, PUF, kitap XVI, s. 49-50.

24. Vurgu bana ait.

25. J. Guillaumin, "Psikanalistin Ruhsal Zarları", *Les Enveloppes psychiques*, s. 138-80.

yıllarda bu tema üzerine geliştirilen çalışmalar çok sayıdadır ve çok farklı yönleri işlemektedirler. Dolayısıyla deri-ben ve zarlar tümüyle gelişmeye açık bir model oluşturmaktadır. Araştırmaların çeşitliliğine örnek olarak, yalnızca, psikanalistler ya da psikolog-psikoterapistler tarafından yürütülmüş bazı çalışmaları ve önce duyusal zarlarla ilgili olanları ele alacağım.

Görsel zar

Didier Anzieu görsel zarı özgül olarak incelememiştir; ama Freud'un otoanaliz rüyalarından rüya pelikülüne dek rüyalarla ilgilenmiştir. Rüya imgeleri, öteki duyusal kipleri, özellikle sesli ama aynı zamanda motor kipleri içerse de genellikle görseldir. Onun için rüya, deri-benin bir işlevini, duyarlı yüzey ve izlerin kaydedilmesi işlevini yeniden etkinleştiren duyarlı bir peliküldür. Didier Anzieu'ye göre, öznenin rüya görmesi için bir deri-benin oluşmuş olması gerekir, ama bunun karşılığında rüya, deri-benin günlük yaşamda saldırıya uğrayan zarlarının yeniden oluşmasını sağlar. Bununla birlikte, rüya perdesine yansıyan görsel hiçbir biçimde görülebilir değildir. Bir algı değildir. Dürtünün harekete geçirdiği temsillerin içsel şekillendirilişinden ibarettir. Rüyanın görseli, algılar tam da görüşten kaybolduğunda algıların izinin ikincil bir şekillendirmede görülmesini sağlar.[26]

Algılamada temsilin yeri nedir? Ya da hatta, algılama içinde dürtünün kat ettiği yol nasıl kavranmalıdır? Guy Lavallée'nin çalışmasında yanıtlamaya çalıştığı sorular bunlardır.

Guy Lavallée[27] görsel zara ilişkin incelemesini, bir gündüz hastanesinde psikotik ergenlere önerilen bir video atölyesi animasyonu deneyimine dayanarak yürütür. Aynı zamanda hem André Green'in algı ve olumsuz varsanı üzerine çalışmalarından, hem de Didier Anzieu'nün deri-ben ve ruhsal zarlar üzerine araştırmalarından esinlenir. Görmenin örtük olarak içerdiği farklı işlemleri ayrıştırmaya özen göstermiştir. Böylelikle, bir ruhsal zara benzetilmesi mümkün

26. J. B. Pontalis, *Perdre de vue*, Gallimard, 1988.

27. Lavallée, G., "Görmenin İçerici ve Öznelleştirici Halkası", *Les Contenants de pensée*, Dunod, 1994, s. 87-126; ve "Görmenin Olumsuz Varsanılı Perdesi", *L'Activité de la Pensée*, Dunod, 1994, s. 69-143.

olan, "görmenin içerici ve öznelleştirici halkası"nı betimleme noktasına varmıştır.

Guy Lavallée görmenin diğer duyusal sistemlere göre özgünlüğünden yola çıkar. Aslında görme bir mesafeden dokunmayı sağlar, benin alanını dokunsal olanın ötesine genişletir. Dolayısıyla, diğer duyuların tersine, algılama bedenin mesafesiyle ve organ hazzı üretmeden gerçekleşir. Göz hazzı, görme organının değil, algılayan bakışın hazzıdır, göz bir erojen bölge değildir. Görsel imge, yani bakışın ürünü gözün içinde hissedilmez, "bedensizleşmiştir". Bu sözcük, André Green'in, bedensel duyumlardan ve genel olarak bedenden, yüceltme süreçlerinin temel bir parametresini oluşturan bir uzaklaşmayı tanımlamak için kullandığı kavrama gönderme yapmaktadır. "Bedensizleşme", görmeyi, düşüncenin gereksindiği yüceltmeye en yakın duyu haline getirir ama algıyla temsili de birbirine bağlar. Guy Lavallée'nin önerdiği halka şemasını izleyelim...

– İşlenmemiş haldeki görsel uyaran gerçeklikten kaynaklanır. Bion'un terminolojisine göre *beta* öğeleri üretir. Retinada oluşan imgenin henüz hiçbir anlamı yoktur. Anlam, onu yaratmaya başlayacak olan bilinçdışı üzerinde uyaranın yaptığı etkidir. Nitekim, görsel uyaran, bu düzeyde hiçbir filtreden geçirme söz konusu olmaksızın, bilinçdışı temsillerle temasa geçer.

– Normal olarak, uyaran tarafından uyandırılan temsiller o zaman algılanan imgeye yansıtılır. Tümüyle optik olan imgeye bir okuma çizelgesi sunarlar: Algı simgeleştirilir. Ama görülebilir olanın tümü algılanmaz; bir kısmı olumsuzlanır, bastırılır ya da bir kadrajla karşılaştırılabilecek bir işlem içinde kenarlarda bırakılır.

Guy Rosolato'nun kuramlaştırmasına göre, uyaranın bu kısıtlayıcı biçime sokulması, bir işaret, "görsel gösteren", "ayrım göstereni" değeri taşır.

Üstelik, simgeleştirme süreci, anne yüzünün olumsuz varsanısı tarafından oluşturulan bir ruhsal perdenin varlığını içerir. Guy Lavallée, Didier Anzieu'nün, deri-benin oluşumu için zorunlu bir fantezi olarak anne ile çocuk arasında ortak bir deri fantezisi fikrini yeniden ele alır ve görme bağlamına taşır. Buna bağlı olarak, anne ile çocuk arasında ortak bir "görsel deri" varsayımında bulunur: Gözlerini annesinin gözlerine sabitleyen memedeki çocuk, mesafesiz bir biçimde, iki boyutlu bir özdeşleşme içinde, annesinin göz-

lerinin *içindedir*. Bu yanılsama, daha sonra, annenin ve anne yüzünün olumsuz varsanısı sırasında görsel ruhsal perdeyi oluşturacaktır. Bu görülmez perde yarı opak ya da yarı saydamdır ve imgenin simgeleşmesi bu perde üzerinde gerçekleşir. Perdenin, halkanın oluşmasını sağlayan dönüşlü bir işlevi de vardır.

– Sonuncu ve temel işlem, simgeleştirilmiş algının ben içine yansıtılmasıdır. Uyaran, söze dökülmeye hazır önbilinçli ruhsal malzemeye dönüşmüştür.

Böylece, içerici halka imgeden sözcüğe, önbilinçli düşünceden (görsel imge) bilinçli düşünceye (sözcük) geçişi sağlar. Dokunsal olan, görsel halkada kullanılan ruhsal dönüşlülüğün duyusal modelidir. Bu halka bir ruhsal zara benzetilebilir. Nitekim, görsel uyaranlarla onlara bağlanan iç uyarılma arasında bir uyarılma engeli oluşturur; bir içeren (René Kaës'in içerici olarak adlandırdığı) işlevine sahiptir yani *beta* öğelerini içerir ve etkin bir biçimde, düşünülebilir *alfa* öğelerine dönüştürür. İçle dışın, bilinçliyle bilinçdışının bağlantısını ve farklılaşmasını sağlayarak bir temas engeli de oluşturur.

Görsel zarın patolojik kopuşları, içeren işlevinin özünün yer aldığı noktada gerçekleşecektir; içeren halkalar ve ruhsal perde düzeyinde:

– Yansıtma etkinliğinin, yansıtmayı yasaklayacak bir algı tarafından uyandırılan temsillerin olumsuz varsanısı yoluyla ketlenmesi; bu durumda, olumsuz varsanı kutupsallığının aşırılığına bağlı olarak perde fazla opak hale gelir; beyaz psikoz, otizm, füj, endişe verici yabancılık;

– Yansıtmanın aşırılığı ikinci halkayı (içe yansıtmalı) koparır ve içerisi/dışarısı karışıklığını yaratır. Algı ve temsiller olumlu varsanı görüngülerinde birbirine karışma eğilimi gösterir. Olumlu varsanı kutupsallığının aşırılığı nedeniyle perde fazla saydamdır. Bu psikotik dışa atmadır.

Guy Lavallée'nin işlediği, derin bir klinik psikoz bilgisine dayanan bu düşünce, görsel zara ilişkin genel bir model önerebilmesini sağlar.

Ses zarı

Didier Anzieu 1974'ten başlayarak bir ses zarı düşüncesini öne sürer ve elinizdeki kitabın bir bölümünü buna ayırır. Édith Lecourt müzik terapistliği deneyimine dayanarak sesi yeniden incelemiştir.[28]

Didier Anzieu'ye göre, ses zarı çevre ve bebek tarafından dönüşümlü olarak çıkartılan seslerden oluşur. Bu ses banyosu, deri-benin hem içeriye hem de dışarıya dönük ikili yüzünü önceden şekillendirir. Anne, çığlıklarının ya da sesleştirmelerinin yansıyan bir imgesini çocuğa geri gönderen bir ses aynası sunar. Ses aynası ancak, annenin çocuğa kendisinden ve ondan bir şeyler, ve çocuğun ruhsal deneyimlerinin niteliğine ilişkin bir şeyler ifade etmesi koşuluyla yapılandırıcı olur. Nihayet, Anzieu ses uzayının ilk ruhsal uzay olduğunu düşünür; bu bir mağara biçiminde görselleştirilmesini önerdiği uzaydır, dolayısıyla sesli mağaradır.

Édith Lecourt bir ses zarının oluşması için iki koşul öne sürer.

1. Ses yaşantısı görsel ve dokunsal bir yaşantıya yaslanabilmelidir. Dokunma-işitme birliğinin önemi üzerinde özellikle durur. Gerçekten de dokunmanın ve hareketliliğin katılımı, üretilen sesleri dış seslerden, içeriyi dışarıdan ayırt etmek konusunda belirleyicidir. Ağızla ilgili deneyimin işitsel-dokunsal bağlantısı sözlü ifadede, sözde (telaffuz, eklemleme, cümle kurma...) ya da şarkıda sınanmıştır.

2. Ardından, ses yaşantısının bir deri-ben temelinde zihinsel olarak işlenmesi gerekir. Ses yaşantısının zihinsel işlemi farklı bileşenlerin bütünleşmesiyle gerçekleşir: Ses banyosu, iki yanlı alışverişler, sesli mağara, "arka sesler"in bütünselleşmesi. O zaman dokunsal, görsel, sessel duyulararası bağlar kurulur. Édith Lecourt zar niteliğinin ancak deri-ben deneyimine yaslanma söz konusu olduğunda düşünülebileceği kanısındadır. Ona göre bu ses zarı iki yüzden oluşur: Bir sözel yüz ve bir müzikal yüz. "Daha çizgisel (zaman içinde) ve tek sesli olan sözel yüz, örgünün dışa dönük görünür ipliğidir. Enine, seslerden dokunmuş (zaman içinde olduğu kadar uzay içinde de), çok sesli müzikal yüz daha içe dönüktür." Bu

28. E. Lecourt, "Müzikal Zar", *Les Enveloppes psychiques*, s. 199-222.

ikisi birbirinden ayrılamaz ve birbirini tamamlar: Söz ve müzik insani iletişimin iki yüzüdür. Bazı psikotik patolojiler, ses zarının bu iki yüzünün ayrışmasını ortaya koyar.

Édith Lecourt'un dayandığı klinik deneyim, müzik terapisinin belki de en iyi uygulama alanını bulduğu psikotik öznelerle ilgili deneyim gibi görünüyor.

Duyusal zarların yanı sıra, ruhun bir örgütlenmesine ya da işlevine tekabül eden çeşitli zarlar da incelenmiştir. Bu şekilde Annie Anzieu histeriğin uyarılma zarını betimlemiştir; bu çalışmaya *Deri-Ben*'in daha ilk basımında değinilmiştir. Micheline Enriquez de daha önceki bir çalışmasında, ıstırap zarı düşüncesini,[29] deri-benin özel bir biçimini öne sürmüştür; Didier Anzieu bu düşünceyi kitabının 10. bölümünde ele alır.

Bellek zarı

Micheline Enriquez bellek zarıyla 1987'de ilgilenmiştir.[30] Bu metinde özel bir klinik durumu, öznelerin, kendilerine acılı bir anı bırakan bir analitik deneyimden yakındıkları durumu ele alır. Bu durumu olumsuz aktarım terimleriyle düşünmekten çok, Micheline Enriquez bu acıyı, ilk analiz tarafından işlenmemiş eski bir "bellek yarası"nın (Michel Schneider) aktarım kalıntısı olarak görür. Varsayım olarak şunları ortaya koyar:

– "Analist ve analiz edilen arasında ortak bir bellek fantezisi, tedavideki hatırlama çalışmasının verimliliğinin ve geçmiş deneyimine girişin koşullarından biridir;

– Tarihsel gerçekliğin yadsınması, yatırımının geri çekilmesi, ortak belleğe ilişkin fantezi temsilinin mezar kazıcılarıdır."

Bir bellek zarının oluşumu için gerekli olan bu "ortak bellek", deri-benin oluşumunu sağlayan ortak deri fantezisi modeline göre tasarlanır.

Analiz deneyiminde karşılaşılan iki bellek ve unutma biçimi, bellek zarının işlevlerinin tanımlanmasını sağlayacaktır.

29. M. Enriquez, *Aux carrefours de la haine*, "Istırabın Bedeninden Istıraplı Bedene", 2. kısım, 4. bölüm, Épi, 1984.

30. M. Enriquez, "Bellek Zarı ve Delikleri", *Les enveloppes psychiques*, s. 90-113.

1. Yinelenen ve zaman içinde değişmeyen, anımsanamaz bir bellek; örgütlenmemiş, bağlantısız bir bellek kaybına yol açar. "Dürtü ve fantezi yaşamına uygulanan gerçek etkiler"in izlenim kalıntıları tarafından oluşturulur. Bu izlenimler, "dürtüsel aygıtın çocuksu yaşantı karşısındaki edilgin alıcılığı"nı gösterirler. Bunlar daha ilk hamlede bilinçdışıdırlar ama yine de ayrım gösterenleri (Rosolato) ya da biçimsel gösterenler (Anzieu) biçiminde belleğe yerleştirildiklerini eklemeliyim. Bu bellek bir kayıt yüzeyi oluşturur; bu "kayıt yüzeyi, kendini korumak için yapıştığı uyarılma engelinden ayrıdır" (D. Anzieu); tam bir bellek kaybının nesnesini oluşturur. Hastaya ancak, "tümdengelimli imgesel"e başvuran analist tarafından geri verilebilir. Etkililiğini şekillendirilebilirlik gücünden alan kurma çalışması. "Anımsanamaz belleğe giriş, onu oluşturan izlenimlerin şekle dökülmesinden geçer." Söz konusu olan, bir duyguya bağlanan bir beden yaşantısının imgesinin önerilmesidir. Bellek kaybının ortadan kalkmadığı kesindir ama imge, o ana dek temsil edilemez olan bilinemezin düşünülmesine ve böylece ikincil süreçlere tabi olan bellek sistemine katılmasına olanak sağlar. Başka terimlerle, bilmecemsi analojik gösterenler biçiminde kaydedilen bu duyusal-motor deneyimlerin sözel gösterenlere tercüme edilmesinin söz konusu olduğunu söyleyebilirim.

2. "Unutkan ve anımsanabilir" bir bellek. Burada unutma, ruhsal çatışmanın tetiklediği ikincil bastırmanın ürünüdür. Bu bellek, özneye hem sürekliliğinin hem de değişimlerinin duygusunu veren, sürekli bir dönüşüm çalışması gerçekleştirir. Fantezi temsilleri üzerinde çalışır. Micheline Enriquez, bu kez bir *çeviri yazı yüzeyi* olarak anlaşılan bir bellek zarının oluşumunda perde-anıya özel bir önem atfeder. Perde-anı, bilinçdışı ve itiraf edilemez bir belleğe koruyucu zar olarak hizmet eder ve o sırada bu belleği özellikle duyusal canlılığıyla (*überdeutlich*) çağırır.

İkincil bastırma, tarihselleştirici bir bellek oluşturmak için elverişli öğeleri yedekte saklama olanağı sağlar. Bununla birlikte, Micheline Enriquez şu olgu üzerinde durur: "Bastırmanın sonucu olan bellek delikleri, ancak geçmişte aynı arzuları, aynı dürtü ve fantezi temsillerini bastırmış olan ebeveyne ilişkin bir bastırma kertesi ile ortak bir çizgi (ortak bir deri) gösteriyorsa yapılaştırıcı olabilir."

Bastırılmış bir şeyin kuşaktan kuşağa iletilmesi, her özneyi kolektif bir kültürel belleğe bağlayan örgütlü bir bellek kaybı zarını güvence altına alır.

Nihayet, deri-benin toksik bir işlevi olduğu gibi, bellek zarının da toksik bir işlevi vardır, "ötekinin belleği ve anısıyla karşılaşmaktan ve onlara ilişkin her türlü anımsamadan kaçmaya kışkırtan özyıkımcı, zehirli tunik."

Micheline Enriquez'nin bu metni, düşünce hareketlerini büyük bir incelikle açığa çıkardığı genç bir kadının analizine dayanır.

Dönüşüm şemaları ve zar şemaları

Didier Anzieu ruhsal içerenlerin temsilleri olan biçimsel gösterenleri betimledi ve tanımladı. Bu gösterenler ruhsal zarların ve biçim bozukluklarının saptanmalarını sağlar. Serge Tisseron[31] bu gösterenlerin zihinsel imgeleri nasıl örgütlediklerini ve zihinsel imgelerde nasıl temsil edilebildiklerini incelemeye çalıştı. Ama bu gösteren terimini korumaktansa, Serge Tisseron, Kant tarafından önerilen "ruhsal etkinliğin temel şemaları"na göndermeyle, şema terimini benimsemeyi tercih etti. Şemalar, imgeler değil, fetüsün, sonra da bebeğin çevresi ve erken ilişkileriyle bağlantılı olarak yaşadığı bedensel deneyimlerin örgütleyici modelleridir. Bu deneyimler duyuları, hareketliliği ve duyguları birleştirirler. Tisseron iki tür şema ayırt eder: Koşut biçimde oluşan ve diyalektik bir ilişki içindeki zar şemaları ve dönüşüm şemaları. Dönüşüm şemaları simgesel sahiplenmeyi sağlayan zihinsel birlik ve dağılma işlemlerine tekabül eder; anneyle ayrılma hareketinin düşünülmesini de sağlarlar. Zar şemaları içerme işlemlerine tekabül eder. Bununla birlikte, sınırların, dolayısıyla zarların oluşumunu gerçekleştiren, dönüşüm şemalarıdır. Buna bağlı olarak, zar şemalarının imgelerini harekete geçiren ve böylece işlemsel hale getiren de onlardır. Normal olarak iki şema dizisi birlikte ve aynı durumlar tarafından uyarılır; çocuk annesiyle ilişkisinde bir içeren bulur ama aynı zamanda, annesinin

31. S. Tisseron, "Fantezide ve Tedavide Zar Şemaları ve Dönüşüm Şemaları", *Le Contenants de pensée*, Dunod, 1993, s. 61-85; "İmgede Kullanılan Zar ve Dönüşüm Şemaları", *L'Activité de la pensée*, Dunod, 1994, s. 41-68; *Psychanalyse de l'image*, Dunod, 1995.

onun üzerinde sahip olduğu gibi, kendisinin de annesi üzerinde bir etkiye sahip olabileceğinin teyidini de bulur. İçermeyi ve dönüşümleri düşünme olanaklarını örgütleyen modeller olarak şemalar kuşkusuz tüm ruhsal imgelerin oluşumunda etkindir. Nitekim ruhsal imge, temsil ettiği kadar, içerir ve dönüştürür. Çoğunlukla şemalar fantezide artık saptanamazlar: Zar şemaları yerlerini fantezinin içerme işlevine bırakırlar ve dönüşüm şemaları, fantezi senaryosunda seferber edilen dönüşümlerin temsilinden silinir. Ama şemaların kendilerinin temsilin nesnesi oldukları da olur. Serge Tisseron'a göre, o zaman söz konusu olan, şemaların içe yansıtılmalarındaki güçlükleri, ilk alışverişlerdeki eksikliklere bağlı güçlükleri gidermeyi deneyen ruhun bir işlemidir. Dolayısıyla zar ve dönüşüm şemaları, temsillerde ve rüyalarda imgeleşmiş biçimde ortaya çıkabilirler.

Serge Tisseron'a göre, zar ya da dönüşüm şemaları özgül patolojilere yol açarlar. Dönüşüm şemalarının bütünleşmesindeki eksiklik, fantezi etkinliğinin yoksulluğu biçiminde kendini gösterir; bu hastaların ruhsal evreni, Marty'nin işlemsel düşüncede betimlediğine yakındır ama bedenselleştirme söz konusu değildir. Genel bir ruhsal ataletten ve rüyalarda ya da gündüz düşlerinde imgeleme işlevinin yetersizliğinden mustariptirler. Tisseron bu tip örgütlenmeler için analize etkileşimli bir iletişim tarzı katmayı önerir. Şöyle yazar: "Psikanalistin, hastanın ona aktardıklarının kendisi üzerinde yarattığı etkilerden hastayı bilgilendirmek konusunda tereddüt etmemesi gerektiğini söylemek istiyorum... Böylece ruhsal dönüşüm şemalarının yerleştirilmesine katılmış olur... O zaman psikanalist yansıtan bir aynadan çok, büyüten bir yankı gibi işlev görür."

Dönüşüm şemalarına bir yatırım eksikliği, zar şemalarına artı yatırım yapılmasına yol açabilir; bu, kişilik zırhı ve değişime tahammülsüzlükle birlikte takıntılı nevrozun ayırt edici niteliğidir. Buna karşılık, zar şemalarına yatırım eksikliğine, dönüşüm şemalarına bir artı yatırım eşlik edebilir ve histeri tablosu ortaya çıkabilir. İki şema dizisine birden yatırım eksikliği psikozun ayırt edici niteliğidir.

Bana öyle geliyor ki Serge Tisseron tarafından betimlenen şemalar, ruhsal etkinliğin, duyumları temsillere, dürtü temsilcilerini şey ve sözcük temsillerine, birincil süreçleri ikincil süreçlere dö-

nüştürmeye dayanan temel çalışmasını açıklama denemesidir. Ruhsallığın tüm düzeylerinde bir dönüşüm çalışması, içerikleri bakımından olduğu kadar biçimleri bakımından da malzemelere dayanan bir çalışma gerçekleşir.

Deri-ben ve zarlar, araştırmaları kışkırtmayı ve biçimi bozulmuş, delinmiş ya da katılaşmış ruhsal zarların analistten özel bir ruhsal çalışma talep ettiği zor patolojileri içeren klinik çalışmaya farklı anlayış biçimleri sağlamayı sürdürüyor. Yıllar önce, Didier Anzieu ile birlikte çalışırken, buluşmalarımızdan sık sık yeni bir şey kavradığım, düşünülmemiş bir perspektifi araladığım izlenimiyle, uyanmış bir merakın iç kaynaşmasıyla, sorularla, sorgulamalarla dolu olarak ayrılırdım... *Deri-Ben* okuruna, yazarla böyle bir düşünce buluşması diliyorum.

1
KEŞİF

1

Epistemolojik Önçalışma

Bazı Genel İlkeler

1. Düşünce ve istencin kortekse, duygusal yaşamın talamusa bağlı olduğu biliniyor ve kanıtlandı. Çağdaş psikofarmakolojik araştırma bu alanlardaki bilgilerimizi tamamlıyor hatta yeniliyor. Yine de elde edilen başarılar kuramsal alanda olduğu gibi gözlem alanında da bir daralmaya yol açtı: Psikofizyolojist, canlı bedeni sinir sistemine ve davranışı da, bilgilerin derlenmesi, analizi ve sentezi yoluyla onu programladığı düşünülen beyin etkinliklerine indirgeme eğiliminde. Biyologlar için verimli olduğu ortaya çıkan bu model, devletin araştırma organlarında, beyin nörofizyolojisinin yoksul akrabası durumuna itilen psikolojiye giderek artan biçimde dayatılıyor – ve kendi alanlarında araştırma, öncelikle de temel araştırma özgürlüğünü tam tersine hararetle savunan "fenciler" tarafından sık sık otoriter bir biçimde dayatılıyor. Hem organik düzeyde hem de imgesel düzeyde kökensel veri olarak, bireyselliğimizin koruyucu sistemi olmanın yanı sıra ötekiyle alışverişin ilk aracı ve yeri olarak deriye vurgu yaparak, ortaya başka bir model koymayı hedefliyorum; sağlam bir biyolojik dayanağa sahip, çevreyle etkileşimin temelini oluşturan ve ruhsal görüngülerin organik gerçeklikler ve toplumsal olgular karşısındaki özgüllüğüne saygı gösteren, kısacası, bence psikolojiyi ve psikanalizi kuram ve pratik açısından zenginleştirmeye elverişli bir model.

2. Bilinçli ve bilinçdışı ruhsal işleyişin kendine özgü yasaları vardır. Bunlardan biri, başlangıcından beri ikili bir bağımlılık içinde olduğu halde, insanın bir yanının bağımsızlığı hedeflemesidir. İnsan bir yandan, ona destek hizmeti gören canlı organizmaya, öte

yandan, parçası olduğu gruptan (aileden başlayarak kültürel çevreyle devam eden) kaynaklanan uyarmalara, inanışlara, normlara, yatırımlara, temsillere bağımlıdır. Bir ruhsallık kuramı, basitleştirici determinizmlerin yan yana konmasıyla yetinmekten kaçınarak bu iki hattı bir arada tutmalıdır. Dolayısıyla, René Kaës'le (1979b; 1984) birlikte, bir yandan ruhsallığın ikili dayanağını (biyolojik beden ve toplumsal beden), öte yandan, karşılıklı bir yaslanmayı ileri süreceğim: En azından insan söz konusu olduğunda, bireysel ruhsallık canlı bir bedenden ve canlı bir toplumsal gruptan gelen desteğe ne denli gereksinim duyuyorsa, hem organik yaşam hem de toplumsal yaşam bireysel ruhsallığın neredeyse sürekli desteğine o denli muhtaçtır (fiziksel hastalıklara psikosomatik yaklaşımın ve mitlerin kışkırtılmasına ya da toplumsal yeniliğe ilişkin incelemelerin gösterdiği gibi).

Bununla birlikte, psikanalitik perspektif, bilinçli, önbilinçli ve bilinçdışı bireysel fantezinin sürekli varlığını, önemini ve ruh ile beden, dünya, öteki ruhlar arasındaki köprü ve ara perde rolünü dikkate alıyor oluşuyla, psikofizyolojik ve psikososyolojik perspektiflerden köklü bir biçimde ayrılır. Deri-ben fantezi düzeyine ait bir gerçekliktir: Aynı anda hem fantezilerde, rüyalarda, gündelik dilde, bedensel tutumlarda, düşünce bozukluklarında şekillendirilir; hem de fantezinin, rüyanın, dönüşlü düşüncenin, her psikopatolojik organizmanın kurucu imgesel uzayını sağlar.

Psikanalitik düşünce, ruhsal örgütlenmenin bilinçdışı çocukluk deneyimlerinin (özellikle nesne ilişkileriyle ilgili olanlar) sonucu olduğunu savunan ampirist, pragmatist, psikogenetik bir yöneliş (Anglosaksonlarda daha etkin olan) ile yapının deneyimin bir ürünü olduğuna karşı çıkan, tersine, önceden var olan bir yapı tarafından örgütlenmemiş deneyim olmadığını öne süren yapısalcı bir yöneliş (son onyıllarda Fransa'da egemen olan) arasındaki iç çatışmanın damgasını taşımaktadır. Bu çatışmada taraf olmayı reddediyorum. Bunlar, uzlaşmaz karşıtlıkları psikanalitik araştırmayı verimlileştirdiği ölçüde korunması gereken, birbirini tamamlayıcı iki tutumdur. Deri-ben ruhsal aygıtın bir ara yapısıdır: Zaman dizinsel olarak anne ile yeni doğan arasında, yapısal olarak ilkel bütünleştirici örgütlenmede ruhsallıkların karşılıklı içerilmesi ile ikinci Freudcu topografiye denk düşen ruhsal düzeylerin farklılaşması arasında bir

yapı. Elverişli anda uygun deneyimler olmaksızın bu yapı kazanılmaz ya da, daha genel olarak, değişime uğrar. Ama deri-benin çeşitli konfigürasyonları (üçüncü bölümde betimlediğim) temel bir topografik yapının değişkeleridir; bu yapının evrensel niteliği, doğmakta olan ruhsallıkta potansiyel olarak (önceden programlanmış) kayıtlı olduğunu ve dolayısıyla bu yapının gerçeklik kazanmasının, erişilmesi gereken bir amaç olarak bu ruhsallık tarafından örtük biçimde içerildiğini düşündürebilir (bu anlamda, epigenesis ya da etkileşimli spiral kuramına yaklaşıyorum).

Freud, her biri farklı işleyiş ilkeleri tarafından yönetilen alt sistemlerden oluşan bir sistem olarak bir ruhsal aygıt "model"i (kesin biçimi verilmemiş) önermiştir. İlkeler şunlardır: Gerçeklik ilkesi, haz/hoşnutsuzluk ilkesi, yineleme zorlanımı, değişmezlik ilkesi, Nirvana ilkesi. Deri-ben, bunlara ek olarak, her ikisi de Freud tarafından sezinlenmiş olan (1895) iç farklılaşma ilkesi ile içerme ilkesini dikkate alma zorunluluğunu getirir. Hatta, deri-benin en ağır patolojilerinin (örneğin otistik zarlar), sistem kuramcıları (bkz. Atlan, 1979) tarafından yaygınlaştırılan ilkeyi, "gürültülere" açık sistemlerin özörgütlenmesi ilkesini psikanalize ithal etme olanağını sunduğunu düşünüyorum. Bununla birlikte, canlı varlıkların evrimini kolaylaştıran bu ilkenin, biyolojiden psikolojiye geçildiğinde tersine dönüp her şeyden önce psikopatolojik örgütlenmelerin yaratıcısı olarak ortaya çıktığı kanısındayım.

3. Bilimler, bilim insanlarının kişiliğine ve bir bilimin verili bir andaki gereksinimlerine ve çıkmazlarına göre değişen iki epistemolojik tutum arasında gidiş gelişlerle ilerler. Zaman zaman, bir bilim, teyitleri, uygulamaları, gelişmeleriyle laboratuvar çalışanlarının dehasını kışkırtan iyi bir kuramdan, verimliliği tükenmedikçe ve temel önermeleri çürütülmedikçe kullanışlı olarak kalan bir kuramdan yararlanır. Bazen bir bilim, kabullenilmiş sayılan önermeleri tartışma konusu yapan bir araştırmacının (bazen başka bir disiplinden gelen) aydınlatmasıyla kendini yeniler; böyle bir araştırmacının sezgisi, akıl yürütme ve hesaplardan çok yaratıcı imgelemle[1]

1. Bkz. L. Verlet, *La Malle de Newton*, Gallimard, 1993. G. Holton, *L'Imagination scientifique*, Gallimard, 1973, Fr. çeviri, 1981.

ilgilidir; bu sezgi, fantezi cürufundan kurtardığı (bu cürufu dinsel inanışlara, felsefi bir düşünceye, birbiriyle bağlantılı yazınsal ya da sanatsal yaratıcılık etkinliklerine yansıtmak pahasına) bir çeşit içsel mit tarafından harekete geçirilmiştir. Basit formüllerle dile getirilebilir, bazı koşullarda sınanabilir, dönüştürülebilir ve başka alanlara taşınabilir kavramları bu mitten alır. Bireysel ruhsal işleyişin incelenmesinde, Freud bu ikinci tutumu somutlaştırdı (gençken, Freud' un yaratıcı imgeleminin gençliğinde psikanalizi keşfetmesini sağlayan otoanalizi sırasındaki gelişme biçimlerine ilgi göstermiş olmam tesadüf değil – bkz. D. Anzieu, 1975a). Bu yeni disiplinin Freud tarafından tanımlanan çerçevesi içinde, iki epistemolojik eğilim zıtlaşmayı sürdürdü. Örneğin, M. Klein, Winnicott, Bion, Kohut yeni alanlara (psikanalitik kuram ve pratiğin yayılmasını sağladıkları, çocuk, psikotik, sınır durumlar, narsisistik kişilikler alanları) özgü yeni kavramlar (paranoid-şizoid ve depresif konumlar, geçiş görüngüleri, bağlara karşı saldırılar, ayna aktarımı ve büyüklenmeci aktarım) icat ettiler. Ama psikanalistlerin çoğunluğu giderek artan biçimde diğer tutuma sarılıyor: Freud'a dönüş, metinleri konusunda neredeyse Zebur yorumu gibi bıkıp usanmadan yapılan açıklamalar, görüşlerinin mekanik uygulamaları ya da yeni bir pratik alanın ışığında değil ama felsefe ve insan bilimlerindeki ve özellikle de dildeki (Lacan Fransa'da bunun tipik bir örneği oldu) "ilerlemeler" ışığında söz konusu görüşlerin yeniden gözden geçirilmesi. XX. yüzyılın şu son onyıllarında, bana öyle geliyor ki psikanaliz uzmanlardan, açımlayıcılardan, soyut ve biçimlendirici kafalardan çok, imgelerle düşünenlere gereksinim duyuyor. Deriben düşüncem, bir kavram olmaktan önce, istemli olarak geniş bir metafordur – daha doğrusu, Guy Rosolato'nun (1978) gerektiği gibi betimlediği metafor-metonimi salınımına aittir. Bu düşüncenin, psikanalistlerin düşünme özgürlüğünü kışkırtmaya ve tedavilerinde hastalarına yönelik müdahale yelpazelerini zenginleştirmeye yardımcı olmasını umuyorum. Bu metafor, bölgesel bir tutarlılıkla donanmış, olgularla sınanabilir, gerektiğinde çürütülebilir işlemsel önermelere açılabilir mi? Bu konuda okuru ikna etmek bu kitaba düşüyor.

4. Her araştırma kişisel bir bağlamda yer alır ve toplumsal bir bağlama yerleşir; şimdi bunu açıklığa kavuşturmak uygun olur. İdeologlar XVIII. yüzyıl sonunda Fransa'ya ve Avrupa'ya sınırsız ilerleme düşüncesini getirdiler: Aklın, bilimin, uygarlığın sınırsız ilerlemesi. Bu düşünce uzun zaman boyunca gücünü korudu. Sonunda yelkenleri suya indirmek gerekti. Batı ülkelerinin ve belki de tüm insanlığın sona ermekte olan bu XX. yüzyıldaki durumunu özetlemem gerekirse, nüfus artışına, silahlanma yarışına, nükleer patlamalara, tarihin ivmesine, ekonomik büyümeye, doymak bilmez bir tüketime, zengin ülkelerle üçüncü dünya arasındaki mesafenin artışına, ekonomik işletmelerin yanı sıra bilimsel projelerin devasalığına, özel alanın kitle iletişim araçları tarafından işgal edilmesine, aşırı çalışma ve doping pahasına aralıksız rekor kırma zorunluluğuna, trafik sıkışıklığı, sinir gerginliği, kalp ve damar hastalıkları, yaşamdan zevk almama pahasına hep daha hızlı, daha uzağa, daha pahalıya gitme hırsına sınır koyma gereğini vurgulamak isterim. İnsanların yanı sıra doğaya da uygulanan şiddete, havanın, toprağın, suların kirlenmesine, enerji savurganlığına, mekanik, mimari, biyolojik canavarlar söz konusu olsa bile, teknik olarak üretilmesi mümkün olan her şeyi üretme gereksinimine, ahlak yasalarının, toplumsal kuralların ihlaline, bireysel arzuların mutlak bir biçimde öne çıkarılmasına, teknik ilerlemelerin, bedenin bütünlüğü, düşünce özgürlüğü, insanların doğal yeniden üretimi, türün hayatta kalması karşısında oluşturduğu tehdide sınırlar getirmek.

Kendimi, artık beni yalnızca basit bir yurttaş olarak etkilemekle kalmayıp mesleki açıdan neredeyse gündelik olarak deneyimlediğim bir alanla sınırlayacak olursam, bu terapiyi uyguladığım otuz yıldan bu yana, psikanaliz talebinde bulunan hastaların acılarının doğasında ortaya çıkan değişiklik anlamlıdır ve bu düşüncem meslektaşlarım tarafından da doğrulanmaktadır. Freud'un ve ilk iki kuşaktan takipçilerinin zamanında, psikanalistler kişilik nevrozlarıyla, histerik, takıntılı, fobik ya da karma nevrozlarla uğraşıyorlardı. Bugün, psikanaliz hastalarının yarısından çoğunu sınır durumlar ve/ya da narsisistik kişilikler (eğer Kohut'la birlikte bu iki kategori arasındaki ayrımı benimsiyorsak) oluşturmaktadır. Kökenbilim açısından, bunlar nevrozun ve psikozun sınırında yer alan ve bu iki geleneksel kategoriye ait çizgileri bir araya getiren durumlardır.

Aslında bu hastalar bir sınır eksikliğinden mustariptir: Ruhsal ben ile bedensel ben, gerçek ben ile ideal ben, kendine bağlı olan ile ötekine bağlı olan arasındaki sınırlarda belirsizlikler, bu sınırlarda, depresyona düşüşün eşlik ettiği ani dalgalanmalar, erojen bölgelerin farklılaşmamışlığı, hoş ve acılı deneyimlerin birbirine karıştırılması, bir dürtünün yükselişinin arzu olarak değil de şiddet olarak hissedilmesine neden olan dürtüsel ayrımsızlık (F. Gantheret'nin *Incertitudes d'Éros* –Eros'un Belirsizlikleri–, 1984 olarak adlandırdığı), ruhsal zarın zayıflığına ya da boşluklarına bağlı olarak narsisistik yaralara dayanıksızlık, yaygın bir kendini kötü hissetme duyumu, kendi hayatında yer almama duygusu, bedeninin ve düşüncesinin işleyişini dışarıdan görme, kendi varoluşu olan ve olmayan bir şeyin seyircisi olma. Sınır durumların ve narsisistik kişiliklerin psikanalitik tedavisi, bazı teknik düzenlemeleri ve bu durumların klinik açıdan daha iyi anlaşılmasını sağlayacak bir kavramsal yenilenmeyi, René Kaës'ten (1979a) ödünç aldığım geçişsel psikanaliz ifadesiyle tanımlamayı uygun bulduğum teknik düzenlemeleri ve kavramsal yenilenmeyi gerektirmektedir (D. Anzieu, 1979).

Ölçüsüz hırsları besleyen, bireyin tüm sorumluluğunun çifte, aileye, toplumsal kurumlara yüklenmesi gerektiği fikrini pohpohlayan, tüm sınır duygularının kimyasal uyuşturuculardan ya da diğer maddelerden beklenen yapay esrime içinde yok edilmesini edilgin bir biçimde teşvik eden, tek çocuk sahibi olma eğiliminin giderek arttığı, paylaşan kişilerin sayısının ve istikrarın giderek azaldığı bir yuva çerçevesinde, çocuğu, ebeveynin bilinçdışının travma yaratıcı yoğunlaşmasına açık hale getiren bir uygarlıkta, bu tür bir kültürün olgunlaşmamışlığı teşvik etmesinde ve sınır ruhsal bozuklukların artışını kışkırtmasında şaşılacak bir şey, ama hiçbir şey yoktur. Artık hiçbir şeye sınır konamayacağına ilişkin kötümser izlenim, insanların, çağdaş düşünür ve sanatçıların bir çeşit açık artırmada en kötüsünü öne sürmek için yarıştıkları ve kaçınılmaz olduğunu göstermek için çırpındıkları felaketlere doğru yol aldıklarına ilişkin kötümser izlenim de tüm bunlara eklenmektedir.

Bu durumda, psikolojik ve toplumsal anlamda sınırları yeniden oluşturmayı, kendimize sınırlar belirlemeyi, oturulabilir ve yaşanabilir alanlar tanımayı –aynı anda hem farklılıkları kuran hem de böylelikle sınırları belirlenmiş bölgeler (ruhsallık, bilgi, toplum,

insanlık) arasında alışverişi sağlayan sınırlar oluşturmayı– acil bir görev olarak görüyorum. Bütünsel bir amaca ilişkin berrak bir bilinç taşımadan da olsa, orada burada bazı bilim insanları, bu görevi kendi uzmanlık alanlarıyla sınırlandırarak yerine getirmeye başladılar. Matematikçi René Thom (1972) uzayın farklı bölgelerini soyut olarak birbirinden ayıran arayüzleri inceledi, bu arayüzlerin ani biçim değişikliklerinin betimlenmesini ve sınıflandırılmasını "felaketler kuramı" olarak adlandırması tesadüf değil: Ona çok şey borçluyum. Giderek daha da yetkinleştirilen araçların ardında astronomun gözü ve kulağı evrenin sınırlarını yakalamaya çalışıyor: Evrenin uzayda sınırları olması gerektiği, kuazarları oluşturan maddenin sürekli genişleyen bu sınırlarda ışık hızına yaklaşarak enerjiye dönüştüğü düşünülüyor; evrenin fonundaki gürültüde yankısını sürdürdüğü ve patlamasıyla ilkel bulutsuyu oluşturduğu varsayılan *big bang*'le birlikte, evrenin zaman içinde sınırları olması gerektiği düşünülüyor. Biyologların ilgisi hücrenin çekirdeğinden zarına doğru yer değiştiriyor. Bu zarda, protoplazma ile dışarısı arasındaki iyon alışverişlerini programlayan etkin bir beyindeki gibi, giderek yaygınlaşan ağır hastalıklara (atardamar yüksek tansiyonu, şeker, belki de bazı kanser türleri) yatkınlığı açıklayabilecek genetik kod kusurlarını keşfediyorlar. Psikanaliz içinde önerdiğim deri-ben kavramı aynı yönde ilerliyor. Ruhsal zarlar nasıl oluşur, yapıları, iç içe geçme biçimleri, patolojileri nelerdir, "geçişsel" bir psikanaliz yoluyla bireyde (hatta gruplara ve kurumlara yaygınlaştırılarak) nasıl yeniden oluşturulabilirler, kendime sorduğum ve bu çalışmanın yanıtlamaya girişeceği sorular bunlar.

5. Rönesans'tan bu yana Batı düşüncesi epistemolojik bir tema tarafından bulandırılmıştır: Bilmek, çekirdeğe ulaşmak için kabuğu kırmaktır. Bu tema, bazı başarılara ve aynı zamanda ağır tehlikelere yol açtıktan sonra tükenme noktasına varmıştır: Çekirdek fiziği, bilginleri ve askerleri atom patlamasına dek götürmedi mi? Nörofizyoloji XIX. yüzyıldan başlayarak, hemen farkına varılmayan bir duraklama yaşadı. Aslında beyin ansefalin üst ve ön kısmıdır. Öte yandan, korteks –anatomi diline 1907'de giren ve kabuk anlamına gelen Latince sözcük– beyaz maddeyi örten gri maddenin dış tabakasının adıdır. Burada bir paradoks karşısındayız: Merkez

çevreye yerleşmiş durumdadır. Özlemle andığım Nicholas Abraham (1978), aynı başlığı taşıyan bir makalesinde ve sonra bir kitabında, "kabuk ve çekirdek" arasında kurulan diyalektiğin kaba hatlarını çizdi. Onun savlaması benim kendi araştırmamı doğruladı ve varsayımımı destekledi: Ya düşünce bir beyin meselesi olduğu kadar bir deri meselesiyse? Ve o zaman deri-ben olarak tanımlanan ben, bir zar yapısına sahipse?

Embriyoloji mantıksal olduğu söylenen bazı düşünce alışkanlıklarından kurtulmamızı sağlayabilir. Gastrula evresinde embriyon, kutuplarından birinin "*invagination*"u* yoluyla bir kese biçimini alır ve iki yaprak görüntüsü sergiler: Dışderi ve içderi. Zaten burada söz konusu olan neredeyse evrensel bir biyolojik görüngüdür: İstisnalar dışında her bitkisel kabuk, her hayvansal zar iki katman içerir, bir iç, bir de dış katman. Embriyona geri dönelim: Bu dışderi hem deriyi (duyu organları dahil) hem de beyni oluşturur. Beyin, yani kafatası tarafından korunan duyarlı yüzey, bu deri ve organlarıyla, yani en yüzeysel kısımlarının kalınlaşması ve sertleşmesi yoluyla korunan duyarlı üstderiyle (epidermis) sürekli temas halindedir. Beyin ve deri yüzey oluşumlarıdır, iç yüzey (bir bütün olarak alınan bedene göre) ya da korteks bir dış yüzeyin ya da derinin dolayımıyla dış dünyayla ilişki içindedir ve bu kabukların her biri en az iki katman içerir; daha dışarıdaki katman koruyucudur, onun altındaki ya da deliklerindeki katman ise bilgi toplamaya, alışverişleri filtreden geçirmeye yeteneklidir. Sinirlerin örgütlenme modelini izleyecek olursak, düşünce artık çekirdeklerin birbirinden ayrılması, yan yana gelişi ve birleşmesi olarak değil, bir yüzeyi diğerine göre bazen bir kabuk bazen de bir çekirdek olarak konumlandıran N. Abraham'ın çok iyi saptadığı gibi, yüzeyler arasındaki iç içe geçme oyunuyla birlikte, bir yüzeyler arası ilişkiler meselesi olarak ortaya çıkar.

Anatomi-fizyoloji dili, *invagination* der. Bu sözcük, vajinanın özel yapıda bir organ değil, tıpkı dudaklar gibi, makat gibi, burun ve gözkapağı gibi, uyarılma engeli rolü oynayan koruyucu bir sertleşmiş katmana ya da boynuzsu tabakaya sahip olmayan bir deri

* Bir oluşumun bir kısmının kıvrılarak diğer kısmın içine kese veya eldiven parmağı biçiminde girişi. *–ç.n.*

kıvrımı olduğunu bize veciz biçimde anımsatır; bu deri kıvrımının mukozası açıktadır, duyarlılığı, erojenliği hemen uyandırılabilir ve kendisi de duyarlı olan bir yüzeyin (sertleşmenin doruğundaki penis ucunun yüzeyi) sürtünmesiyle bu duyarlılık doruğa ulaşır. Ve herkes bilir ki aşkı, iki üstderinin her zaman umulan tam hazla sonuçlanmayan temasına indirgemek eğlenceli olsa da, aşk, aynı varlıkla aynı anda hem en derin ruhsal teması hem de en iyi üstderi temasını doğurmak gibi bir paradoks sergiler. Dolayısıyla, insan düşüncesinin üç temeli, deri, korteks ve cinslerin çiftleşmesi, üç yüzeyin konfigürasyonuna tekabül eder: zar, başçık, cep.

Her hücre bir sitoplazma zarıyla sarılıdır. Bitkisel hücre, ek olarak, alışverişler için gözenekleri olan bir selülozik zara sahiptir. Bu zar hücreden öncekini astarlar ve hücreye, dolayısıyla da bitkilere belirli bir sertlik sağlar (örneğin, cevizin sert bir dış kabuğu ve ceviz içini saran ince bir derisi vardır). Hayvansal hücre esnektir; bir engelle temas ettiğinde kolaylıkla biçim değiştirir; hayvanlara hareketlilik sağlar. Yaşam için zorunlu olan fiziksel-kimyasal alışverişler sitoplazma zarı aracılığıyla gerçekleşir.

Son araştırmalar bu zarın iki yapraklı yapısını ortaya koydu (bu da Freud'un [1925] "Sihirli Blok Üzerine Not" başlıklı çalışmasında yer alan, biri uyarılma engeli, diğeri kayıt yüzeyi olmak üzere benin ikili pelikülüne ilişkin sezgisini doğruluyor). Elektronik mikroskopta, iki yaprak birbirinden ayrı ve belki aradaki bir boşlukla ayrılmış olarak görünür. İki tür mantar ayırt edilmiştir, birinci türdekilerin derisini ikiye ayırmak zordur, diğer türdekilerin ayrı iki derisi vardır. Gözlenebilen bir başka yapı, soğan derisi gibi *iç içe geçmiş* zarların üstüste geldiği bir yapıdır; bu tema Annie Anzieu (1974) tarafından yeniden ele alınmıştır.

6. Psikanaliz kendini bilinçdışı ve önbilinçli ruhsal içerikler üzerine bir kuram olarak sunar ya da genelde böyle sunulur. Bundan, bu içerikleri sırasıyla önbilinçli ve bilinçli hale getirmeyi hedefleyen bir psikanaliz tekniği anlayışı çıkar. Ama bir içerik, bir içerenle ilişkisi olmaksızın var olamaz. İçeren olarak ruhsallığa ilişkin bir psikanaliz kuramı yok değilse de, daha parçalı, kestirimlere dayalı ve dağınık olarak kalmıştır. Bununla birlikte, psikanalistin kendi pratiğinde giderek daha çok karşılaştığı çağdaş patoloji

biçimleri büyük ölçüde içeren-içerik ilişkisindeki bir bozuklukla ilgilidir ve psikanaliz durumu üzerine Freud sonrası düşüncelerin gelişimi, analiz çerçevesi ile analiz süreci arasındaki ilişkinin daha fazla dikkate alınmasına, çerçevenin değişkenlerinin ne zaman ve nasıl psikanalist tarafından düzenlemelere tabi tutulmaya elverişli olduklarının, ne zaman ve nasıl hasta tarafından bir süreç olanağının yerine konup süreç olmayana dönüştürüldüklerinin incelenmesine yol açmaktadır (bkz. J. Bleger, 1966). Bu epistemoloik dönüşün önemli teknik sonuçları vardır: Bu durumda psikanalist aktarımda yalnızca içerene ilişkin boşlukları ve savunmacı artı yatırımları yorumlamakla ve bu boşluklardan ve artı yatırımlardan sorumlu olan erken suistimalleri, birikmiş travmaları, kâhince idealleştirmeleri "kurmak"la kalmamalı, hastasına bir içerme işlevi olanağını gösteren ve yeterli içselleştirme sağlayan bir iç donanım ve iletişim biçimi sunmalıdır. Ben kendi açımdan, bu kuramsal değişikliği, deri-ben kavramı ve daha önce söz edilen geçişsel analiz kavramı çerçevesinde deri-ben kavramının sonucu olan yeniden uyarlama etrafında odaklandırdım.

Dolayısıyla, psikanaliz kuramının tamamlanmaya ve genişletilmeye gereksinimi var. İşte, diğerlerinin yanı sıra üzerinde durulmasını dilediğim beş nokta:

– Ruhsal aygıta ilişkin topografik perspektifin daha dar anlamda topografik, yani bedensel benin ve ruhsal benin uzaysal örgütlenmesiyle bağlantılı bir perspektifle tamamlanması.

– Ruhsal içeriklere ilişkin fantezilerin incelenmesinin, ruhsal içerenlerle ilgili fantezilerin incelenmesiyle tamamlanması.

– Emme etkinliğine dayanan oral evre anlayışının, bebek ile anne ya da annelik yapan kişi arasındaki beden bedene temas dikkate alınarak tamamlanması, yani meme-ağız ilişkisinin meme-deri ilişkisine genişletilmesi.

– İkili Oidipal yasağın, öncüsü olan ikili dokunma yasağıyla tamamlanması.

– Psikanalitik *Setting* tipinin yalnızca rastlantısal düzenlemelerle (bkz. geçişsel psikanaliz) değil, hastanın bedeninin konumlanışının ve analiz düzeni içindeki analitik uzay temsilinin dikkate alınarak tamamlanması.

Altıncı nokta dürtü sorunudur. Bilindiği gibi Freud'un dürtü anlayışı değişimler geçirdi. Sırasıyla, önce kendini koruma dürtülerini cinsel dürtülerin, sonra nesne libidosunu ben libidosunun, nihayet yaşam dürtülerini ölüm dürtülerinin karşısına koydu. Dürtüyü değişmezlik ilkesiyle, sonra da atalet ya da Nirvana ilkesiyle eklemleme tarzı konusunda kararsızlık yaşadı. Dürtünün dört parametresini (kaynak, basınç, amaç, nesne) her zaman koruduysa da, dürtü listesinin tükenmediğini ve yenilerinin keşfedilebileceğini her zaman yineledi. Bu bana, kanıtlanmış bir şey olarak değil ama kullanışlı bir çalışma varsayımı olarak bir bağlılık dürtüsünü (Bowlby'yi izleyerek) ya da bir tutunma dürtüsünü (Hermann'ı izleyerek) göz önünde bulundurma olanağı tanıyor. Eğer bu dürtüyü ne pahasına olursa olsun klasik Freudcu sınıflandırmaya göre yerleştirmek gerekseydi, öncelikle kendini koruma dürtülerine katardım. Freud, yukarıda anımsatılan karşıt çiftlerine göre muğlak ve ara bir statüye sahip olan bir el koyma dürtüsü de betimledi. Kas sistemine ve özellikle de elin etkinliğine yaslandığı ölçüde el koyma dürtüsünün, içeren ve edilgin biçimde duyarlı yüzey olarak bir deri imgesinin oluşturulmasını hedefleyen bağlılık dürtüsünü tamamlaması gerekir gibi görünüyor. Bu kuramsal güçlüklerin (tümünü anmadım), analistleri dürtü kavramını korumanın yerinde olup olmadığını giderek daha çok sorgulamaya götürmesi anlaşılır bir şey.[2]

Dokunma ya da Deri Evreni

Deri duyumları, insan türünün yavrularını doğum öncesinden başlayarak büyük bir zenginlik ve karmaşıklık gösteren bir evrene sokar; henüz dağınık ama algı-bilinç sistemini uyandıran, bütünsel ve kesintili bir varoluş duygusunun temelini oluşturan ve kökensel bir ruhsal uzay olanağı sunan bir evren. Deri, neredeyse tükenmez bir araştırma, ilgi ve söylem nesnesi olmayı sürdürüyor. Deriye ilişkin bilgilerin bir senteziyle başlayalım.

2. Bkz. *Dürtü, Ne Yapmak İçin?* Konulu kolokyumun Fransa Psikanaliz Derneği tarafından yayımlanan belgeleri (1984b), özellikle de D. Widlöcher'in "Dürtü Kavramını Nasıl Kullanıyoruz?" başlıklı eleştirel makalesi. Ayrıca, el koyma dürtüsüyle ilgili olarak, bkz. P. Denis (1992) ve R. Dorey (1992).

1. Dil, gündelik dil ya da bilim dili, deri konusunda özellikle gevezedir. Önce sözcük dağarcığını inceleyelim. Her canlı varlık, her organ, her hücre bir deri ya da kabuğa, gömleğe, zara, bağaya, çepere, beyin zarına, zırha, peliküle, duvara, akciğer zarına sahiptir... *Çeper*'in eşanlamlılarının listesi kayda değer uzunluktadır: amniyoz, aponevroz, blastoderm, koryum, başçık, domuz derisi, işkembe çeperi, diyafram, iç yürek zarı, endokarp, ependim, telcik, dana ya da kuzu gömleği, kızlık zarı,

Manto, operkül, dış yürek zarı, kıkırdak zarı, dış kemik zarı, karın zarı... Anlamlı bir örnek, sinir merkezlerini dolaysız bir biçimde saran "ince zar"dır; bu, beyin zarlarının en derinde yer alanıdır; iliğe ve ansefale giden damarları vardır. Kökenbilimsel olarak bu terim "ana-deri" anlamına gelir*: Dil, ilk derinin anne derisi olduğuna ilişkin önbilinçli bilgiyi taşımaktadır. Fransızca büyük *Robert* sözlüğünde, *deri, el, dokunmak, almak* maddeleri, *yapmak, baş ve olmak* maddeleriyle (giderek azalan nicelik sırasına göre) rekabet edecek biçimde en dolu maddeler arasındadır. *Oxford İngilizce Sözlük*'te yer alan en uzun madde *dokunmak*'tır.

Şimdi anlambilim alanına geçelim. Konuşma dilindeki birçok ifade, derinin ve benin birbirine bağlı işlevlerinin çoğuna göndermede bulunur. İşte küçük bir seçme**:

– "Caresser quelqu'un dans le sens du poil" [sözcüğü sözcüğüne, "birini tüylerinin yönünde okşamak; anlamı: Nabzına göre şerbet vermek, pohpohlamak], "Il a eu la main heureuse" [eli uğurlu, başarılı] (dokunsal haz işlevi)

– "Tu me fais suer" [sözcüğü sözcüğüne, "beni terletiyorsun"; "canımı sıkıyorsun", "kafamı ütülüyorsun" anlamına gelen bir deyim] (bedenden atma işlevi)

– "C'est une peau de vache" [sözcüğü sözcüğüne, "inek derisi"; anlamı: Taş yürekli], "se faire crever la peau" [postu deldirmek] (savunmacı-saldırgan işlev)

* Fransızca "ince zar"ın karşılığı *pie-mère* sözcüğüdür. *Mère-peau* ise "ana-deri" demektir. –*ç.n.*

** Bu paragraftaki deyimler deriyle ilgili Türkçe birçok deyimi çağrıştırmakla birlikte hepsi tam olarak karşılanamadıkları için, Fransızcalarını koruyup köşeli parantez içinde sözcük anlamlarını ve açıklamalarını vermeyi tercih ettim. –*ç.n.*

– "Entrer dans la peau d'un personnage" [sözcüğü sözcüğüne, "bir karakterin derisine girmek", anlamı: Rolüyle bütünleşmek, rolünü iyi oynamak], "Faire peau neuve" [sözcüğü sözcüğüne, "yeni deri çıkarmak", anlamı: Türkçedeki "deri değiştirmek" deyimine benzer biçimde, tepeden tırnağa değişmek, bambaşka biri olmak] (özdeşleşme işlevi)

– "Toucher la réalité du doigt" [sözcüğü sözcüğüne, "gerçeğe parmağıyla dokunmak", anlamı: Türkçedeki "elle tutulur" deyimine benzer biçimde, gerçeği apaçık görmek] (gerçekliğin sınanması işlevi)

– "Entrer en contact" [temasa girmek], "Mon petit doigt me l'a dit" [küçük parmağım söyledi] (iletişim işlevi)

Bulanık ve çoğul anlamları olan iki sözcük, hissetmek ve izlenim, şeylerin bizde yarattığı öznel tınıyı adlandırır ve köken olarak deriyle bir temasa göndermede bulunur.

Plastik sanatlarda ya da farklı toplumlarda derinin temsillerine ilişkin bir incelemeye girişmeyeceğim. Thevoz (1984) tarafından zengin bir biçimde resimlendirilen *Le Corps peint* (Boyalı Beden) başlıklı çalışma böyle bir araştırmanın genel hatlarını sunmaktadır.

2. Yapısı ve işlevleriyle deri bir organdan fazla bir şeydir, farklı organların oluşturduğu bir bütündür. Derinin anatomik, fizyolojik ve kültürel karmaşıklığı, benin ruhsal düzeydeki karmaşıklığını organizma düzeyinde önceler. Tüm duyu organları içinde en yaşamsal olanıdır: Kör, sağır, tat ve koku duyusundan yoksun olarak yaşamak mümkündür. Derinin büyük bölümünün bütünlüğü söz konusu olmaksızın hayatta kalınamaz. Deri tüm diğer duyu organlarından daha ağırdır (yeni doğmuş bebekte tüm vücut ağırlığının % 20'si; erişkinde % 18'i) ve hepsininkinden daha geniş bir yüzeyi işgal eder (yeni doğmuş bebekte 2 500 cm^2, erişkinde 18 000 cm^2). Bir işlev ne denli erken ortaya çıkarsa, temel bir işlev olma şansının arttığına ilişkin biyoloji yasası gereğince, deri embriyonda öteki duyusal sistemlerden daha önce ortaya çıkar (gebeliğin ikinci ayına doğru, sıra bakımından, merkeze yakın diğer iki sistem olan koku ve tat sisteminden, vestibüler sistemden, ve merkezden uzak iki sistem olan işitsel ve görsel sistemden önce). Büyük bir alıcı yoğunluğuna sahiptir (100 milimetre karede 50).

Çok sayıda duyu organından (dokunma, basınç, acı, sıcaklık...) oluşan bir sistem olan derinin kendisi de diğer dış duyu organlarıy-

la (işitme, görme, koku, tat) ve kinestezi ve denge duyarlılıklarıyla sıkı bir biçimde bağlantılıdır. Üstderinin karmaşık duyarlılığı (dokunma, ısı ve üşümeye ilişkin) bebekte uzun süre yaygın ve farklılaşmamış olarak kalır. Organizmayı, öteki duyum türlerini hissetmeye (inisiyatif işlevi), onları deri duyumlarına bağlamaya (birleştirme işlevi) ya da birbirinden ayırt edip toptan bir bedensel yüzeyin zemininde beliren figürler olarak yerlerini belirlemeye (perde işlevi) yetenekli, duyarlı bir sisteme dönüştürür. Derinin prototipini ve gönderme temelini oluşturduğu, ama duyu organlarının çoğuna, duruşa, zamanı geldiğinde de hareketliliğe dek yayılan bir dördüncü işlev daha sonra ortaya çıkar: İlerde inceleyeceğim, çevreyle ikili *feed-back* biçimindeki sinyal alışverişi.

Deri, zamanı (kulaktan daha az) ve uzayı (gözden daha az) saptar ama uzaysal ve zamansal boyutları yalnızca deri bir araya getirir. Deri, yüzeyindeki mesafeleri, kulağın uzaktaki seslerin mesafesini saptadığından daha tam olarak değerlendirir.

Deri farklı yapıdaki uyaranlara tepki verir: Alfabenin deri üzerinde elektrik dürtüleri biçiminde kodlanması ve körlere öğretilmesi mümkün oldu. Deri, hemen her zaman, diğer işaret ve kodlara eklenmelerine gerek kalmaksızın işaretleri almaya, kodları öğrenmeye hazırdır. Deri titreşimli-dokunsal ya da elektro-dokunsal bir işareti reddedemez: Ne gözlerini ya da ağzını kapatabilir, ne kulaklarını ya da burnunu tıkayabilir. Deri, söz ve yazı için söz konusu olduğu gibi aşırı miktarda boş lafla dolu da değildir.

Ama deri duyu organ(lar)ından ibaret değildir. Birçok başka biyolojik işleve ek rolleri yerine getirir: Soluk alır ve terler, salgılar ve dışarı atar, kas gerilimini sürdürür, solunumu, dolaşımı, sindirimi, boşaltımı ve tabii ki üremeyi uyarır; metabolik işleve katılır.

Özgül duyusal rollerinin ve çeşitli organik aygıtlarla ilgili her alana yayılan bu yardımcı rolünün yanı sıra, uzaysal-zamansal sürekliliği içinde, bireyselliği içinde artık bir bütün olarak düşündüğümüz canlı beden için bir dizi özsel rolü yerine getirir: Bedenin iskelet etrafında tutulması ve dikeyliğinin korunması, dış saldırılara karşı koruma (yüzeysel boynuzsu tabakasıyla, keratin maddesiyle, yağ yastığıyla), uyarılmaların ya da gerekli bilgilerin yakalanması ve iletilmesi.

3. Fizyologların, birçok memeliyle, özellikle de böcekçillerle ilgili betimlemelerinde aynı aygıtta bir araya gelmiş iki ayrı ve tamamlayıcı organın varlığı saptanır:

– Bedenin neredeyse tümünü kaplayan ve Freud'u izleyerek uyarılma engeli olarak adlandırabileceğimiz işlevi sağlayan kürk; kuşlardaki tüylerle ya da balıklardaki pullarla aynı role sahiptir ama ek olarak, memelilerde son derece önemli olan tutunma ya da bağlılık dürtüsünün anatomik desteklerinden biri haline gelmesini sağlayan dokunma, ısı ve kokuya ilişkin niteliklere de sahiptir; bu nitelikler, aynı zamanda, tüy sisteminin varlığını sürdürdüğü yerleri insanlarda cinsel dürtünün gözde erojen bölgelerinden biri haline de getirir.

– Tüy ya da burun kılı (Bir et tepeciğine ekili uzun bir ya da bir tutam kıl, örneğin kedinin "bıyıkları") kesecikleri; büyük bir dokunsal duyarlılıkla donanmalarını sağlayan bir sinir ucuyla dolaysız ilişki içindedirler. Bedene dağılımları, türlere, bireylere, gelişim evrelerine göre değişiklik gösterir. Primatlarda beden tüyleri gerileme durumundadır: İnsanlarda, en azından erişkinlik döneminde görülmezler ama fetüste ve yeni doğmuş bebekte bulunurlar. Bu türlerde uyarılma engeli ve dokunsal duyarlılık işlevini, sinir uçlarını koruyan sertleşmiş ya da boynuzsu tabakayla bir *anastomoz** sayesinde yerine getiren, üstderidir. "Deri yapısının incelenmesi, özellikle Primatlar sınıfı içinde birçok özelliğe kesin bir soyoluşsal değer atfetmemize izin verir: Kılların yerleşimi, üstderinin kalınlığı, üstderi kırışıklıklarının gelişme durumu ve üstderinin altındaki kılcal damarların az ya da çok karmaşık oluşu" (Vincent F., 1972).

Bir insanın derisi, dışarıdan bir gözlemciye, yaşa, cinsiyete, etnik kökene, kişisel tarihe, vb. göre değişkenlik gösteren ve tıpkı deriyi örten giysiler gibi, kimliğinin belirlenmesini kolaylaştıran (ya da karışık hale getiren) ayırt edici fiziksel özellikler sunar: Pigmentasyon, kıvrımlar, kırışıklıklar, çizgiler; gözeneklerin dağılımı; kıllar, saçlar, tırnaklar, yara izleri, sivilceler, benler; ayrıca, derinin pütürleri, kokusu (parfümlerle artırılan ya da değiştirilen), pürüzlü-

* İki ayrı oluşum arasında geçit oluşturma; iki oluşumu ağız ağıza birleştirme. –*ç.n.*

lüğü ya da yumuşaklığı (kremlerle, merhemlerle, yaşam tarzıyla artırılan)...

4. Dokubilimsel analiz daha da büyük bir karmaşıklığı, sıkıca iç içe geçerek bedenin bütün olarak ayakta duruşunu, uyarılma engelini ve duyarlılık zenginliğini sağlamaya katkıda bulunan farklı yapılarda dokuların müthiş kargaşasını ortaya koyar.

a) Yüzeysel üstderi ya da boynuzsu tabaka, dört hücre tabakasının *sıkı* bir *kaynaşma*'sından (bir duvarın taşlarına benzer biçimde) oluşur. Bu hücrelerden bazılarının ürettiği keratin diğer hücreleri daha da katı boş kabuklar haline getirerek kapsülleştirir.

b) Alttaki üstderi ya da sümüksü cisim, birbirine çok sayıda iplikçikle bağlanan (*halkalı ağ* yapısı) kalın protoplazmalı çok yüzlü büyük hücrelerin oluşturduğu altı-sekiz tabakanın bir katmanlaşmasıdır; son tabaka bir *çit* yapısına sahiptir.

c) Yüzeysel altderi (dermis), karaciğer ve böbreküstünde bulunan bazı maddeleri etkin bir biçimde özümleyen, damar bakımından zengin bol miktarda papilla içerir...: Bunlar kendilerinden önceki sümüksü cisme *çark* biçiminde bir yapıyla eklemlenirler. b ve c'nin toplamı (sümüksü cisim ve kılcal cisim) yaraları iyileştirme ve yaşlanmaya karşı mücadele işlevini sağlar (protoplazmalarını boşaltarak alttaki yıpranmış tabakaları aralıksız biçimde dışarıya iterler).

d) Altderi ya da koryum çok sağlam dayanaklı bir dokudur. *Keçeleşmiş*, dirençli ve esnek bir yapı gösterir; birbiriyle kesişen küçük lif demetlerinden oluşan "şekilsiz çimento"dur.

e) Deri altı yağ tabakası (hipodermis) bir yalıtkandır. Kan damarlarının ve sinirlerin altderiye geçişini sağlayan ve alttaki doku örteneklerini ayıran (net bir ayrım çizgisi olmaksızın) *süngersi* bir yapıya sahiptir.

Deri aynı zamanda farklı bezlere (kokuları, teri, kayganlaştırıcı yağ bezi salgısı sebumu salgılayan); serbest uçlu (acı, temas) ya da uçları uzmanlaşmış korpüsküllerle sonlanan duyarlı sinirlere; motor sinirlere (mimiğe kumanda eden) ve vazomotor sinirlere (bezlerin işleyişine kumanda eden) sahiptir.

5. Artık anatomisini değil de psikofizyolojisini göz önüne alacak olursak, deri paradoksal bir işleyişin pek çok örneğini sunar; o kadar ki, ruhsal paradoksallığın kısmen deriye yaslanıp yaslanmadığını kendimize sorabiliriz. Deri, iç ortamımızın dengesini dışsal rahatsızlıklardan korur ama bu rahatsızlıkların damgalarını, biçiminde, dokusunda, renklenmesinde, yara izlerinde saklar. Koruduğu varsayılan bu içsel durumu büyük ölçüde dışa vurur; başkalarının gözünde iyi ya da kötü durumdaki organik sağlığımızın bir yansısı ve ruhumuzun aynasıdır. Öte yandan, derinin kendiliğinden ifade ettiği bu sözel olmayan mesajlar, kozmetikler, bronzlaşma, makyaj, banyolar, hatta estetik cerrahi yoluyla değiştirilir ya da tersine çevrilir. Pek az organ bu kadar çok sayıda uzmanın ilgi ve bakımını talep eder: Kuaförler, parfümcüler, estetik uzmanları, kineziterapistler, fizik tedaviciler; ayrıca reklamcılar, sağlıkçılar, el falcıları, şifacılar, deri hastalıkları uzmanları, alerji uzmanları, fahişeler, çileciler, keşişler, adli kimlik polisleri (parmak izi nedeniyle), beyaz sayfasına sözcüklerden bir deri dokuma arayışındaki şair ya da karakterlerinin psikolojisini yüzlerin ve bedenlerin betimlenmesine göre açığa vuran romancı, ve –hayvan derilerini de katacak olursak– tabakçılar, kürkçüler, parşömen imalatçıları.

Başka paradokslar: Deri geçirgendir ve geçirimsizdir. Yüzeyseldir ve derindir. Doğrucudur ve yanıltıcıdır. Sürekli kurumaya doğru gider ama yenileyicidir. Esnektir ama bütünden kopan bir parça deri önemli ölçüde büzüşür. Narsisistik olduğu kadar cinsel libido yatırımlarını da çağırır. Hem huzurun hem de baştan çıkarmanın yeridir. Haz verdiği kadar da acı verir. Dış dünyadan gelen bilgileri beyne iletir; "elle tutulmaz" mesajlar da buna dahildir, öyle ki işlevlerinden biri tam da, benin bilinci söz konusu olmaksızın "yoklamak"tır. Deri sağlamdır ve kırılgandır. Beynin hizmetindedir, ama beyin hücreleri kendilerini yenileyemezken, deri bunu yapar. Çıplaklığıyla yoksunluğumuzu ama aynı zamanda da cinsel uyarılmamızı maddeleştirir. İnceliğiyle, yaralanabilirliğini, tüm diğer türlerinkinden daha büyük olan kökensel ıstırabımızı ama aynı zamanda uyum sağlama ve evrimleşme konusundaki esnekliğimizi ifade eder. Farklı duyusallıkları birbirinden ayırır ve birleştirir. Eksik biçimde gözden geçirdiğim tüm bu boyutlarda, bir ara statüye, ikisinin-arası statüsüne, bir geçişsellik statüsüne sahiptir.

6. Montagu (1971), titizlikle belgelenmiş çalışması *La Peau et le toucher*'de (Deri ve Dokunma) temel olarak üç genel görüngüyü açıklığa kavuşturur.

1) *Dokunsal uyarıların organizmanın işleyişi ve gelişmesi üzerindeki erken ve uzun vadeli etkisi.* Memelilerin evrimi sırasında, annelerin yavrularla organik uyarma ve toplumsal iletişim olarak dokunsal temasının sonraki evreleri bu etkiden ileri gelir: Dille yalama, kürkün dişlerle taranması, parmaklarla bit ayıklama, insanlarda dokunuşlar ve okşamalar. Bu uyarmalar, doğum sırasında soluma, dışkı çıkarma, bağışıklığa ilişkin savunmalar, dikkat, daha sonra ise sosyalleşme, güven, güvenlik duygusu gibi yeni etkinliklerin tetiklenmesini kolaylaştırır.

2) *Dokunsal alışverişlerin cinsel gelişme üzerindeki etkileri* (eş arayışı, uyarılmaya açıklık, ön hazlar, orgazmın ya da emzirmenin tetiklenmesi).

3) *Deri ve dokunmaya ilişkin kültürel tutumların oluşturduğu geniş yelpaze.* Eskimo bebek, çıplak olarak annenin sırtının ortasında, karnı annenin ısısıyla temas halinde ve onun kürküyle sarılmış biçimde, iki bedenin etrafına bağlanmış bir eşarpla desteklenerek taşınır. Anne ve çocuk deri aracılığıyla konuşur. Bebek acıktığı zaman annenin sırtını tırmalar ve derisini emer; anne bebeği ön tarafına alır ve meme verir. Kımıldama gereksinimi annenin etkinliğiyle giderilir. İşeme ve bağırsakların boşaltılması annenin sırtı terk edilmeden gerçekleşir; anne, bebeğinkinden çok kendi rahatsızlığını önlemek için bebeği indirip temizler. Dokunma yoluyla sezdiği tüm gereksinimlerini daha o istemeden karşılar. Bebek seyrek olarak ağlar. Anne bebeği temizlemek için yüzünü ve ellerini yalar çünkü buzlu suyu eritmek pahalıdır. Eskimonun terslikler karşısında sonraki serinkanlılığı, düşmanca bir fiziksel ortamda temel bir güven duygusuyla yaşama kapasitesi, özgeci tutumu, istisnai mekânsal ve mekanik yetenekleri bundan ileri gelir.

Birçok ülkede, cinsel uyarılmadan korumak, bütünsel ve sevecen üstderi temasından vazgeçişe zorlamak için dokunma tabuları konur ve aynı zamanda da kaba el ve kas temasları, vurma, deriye uygulanan fiziksel cezalara değer verilir. Hatta bazı toplumlar, çocukların derilerini, ergenliğe giriş ayinleri adına olsun, boyun uza-

masını ve/ya da bedeni güzelleştirmeyi teşvik etmek için olsun –her durumda toplumsal statünün yükselmesine yol açan– acı verici uygulamalara (Montagu bunların etkileyici bir listesini verir) sistematik olarak tabi tutarlar.

7. Deri psikanalistlerin görece az ilgisini çekmiştir. Amerikalı Barrie B. Biven'ın (1982), "Normal ve Anormal Gelişmede Derinin Rolü, Şair Sylvia Plath Üzerine Bir Notla birlikte" başlıklı iyi belgelenmiş bir makalesi, bu konudaki psikanalitik yayınların yararlı bir dökümünü yapar. Gerçekten yönlendirici bir düşünce içermez ama en ilginçlerini sonraki sayfalarda özetleyeceğim önemli sayıda veriyi, yorumu ya da saptamayı sıralar.

– Deri, erken yoksunluklardan mustarip hastalara bir fantezi çekirdeği sunar. Örneğin, bu hastalar aşk nesnesiyle ortak bir zarın yeniden oluşturulması olarak intihar arayışına girebilirler.

– Yeni doğmuş bebekte ağız besini emmeye olduğu kadar nesnelere dokunmaya da yarar ve böylelikle kimlik duygusunun edinilmesine ve canlıyla cansızın ayırt edilmesine katkıda bulunur. Nesnenin deri tarafından içe alınması belki de ağız tarafından emilmesinden öncedir. Bu biçimde içe alınma arzusuna, deri yoluyla içe alma arzusu kadar sık rastlanır.

– Kendilik ruhsal aygıtla zorunlu olarak çakışmaz: Birçok hasta, bedeninin ve/ya da ruhsallığının bazı kısımlarını kendine yabancı olarak yaşar.

– Yeni doğan bebeğin en iyi tanımayı öğrendiği deri annesinin elleri ve memeleridir.

– Derinin nesneye yansıtılması bebekte yaygın bir süreçtir. Tuval (sıklıkla aşırı karalanmış ya da taranmış) sanatçı için depresyona karşı bir set hizmeti gören simgesel bir deri (sıklıkla kırılgan) sağladığı zaman, resimde de bu sürece rastlanır. Kendi derisine otoerotik yatırım, annelerinden çok erken ayrılmış bebeklerde daha erken görülebilir.

– Kitabı Mukaddes'te, depresyonunun ifadesi olarak Eyüb'ün irinli çıbanlarına, ve Rebeka'nın hilesine işaret edilir: Rebeka, tüysüz oğlu Yakub'un ellerini ve ensesini keçi derisiyle sarar ve kör babaları İshak'ın onu kıllı oğlu Esav sanmasını sağlar.

– Sağır ve kör, dünyadan kopuk Helen Keller ve Laura Bridgman deri aracılığıyla iletişim kurmayı öğrenebilmişlerdir.

– Deri teması, 1963'te 31 yaşındayken intihar eden Amerikalı şair ve roman yazarı Sylvia Plath'ın yapıtına egemendir. İşte annesinin eve bir bebekle geri dönmesiyle ilgili bir çocukluk anısı:

> Bebeklerden tiksiniyordum. İki buçuk yıl boyunca bir şefkat evreninin merkezi olan ben, bunu bir hançer darbesi gibi hissettim ve bir kutup soğuğu kemiklerimi dondurdu... hıncımı sarıp sarmalayarak... mutsuz bir ayı yavrusu gibi huysuz ve vicdan azabıyla dolu, hüzün içinde bacaklarımı sürükleyerek ters bir yöne doğru, unutuşun hapishanesine doğru tek başıma yola çıktım. O zaman soğuk ve kanaatkâr biçimde, sanki uzak bir yıldızdaymışım gibi, her şeyden ayrı olma duygusunu yaşadım... Derimin duvarını hissettim. Ben Benim. Bu taş bir taş: Bir zamanlar benimle dünyadaki şeyler arasında var olan o muhteşem kaynaşma artık yoktu.

Ve ayrıca: "Deri, tıpkı kâğıdı sıyırıyormuşsunuz gibi kolayca soyuluyor."

– Deriye ilişkin duygulara gelince, kaşıma, saldırganlığın bedene geri dönüşünün arkaik biçimlerinden biridir (bene geri dönüşü yerine; ki bu daha gelişmiş bir üstben oluşumunu varsayar). Bunun sonucu olan utanç, insanın kaşınmaya başladığında duramayacağını, denetlenemez ve gizli bir güç tarafından yönetildiğini, derinin yüzeyinde bir gedik açmakta olduğunu hissetmesinden kaynaklanır. Öte yandan utanç da,[3] giderek artan biçimde patolojik hale gelen dairesel bir tepki uyarınca, kaşınmanın sağladığı erotik uyarılmanın geri dönüşüyle silinme eğilimi gösterir.

– Deri sakatlanmaları –bazen gerçek, çoğunlukla imgesel sakatlanmalar–, beden ile benin sınırlarını koruma, dokunulmamış ve birleştirici olma duygusunu onarma amacı taşıyan dramatik girişimlerdir. Kendi bedenini sanatının nesnesi olarak algılayan Viyanalı sanatçı Rudolf Schwarzhogler, kendi derisini parça parça, sonunda bu yüzden ölene dek soydu. Bütün bu işlem boyunca fotoğrafları çekildi ve bu fotoğraflar, Almanya'da, Kassel'de düzenlenen bir serginin konusunu oluşturdu.

3. Bkz. S. Tisseron, *La Honte, psychanalyse d'un lien social*, Dunod 1992.

– XV. yüzyıldan başlayarak Batı resim sanatında, derinin sakatlanmasına ilişkin fanteziler anatomi sanatı örtüsü altında özgürce ifade edildi. Jean Valverde'in bir karakteri derisini kollarının ucunda taşır. Joachim Remmelini'nin bir karakterinin (1619) derisi peştemal gibi karın çevresine sarılmıştır. Felice Vicq d'Azy'nin (1786) çizdiği bir karakterin kafa derisi yüzüne sarkar. Van Der Spieghel'in (1627) bir karakteri kendisine tozluk yapmak için uyluk kemiklerinin derisini soymaktadır. Benetini'nin çizdiği karakteri kendi derisinin parçaları kör eder. Bidloo (1685) tarafından resmedilen kadının bilekleri, sırt derisinden kopmuş parçalarla sarılmıştır.

B. B. Biven'in makalesine ilişkin özetimi, ressamların sapkın mazoşizm ile deri arasındaki özgül bağı yazarlardan va araştırmacılardan çok daha önce anlayıp temsil ettiklerini vurgulayarak bitiriyorum.[4]

4. Bkz. D. Anzieu ve M. Montjauze, *Francis Bacon*, Lozan, L'Aire/Archimbaud, 1993.

2

Dört Veri Dizisi

Freud'un zamanında, bireysel söylemlerde ve kolektif temsillerde bastırılmış olan şey cinsellikti; psikanalizin yaratıcısını vurguyu cinsellik üzerine yerleştirmeye götüren dış kökenli neden buydu (diğer neden otoanaliziydi). XX. yüzyılın üçüncü çeyreğinin neredeyse tümü boyunca, eğitimde, gündelik yaşamda, yapısalcılığın yaptığı atılımda, birçok terapistin psikolojizminde ve hatta bazen çocuk bakımında büyük eksik, bilinmeyen, yadsınan şey, insani gerçekliğin yaşamsal boyutu olarak, cinsellik öncesi ve indirgenemez toptan veri olarak, ruhsal işlevlerin tüm dayanaklarını buldukları yer olarak bedendi ve büyük ölçüde beden olmaya devam ediyor. Viyanalı psikanalist P. Schilder (1950) tarafından geliştirilen beden imgesi kavramının, Laplanche ve Pontalis'in (1968) başka konularda çok iyi belgelenmiş olan *Psikanaliz Sözlüğü*'nde yer almaması tesadüf değildir; doğal dengelerin katlinin, çevrenin bozulmasının, hayat yasaları konusunda cehaletin çağdaş Batı uygarlığına damgasını vuruyor olması tesadüf değildir. Altmışlı yılların avangard tiyatrosunun bir metin tiyatrosu değil, bir jest tiyatrosu olma isteği, yine o yıllardan bu yana ABD'de ve ardından Avrupa'da grup yöntemlerinin başarısının, artık serbest çağrışıma dayalı psikanaliz yönteminden esinlenen sözel alışverişlerden değil, bedensel temaslardan ve orada kurulan sözel öncesi iletişimlerden kaynaklanıyor olması da tesadüf değildir. Bu dönem içinde psikanaliz bilgisi, ruhsal işleyişin kökenine doğru tırmanışında ne gibi ilerlemeler kaydetti?

Anneliğe ilişkin yetersizliklerin ruhsal etkileri üzerine psikanalitik sorgulama, analist olmadan önce, aynı anda ya da sonradan çocuk psikiyatrı ya da çocuk hastalıkları uzmanı olan araştırmacılar tarafından gerçekleştirilmiştir: Bu tema üzerine ilk yayınlarından

yola çıkacak olursam (hekim olmayan ilk iki çocuk analistine, Melanie Klein ve Anna Freud'a borçlu olduğumuz çalışmalar bir yana), 1940'tan başlayarak Bowlby'yi, 1945'ten başlayarak Winnicott'u, 1946'dan başlayarak Spitz'i anabilirim. Bu tarihlerden başlayarak söz konusu araştırmacılar, bir çocuğun gelişme biçiminin yalnızca besleme ilişkisine değil, büyük ölçüde çocukluğu boyunca aldığı bakımların bütününe bağlı olduğunu; bebeğin ruhsallığı şiddete maruz kaldığı zaman, libidonun Freud tarafından betimlenen evreler dizisini kat etmediğini; ilk anne-çocuk ilişkilerinde önemli bir çözülmenin, çocuğun ekonomik dengesinde ve topografik örgütlenmesinde ağır değişikliklere yol açtığını görürler. Eksikli çocukları iyileştirmede artık Freudcu metapsikoloji onlara yetmez. ABD'de Spitz, erken bir hastaneye kaldırılma olayı nedeniyle annelerinden ayrılan, personelden rutin hatta titiz bir bakım alan, ama Winnicott'un "birincil özen" olarak adlandırdığı anne özeninin alışılagelmiş tezahürleri olan duygusal sıcaklıktan, kokuya, işitmeye, dokunmaya ilişkin serbest iletişimlerden yoksun kalan çocuklarda ortaya çıkan ve hızla geridöndürülemez hale gelen ağır gerilemeleri, talihsiz bir terim kullanarak "yuva hastalığı" olarak betimler.

Bir alanda olguların saptanması, ancak bu olguların temel yönlerinin (çoğunlukla o ana dek bilinmeyen) saptanmasını sağlayan bir gözlem çizelgesinden yararlanılıyorsa ve ancak, bir yandan bu alana ilişkin tahminler başka alanlarda daha önce edinilmiş bilgilerle kesişiyorsa, öte yandan da bu tahminlerin yeni alanlarda verimli uygulamaları ve uyarlamaları gerçekleştirilebiliyorsa, bilimsel bir ilerleme sağlayabilir. O sıralarda, ruhsal aygıtın doğumu ve geçirdiği erken değişimler üzerine psikanaliz araştırması dört veri dizisi tarafından beslendi, yönlendirildi, sorgulandı.

Etolojik Veriler

Lorenz (1949) ve Tinbergen (1951) adlı etologların başlıca yapıtları 1950'lere doğru İngilizce olarak yayımlandı. İngiliz psikanalist Bowlby (1961) damga görüngüsüyle o zaman tanıştı: Kuşların çoğunda ve bazı memelilerde, yavrular doğumu izleyen ilk saatlerden ya da günlerden başlayarak diğerlerinden ayırt ettikleri ve tümü arasından tercih ettikleri özel bir bireyle yakınlık kurmaya genetik

olarak yatkındırlar. Bu genellikle annedir ama deneyler bunun başka türe ait bir anne, süngerden bir top, bir karton kutu ya da Lorenz'in kendisi olabildiğini gösterir. Psikanalistler için bu deneyimin ilginç yönü, yavrunun, annesinin yanında durmakla ya da yer değiştirdiğinde onu izlemekle kalmayıp, orada olmadığında annesini araması ve büyük bir panik içinde ona seslenmesidir. Yavru kuşun ya da memelinin bu paniği insan yavrusundaki anneden ayrılık kaygısına benzer ve anneyle yeniden temas kurulduğu anda biter. Bowlby bu tezahürün birincil niteliğini ve Freud'dan beri psikanalistlerin yeni doğmuş bebeklere yaklaşımlarında genellikle yetindikleri dar anlamda oral sorunsalla (besleme, sütten kesme, memenin kaybı sonra da varsanısı) bağlantılı olmamasını çarpıcı bulur. Freudcu kuramsal aygıtın tutsağı olarak kalan Spitz'in, Melanie Klein'ın ve Anna Freud'un bu sonucu üstlenmelerinin mümkün olmadığını ya da bunu beceremediklerini düşünür ve Macar okulunun evlatlık içgüdüsü ve tutunma dürtüsü (I. Hermann, 1930, Fransa'da Nicolas Abraham tarafından 1978'de yeniden ele alınmıştır) ve birincil aşk (A. ve M. Balint, 1965) üzerine çalışmalarına göndermede bulunarak, bağlılık dürtüsüne ilişkin kuramını öne sürer. Hermann'ın düşüncesini kısaca hatırlatmak istiyorum. Memelilerin yavruları, fiziksel ve ruhsal ikili bir güvenlik bulmak için annelerinin tüylerine tutunurlar. İnsan bedeninin yüzeyinde kürkün neredeyse tümüyle ortadan kalkmış olması, anne ile bebek arasındaki önemli birincil dokunsal alışverişleri kolaylaştırır ve insanların dile ve diğer göstergebilimsel kodlara girişini hazırlar ama insan yavrusundaki tutunma dürtüsünün doyumunu daha güvencesiz hale getirir. Bugüne dek ütopik bir annelik içgüdüsüne atfedilen davranışların bebek tarafından, annesinin memesine, ellerine, tüm bedenine ve giysilerine kenetlenerek –annenin yanıtı biçiminde– tetiklendiğini düşünür. Bebeğin doğmakta olan ruhsallığına musallat olan felaket kopuş felaketidir: Bunun meydana gelmesi –daha ileri bir tarihte konuyu açıklığa kavuşturan Bion'un ifadesini tekrarlayacak olursam– bebeği "isimsiz bir terör"e salar.

Şu son onyıllarda, psikanalitik klinik kendini yeni hastalık kategorileri sunma zorunluluğuyla karşı karşıya buluyor; bunların arasında en temkinli ve yaygın olanı sınır durumlar kategorisi. Burada, kötü bir kopuş yaşamış, daha açıkçası, aşırı kenetlenme ile

bedensel benlerini ve/ya da ruhsal benlerini şiddete maruz bırakan ani ve öngörülmedik kopuşlar arasında –erken ve yinelenen– çelişkili gidiş gelişler yaşamış olan hastaların söz konusu olduğu düşünülebilir. Bu hastaların ruhsal işleyişlerinin bazı ayırt edici nitelikleri bu yaşantılarından ileri gelir: Ne hissettiklerinden emin değildirler; ötekilerin arzuları ve duyguları olduğunu varsaydıkları şeylerle çok daha fazla ilgilidirler; burada ve şimdi yaşarlar ve anlatma tarzında iletişim kurarlar; Bion'un (1962) ifadesine göre, yaşanmış kişisel deneyim yoluyla öğrenmeyi, bu deneyimi kendi zihninde temsil etmeyi, bundan yeni bir bakış açısı çıkarmayı sağlayan zihinsel beceriye sahip değildirler ve bu deneyimin düşüncesi onlar için her zaman endişe verici olarak kalır; kendilerinin ve ötekilerin bir karışımı olan bu bulanık yaşantıdan düşünsel olarak kopmakta, dokunma yoluyla temastan vazgeçmekte, dünyayla ilişkilerini görme etrafında yeniden yapılandırmakta, şeylere ve ruhsal gerçekliğe ilişkin kavramsal bir "görüş"e ve soyut akıl yürütmeye ulaşmakta zorlanırlar; toplumsal yaşamlarında ötekilere, zihinsel yaşamlarında duyumlara ve heyecanlara yapışmış olarak kalırlar; ister görmeyle ister genital birleşmeyle ilgili olsun, nüfuz edilmekten korkarlar.

Bowlby'ye geri dönelim. "Çocuğun Anneyle Bağlarının Doğası" başlığını taşıyan 1958 tarihli bir makalede, oral dürtüden bağımsız ve cinsel olmayan bir birincil dürtü olarak gördüğü bir bağlılık dürtüsü varsayımını sunar. Anne-çocuk ilişkisinde beş temel değişken ayırt eder: emme, sarılma, çığlık, gülümseme ve eşlik etme. Bu saptama, etologların, kendi alanlarında benzer bir varsayıma doğru yol alan çalışmalarını teşvik eder; söz konusu çalışmalar ABD'de Harlow'un, 1958'de "Sevginin Doğası" başlıklı bir makalede de yayımlanmış olan ünlü ve şık deneysel tanıtlamasıyla sonuçlandı. Bebek-maymunların, yumuşak kumaş parçalarıyla kaplanmış bir destekten yapılan, süt veren ya da vermeyen (yani bir biberon taşıyan ya da taşımayan) yapay annelere tepkilerini, yine süt veren ya da vermeyen ama yalnızca madeni tellerden oluşmuş yapay annelere tepkileriyle karşılaştırarak, süt verme değişkeni elendiğinde, bağlılık nesnesi olarak kürk-annenin her zaman demir telden anneye tercih edildiğini ve süt verme değişkeni hesaba katıldığında, bunun istatistik açısından anlamlı bir farka yol açmadığını saptar.

Bu noktadan başlayarak, Harlow ve ekibi 1960'lı yıllar civarında yaptıkları deneylerle yavrunun anneye bağlılığındaki etkenlerin karşılıklı ağırlığını ölçmeye çalışır. Bir deri ya da kürkün yumuşaklığıyla temasın getirdiği rahatlama en önemli etken olarak ortaya çıkar. Diğer üç etkende (süt verme, temas sırasında hissedilen fiziksel ısı, annesinin taşırken ya da kendine yaslayarak tutarken yaptığı hareketlerle bebeğin sallanması) rahatlama ancak ikincil biçimde saptanır. Temasın verdiği rahatlama korunduğunda, bebek-maymunlar süt veren bir yapay anneyi süt vermeyene tercih ederler ve bu yüz gün boyunca sürer; aynı biçimde, yüz elli gün boyunca, sallanan bir ikameyi sabit bir ikameye tercih ederler. Yalnızca ısı arayışının bazı vakalarda temas arayışından daha güçlü olduğu ortaya çıkmıştır: Yumuşak kumaş parçalarından oluşan ama ısı vermeyen bir yapay anneyle temasa sokulan bir yavru rhesus ona yalnızca bir kez sarılmış ve deneyin yapıldığı tüm bir ay boyunca kafesin öbür ucuna kaçmıştır; başka bir yavru elektrikle ısıtılan demir telden bir anneyi, kumaş parçalarından yapılmış, oda sıcaklığındaki bir anneye tercih etmiştir (ayrıca, bkz. Kaufman, 1961).

Normal insan yavrularına ilişkin klinik gözlemlerde uzun zamandır benzer görüngüler saptandığı için, Bowlby (1961) psikanaliz kuramını bunları açıklamaya yeterli olacak biçimde yeniden işlemeye girişir. Mekanikte doğan ve önce elektronikte, ardından da nörofizyolojide gelişen kontrol kuramını model olarak benimser. Davranış artık gerilim ve gerilimlerin azaltılması terimleriyle değil, ulaşılacak sabit amaçlar, bu amaçlara götüren süreçler ve bu süreçleri etkinleştiren ya da ketleyen sinyallerin terimleriyle tanımlanır. Bu açıdan bakarak bağlılığı bir homeostazi biçimi olarak görür. Çocuk için amaç, anneyi ulaşabileceği bir mesafede tutmaktır. Süreçler, yakınlığı koruyan ya da artıran (yanına gitmek, ağlamak, sarılmak) ya da anneyi bunu yapmaya teşvik eden (gülümseme ve diğer sevimlilikler) süreçlerdir. Söz konusu işlev, yavrunun özellikle de asalaklara karşı korunması işlevidir. Bunun bir kanıtı da, bağlılık tutumunun yalnızca annede değil, grubu asalaklara karşı savunan ve küçük maymunları daha büyüklerinden koruyan erkek maymunda da gözlenmesidir. Annenin çocuğa bağlılığı çocuk büyüdükçe değişikliğe uğrar ama çocuk anneyi yitirdiği zaman ortaya çıkan panik tepkisi değişmeden kalır. Çocuk annenin yokluğunu gi-

derek artan süreler boyunca kaldırır ama beklediği anda geri dönmezse daima aynı biçimde altüst olur. Ergen bu tepkiyi içselleştirerek korur çünkü onu ötekilerden hatta kendinden bile saklama eğilimindedir.

Bowlby "Bağlılık ve Kayıp" genel başlığı altında üç ciltdi tezini geliştirmeye ayırmıştır. Bunlardan birincisinin, *L'attachement*'ın (Bağlılık, 1969) kısa bir özetini verdim. İkincisi, *La Séparation* (Ayrılık, 1973), aşırı bağımlılığı, kaygı ve fobiyi açıklar. Üçüncüsü, *La Perte, tristesse et dépression* (Kayıp, Üzüntü ve Depresyon, 1975), bilinçdışı süreçlere ve bunları bilinçdışında tutan savunma mekanizmalarına ayrılmıştır.

Winnicott (1951) ne insan yavrularıyla hayvan yavrularını karşılaştırmış ne de bu denli sistematik bir biçimde kuram oluşturmaya çalışmıştır ama betimlediği geçiş görüngüleri ve annenin çocuk için kendisi ve dünya arasında kurduğu geçiş uzayı pekâlâ bağlılığın sonuçları olarak anlaşılabilir. Monique Douriez-Pinol (1974) tarafından aktarılan Hélène'in vaka kaydı aydınlatıcıdır: Hélène uykuya dalmadan hemen önce parmağıyla kirpiklerini yokladığı zaman, tam bir hoşnutluk havasıyla gözlerini kırpıştırıp burnunu kırıştırmaktadır. Sonra bu tepkiyi yaygınlaştırarak, annesinin ya da bebeğinin kirpiklerini yokladığı, burnunu pelüş ayının kulağına sürttüğü ve nihayet, belli bir yokluktan sonra dönen annesiyle temas ettiği ya da annesinin sözel olarak anıldığı zamanlarda, öteki bebeklere, bir kediye, kürklü ayakkabılara, yumuşacık bir pijamaya yaklaştığı zamanlarda da vermeye başlar. Yazar haklı olarak burada bir geçiş görüngüsü betimler. Ben kendi adıma şunu ekleyeceğim: Hélène'in tüm bu davranışlarının ortak paydası, dokunulduğunda özellikle yumuşak gelen tüylerin varlığıyla ayırt edilen beden bölümleriyle ya da benzer bir dokunsal duyum sağlayan bir maddeden oluşan nesnelerle temas arayışıdır. Bu temas onu bir kendinden geçiş durumuna sürüklemektedir ve bu kendinden geçişin erojen bir doğası olduğunu söylemek güçtür: Bağlılık dürtüsünün doyumunda bulunan haz, oral cinsel dürtüyü doyurmanın hazzından oldukça başka bir niteliğe sahip görünmektedir ve öncelikle Hélène'in güven içinde uykuya dalmasına, sonra annesinin dönüşüne güven duymasına ve nihayet güvenebileceği varlıkların ve nesnelerin bir sınıflandırmasını yapmasına yardımcı olduğu açıktır.

Winnicott nedenbilimsel bir perspektif içinde çalışmayı ve zihinsel bozukluğun ağırlığıyla annenin erken dönemdeki yetersizliğini öncellerine göre daha büyük bir kesinlikle eklemlemeyi tercih etti. "Sağlıklı Çocuk ve Kriz Dönemindeki Çocuk. Gerekli Bakım Üzerine Birkaç Söz"de (1962b, 22-3) verdiği özeti aktaralım: Eğer yetersizlik bebek bir kişi haline gelmeden önce ortaya çıkarsa, çocuksu şizofreniye, organik olmayan zihinsel bozukluklara, daha ilerki klinik zihinsel bozukluklara yatkınlığa yol açar; eğer yetersizlik, travma yaşamaya duyarlı olabilecek kadar gelişmiş birinde travmaya yol açarsa, duygusal bozukluklara ve antisosyal eğilimlere yatkınlık yaratır; çocuk bağımsızlığını kazanmaya çalıştığı sırada ortaya çıkarsa, patolojik bağımlılığa, patolojik zıtlaşmaya, öfke krizlerine yol açar.

Winnicott (1962a) süt bebeğinin zaten her insanda varlığını sürdüren gereksinimlerinin çeşitliliğini de açıklığa kavuşturdu. Bebeğin, bedensel gereksinimlerinin yanı sıra, "yeterince iyi" bir anne tarafından karşılanan ruhsal gereksinimleri vardır; bu ruhsal gereksinimlere çevre tarafından verilen yanıtın yetersizliği, ben ile ben olmayanın ayrıştırılmasında bozukluklara yol açar; yanıtın aşırılığı, düşünsellik ve fantezi açısından savunmacı bir aşırı gelişmeyi hazırlar. İletişim gereksiniminin yanı sıra, bebek iletişim kurmama ve aralıklı olarak ruhsallıkla organizmanın bütünleşmemişliğinin erincini yaşama gereksinimi de duyar.

Bu tarihsel hatırlatmadan sonra düşünmeyi deneyelim. Yerleşik olguların dökümünü yapmakla başlayalım. Etolojiyle ilgili olarak bu olgular şöyle özetlenebilir:

1. Anne ile yavru arasındaki bedensel temas arayışı, yavrunun duygusal, bilişsel ve toplumsal gelişmesinde temel bir etkendir.

2. Bu besin verilmesinden bağımsız bir etkendir: Madeni bir desteğe yerleştirilmiş bir biberona serbestçe ulaşması sağlanan küçük bir maymun ona yaklaşmaz ve korkmuş görünür; eğer destek kumaş parçaları ya da kürkle sarılırsa (maymun kürkü olması zorunlu değildir) ona sokulur ve davranışı huzur ve güven sergiler.

3. Anneden ya da onun ikamesinden yoksunluk geridöndürülemez hale gelebilen bozukluklara yol açar. Arkadaşlarıyla fiziksel temastan yoksun bırakılan küçük şempanze, bu yüzden daha sonra çiftleşmeyi beceremez. Hangi türden olursa olsun bu durumdaki

maymunlar, hemcinslerinin gönderdiği toplumsal uyarılar karşısında uygun tavrı almazlar ve bu da hemcinslerinde her türlü hoyratlığı, kendilerinde de şiddet nöbetlerini tetikler.

4. Eğer annesinden yoksun kalan bebek maymun, kendisi gibi annelerinden yoksun kalmış hemcinsleriyle temas halindeyse, davranış bozuklukları büyük ölçüde önlenebilir: Arkadaş grubu bir anne ikamesidir. Siyah-Afrikalı uygarlıklar üzerine daha önce yapılan araştırmalar da aynı sonucu vermişti: Yaşıtlar sınıfı annenin yerine geçer ve onun yerini alır. Maymunlarda, bireysel gelişmenin en çok teşvik edildiği durum, art arda anne temasından ve grup temasından yararlanan yavrular için söz konusudur.

5. Uygun bir yaşa geldiğinde, bebek maymun –sahada olduğu gibi laboratuvarda da– annesini terk eder ve çevresindeki dünyayı keşfe çıkar. Anne bu davranışı destekler ve ona rehberlik eder. En ufak bir gerçek ya da hayali tehlike söz konusu olduğunda, yavru annesinin kollarına koşar ya da tüylerine yapışır. Dolayısıyla, anne bedeniyle temasın ve tutunmanın hazzı hem bağlılığın hem ayrılığın temelinde yer alır. Eğer dış uyaranlar pek fazla düşmanlık içermiyorsa, bebek onlara alışır ve annenin verdiği avuntuya giderek daha az gereksinim duyar. Eğer korkutucuysalar (Harlow'un bir deneyinde davul çalan mekanik bir köpek ya da ayı söz konusudur), bebek maymun bu canavarlara dokunmayı ve onları keşfetmeyi başardığı zaman bile, annenin yatıştırıcılığını aramayı hep sürdürür. Yavrunun çevresindeki dünyaya güveni bir kez kurulduğunda, ya annenin ya da yavrunun edimi olarak nihai ayrılık gündeme gelir.

6. Maymunlarda cinsel yaşama giriş üç aşamada gerçekleşir. Birincisi, çocuklukta anneyle –cinsel nitelik taşımayan– doyurucu bir bağlılık deneyimidir. Ardından, arkadaş grubu içinde, eşin bedenine cinsel niteliği giderek artan manipülasyonlarda bulunma olanağı gelir (çocuksu cinselliğin keşfi). Bağlılık deneyimi ve sonra da bu oyunlar erişkin cinselliğe girişi hazırlar ve belirli türlerde de koşullandırır. Maymunlarda, çok sayıda memelide ve kuşta, anne *asla* oğullarının cinsel gösterilerinin nesnesi olmaz. Etologlar bu ensest tabusunu, annenin genç erkek için egemen hayvan olması ve egemen olarak kalmasıyla açıklıyorlar. Bir sürünün şefi haline gelen makağın tüm dişilere sahip olma hakkı vardır; annesi de bu sürüye dahil olmaya devam ediyorsa, onunla çiftleşmektense genel-

likle sürüyü terk etmeyi yeğler. Erişkin cinselliğe giriş, çocuksu cinsel oyunlar konusunda sürü tarafından verilen çok hoşgörülü eğitimin sonunun ve sürüdeki dişileri aralarında paylaşarak onların mülkiyetini kendilerine saklayan egemenlerin sert kısıtlamalarının başlamasının damgasını taşır.[1]

Grup Verileri

Rastlantısal insan gruplarının eğitim ya da psikoterapi amacıyla gözlemlenmesi, söz konusu gözlem otuz-altmış kişiden oluşan geniş grubu (eskiden olduğu gibi yalnızca sınırlandırılmış grubu değil) konu aldığından ve grubun yerinde nasıl oturduğunu ve grup üyelerinin bu yere hangi imgesel uzayı yansıttıklarını hesaba kattığından beri, ikinci bir olgu dizisi sunmuştur. Daha önce küçük grupta, katılımcılarda boşluğu doldurma (bulundukları oda büyükse, bir bölümüne sıkışırlar, dairesel bir oturma düzenini benimsiyorlarsa, ortaya masalar yerleştirirler) ve delikleri kapama (aralarında boş sandalyelerin bulunmasından hoşlanmazlar, fazla koltukları lokalin bir köşesine yığarlar, gelmeyen birinin boş sandalyesine katlanmaları zordur, atmosferi fiziksel olarak boğucu hale getirme pahasına olsa bile kapılar ve pencereler kapalıdır) eğilimleri gözlenmişti. Anonimliğin güçlendiği, parçalanma endişelerinin canlandığı, ben kimliğinin yitirilmesi tehdidinin kuvvetli olduğu geniş grupta, birey kendisini kaybolmuş hisseder ve kendi üzerine katlanarak, sessizlik içinde kendini koruma eğilimi taşır. Paranoid-şizoid konumun üç temel savunma mekanizması bir araya gelir. Nesnenin bölünmesi: Kötü nesne geniş grubun bütününe, yol göstericilere ya da günah keçisi muamelesi yapılan bir katılımcıya yansıtılır; iyi nesne küçük gruplara yansıtılır ve oralarda grup yanılsamasının

1. Bu soruna ilişkin olarak Fransızca yazan yazarlar tarafından yayımlanan ilk iki görüşü F. Duyckaerts'e ("Bağlılık Nesnesi: Çocuk ile Çevre Arasında Aracı", *Milieu et Développement*, 1972 içinde) ve R. Zazzo'ya ("Bağlılık. Duygulanımın Kökenleri Üzerine Yeni Bir Kuram", 1972) borçluyuz. Bağlılığa ilişkin çeşitli sorunlar konusunda Fransızca ve yabancı dillerden katkılar iki ortak ciltte toplanmıştır: *Modèles animaux du comportement humain*, R. Chauvin tarafından yönetilen CNRS Kolokyumu (1970); *L'Attachement*, R. Zazzo tarafından derlenen cilt (1974).

oluşumunu destekler. Saldırganlığın yansıtılması: Ötekiler, kimin konuştuğunu ayırt edemediğimde konuştukları, ya da bana baktıklarını görmediğimde bana baktıkları zaman, benim tarafımdan yiyip bitiriciler olarak algılanırlar. Bağ arayışı: Oturma yerleri önceden düzenlenmeksizin katılımcıların serbestçe oturmalarına izin verildiğinde, çoğunluğu birbirine bitişik oturma eğilimi gösterir. Tek merkezli bir ya da birçok oval daire biçiminde bir düzenlemeyi ancak daha geç ya da savunmacı bir biçimde benimserler: Kapalı yumurta, kolektif bir narsisistik zarın yeniden kurduğu güvenlik. Turquet (1974), bir katılımcı için, özne olarak anonim ve yalıtılmış birey durumunun dışına çıkma olanağının, komşusuyla ya da en yakın iki komşusuyla bir temas (görsel, jeste dayalı, sözel) kurmaktan geçtiğini saptadı. Turquet'nin "(birinci tekil şahıs olarak) benin komşumun derisiyle ilişkisel sınırı" olarak adlandırdığı şey böyle oluşur. "Geniş grupta, 'komşumun derisi'nin sınırından kopuş her zaman var olan bir tehdittir ve bunun nedeni, yalnızca daha önce sözü edilen ve birinci tekil şahsı ilişkilerinde giderek artan biçimde yalıtılmış, kendine özgü ve yabancılaşmış olmaya iterek onun geri çekilmesine yol açan merkezkaç güçlerin eylemi değildir. Komşusunun derisiyle süreklilik tehlikededir çünkü aynı zamanda, geniş grup birinci tekil şahsın komşularının nerede, kim, hangi türden oldukları gibi birçok sorun ortaya çıkarır; özellikle de kişilerin yerleri uzay içinde değiştiği zaman; her zaman yaşandığı üzere, şu öteki katılımcı yakındadır, daha uzaktadır, bazen önde, bazen arkadadır, daha önce sol taraftadır, şimdi sağ taraftadır vb. Yinelenen bu yer değişiklikleri sorular doğurur: Bu değişikliğin nedeni ne? Hangi temele dayanıyor? Komşum hangi yöne gitti? Neye doğru? Nereye gitmeli? vb. Geniş grubun ayırt edici niteliklerinden biri istikrar yokluğudur; istikrarın yerini bir çiçek dürbünü deneyimi alır. Birinci tekil şahıs için sonuç, konuşmuş olduğu ama şimdi oradan uzakta olan son komşuya bağlı, gerilmiş bir deri deneyimidir. Bu gerilme derinin kopma eşiğine dayanabilir; bunu önlemek için, birinci tekil şahıs bağını koparır ve terk eder, o zaman bir 'singleton' ve dolayısıyla da bir kaçak olur."

Turquet göndermede bulunmuş olmasa da, yaptığı betimleme bağlılık dürtüsünün insanlarda nasıl işlediğini göstererek Bowlby'nin kuramını destekliyor: Dış tehlikelere ve iç ruhsal sıkıntı duru-

muna karşı ikili bir koruma sağlayan ve her muhatabın öteki tarafından tanındığını hissettiği karşılıklı bir iletişimde işaret değiş tokuşunu olanaklı kılan bir temas (terimin bedensel ve toplumsal ikili anlamında) arayışı. Gruplarda, bedensel temas, fiziksel ifade ve karşılıklı masaj tekniklerinin geliştirilmesi aynı anlama gelir. Harlow'un maymunlara ilişkin ek değişkenlerinde söz konusu olduğu gibi, ısı ve sallanma hareketi arayışı da bir rol oynar. Stajyerler geniş gruba egemen olan –fiziksel ve manevi– "soğukluk"tan yakınırlar. Psikodrama ya da bedensel alıştırmalarda, birbirlerine sıkıca yaslanmış, bedenlerini birlikte sallayan çok sayıda katılımcının kolektif bir mimi her zaman vardır. Katılımcıların bu kaynaşması bazen volkanik bir patlama benzeşimiyle tamamlanır; bu, her birinde biriken kas geriliminin ortak biçimde boşaltılmasının bir şekillendirilişidir; Wallon'un söz etmekten hoşlandığı, ritmik biçimde okşanan ve giderek artan biçimde tizleşerek belirli bir eşiği aştıklarında hıçkırıklara dönüşebilen kahkahalarla kas gerilimi fazlasını boşaltan süt bebeği imgesine denk düşer.

Turquet, yeniden kuruluş yolundaki ruhsal benin komşusuyla bir sınır-deri oluşturmasının temel sonucunun vekâlet yoluyla yaşama olanağı olduğunu belirtir. Yeniden ortaya çıkan özne, "kendi düşündükleri ya da hissettiklerinin aynısı gibi görünen bir şeylerin söylendiğini duymak ve kendini ötekiyle ikame ederek, ötekinin benim adıma söylediği şeyin grupta nasıl bir yazgısı olabileceğini gözlemlemek ya da öğrenmek amacıyla, geniş grubun bir başka üyesinin onun için konuşmasını arzular". Aynı gelişme bakış için de geçerlidir. Katılımcılardan biri "yumuşak bir yüz"ün karşısına oturduğunu ve bunun onu yatıştırdığını aktarır. Bir yüzün yumuşaklığı, bakışın yumuşaklığı, aynı biçimde sesin yumuşaklığı: "Eğitmenlerin seslerinin niteliği, söylemeye çalıştıkları şeyin içeriğinden daha etkilidir çünkü sözlerin kendisi bir yana bırakılırken, sesin sakin, yatıştırıcı tonu içselleştirilir." Burada bağlılık dürtüsünün hedeflediği tipik niteliği saptarız: Yumuşak, rahat, kürklü, tüylü; kökeni dokunsal olan ve sonra metaforik olarak diğer duyu organlarına yaygınlaştırılan nitelik. Winnicott'un kuramında (1962a, s. 12-13), benin zaman ve uzay içinde *bütünleşmesinin*, annenin bebeği "tutma" (*holding*) biçimine bağlı olduğunu, benin *kişileşmesinin*, ona yapılan "bakım"ın (*handling*) biçimine bağlı olduğunu

ve ben tarafından nesne ilişkisinin kurulmasının, süt bebeğinin gereksinimlerinin doyumunu bulabilmesini sağlayacak nesnelerin (meme, biberon, süt...) anne tarafından sunuluşuna bağlı olduğunu anımsayalım. Burada bizi ilgilendiren ikinci süreçtir: "Ben bedensel bir ben üzerine kurulur ama ancak her şey yolunda gittiği zaman süt bebeğinin şahsı, derinin sınır-çeper oluşturduğu bir durumda, bedenle ve bedensel işlevlerle bütünleşmeye başlar." Ve Winnicott tersinden bir kanıt getirir: Kişiliksizleşme "idin dürtüleri ve içgüdüsel hazlar dahil beden ile ben arasında sağlam bir birliğin yitimini" gösterir.

Yansıtmaya İlişkin Veriler

Üçüncü bir veri dizisini yansıtmalı testlerle ilgili çalışmalardan ödünç alıyorum. Beden imgesi ve kişilikle ilgili araştırmalar sırasında, Amerikalı Fischer ve Cleveland (1958), Rorschach'ın mürekkep lekesi testine yanıtlarda, o zamandan bu yana aralıksız kanıt olarak kullandıkları iki yeni değişkeni, Zar ve Nüfuz Etme değişkenlerini soyutladılar. Beden imgesinin sınırlarının algılanmasıyla arasında simgesel olarak bağ kurabileceğimiz koruyucu bir yüzey, çeper, kabuk ya da deri içeren her yanıt (giysiler, yüzeyinin pütürlü, ayva tüylü, benekli ya da çizgili niteliği vurgulanan hayvan derileri, topraktaki çukurlar, şişkin karınlar, koruyucu ya da çıkıntılı yüzeyler, bir siperlikle donanmış ya da bir içeren biçimi taşıyan nesneler, bir şeyle kaplanmış ya da bir şeyin arkasına gizlenmiş varlık ya da nesneler), *Zar* değişkeni tarafına kaydedilir. Bedenin ancak zayıf bir koruma değerine sahip ve kolaylıkla nüfuz edilebilir olduğuna ilişkin öznel bir duygunun simgesel ifadesi olabilecek her yanıtın denk düştüğü *Nüfuz Etme* değişkeni öncekinin karşıtıdır. Fischer ve Cleveland nüfuz etmeye ilişkin üç temsil türü belirler:

a) Bedensel bir yüzeyin delinmesi, kopması ya da yüzülmesi (yara, kırık, sıyrık, ezilme, kanama);

b) Nüfuz etme ya da içerden dışarı atma yolları ve biçimleri (açık ağız, bedenin ya da evin delikleri, sıvı maddelerin dışarı fışkırmasına izin veren toprak oyukları, radyografi ya da içerinin doğrudan görülmesini sağlayan organ kesitleri);

c) Bir şeyin yüzeyinin geçirgen ve kırılgan olarak temsil edilmesi (kıvamsız, gevşek, elle tutulur sınırları olmayan şeyler; saydamlıklar; yozlaşma halindeki pörsümüş, solmuş, çürümüş yüzeyler).

Fischer ve Cleveland, Rorschach testlerini psikosomatik hastalara uygularken, belirtisi bedenin dış kısmını etkileyen hastaların, savunmacı bir iç yüzey tarafından sınırları iyice belirlenmiş bir beden imgelediklerini, oysa belirtisi iç organlarla ilgili olanların, zihinlerinde bedenlerini kolaylıkla nüfuz edilebilir ve koruyucu bir engelden yoksun olarak temsil ettiklerini ortaya koydular. Yazarlar, bu imgesel temsillerin belirtilerin kendini göstermesinden önce var olduklarını ve dolayısıyla nedenbilimsel bir değer taşıdıklarını kanıtlanmış sayıyorlar. Bedeni harekete geçiren tedavilerin (masajlar, gevşeme, vb.) bu imgesel temsillerin serbest bırakılmasına yardımcı olabileceğini düşünüyorlar.

Söz konusu iki değişken aracılığıyla bu biçimde tanımlanan beden imgesi kavramının, kendi bedeninin bilgisiyle ilgili olarak bu bedenin sınırlarının algılanmasını vurgulama avantajını sunan ben kavramını ikame edemeyeceği düşünülüyor. Beden imgesinin sınırları (ya da beden sınırlarının imgesi), çocuğun annesiyle yaşadığı bütünlük durumundan çıkma sürecinde kazanılır ve Federn'in (1952) kişiliksizleşme sürecinde kendilerine yapılan yatırımın geri çekildiğini gösterdiği ben sınırlarıyla belirli bir analoji gösterir. Beden imgesini ruhsal bir düzey ya da işlev olarak değil de, yalnızca, kendisi de tam bir yapılaşma halindeki ben tarafından oldukça erken işlenen bir temsil olarak ele almayı tercih edecek olursak, Angelergues (1975) ile birlikte, " 'istikrar sağlayıcı imge' ve koruyucu zar işlevi taşıyan bir sınır temsilinin simgesel süreci"nin söz konusu olduğunu savunabiliriz. "Bu süreç, bedeni yatırım nesnesi, imgesini ise bu yatırımın ürünü olarak ortaya koyar; söz konusu yatırım, hezeyan dışında başkasıyla yer değiştiremez bir nesne, ne pahasına olursa olsun dokunulmamış olarak korunması gereken bir nesne kazanır. Sınırların işlevi, bütünlüğün gereğiyle birleşir. Beden imgesi, beden üzerinde etkiyen temsil olarak, fantezi ve ikincil işlem düzeyinde yer alır."

Cilt Hastalıklarına İlişkin Veriler

Cilt hastalıkları bilimi dördüncü bir veriler bütünü sunar. Rastlantısal nedenler dışında, deri hastalıklarının, varoluşun stresleriyle, duygusal basınçlarla ve konumuzla daha çok ilgisi olan narsisistik eksikliklerle ve benin yapılaşmasındaki yetersizliklerle sıkı ilişkileri vardır. Kaşıma zorlanımları, kökeninde kendiliğinden olan bu hastalıkları öznenin artık vazgeçemediği belirtilere dönüştürerek devam ettirir ve ağırlaştırır. Bunlar libidinal gelişmenin çeşitli evrelerine denk düşen organlarda lokalize olduklarında, belirtinin, üstbenden kaynaklanan cezalandırılma gereksiniminin yatıştırılması için gereken fiziksel acı ve ahlaki utancı erotik bir hazla birleştirdiği kesindir. Ama hastalık taklitlerinde, deri lezyonunun örneğin kırık şişe parçalarıyla kazınarak gönüllü olarak tetiklendiği ve geliştirildiği de olur (bkz. Corraze'nin bu soruna ilişkin çalışması, 1976). Burada ikincil yarar bir sakatlık ödeneği elde etmektir; cinsel olmayan birincil yarar, tedavi edilemez olarak kabul edilen sakatın çevresine uyguladığı zorbalığa ve tıbbi bilgi ve iktidarın uzatmalı biçimde başarısızlığa uğratılmasına dayanır; dolayısıyla, el koyma dürtüsü işbaşındadır, ama yalnız değildir. Bilinçdışı saldırganlık, hastalık taslayanın içinde katlanılmaz bir varlık olarak hissettiği sürekli bir bağımlılık gereksinimine tepki olan saldırganlık, sinsice bu tutumun altında yatar. Kendi bağlılık dürtüsünün hedeflediği ilk nesneleri, bir zamanlar düş kırıklığı yaratan ve o zamandan beri intikamını çağıran nesneleri yeniden üreten kişileri kendine bağımlı hale getirerek bu gereksinimi yeniden bulmaya çalışır. Bu şiddetli bağımlılık gereksinimi, pityatik kişinin ruhsal örgütlenmesinin olgunlaşmamışlığının ve kırılganlığının yanı sıra, topografik farklılaşma, kendiliğin bütünlüğü ve benin öteki ruhsal düzeylere oranla gelişmesi konularında bir yetersizliğin bağlılaşığıdır. Bu hastalar da bağlılık dürtüsü patolojisinin alanında yer alırlar. Deri-benin kırılganlığı nedeniyle, hastalık taklidi yapanlar bir terk edilme kaygısı ile (eğer bağlılık nesnesiyle yakın temas içinde değillerse) bir zulmedilme kaygısı arasında (nesnenin çok fazla yakınındaysalar) salınırlar.

Cilt hastalıklarına psikosomatik yaklaşım bu sonucu genelleştirmiştir. Prürit yalnızca otoerotizm ile kendini cezalandırma ara-

sındaki dairesel bir oyunda suçlu kılınan cinsel arzulara bağlı değildir. Aynı zamanda ve her şeyden önce, dikkati kendi üzerine çekmenin, özellikle de, bebeklik sırasında anne ve aile ortamında yukarıda sözü edilen yumuşak, sıcak, güçlü, yatıştırıcı ve öncelikle de anlamlı temaslarla karşılaşamamış olan deriye dikkat çekmenin bir biçimidir. Kaşıntının altındaki aşırı istek, sevilen nesne tarafından anlaşılma/kapsanma isteğidir. Yineleme otomatizminin etkisiyle, fiziksel belirti, sergilenen acıları ve geri dönen öfkeleriyle birlikte eski düş kırıklıklarını deri "dil"inin birincil biçimi altında yeniden canlandırır: Bu hastaların saplanıp kaldıkları beden-ruh farklılaşmamışlığı nedeniyle üstderinin iritasyonu ile zihinsel iritasyon birbirine karışır ve acının ve nefretin katlanılabilir hale gelmesi ve hoşnutsuzluğun hazza çevrilmesi için bedenin yaralı kısmının erotizasyonu sonradan baş gösterir. Püdik olarak anılan eritem, yalnızca sınır rolünün aleyhine "ruhun aynası" rolü oynayan derisi hastanın utanç duyduğu cinsel ve saldırgan arzularını doğrudan okuma olanağını muhatabına sağladığı için değil, aynı zamanda, deri öteki tarafından fiziksel olarak içine girilmeye ve ruhsal olarak nüfuz edilmeye davet eden kırılgan bir zar olarak görüldüğü için de kaygı vericidir.

Genelleşmiş egzama, çocukluktaki tam bağımlılık durumuna bir gerilemeyi, ruhsal çöküş kaygısının bedensel bir döndürmesini, tam bir destek sunan ek bir bene yapılan dilsiz ve umutsuz bir çağrıyı ifade ediyor olabilir. İki yaş altı çocuklardaki egzamanın, anne tarafından sevecen ve kuşatıcı bir temasın eksikliğine işaret ettiği düşünülebilir. Spitz (1965) yorumlama konusunda kararsızdır: "Deriye ilişkin bozuklukların bir uyum sağlama girişimi mi, yoksa tersine bir savunma tepkisi mi olduğunu kendimize sorduk. Çocuğun egzama biçimindeki tepkisi, ona daha sık dokunması için anneye yöneltilen bir talep de olabilir, çocuğun, annenin vermeyi reddettiği uyarıları egzama yoluyla bedensel alanda kendi kendine sağlaması anlamında narsisistik bir yalıtım biçimi de olabilir. Bunu bilemiyoruz."

Ellili yıllarda, Paris'teki Saint Louis Hastanesi'nde, profesör Graciansky'nin cilt hastalıkları servisinde genç bir psikolog olarak yaptığım ilk stajımdan beri, benim de bu konudaki kararsızlığım devam ediyor. Annenin bedeni ve derisiyle temasta eskiden yaşanmış

bir eksikliğin sonuçlarını ya da izlerini yineleyen rahatsızlıkların tersine, çocukluklarında, annelik bakımları vesilesiyle derinin aşırı uyarılmasından erken bir biçimde hem yararlanmış hem de acı çekmiş hastalara ait tipik deri hastalıkları olabilir mi? Ne olursa olsun her iki durumda da, bilinçdışı sorunsal daha ilerde söz edeceğim birincil dokunma yasağı etrafında sahneye çıkıyor olmalıdır. Anaç okşamaların ve kucaklamaların eksikliğinin, doğmakta olan ruhsallık tarafından, bilinçdışında, ötekinin bedenine yapışma yasağının aşırı, erken doğmuş ve şiddet içeren bir uygulaması olarak yaşandığı düşünülebilir; anne temasının aşırı uyarıcılığının, çocuğun henüz pek güvenilir olmayan uyarılma engelini aştığı ölçüde fiziksel olarak rahatsız edici, ve ruhsal aygıtın kendine ait bir ruhsal zar oluşturmak için gereksinim duyduğu dokunma yasağını ihlal etmesine ve devre dışı bırakmasına bağlı olarak, bilinçdışı açısından tehlikeli olduğu düşünülebilir.

Derlenen klinik gözlemler ışığında, şu an için en basit ve en kesin varsayım şöyledir: "Derideki bozulmanın derinliği, ruhsal hastalığın derinliğiyle orantılıdır."[1]

Kendi adıma, bu varsayımı, şimdi tanıtacağım deri-ben kavramımı da katarak yeniden formüle etmeyi tercih ediyorum: Derideki bozulmanın ağırlığı (hastanın kimyasal tedaviye ve/ya da psikoterapiye gösterdiği artan dirençle ölçülen) deri-bendeki boşlukların nicel ve nitel önemiyle orantılıdır.

1. Bkz. Saint-Louis Hastanesi'nde ruhsal cilt hastalıkları muayene uzmanı, cilt hastalıkları uzmanı, psikiyatr, psikanalist Danièle Pomey-Rey'in makaleleri, özellikle, trajik bir vakayı, Bayan P. vakasını sergileyen "İyileşmiş Ölmek İçin", *Cutis*, 3 Şubat 1979. Ayrıca, bkz. *Bien dans sa peau, bien dans sa tête* başlıklı kitabı, Centurion, 1989.

3

Deri-Ben Kavramı

Az önce gözden geçirdiğimiz dört veri dizisi (etolojiye, gruba, yansıtmaya ve cilt hastalıklarına ilişkin) beni, 1974'te *Nouvelle Revue de Psychanalyse*'de yayımlanan deri-ben varsayımına götürdü. Bu varsayımı yeniden ele alıp tamamlamadan önce oral evre kavramını yeniden düşünmenin yararlı olacağı kanısındayım.

Ağız-Meme ve Deri-Meme

Freud, oral olarak nitelediği aşamayı yalnızca ağız-yutak bölgesi deneyimiyle ve emme hazzıyla sınırlamıyordu. Bunun sonucu olan doygunluk hazzının önemini her zaman vurguladı. Ağız, farklılaştırıcı bir temasın, bir geçiş yerinin ve bir içe alışın keskin ve kısa bir ilk deneyimini sunmakla birlikte, doygunluk, süt bebeğine merkezi bir kütlenin, bir doluluğun, bir ağırlık merkezinin daha yaygın ve daha kalıcı deneyimini taşır. Çağdaş psikopatolojinin, bazı hastalarda görülen bir içsel boşluk duygusuna giderek artan bir önem atfetme noktasına gelmesinde ve Schulz'unki gibi bir gevşeme yönteminin bedende öncelikle ve eşzamanlı olarak sıcaklığın (=sütün geçişi) ve ağırlığın (=doygunluk) duyulmasını telkin etmesinde şaşılacak bir şey yoktur.

Bebek, emzirme ve bakım vesilesiyle, bu ikisiyle eşzamanlı bir üçüncü deneyim yaşar: Sıcaklığını, kokusunu ve hareketlerini hissettiği anne bebeği bedenine yapıştırır, kollarında tutar, taşır, sallar, ovalar, yıkar, okşar ve bunların tümüne genellikle bir söz ve mırıldanma banyosu eşlik eder. Burada, bağlılık dürtüsünün, Bowlby ve Harlow tarafından betimlenen, Spitz ve Balint'de ise ilkel oyuk dü-

şüncesini çağrıştıran ayırt edici nitelikleri toplu halde saptanır. Bu etkinlikler, çocuğu dereceli olarak, bir iç yüz ve bir dış yüz içeren bir yüzeyi yani dışarı ile içeri ayrımının yapılmasını sağlayan bir arayüzü, ve içinde yüzdüğünü hissettiği çevreleyici bir hacmi ayırt etmeye götürür; çocuğa bir içeren deneyimini taşıyan bir yüzey ve bir hacim.

Meme, çocuğun o sırada yaşadığı tüm gerçekliği adlandırmak için psikanalistler tarafından yaygın olarak kullanılan sözcüktür; bu gerçeklikte, bazen tıpkı bebek gibi psikanalistin de karıştırma eğilimi gösterdiği dört ayırt edici özellik bir aradadır: Bir yandan besleyen, öte yandan dolduran meme, etkin ve uyarıcı odak olarak, sıcak ve yumuşak temaslı deri. Bütünsel ve birleştirici anne memesi ilk zihinsel nesnedir ve Melanie Klein'ın ikili başarısı, memenin ilk metonimik ikamelere (ağız-meme, oyuk-meme, dışkı-meme, sidik-meme, penis-meme, rakip bebekler-meme) elverişliliğini ve uzlaşmaz karşıtlıktaki iki temel dürtü yatırımını çağırdığını göstermiş olmasıdır. Yaşam dürtülerine taşıdığı keyif –memenin yaratıcılığına katılma keyfi– şükran duygusunu çağırır. Buna karşılık, aynı meme bu keyfi bebekten başkasına vererek onu düş kırıklığına uğrattığı zaman, yaratıcılığı içinde bile yıkıcı hasetin hedefi olur. Ama Melanie Klein, vurguyu yalnızca fanteziye yerleştirmekle, bedensel deneyime özgü nitelikleri ihmal eder (Winnicott [1962a] tam da bu ihmale tepki olarak, gerçek annenin *holding* ve *handling* işlevlerine ayrıcalıklı bir yer tanımıştır) ve bedenin bazı kısımlarıyla onların ürünlerinin (süt, sperm, dışkı), yaratıcı-yıkıcı bir dinamik içindeki ilişkilerinde ısrar etmekle, bu kısımları birleştirici bir bütün içinde bir araya getiren şeyi, yani deriyi ihmal eder. Melanie Klein'ın kuramında bedenin yüzeyi yoktur; bu kuramın esas öğelerinden biri, yani içe yansıtma (emzirme modeli üzerinden) ile yansıtmanın (dışkılama modeli üzerinden) karşıtlığı, içeriyi dışarıdan farklılaştıran bir sınırın kurulmasını önceden varsaydığı ölçüde, bu yokluk daha da şaşırtıcıdır. Kleincı tekniğin yol açtığı bazı çekinceler bu noktadan başlayarak daha iyi anlaşılabilir; yorum bombardımanı, beni yalnızca savunmalarından değil, koruyucu zarından da yoksun bırakma riski taşır. "İç dünya" ve "içsel nesneler"den söz ederken Melanie Klein'ın bir iç uzay kavramını önvarsaydığı doğrudur (bkz. D. Houzel, 1985a).

Bu eksikliğe duyarlı olan öğrencilerinden birçoğu, onu telafi etmek için yeni kavramlar geliştirdiler (deri-ben de bu çizgideki doğal yerini aldı): Anne-bebek ilişkisinin içeren-içerilen ilişkisi olarak bebek tarafından içe yansıtılması ve bunun sonucunda, bir "duygusal uzay" ile bir "düşünce uzayı"nın (ilk düşünce, yani memenin yokluğu düşüncesi, bu yokluğa bağlı düş kırıklığını katlanılabilir kılar), bir düşünceleri düşünme aygıtıyla sonuçlanacak biçimde kuruluşu (Bion 1962); çocuk otizminin iki biçimi olan birincil anormal otizm ve ikincil kabuklu otizm için, sırasıyla yumuşak ve gevşek bir ahtapot-ben ve katı bir kabuklu-ben temsilleri (Frances Tustin, 1972); şizofrenlerde savunmacı-saldırgan zırh olarak ikinci kas derisi (Esther Bick, 1968); dışsal nesnelerin iç uzayıyla, içsel nesnelerin iç uzayıyla ve dış dünyayla üç ruhsal sınırın kuruluşu ama bu sınırların, kendisine yaklaşan her ruhsal öğeyi yutan (hezeyan, otistik girdap) bir "kara deliğin" (astrofizikle analoji içinde) varlığının sürmesine izin vermesi (Meltzer, 1975).

Benimkilerle çakışan klinik sezgileriyle ve kuramsal işlemleriyle beni aydınlatan, teşvik eden ve cesaretlendiren dört Fransız psikanalistini (ilk ikisi Macar, diğerleri İtalyan ve Mısır kökenli) daha fazla beklemeden burada anmayı görev biliyorum. Her bilinçdışı ruhsal çatışma, yalnızca bir Oidipal eksene göre değil, aynı zamanda narsisistik bir eksene göre gelişir (B. Grunberger, 1971). Ruhsal aygıtın her alt sistemi ve bütün olarak ruhsal sistem, kabuk ve çekirdek arasındaki diyalektik bir etkileşime tabidir (N. Abraham, 1978). Ruhsal aygıtın, birincil ve ikincil işleyişlerden daha arkaik olan, piktogramatik yapıya sahip bir kökensel işleyişi vardır (P. Castoriadis-Aulagnier, 1975). Anne ve çocuğun bedenlerinin birbirini karşılıklı içerme ilişkisinden yola çıkarak, duyusal ve fantazmatik ikili bir süreçte imgesel bir uzay gelişir (Sami-Ali, 1974).

Her şekil, üzerinde bir şekil olarak ortaya çıkacağı bir zemini varsayar: Bu basit gerçek kolaylıkla bilmezden gelinir çünkü normal olarak dikkati çeken, kopup geldiği zemin değil, ortaya çıkan şekildir. İçe alma ya da dışa atma anlamında geçişi sağlayan deliklere ilişkin olarak bebek tarafından yaşanan deneyim kesinlikle önemlidir ama bir delik ancak, belli belirsiz de olsa bir yüzey ve hacim duyumuna göre algılanabilir. Bebek, yüzey olarak deri algısını, kendi bedeniyle annesinin bedeninin temas deneyimleri vesilesiy-

le ve annesiyle güven verici bir bağlılık ilişkisi çerçevesinde kazanır. Böylece, yalnızca dışarıyla içeri arasında bir sınır kavramına değil, ama aynı zamanda, deliklere giderek hâkim olmak için gereken güvene de ulaşır çünkü onların işleyişi konusunda kendine, ancak öte yanda bedensel zarının bütünlüğünü güvence altına alan temel bir duyguya sahipse güven duyabilir. Bu noktada klinik, Bion'un (1962) bir ruhsal "içeren"[1] (*container*) kavramıyla kuramlaştırdığı şeyi doğrular: Kişiliksizleşme riskleri, delinebilir bir zar imgesiyle ve yaşamsal maddenin deliklerden akmasına ilişkin –Bion'a göre birincil– kaygıyla bağlantılıdır. Bu kaygı, parçalanma değil, kendilerini kabuğu delinmiş, beyazı, hatta sarısı boşalan bir yumurta olarak betimleyen bazı hastalar tarafından oldukça iyi bir biçimde metaforlaştırılan boşalma kaygısıdır. Öte yandan deri, kişiliğin ve düşüncenin gelişmesindeki önemi Henri Wallon tarafından vurgulanan proprioseptif duyumların yeridir: Kas gerilimini düzenleyen organlardan biridir. Ekonomik terimlerle düşünmek (gerilimin birikmesi, yer değiştirmesi ve boşalması) bir deri-beni önvarsayar.

Bebek için, kendi ve annesinin bedeninin toplam yüzeyi, duygusal nitelikleri nedeniyle ve güveni, hazzı, düşünceyi uyardıkları için, emme ve dışkılamaya (Freud) ya da deliklerin işleyişinin ürünlerini temsil eden iç nesnelerin fantezi düzeyindeki varlığına (M. Klein) bağlı deneyimler kadar önemli deneyimlerin nesnesini oluşturur. Banyo, yıkama, ovalama, taşıma, sarılma gibi vesilelerle annenin yaptığı bakım üstderide istemsiz uyarmalara yol açar. Üstelik, anneler süt bebeğinde –ve kendilerinde– deri hazlarının varlığını iyi bilirler ve okşamalarıyla, oyunlarıyla, bu hazları istemli olarak da kışkırtırlar. Bebek annenin jestlerini önce uyarılma, sonra iletişim olarak alır. Masaj bir mesaj haline gelir. Sözün öğrenilmesi, bu türden erken sözel öncesi iletişimlerin kurulmuş olmasını özellikle gerektirir. *Johnny s'en va-t-en guerre* (Johny Savaşa Gidiyor) adlı roman ve film bunu çok iyi biçimde sergiler: Ağır biçimde yaralanan bir asker görme ve işitme duyusunu ve hareket yeteneğini yitirmiştir; bir hemşire, eliyle yaralının göğsüne ve karnına

1. İçeren (*contenant*) ve içerici (*conteneur*) arasındaki ayrımı R. Kaës'a borçluyum; ama ben bundan onun anladığı şeyin tersini anlıyorum: Bana göre içerici edilgin, içeren ise etkindir.

harfler çizerek –sonra da, dilsiz bir talebe yanıt olarak, hayırhah bir mastürbasyon yoluyla cinsel boşalma hazzını sağlayarak– temas kurmayı başarır. Sakat böylece hayatta kalmanın tadını yeniden bulur çünkü art arda hem iletişim gereksiniminde hem de eril arzusunda kendisini tanınmış ve doyurulmuş hisseder. Çocuğun gelişmesiyle birlikte derinin erotize olduğu yadsınamaz bir olgudur; deri hazları, erişkin cinsel etkinliğe ön hazırlıklar biçiminde bütünleşir; kadın eşcinselliğinde ön plandaki rollerini korurlar. Kaldı ki genital, hatta otoerotik cinselliğe, ancak kendi derilerinde asgari bir temel güvenlik duygusunu kazanmış olanlar ulaşabilir. Üstelik, Federn'in (1952) öne sürdüğü gibi, bedenin ve benin sınırlarının erotize olması, kendiliğin kökensel ruhsal aşamalarını bastırmaya ve bellek kaybına maruz bırakır.

Deri-Ben Düşüncesi

Deri-benin oluşumu, narsisistik bir zar gereksinimine yanıt verir ve ruhsal aygıta temel bir erinç durumunun kesinliğini ve istikrarını garantiler. Bununla bağlılaşık biçimde, ruhsal aygıtın sadistik ve libidinal nesne yatırımlarında kendini sınayabilmesi mümkün olur; ruhsal ben, nesneleriyle özdeşleşmeler yoluyla güçlenir ve bedensel ben, genital öncesi, sonra da genital hazların tadını çıkarabilir. Gelişmesinin erken evrelerinde, çocuğun beninin beden yüzeyi deneyiminden hareketle kendini kendisine ben olarak temsil etmek için kullandığı bir şekillendirmeyi deri-ben olarak adlandırıyorum. Bu, ruhsal benin işlemsel planda bedensel benden farklılaştığı, şekillendirme planında ise onunla karışmış olarak kaldığı ana denk düşer. Tausk (1919), etkileme aygıtı sendromunun ancak bu iki benin birbirinden ayırt edilmesiyle anlaşılabileceğini son derece başarılı biçimde göstermiştir; özne, ruhsal beni kendinin olarak tanımayı sürdürür (bu yüzden, bu ben tehlikeli cinsel dürtülere karşı savunma mekanizmalarını seferber eder ve kendisine ulaşan algılanabilir verileri mantıklı biçimde yorumlar), oysa bedensel ben özne tarafından artık kendine ait olarak tanınmaz ve ondan kaynaklanan deri duyumları ve cinsel duyumlar, baştan çıkarıcı-zulmedici birinin dalaverelerinin emrindeki bir etkileme aygıtının entrikalarına atfedilir.

Her ruhsal etkinlik biyolojik bir işleve yaslanır. Deri-ben desteğini derinin çeşitli işlevlerinde bulur. Bu işlevlerin sistematik bir incelemesini daha ileriye bırakırken, burada kısaca üçüne işaret edeceğim (1974'teki ilk makalemde kendimi sınırladığım işlevler). Derinin ilk işlevi: Emzirmenin, bakımların, söz banyosunun biriktirdiği iyi ve doluyu içeren ve içeride tutan kese. Derinin ikinci işlevi: Dışarısıyla sınırı işaret eden ve dışarıyı dışarıda bırakan arayüz, varlık ya da nesne, ötekilerden gelen açgözlülük ve saldırıların içeriye sızmasından koruyan engel. Nihayet, derinin üçüncü işlevi: Ağızla birlikte ve en az onun kadar, ötekilerle iletişimin, anlamlı ilişkilerin kurulduğu bir yer ve bunun birincil bir aracı; üstelik, bu ilişkilerin bıraktığı izlerin kaydedildiği bir yüzey.

Ben, bu üstderisel ve proprioseptif kökenden, engelleri (ruhsal savunma mekanizmaları haline gelen) kurmayı ve alışverişleri (İdle, üstbenle ve dış dünyayla) filtreden geçirmeyi içeren ikili imkânı miras alır. Bence, Luquet'nin (1962) benin bütünleştirici atılımı olarak adlandırdığı şeyin ortaya çıkmasını sağlayabilecek temeli süt bebeğine veren şey, eğer erken oluşmuş ve yeterince doyurulmuşsa, bağlılık dürtüsüdür. Daha sonraki sonuç: Düşünce olanağının temelini bile deri-ben atar.

Ortak Bir Deri Fantezisi ve Bu Fantezinin Narsisistik ve Mazoşist Değişkeleri

Bu noktada, tartışılmakta olan birincil mazoşizm kavramını destekleyecek ve açıklığa kavuşturacak savlar bulmamız mümkündür. Mazoşist acı, ikincil biçimde erotize olmadan ve cinsel ya da ahlaki mazoşizme yol açmadan önce, yürümenin, ayna evresinin ve sözün öncesinde anne ya da ikamelerinin fiziksel temasının aşırı uyarmaları ya da yoksunluğu arasında, dolayısıyla bağlılık gereksiniminin doyumları ve düş kırıklıkları arasında, ani, yinelenen ve neredeyse travmatik gidiş gelişlerle açıklanır.

Deri-benin kuruluşu, birincil narsisizmden ikincil narsisisizme ve birincil mazoşizmden ikincil mazoşizme ikili geçişin koşullarından biridir.

Gerek mazoşist cinsel davranışlar gerekse sapkın bir mazoşist konuma kısmi bir saplantı gösteren hastaların psikanaliz tedavile-

rinde, gerçekten de şu öğeyle sık sık karşılaştım: Bebekliklerinde gerçek bir fiziksel deri hastalığı dönemi, fantezi örgütlenmelerine belirleyici bir malzeme sağlamış olan bir dönem yaşamışlardı. Yüzeysel bir cerrahi müdahale de söz konusu olabilir: Bundan esas olarak bedenin yüzeyini etkilemiş olmasını anlıyorum. Bir dermatoz ya da saçkıran olabilir. Derinin önemli bir bölümünün sıyrıldığı, kazaya bağlı bir şok ya da düşüş olabilir. Nihayet, histerik döndürmenin erken belirtileri olabilir.

Bu çeşitli gözlemlerin gün ışığına çıkarmamı sağladığı bilinçdışı fantezi, bazı psikanalistlerin öne sürdükleri varsayımdaki gibi "parçalarına ayrılmış" beden fantezisi değildir: Bunu daha çok psikotik örgütlenmelerin tipik fantezisi olarak görüyorum. Bence, sapkın mazoşist davranışın altında yatan, "yüzülmüş" beden fantezisidir.

Freud fareli adamdan söz ederken, "yadsınan bir keyfin korkusu"na değinir. Derinin yüzeyine uygulanan bedensel ceza (kaba etlere vurma, kamçılama, iğne batırma), deri parçalarının yırtıldığı, delindiği, koparıldığı noktaya dek götürüldüğü zaman, mazoşistin aldığı keyif azami korku derecesine ulaşır. Bilindiği gibi, mazoşist şehvet, özne için, darbelerin bedeninin yüzeyinde bir iz bıraktığını kendi zihninde temsil etme olanağını gerektirir. Normal olarak genital cinsel keyfe eşlik eden genital öncesi hazlar arasında, ısırma ve tırnaklama yoluyla eşin derisinde iz bırakma hazzına oldukça sık rastlanır: Burada söz konusu olan, mazoşist için birinci plana geçen ek bir fantezi öğesinin belirtisidir.

Marsyas'la ilgili Yunan mitine ayrılan sonraki bölümde göreceğimiz gibi, mazoşizmin kökensel fantezisi şu temsillerle kurulur: 1. Çocuğun ve annenin aynı deriye, ortakyaşam birliklerini şekillendiren deriye sahip olması; ve 2. Çocuğun kopuş ve özerklik kazanma sürecinin bu ortak deride bir kopma ve yırtılmaya yol açması. Bu deriden yoksun bırakılma fantezisi, öldürülüp tüketime hazırlanan evcil hayvanların gözlemlenmesi ya da dayak veya yara bereye yapılan bakım vesilesiyle kendi üzerine yapılan gözlemler tarafından pekiştirilir.

Dikkate değer bir mazoşist saplantı saptadığım hastaların çoğu, anneyle bir deri bütünlüğüne dair az ya da çok bilinçli fanteziler taşıyordu. Bilinçdışı derisi yüzülmüş beden fantezisiyle önbilinçli

bütünlük fantezisinin yakınlığı bana aydınlatıcı görünüyor. Anneyle ortakyaşam birliği, arkaik düşünce dilinde, çocuk ve anneye ait iki bedenin ortak bir arayüze sahip olduğu dokunsal (ve muhtemelen kokuya ilişkin) bir imgeyle şekillendirilir. Anneden ayrılık bu ortak derinin koparılıp alınmasıyla şekillendirilir. Gerçeklik öğeleri bu fantezi temsiline itibar kazandırır. Bir yaraya yol açan bir hastalık, ameliyat ya da kaza durumunda, pansuman ete yapıştığı zaman, anne ya da ikamesi pansumanla birlikte üstderi parçalarını da koparır ya da koparabileceği hayal edilir: Bakım yapan aynı zamanda deriyi yüzendir. Ama ortak zarı yırtmış olan aynı zamanda onu onarabilecek olandır.

Mazoşist fantezide kürk (bkz, Sacher-Masoch, *Kürklü Venüs*), genital keyfin ek hazlarından birini oluşturan bedenlerin birbirine yapışmasına bir temsil sağlar: Yumuşak, şehvetli ve kokulu (yeni bir kürkünkinden daha keskin bir koku yoktur) bir deri deriye temasa geri dönüşün şekle dökülmüş bir temsilini. Sacher-Masoch'un kamçılayan Venüs'ünün –romanında olduğu gibi yaşamında da– bir kürkün üzerinde çıplak olması, kürk-derinin cinsel nesne anlamında bir değer kazanmadan önceki, bağlılık nesnesi olarak birincil değerini doğrular. Kürkün gerçekte bir hayvan derisi olduğunu ve varlığının yüzülmüş ve derisi alınmış bir hayvana göndermede bulunduğunu anımsatmaya gerek var mı? Kürkler giyinmiş Venüs ya da Wanda'dan büyülenen küçük Séverin, aynı zamanda hem bütünlüğe hem de kopuşa işaret eden bir deriyle kaplanmış annesinin imgesini görür. Bu kürk, fiziksel yumuşaklığı, çocuğuna sevgiyle bakım yapan bir annenin temasıyla yaşanan tensel şefkati temsil eder. Ama kürklü Venüs, aynı zamanda, çocuğun çıplak görmeye çalıştığı ya da gerçekten veya imgesel olarak penisini sergileyerek baştan çıkarmayı denediği anneyi, gerçekte çocuğu döverek, imgelemde derisini tümüyle soyacak kadar derin bir biçimde yüzerek cezalandırmış olan ve şimdi, eski mitolojinin ya da ilkel denilen toplumların avcı kahramanlarının öldürdükleri vahşi hayvanların ya da düşmanlarının derisini giydikleri gibi, muzaffer bir biçimde yenilenin derisine bürünen anneyi de şekillendirir.

Anne ve annelik eden çevre tarafından bebeğin bedenine ve derisine uygulanan iki temas türü arasında temel bir ayrım yapmanın zamanıdır. Bazı temaslar bir uyarılmayı iletirler (örneğin, bebeğe

yaptığı bedensel bakımlar sırasında annenin şiddetli biçimde libidinalleşmiş bir uyarılması, bebeğe, ruhsal gelişme derecesine göre öylesine erken doğmuş ve aşırı bir erojen uyarma iletebilir ki, bebek bunu travmatik bir baştan çıkarma olarak yaşar). Diğer temaslar bir bilgi iletirler (örneğin, süt bebeğinin yaşamsal gereksinimleriyle, ikilinin yaşadığı duygularla, dış dünyadan gelen tehlikelerle, nesnelerin, canlı ya da cansız olmalarına göre değişen manipülasyonuyla ilgili...). Bu iki tür temas bebek için başlangıçta farklılaşmamıştır ve anne ya da annelik yapan çevre bu temasları altüst ettiği, karıştırdığı ve bulanıklaştırdığı sürece öyle kalma eğilimi gösterir. Histerikte bu karışıklık sürekli olarak varlığını sürdürme eğilimindedir: Eşine yönelik olarak, uyarılma örtüsü altında, öylesine üstü kapalı bilgiler verir ki, eşin bilgiyi değil uyarılmayı yanıtlaması ve böylece histerikte düş kırıklığına, hınca, yakınmalara yol açması için her türlü olasılık mevcuttur. Depresyonun bazı biçimlerinde bu dinamiğin tersi söz konusudur: Bebek, dürtüsel uyarılmalar eşliğinde, gerekli ve yeterli bedensel bakımı almıştır; ama yakın bir akraba için yas tutmaya, evlilikte bir kopuşun paniğine, doğum sonrası depresyona yoğunlaşmış olan anne, bebeğin gönderdiği sinyallerin anlamını kavramaya ve karşılık olarak ona sinyal göndermeye yeterince ilgi göstermemiştir. Bu kişi bir erişkin haline geldiğinde, anlamlı alışverişlerin eşlik etmediği maddi ya da manevi bir besin aldığı her durumda çöküntü yaşar; bu besinlerin içe alınması, ona içindeki boşluğu daha da şiddetli biçimde hissettirir.

Bu iki temas türünün –uyarıcı ve anlamlı– yazgıları, sırasıyla mazoşizm ve narsisizmle ilgilidir.

Uyarıcı temasların paradoksu, bebek için dış çevreden gelen saldırılara karşı kökensel uyarılma engeli olarak hizmet eden annenin, sunduğu bedensel bakımların libidinal niteliği ve yoğunluğuyla bebekte iç kökenli bir dürtüsel aşırı uyarılmaya yol açmasıdır; bu uyarılmanın fazlası az ya çok hızlı bir biçimde rahatsız edici hale gelir. O zaman deri-benin kuruluşu, aynı anda hem uyarılma zarı hem de acı zarı olan bir ruhsal zarın kalıcı biçimde oluşması yüzünden (hem uyarılma engeli hem de erinç zarı olan bir deri-ben yerine) kösteklenmiş olur. Aynı anda hem uyarılma zarını hem de acı zarını yeniden etkinleştiren deneyimleri yineleme zorlanımıyla birlikte, mazoşizmin ekonomik ve topografik temeli budur.

Anlamlı temasların paradoksu, bebeğin yalnızca bedensel değil, ruhsal gereksinimlerine de dikkat gösteren annenin, yalnızca bu gereksinimleri karşılamakla kalmayıp, yerine getirdiği somut eylemler kadar gönderdiği duyusal yankılarla da bu gereksinimleri doğru bir biçimde yorumladığını göstermesine dayanır. Bebeğin gereksinimleri doyurulmuştur ve her şeyden önce de gereksinimlerinin anlaşılması gereksinimi konusunda bebek rahatlatılmıştır. Bir deri-benin oluşması için zorunlu olan yanılsamayı, bu zarın öteki tarafına bitişik bir varlığın tamamlayıcı bir simetri içinde sinyallerine karşılık vereceği yanılsamasını (sürekli hizmetinde, her şeyi bilen bir narsisistik kopyanın varlığına ilişkin rahatlatıcı yanılsama) destekleyen, narsisistik yatırım yapılmış bir erinç zarı böyle kurulur.

Her iki durumun, ikincil mazoşizm gibi ikincil narsisizmin de altında, anne ve çocuğun ortak bir deri yüzeyine sahip oldukları fantezisi yatar: Şurada doğrudan uyarılma alışverişlerinin, burada doğrudan anlatımların egemen olduğu bir yüzey.

Deri-ben öncelikle narsisistik yönde geliştiği zaman, ortak bir deriye ilişkin kökensel fantezi, sağlamlaşmış ve yaralanabilir olmayan bir deriye (ayırt edici özelliği, bitişmiş çifte iç yüzeyidir, bkz. s. 152) ilişkin ikincil fanteziye dönüşür. Deri-ben daha çok mazoşist planda geliştiği zaman, ortak deri, koparılıp alınmış ve yaralı deri olarak fantezileştirilir. Mitoloji sayesinde bir dökümünü yapabildiğimiz çeşitli deri fantezileri (bkz. D. Anzieu, 1984) bu iki eğilime işaret eder: İlk eğilim için, kalkan deri (Zeus'un kalkanı), parlak sahte deri (tanrısal giysiler ve Eşek Derisi'nden hayvansal üst giysi); ikinci eğilim için, örselenmiş deri, yüzülmüş deri, öldürücü deri.

S. Consoli,[2] kendini bir kadının dayattığı aşağılamaların kurbanı olarak hayal etmekten zevk alan bir hasta (mazoşist) vakası sundu. Aşağılama şu koşullarda gerçekleşir: Kadın bir koyun ya da inek derisine bürünmüş olarak ayakta durur, kendisi ise koyun ya da inekle özdeşleşerek dört ayak üzerinde, kadının ayaklarının dibindedir. Bu durumda, narsisistik devamlılık yanılsamasını güçlendiren bir rol tamamlayıcılığı içinde, erkekle (hayvana dönüşmüş), ona boyun eğdirmiş olan ve aynı hayvanın derisini taşıyan kadının

2. *Deri ve Ruhsallık* gününde sunulmuştur (Tamier Hastanesi, 19 Şubat 1983).

ortak derisinin temsili söz konusudur. Beden bedene duruşlarında, her biri, ötekinin bir "uzantısı" olmaktan çok (S. Consoli'nin düşündüğü gibi), açıklığa kavuşturduğum bu ortak derisel arayüzün karşılıklı iki yüzünden biridir. Genital organların algılanmasını, dolayısıyla cinsiyet farklılığının tanınmasını engelleyen kıllarla benzerliği nedeniyle, birçok sapkın senaryoda ya da basit erotik fantezide kürk fetiş bir rol oynar.

4

Marsyas'la İlgili Yunan Miti

Toplumsal-Kültürel Çerçeve

Marsyas miti (sözcük kökeni olarak Yunanca *marnamai* fiilinden türemiş olan bu isim "savaşan" anlamına gelir), din tarihçilerine göre, Yunanlıların Frigya'yı ve Selene kalesini (Troya'nın doğusunda yer alan Batı Anadolu devleti) egemenlik altına alma ve sakinlerine, özellikle Kybele ve Marsyas kültü olmak üzere yerel kültlerini korumaları karşılığında, Yunan tanrıları (Apollon tarafından temsil edilen) kültünü dayatma mücadelelerini yankılar. Apollon'un liriyle Marsyas'a (iki borulu flüt çalan) karşı kazandığı zaferi, Arkadia' da Pan (syrinks ya da tek borulu flütün mucidi) karşısında kazandığı zafer izler ve pekiştirir.[1] "Apollon'un Marsyas ve Pan karşısındaki zaferleri, Frigya ve Arkadia'nın Hellenler tarafından fethinin yanı sıra, köylüler dışında, bu bölgelerde nefesli çalgıların yerini telli çalgılara bırakmasının anısını yaşatır. Marsyas'a verilen ceza, belki de ayinsel olarak derisi yüzülen kutsal krala –aynı biçimde,

1. Marsyas'ın, Babys adında, tek borulu flüt çalan bir erkek kardeşi olduğu ama çok kötü çaldığı için Apollon tarafından bağışlandığı söylenir: Burada, Yunan tanrılarını da aynı biçimde onurlandırmaları koşuluyla, eski inançlarını korumaları uygar ve muzaffer Yunanlılar tarafından hoş görülen dağlı, yabancı, kaba ve gülünç köylüler temasıyla yeniden karşılaşırız. Pan, flütü ve çam dalıyla, Marsyas'ın mitolojik bir çiftidir: Peloponnesos'un merkezindeki dağlık bölge olan Arkadia'nın tanrılarından biridir; Pan, sürüsündeki hayvanlar gibi kaba ve yabanıl alışkanlıklara sahip, çeşitli hayvan biçimlerine bürünen, gölgede siesta, naif bir müzik, çokbiçimli bir cinsellik gibi basit zevkleri olan çevik ve kıllı çobanları simgeler (Pan Yunanca "tüm" anlamına gelir; tanrı Pan, ayırt etmeksizin eşcinsel, heteroseksüel ve tek kişilik hazları tatmasıyla ünlüdür; daha ileri tarihli bir efsane, Odysseus'un dönüşünden önce Penelope'nin art arda her isteyenle yattığını ve Pan'ın bu çoklu aşklardan doğduğunu varsayar).

Athena Pallas'ın sihirli kalkanını çekip alır– ya da çoban kavalı yapmak için kesilen kızılağaç dalının kabuğuna göndermede bulunmaktadır (kızılağaç bir tanrı ya da yarı-tanrının kişileştirilmesidir)" (Graves, 1958, 71).

Marsyas ve Apollon arasındaki müzik yarışması bir dizi karşıtlığı yoğunlaştırır: Barbarlarla Yunanlılar; yarı hayvani törelere sahip dağlı çobanlarla kültürlü Site sakinleri; nefesli çalgılarla (bir ya da iki borulu flüt) telli çalgılar (lirin yedi teli vardır); monarşik ve zalim bir politik iktidar verasetiyle (kralın ya da büyük rahibin dönemsel olarak öldürülmesi ve derilerinin yüzülmesi yoluyla veraset) demokratik bir veraset; Dionysos kültleriyle Apollon kültleri; her ikisi de olgunluğun hâkimiyeti ve yasası önünde dize gelmeye davet edilen, gençliğin kibri ve yaşlılığın zaman aşımına uğramış inançları. Aslında Marsyas bazen bir silenos, yani yaşlı bir satyr, bazen de Frigya'nın büyük anatanrıçasının uşağı ve kuşkusuz oğlu ve âşığı olan Attis'in[2] ölümü nedeniyle avutulamaz durumdaki Kybele'nin bir yoldaşı olarak temsil edilir. Marsyas flüt çalarak onun ıstırabını hafifletir. Marsyas'ın tanrıların annesi üzerindeki bu onarıcı-baştan çıkarıcı iktidarı, onu hırslı ve iddialı biri haline getirir. Bu da Apollon'u, içlerinden hangisinin çalgısıyla daha güzel müzik yaptığını görmek üzere ona meydan okumaya kışkırtır. Kybele, Marsyas ırmağının fışkırdığı ve zirvesinde Frigyalıların Selene kalesinin inşa edildiği Kybele tepesine adını vermiştir.

Bir mit –bu ilkeyi daha önce de dile getirmiştim (D. Anzieu, 1970)– ikili bir kodlamaya tabidir; dış gerçekliğin bitkibilimsel, kozmolojik, sosyopolitik, toponimik, dinsel vb. kodlaması ve dış dünyanın kodlanmış öğeleriyle denklik ilişkisine sokulan iç ruhsal gerçekliğin kodlaması. Marsyas mitinin, deri-ben adını verdiğim bu özel ruhsal gerçekliğin bir kodlaması olduğunu düşünüyorum.

Nitekim, Marsyas mitinde dikkatimi çeken ve onun diğer Yunan mitleri karşısındaki özgüllüğünü oluşturan nokta, birinci olarak, ses zarından (müziğin sağladığı) dokunsal zara (derinin sağladığı) ge-

2. Marsyas ile Attis (aynı zamanda Adonis ve Osiris) arasında bir yakınlık kurma düşüncesini, *Rameau d'or* (*Altın Dal*, 1890-1915, Fr. çev., 2. kitap, V. bölüm) başlıklı çalışmasında Frazer öne sürmüştür. Ortak tema, annesinin aşkla yalnızca kendine saklamak istediği fazla sevgili oğlun trajik yazgısıdır.

çiştir; ikinci olarak, uğursuz bir yazgının (yüzülmüş deriyi damgalayan ve onun tarafından damgalanan) hayırlı bir yazgıya dönmesidir (korunan bu deri, Tanrı'nın dirilişini, yaşamın ayakta tutulmasını ve bereketin ülkeye dönüşünü güvence altına alır). Bu Yunan mitini analiz ederken, yalnızca temel öğeleri ya da doğrudan deriyle bağlantılı mit temalarını ele alacağım (ve güncel dilin yaygın deyimlerinde şekillendirildiğini saptadığımız temaları: Bir düşmanın derisi ele geçirildiği zaman, tam bir zafer kazanılmıştır; derisini bütün olarak koruyan derisinin içinde iyidir; ve yine, kadınlar derilerinin içindeki erkekler* tarafından daha iyi döllenirler). Derinin yalnızca ikincil bir biçimde işin içine girdiği öteki Yunan mitleriyle yapacağım karşılaştırma, deriyle ilgili temel mit temalarını sınamamı ve listeyi tamamlamamı, ve bu mitleri, art arda gelişlerine ve bileşimlerine, şu ya da bu mit temasının varlığına ya da yokluğuna göre yapısal olarak sınıflandırma olanağını göstermemi sağlayacak.

Mitin Birinci Bölümü

Derinin sahneye çıkışından önce Marsyas'ın öyküsünü kısaca anımsatacağım. Söz konusu olan, oldukça sıradan bir açık rekabet ve örtülü ensest arzusu öyküsüdür. Bence bu, ontopsikojenezde, deri-benin kökensel işlevlerinin, genital öncesi ve genital gelişmeyle ve ruhsal işleyişin Oidipalleşmesiyle ilgili birincil, sonra da ikincil süreçler tarafından örtüldüğü, gizlendiği ve değiştirildiği olgusunu gösteriyor.

Bir gün, Athena bir geyik kemiğinden iki borulu bir flüt yapmış ve tanrıların bir şöleni sırasında çalmış. Kendi kendine, diğer tanrılar müziğe hayran kalırken neden Hera ve Aphrodite'nin yüzlerini elleriyle gizleyerek sessizce güldüklerini soruyormuş. Tek başına, Frigya'da nehir kenarındaki bir koruya çekilerek, flütünü üflerken sudaki imgesini seyretmiş. Şişen yanakları ve kanın hücum ettiği yüzü ona grotesk bir görüntü veriyormuş.[3] Flütü atmış ve onu yeni-

* *Avoir dans la peau*: Türkçedeki "içine sokmayı istemek" gibi, sevmek, çok hoşlanmak anlamında Fransızca bir deyim. *–ç.n.*

3. Bu epizot, kadında penis hasetiyle karşıtlık içindeki penis korkusu olarak adlandırılması yerinde görünen korkuyu örnekliyor. Bakire ve savaşçı Athena,

den bulacak olana bir lanet okumuş. Marsyas'ın ayağı flüte çarpmış ve daha onu alıp dudaklarına götüremeden, Athena'nın müziğini anımsayan flüt kendi kendine çalmaya başlamış. Böylece, Attis'in yası nedeniyle avuttuğu Kybele'nin eşlikçisi olarak ve Apollon'un bile lirini daha iyi çalamayacağını haykıran köylüleri büyüleyerek Frigya'yı dolaşmış. Marsyas köylülerin dediğine karşı çıkmama tedbirsizliğini göstermiş. Marsyas'a yukarıda değinilen yarışmayı, yenenin yenileni istediği cezaya çarptıracağı yarışmayı öneren Apollon'un öfkesi bundan ileri geliyormuş. Kibirli Marsyas kabul etmiş. Jüri Musa'lardan oluşuyormuş.[4]

Yarışma üstünlük sağlanamadan geçmiş. Musa'lar her iki çalgıya da hayran kalmışlar. O zaman Apollon Marsyas'a meydan okumuş ve kendisi gibi yaparak çalgısını ters çevirmesini ve aynı anda çalıp söylemesini istemiş. Tabii ki Marsyas başaramamış, oysa Apollon ters çevrilmiş lirini çalarak Olympos'un tanrıları onuruna öyle muhteşem ilahiler söylemiş ki Musa'ların ödülü ona vermekten başka çareleri kalmamış (Graves, *a.g.y.*, s. 67-68). Burada mitin ikinci bölümü, özgül olarak deriyle ilgili olan bölümü başlar. Bu bölümde Frazer'ın (*a.g.y.*, s. 396-400) anlatısını izleyerek örtülü mit temalarını yavaş yavaş açığa çıkaracağım.

İkinci Bölüm: Sekiz Mit Teması

Birinci mit teması: Marsyas Apollon tarafından bir çam ağacına asılır. Söz konusu olan, boğulma yoluyla ölüme yol açan boyundan asma değil, kurbanı kolayca parçalamayı ve kanını akıtmayı sağlayacak biçimde kollarından bir ağaç dalına asmadır. Frazer bir dizi etkileyici asılmış tanrı örneğini bir araya getirmiştir (hatta kendini

ortasından bir penisin sarktığı ya da dikildiği bir popo çiftine dönüşen yüzünün görüntüsünden korkuyor.

4. Bazı versiyonlara göre, jüriye Tmolos Dağı'nın (Bozdağ) (yarışma yeri) tanrısı başkanlık etmiştir ve o ülkeye Dionysos kültünü getiren Frigya kralı Midas da jüridedir. Tmolos ödülü Apollon'a verdiği zaman, Midas'ın karara karşı çıktığı söylenir. Apollon onu ünlü eşek kulaklarıyla cezalandırır (müzik kulağı olmayan biri için uygun bir ceza!). Frigya başlığının altında boşuna saklanmaya çalışılan bu kulaklar, sonunda taşıyıcıları için ölümcül bir utanca neden olurlar (Graves, *a.g.y.*, s. 229). Diğer versiyonlara göre, Midas'ın hakemlik ettiği yarışma, Apollon ve Pan arasında geçen daha sonraki yarışmadır.

isteyerek ya da ayinsel biçimde asan rahip ve kadın örneklerini). Kökeninde insanları içeren bu kurban etme olgusu, yerini giderek hayvanların, sonra da tasvirlerin kurban edilmesine bırakmıştır.

Bu mit temasını, hayvanların yataylığına karşıt olarak insanların dikeyliğiyle bağlantılı görüyorum. Bebeklikten ve hayvanlıktan çıkan insan yerden destek alarak ayakta durur (doğrulmak için annesinin elinden destek alan bebek gibi). Bu olumlu dikeyliktir (en dikey ağaç olan çam ağacıyla etkisi artırılan). Ceza, olumsuz dikeyliğin dayatılmasına dayanmaktadır: Kurban dikey olarak ama havada asılı kalmaktadır (bazen baş aşağı); bu, savunmasız bir biçimde bütün kötü muamelelere açık ve annesi tarafından tutulmayan ya da kötü biçimde tutulan süt bebeğinin kökensel sıkıntısını yeniden üreten, acı verici ve aşağılayıcı bir konumdur.

İkinci mit teması: Çıplak olarak asılmış kurbanın derisi, kanının akıp boşalması için kargı darbeleriyle yarılmış ya da delinmiştir (toprağı bereketli hale getirmek için, vampirleri kurbana çekerek yakınlarına saldırmaktan vazgeçirmek, vb. için). Marsyas mitinde olmayan bu mit teması, öncekiyle birleşerek evrensel biçimde yaygınlaşmıştır: Yeni doğmuş Oidipus'un ayak bilekleri delinmiştir ve yatay olarak bir değneğe asılmıştır; Kral Oidipus, boğulmuş olarak bir ipin ucundan sarkan İokaste'nin cesedini görünce kendi gözlerini oyar; İsa bir haca çivilenmiştir; Aziz Sebastian bir ağaca bağlanır ve oklarla delik deşik edilir; aynı konumda, bir azizenin memeleri kesilir; Azteklerin tutsakları, sırtları büyük bir taşa dayanarak ters çevrilirler ve kalpleri sökülür, vb.

İşkence, içeren yüzeyi yapay deliklerle kalbura çevirerek devamlılığını yok etmeye dayandığı ölçüde, bu mit temasını, derinin bedeni ve kanı içerme kapasitesiyle bağlantılı olarak görüyorum. Dolayısıyla, Marsyas'ın durumunda, bu içerme kapasitesine Yunanlı tanrı tarafından saygı gösterilmiştir.

Üçüncü mit teması: Marsyas Apollon tarafından canlı canlı ve tamamen yüzülür ve boş derisi çam ağacına asılmış ya da çivilenmiş olarak kalır. Aztek rahipleri tarafından kurban edilen tutsağın sahibi, yirmi gün boyunca onun derisine bürünürdü. Aziz Barthelemeus canlı canlı yüzüldü ama derisi saklanmadı. Octave Mirbeau, *İşkenceler Bahçesi*'nde (1899), derisini bir gölge gibi ardından sürükleyen yüzülmüş bir adamı betimledi, vb.

Bence, bedenden kopartılan deri, eğer bütünlüğü korunuyorsa, fantezi düzeyinde, kendi sahip olmak için ya da kendininkini astarlayarak sağlamlaştırmak için ötekinden alınması gereken (ama misilleme riskini göze alarak) koruyucu zarı, yani uyarılma engelini şekillendirir.

Bu uyarılma engeli deri değerlidir. Korkunç bir ejderha tarafından saklanan ve İason'un ele geçirmekle görevlendirildiği Altın Post, yani bir zamanlar Zeus tarafından, üvey annelerinin ölümle tehdit ettiği iki çocuğa karşılık olarak sunulan kanatlı ve kutsal koçun altın postu değerlidir; büyücü Medeia, âşığını bütün bedenine sıvadığı ve yirmi dört saat boyunca alevlerden ve yaralardan etkilenmesini önleyen bir merhem vererek korur. Ve yine, Akhilleus'un derisi, bir tanrıça olan ve onu bir topuğundan sallandırarak (birinci mit teması) Styks'in cehennemi suyuna daldıran annesi tarafından yaralanmaz kılınmıştır (bkz. D. Anzieu, 1984).

Marsyas'ın buraya kadar uğursuz olan yazgısı, bu mit temasıyla birlikte, derisinin bütünlüğünün korunması sayesinde, hayırlı bir yazgıya döner.

Dördüncü mit teması: Marsyas'ın zarar görmemiş derisi, tarih çağında hâlâ Selene Kalesi'nin dibinde saklanıyordu. Büyük Menderes'in bir kolu olan Marsyas ırmağının (Çine çayı) fışkırdığı bir mağarada asılıydı. Frigyalılar onda asılmış ve derisi yüzülmüş tanrılarının dirilişinin işaretini görüyorlardı. Burada kuşkusuz, bireyselliği bedensel bir zar tarafından güvence altına alındığı sürece, kişisel bir ruhun –ruhsal bir kendiliğin– varlığını sürdüreceğine ilişkin sezgi söz konusudur.

Zeus'un kalkanı, birinci, üçüncü, dördüncü, beşinci ve altıncı mit temalarını yoğunlaştırır. Annesinin bir hilesi sayesinde babası tarafından yutulmaktan kurtulan Zeus, Amaltheia adlı keçi tarafından emzirilir; keçi Zeus'u bir ağaca asarak saklamaktadır ve ölürken ona bir zırh yapması için derisini bırakır. Sırası geldiğinde, bu kalkan tarafından korunan kızı Athena dev Pallas'ı yener ve derisini alır. Kalkan yalnızca savaşlarda mükemmel bir savunma silahı olmakla kalmaz, Zeus'un gücünü geliştirmesini ve eşsiz yazgısını gerçekleştirmesini, Olympos'un efendisi haline gelmesini sağlar.

Çeşitli kültürlerin ayinlerinde ve efsanelerinde sık rastlanan *beşinci* bir *mit teması*, ilk okumada, Marsyas mitinde yokmuş gibi gö-

rünür. Bu tema bir bakıma dördüncü mit temasının olumsuz tamamlayıcısıdır. Kurbanın başı bedenin geri kalanından (yakılan, yenen ya da gömülen) ayrılır; gerek düşmanları korkutmak, gerekse de ağız, burun, gözler, kulaklar gibi şu ya da bu organa artan bir özen göstererek ölünün ruhundan lûtuf elde etmek için bu baş titizlikle saklanır.

Bu beşinci mit teması şu çatışkı üzerine kurulmuş görünüyor: Bedenden ayrıldıktan sonra ya yalnız baş saklanır ya da yüz ve kafatası dahil bütün deri. Burada yok edilen ya da tanınan yalnızca çevre (deri) ile merkez (beyin) arasındaki bağ değil, her şeyden önce, tüm beden yüzeyine yayılan dokunsal duyarlılık ile yüzde yer alan diğer dört dış duyu organı arasındaki bağdır. Kişinin, dirilişini (yani örneğin, uyanınca kendilik bilincinin düzenli olarak geri dönüşü) vurgulayan dördüncü mit teması tarafından ifade edilen bireyselliği; bu bireysellik, derinin bütününün temsilinin sağladığı bu zemin devamlılığı üzerinde farklı duyu niteliklerinin ilişkiye sokulmasını gerektirir.

Bedenin geri kalanı atıldığı ya da yok edildiği halde kesik baş tutsak olarak saklanıyorsa, ölünün ruhu kendine özgü her türlü istenci yitirir; başının sahibinin istencine yabancılaşır. Kendi olmak, öncelikle kendine ait bir derisi olmak, ikinci olarak da, bu deriden duyumların yerleştirildiği bir uzay olarak yararlanmaktır.

Zeus'un kalkanı onu yalnızca düşmanlarından korumuyordu, üzerine sabitlenmiş korkunç Gorgo başı düşmanlarını dehşete düşürüyordu. Athena'nın, parlatılmış bronzdan bir kalkanı başının üstünde tutarak rehberlik ettiği Perseus, iğrenç Gorgo'yu yenip başını kesmeyi başarmıştı; Perseus şükranlarını sunmak için bu başı Athena'ya vermiş, o da bunu kalkanının gücünü artırmak için kullanmıştı.

Altıncı mit teması: Flütçü tanrı Marsyas'ın asılmış ve ölümsüz derisinin anblemi altında, bölge için yaşam vaadi olan ve mağaranın iç yüzeyinde yankılanan çağıltısıyla Frigyalıları hayran bırakan bir müzik üreten, taşkın ve gürültülü, bol sulu Marsyas çayı fışkırır.

Metafor açıktır. Bir yandan, bu ırmak güçleri ve çekicilikleriyle yaşam dürtülerini temsil eder. Öte yandan, dürtüsel enerji, ancak hem ses zarına hem de dokunsal yüzeye yaslanan deri-beninin bütünlüğünü korumuş olanlar için yararlanılabilir görünmektedir.

Yedinci mit teması: Marsyas çayı aynı zamanda bölge için bir bereket kaynağıdır: Bitkilerin filizlenmesini, hayvanların üremesini, kadınların çocuk yapmasını sağlar.

Burada da metafor belirtiktir: Cinsel tamamlanma, temel bir narsisistik güvenlik duygusunun, derisinin içinde bir erinç duygusunun kazanılmış olmasını gerektirir.

Marsyas miti derinin cinsel arzuyu uyaran nitelikleri konusunda dilsiz kalır. Öteki mitler, masallar ve kurgusal anlatılar bize şunu öğretir: Erkek çocuğun arzu ettiği anne derisi *Kürklü Venüs* (Sacher-Masoch) gibi yaşanır; ensest tasarılarına sahip babanın derisi, kız tarafından *Eşek Derisi* (Perrault) olarak yaşanır.

Verimlilik açısından cinsel arzunun fazlası, eksikliği kadar tehlikelidir. Annesinden dört çocuk yapma ölçüsüzlüğünü gösteren Oidipus, Thebai'yi kıtlığa sokmuştur.

Sekizinci mit teması: Marsyas'ın Selene mağarasında asılı olan derisi, ırmağın müziğine ve Marsyas'a sadık kalanların şarkılarına duyarlıydı; Frigya melodilerinin sesiyle ürperir ama Apollon onuruna çalınan havalar karşısında sağır ve hareketsiz kalırdı.

Bu mit teması, bebek ile anne ve aile çevresi arasındaki kökensel iletişimin hem dokunsal hem de sesli bir ayna olduğunu gösterir. İletişim, öncelikle ötekiyle rezonansa girmek, uyum içinde titreşmektir.

Marsyas miti burada bitiyor ama başka mitler beni son bir olumsuz mit teması önermeye götürüyor.

Son olumsuz mit teması: Deri kendi kendini yok eder ya da bir başka deri tarafından yok edilir. Birinci durumun alegorisi, *Üzüntü Derisi*'dir (Balzac)*; bireysel deri, simgesel olarak, yaşamak için harcanmasını olanaklı kıldığı enerjiyle orantılı biçimde büzüşür ve paradoksal olarak düzgün işleyişi, bir kendini yıpratma görüngüsü nedeniyle ölüme yaklaşır ve bizi de ölüme yaklaştırır. İkinci durum, iki ünlü Yunan mitinin sergilediği ölümcül deriyle ilgilidir. Medeia'nın, rakibesine giydirdiği kasıtlı olarak zehirlenmiş elbise ve mücevherler, derisine değdiği anda yanmasına neden olurlar; onunla birlikte, yardımına koşan babasını ve tüm krallık sarayını da yakar-

* Balzac'ın *La Peau de chagrin* başlıklı kitabı Türkçeye *Tılsımlı Deri* olarak çevrilmiştir. Sözcüğü sözcüğüne, üzüntü ya da acı derisi anlamına gelir. *–ç.n.*

lar; Deianeira'nın, kalleş Kentaur Nessos'un (ona fiziksel ve manevi tacizde bulunan) kanı ve spermine batırarak bilmeden zehirlediği tunik, sadakatsiz kocası Herakles'in derisine yapışır ve böylece ısınan zehir kahramanın üstderisine nüfuz ederek onu kemirir; bu tahriş edici ikinci deriyi söküp atmaya çalışan Herakles, kendi derisinden parçalar kopartır; acıdan deliye dönmüş haldedir ve bu özyıkımcı zardan kurtulmak için, arkadaşı Philoktetes'in merhamet göstererek tutuşturmayı kabul ettiği bir odun yığınında kendini yakarak kurban etmekten başka çare bulamaz.

Bu mit temasının psikolojik karşılığı nedir? Yer yer bedenin ve düşüncenin içeriklerine karşı eyleme geçişin eşlik ettiği fantezi düzeyindeki saldırılara, içerene karşı saldırılarla, içeriğe karşı saldırıların içerene dönmesiyle, hatta içerenin kendine karşı dönmesiyle ilgili kavramları eklemek yerinde olur; bu kavramlar olmaksızın mazoşist sorunsal açıklanamaz. Zincirleme art arda gelişleriyle özel Marsyas mitini oluşturan ilk sekiz mit temasının her biri, kendi tarzında, benzer bir savaşın, Apollon ve Marsyas arasındaki yarış tarafından şekillendirilen bir iç çatışmanın geçtiği yerdir.

Bence bu yıkıcı tersine dönüşün eş değeri, Guillaumin'in (1980) gösterdiği gibi, içeriği içeren, iç uzayı dışarıyı yapılandırmak için bir anahtar, içeride hissedileni bilinebilir bir gerçeklik haline getirerek, imgesel olarak deriyi bir eldiven gibi tersine çevirmeye dayanan yaratıcı tersine dönüştür.

Sacher-Masoch'un romanına geri dönelim. *Kürklü Venüs*'ün son epizodu, Marsyas'ın ilk mit temasının bir değişkesini sunar. Séverin, metresi Wanda ile onun âşığı Yunanlı arasındaki cinsel ilişkiye gizlice tanık olmuştur: Bu durumda, Marsyas'ın teşhir arzusu nasıl cezalandırıldıysa, Séverine'in de gözetleme arzusu cezalandırılacaktır. Tıpkı lanetiyle Marsyas'ı derisi yüzülmek üzere Apollon'a terk eden Athena gibi, Wanda bir sütuna sıkıca bağlanmış olan Séverine'i Yunanlı'nın kamçı darbelerine teslim eder. Athena'nın işkenceye tanıklık ettiği Yunanca metinlerde zaten ima edilir. Diğer iki ayrıntı analojiyi pekiştirir. Sacher-Masoch Yunanlı'nın güzelliğini, onu antik bir ephebos heykeliyle karşılaştırarak betimler; bu, "Apollon gibi güzel" demenin dolaylı bir biçimidir. Romanın son sözleri, Séverine'in kendi mazoşist rüyasını yadsıyışını belirtik hale getirir: Erkek gibi giyinmiş olsa da bir kadın tarafından kırbaç-

lanmaya itirazı yoktur; ama "Apollon tarafından derisi yüzülmek" (metnin sondan bir önceki satırı böyle), travesti bir kadının muğlak görüntüsüne sahip gürbüz bir Yunanlı tarafından, işi aşırıya vardıran bir Yunanlı tarafından; artık bu kadarı fazladır. Zevk, korkunun katlanılmaz olduğu noktaya varmıştır.

Marsyas'la ilgili Yunan mitinin sekiz mit teması, deri-benin sekiz işlevi kuramının (7. bölümde sunacağım) dolaylı biçimde doğrulanmasını sağlar.

Freud, 1905'ten başlayarak deriyi bir erojen bölge olarak ortaya koyar: [...] "Seyretmek-ve-kendini sergilemekten kaynaklanan hazda, göz bir erojen bölgeye tekabül eder; oysa cinsel dürtünün acı ve zulüm gibi bileşenleri söz konusu olduğunda, bu rolü deri üstlenir; bedenin bazı yerlerinde duyu organları biçiminde farklılaşmış ve mukozaya, başka bir deyişle, *mükemmel haldeki* erojen bölgeye dönüşmüş olan deri" (S. Freud, *Cinsellik Kuramı Üzerine Üç Deneme*, Fr. çev., s. 85).

5

Deri-Benin Ruhsal Doğumu

Anne-Çocuk İkili Sisteminde Çifte Geribeslenme

70'li yıllardan bu yana yeni doğmuş bebeklere büyük bir bilimsel ilgi yöneltiliyor. Özellikle, çocuk hekimi Berry Brazelton'ın (1981) önce İngiltere, sonra ABD'de, benim deri-benle ilgili düşüncelerime koşut olarak ama onlardan bağımsız biçimde yürüttüğü araştırmalar, düşüncemi ilginç bir biçimde doğrulamanın yanı sıra tamamlayıcı açıklamalar sunuyor. 1973'te, Brazelton süt bebeği-çevre (çevreyi biyolojik anneyle sınırlandırmamak için, ben buna anne çevresi yerine annelik eden çevre demeyi tercih ediyorum) ikilisini mümkün olan en erken haliyle ve en sistematik biçimde incelemek için, sonradan ABD'de yaygın bir biçimde uygulanan *Yeni Doğanın Davranışını Değerlendirme Ölçeği*'ni hazırladı. Şu sonuçları çıkardı:

1. Rahim içi yaşamının sonuna doğru çoktan edinmiş olduğu duyusal deneyimlerden ötürü ve kuşkusuz aynı zamanda, bu yönde gelişmesini önceden belirlemiş olduğu düşünülen genetik kod nedeniyle, doğumda ve onu izleyen günlerde bebekte bir ben taslağı gözlenir. Yeni doğan, hayatta kalmak için yalnızca annelik eden bir çevrenin yinelenen ve düzenli bakımına değil, aynı zamanda şunlara gereksinim duyar: a) Bu çevreye, söz konusu bakımların başlatılmasını ve geliştirilmesini sağlayabilecek sinyalleri göndermek; b) Potansiyellerini gerçekleştirmek ve duyusal-motor gelişmesini etkinleştirmek için zorunlu uyarıları ararken fiziksel çevreyi keşfetmek. İki zarın, uyarılma ve kayıt zarlarının kaynağı budur.

2. İkililik durumu içinde bebek edilgen değil etkin bir eştir (bkz. M. Pinol-Douriez, 1984); genel olarak çevreyle, özel olarak da annelik eden çevreyle, bu çevrenin var olduğu andan başlayarak sü-

rekli bir etkileşim içindedir; gereksinim duyduğu zaman bu çevrenin hazır bulunmasını sağlayacak teknikleri hızla geliştirir.

3. Erişkin bebeği ne kadar kışkırtırsa, bebek de etrafını saran erişkinleri (ve öncelikle de annesini) o kadar kışkırtır. Bu ikili kışkırtma (kendileri de genetik kod tarafından öngörülen ya da hazırlanan sıralıoluş belirlenimlerine tekabül ettiği düşünülen kışkırtma) Brazelton'ın, fiziksel geribeslenme görüngüsüyle, yani sibernetikteki yardım alan sistemlere özgü özdüzenleme halkasıyla karşılaştırdığı bir sıralamaya göre gelişir. Karşılıklı kışkırtma, bebeğin insani çevre üzerinde etkin olmasını (ve onun aracılığıyla fiziksel çevre üzerinde), temel canlı cansız ayrımını edinmesini, erişkinlerin bebeğe geri gönderdikleri bebeğe ait bazı jestlerin taklitlerini taklit etmesini ve böylece sözü edinmeye hazırlanmasını sağlar. Bu –daha ileride tartışacağım gibi–, anne-süt bebeği ikilisinin, kendi aralarında karşılıklı bilgi aktaran birbirine bağımlı öğelerin oluşturduğu ve geribeslenmenin iki yönlü olarak, anneden bebeğe ve bebekten anneye doğru işlediği bir sistem olarak düşünülmesini varsayar.

4. Eğer annelik eden çevre bu karşılıklı kışkırtma oyununa girmez ve bu çifte geribeslenmeyi desteklemezse ya da sinir sistemindeki bir eksiklik bebeği çevresi karşısında duyusal-motor inisiyatifler alma ve/ya da kendisine gönderilen sinyalleri yanıtlama kapasitesinden yoksun bırakırsa, bebek geri çekilme ve/ya da öfke tepkileri gösterir; eğer annelik eden çevrenin soğukluğu, kayıtsızlığı, yokluğu geçici ise, bu tepkiler de geçici olur (Brazelton'ın, genellikle iletişime açık olan annelerden, kayıtsız bir yüz ifadesi takınmalarını ve bebeklerine yönelik herhangi bir gösteriden kendilerini kasten dakikalarca alıkoymalarını talep ederek deneysel olarak gözlemlediği gibi). Eğer annelik eden çevrenin yanıtsızlığı sürerse, bu tepkiler kalıcı, şiddetli ve patolojik olma eğilimi gösterirler.

5. Bebeğin gönderdiği geribeslemeye duyarlı olan ana-babalar, harekete geçmek, gerektiğinde tutum değiştirmek, ebeveynlik işlevlerini yerine getirirken kendilerini emin hissetmek için bebeğin rehberliğini benimserler. Edilgin ve kayıtsız bir bebek (rahim içi bir travmanın ya da genetik koddaki bir kusurun sonucu olarak) kendisiyle ilgilenenleri belirsizliğe ve şaşkınlığa sürükler; M. So-

ulé'nin (1978) belirttiği gibi, öteki çocuklarıyla bu türden hiçbir sorunu olmayan bir anneyi deli ettiği bile olur.

6. Bebekte psikomotor davranış modelleri, bu etkileşimler vesilesiyle erken dönemde oluşur; eğer başarılı biçimde uygulanır, tekrarlanır ve öğrenilirlerse, tercih edilen davranışlar haline gelirler ve sonraki bilişsel modellerin öncüsü olurlar. Bebeğe özgü bir tarzın ve mizacın gelişmesini sağlarlar; bu tarz ve mizaç ise, çevre için bebeğin tepkilerini öngörmenin (örneğin, beslenmeye, uykuya, bu türden herhangi bir etkinliğe ilişkin döngülerini) bir aracı haline gelen ve ona annelik edenlerin beklenti düzeylerini belirleyen bir çizelge sağlarlar (bkz. Ajuriaguerra: Çocuk "annenin yaratıcısı" dır). O zaman, çevredekiler onu bir kişi olarak, yani bireysel bir bene sahip biri olarak kabul etmeye başlarlar. Onu, benzersiz kişiliğine uyarlanmış tepkilerin toplamından oluşan, Brazelton'ın "annelik zarı" olarak adlandırdığı şeyle kuşatırlar. Brazelton, bunun karşılığı olan bir "denetim zarı"ndan da söz eder: Bebeğin tepkileri, tepkilerini dikkate almaya zorladığı insani çevresini bir denetim zarıyla kuşatır. Brazelton, aynı zamanda, çifte geribeslenme sisteminden ve anne ve bebeği içine alan bir "zar"dan da (benim deri-ben olarak adlandırdığım şeye tekabül eden) söz eder.

7. Süt bebeklerinin deneysel olarak incelenmesi, art arda gelen sinirsel olgunlaşma aşamalarının olanaklı kıldığı ve çevre fırsat tanırsa bebeğin tecrübe ettiği özgül geribeslenme halkalarından bazılarının doğasını açıklığa kavuşturmuştur:

– Yaklaşık 6 hafta ile 4 ay arasında, bebeğin, annenin bakışında sabitlenen uzun süreli "göz göze" bakışı (3-4 aydan önce bebek erişkinin dikkatini bakışıyla çeker; 3-4 aydan sonra bedensel temaslar, sonra da sesleştirmelerle).

– Huzursuzluğu yatıştırma ve bazı etkinlikleri uyarma gibi etkileriyle birlikte anne sesinin alışılmış melodisinin bebek (birkaç günlük ya da haftalık) tarafından erken dönemde ayırt edilmesi.

– Annenin kokusunun sindiği bir kumaş parçası karşısında bebekte aynı etkilerin saptanması.

– Doğumdan altı saat sonra, bebeğin güzel bir tadı (şekerli), nötr bir tadı (tatsız su) ve kötü bir tadı (giderek artan üç derecede, tuzlu, ekşi, acı) refleks olarak ayırt etmesi; bebeğin, annenin mi-

miklerinden kendisi için neyin iyi neyin kötü oldüğunu düşündüğünü (bu düşünce, bebeğin kökensel refleks şemasına her zaman –hatta hiç– tam olarak denk düşmez) okumayı öğrenmesiyle birlikte, sonraki aylarda bu refleks ayrımların, annelik eden çevrenin teşvikleri, yasakları, azarlamalarına göre giderek çeşitlenip değişmesi (Chiva, 1984).

– Sözel seslerin diğer seslerden farklı olarak algılanması ve ikinci aydan başlayarak bunların, erişkinlerinkilerle aynı kategorilere göre ayırt edilmeleri.

8. Bebeğin, annelik eden çevreyle etkileşim içinde, birbirini izleyen bu geribeslenme halkalarından birini ya da ötekini iyi bir sonuca bağlamaktaki başarısı, duyusal ayrım yapma, motor etkinlik ve anlam yayma kapasitelerine, onu öteki halkaları denemeye, yeni şeyler öğrenmeye iten bir güç katar. Bebek, girişimlerine güven duygusundan başlayıp coşturucu bir sınırsız tümgüçlülük duygusuna kadar giden içsel bir egemenlik gücü kazanır; hâkim olunan her adımda, enerji, eylem içinde boşalma yoluyla dağılmak bir yana, başarı sayesinde artar (psikanalize göre libidinal yeniden yüklenme görüngüsü) ve sonraki aşamanın öncelenmesine yatırılır; bu içsel güç duygusu, bebek için, olgunlaşmasının ve deneyimlerinin zorunlu kıldığı, duyusal-motor ve duygusal şemaların yeniden örgütlenmesini gerçekleştirmekte vazgeçilmez önem taşır.

Bebeğin fiziksel çevre ve insani ortam üzerindeki girişimlerinde kazandığı başarı, bebeğe yönelik olarak yalnızca bir onaya değil, haz almak için geri dönmesini sağlamaya çalıştığı ödüllendirici ek ifadelere de yol açar: Büyüklerin beklentilerini karşılama arzusunun gücü, yeni girişimlere atılma arzusunun gücüne eklenir.

Bilişsel ve Psikanalitik Bakış Açıları Arasındaki Ayrılıklar

Yeni doğmuş bebekte, çeşitli duyusal verileri bütünleştirici bir itkiyle, nesneleri karşılama, onlara karşı stratejiler kullanma, annelik eden çevrede yer alan insanlarla nesne ilişkileri (bağlılığın özel bir durum oluşturduğu) kurma eğilimiyle donanmış, genetik kodun ve rahim içi gelişmenin hizmetine sunduğu bedensel ve ruhsal işlevlere ilişkin deneyimleri sayesinde düzene koyma kapasitesiyle do-

nanmış (gürültüleri ve sözel olmayan sesleri seçmek ve bunların içerisinde, çevresinde konuşulan dildeki belirgin sesbilimsel ayrımları tanımak söz konusu işlevler arasındadır), çevreyi hedef alan sinyaller (önce mimik ve bağırma, ve belki koku yayma, sonra bakış ve duruş, ardından jestler ve sesleştirmeler) yayma kapasitesiyle donanmış bir bedensel ön-benin varlığı konusunda deneysel psikoloji ve psikanaliz aynı fikirdedir. Bu bedensel ön-ben, tam anlamıyla ruhsal benin ayırt edici nitelikleri olan kişisel kimlik duygusunun ve gerçeklik duyusunun öncüsüdür. Öznel olduğu kadar nesnel olarak da saptanabilir iki olguyu açıklar: Bir yandan, insan doğumdan sonra oldukça çabuk bir biçimde, kendi özel tarzına ve muhtemelen biricik bir kendilik olma duygusuna sahip bir bireydir; öte yandan, yukarıda sayılan deneyimlerdeki başarısı ön-beni, yeni deneyimlere girişmeye iten ve muhtemelen bir sevinç duygusunun eşlik ettiği bir dinamizmle doldurur.

Bununla birlikte, bilişçi türde bir kuram ile psikanalitik türde bir kuram arasında çok sayıda önemli farklılık vardır. Birinci kuram türü, homeostatik bir sisteme doğru yönelen bir çift olarak ele aldığı annelik eden çevre ve süt bebeği arasındaki simetriyi vurgular. Bebeklerin incelenmesinin, gözlemlerini çarpıtan bir camın ardında gerçekleştiren gözlemcide yanılsamaları harekete geçirmesi beni şaşırtmıyor. Boş bir sayfa ya da yumuşak balmumu gibi bir ruhsallığı olan edilgin bebek yanılsaması artık tedavülden kalktı. Onun yerini, eğer annesi de yeterli ve dinamikse, onunla tamamen uyumlu ve mutlu bir çift oluşturan, yeterli, dinamik, etkileşim içinde neredeyse eşit bir eş olan bebek yanılsaması aldı; bu çift, gelişmesini tamamladığı varsayılan bir erişkin ile erken doğmuş değilse de en azından tamamlanmamış bir varlığın oluşturduğu tamamlayıcı ama simetrik olmayan ikilidden çok, bir ikiz çiftine yakındır. Âşık olma durumu aynı ikizlik yanılsamasını erişkinlerde de depreştirir: Berenstein ve Puget (1984) âşık çifti bu yanılsamanın oluşturduğunu göstermiştir. Oysa simetri ancak bir düzleme (ya da eksene) göre söz konusu olabilir. Bu düzlemin --deneyciler tarafından bilmezlikten gelinen– bir fantezi, anne ve bebeğin ortak derisi fantezisi tarafından sağlandığını kaydetmek istiyorum; bu fantezi bir arayüz yapısına sahiptir; söz konusu olan, uzayın aynı rejime sahip iki bölgesini birbirinden ayıran ve dolayısıyla aralarında bir simet-

ri oluşturan özel bir arayüzdür (eğer rejimler farklıysa ya da eğer ikiden fazlaysa, arayüzün yapısı değişir, örneğin ceplerle ya da kırılma noktalarıyla zenginleşir).

Psikanalistler (bkz. özellikle Piera Aulagnier, 1979) hasta ile psikanalist, süt bebeği ile çevresindekiler arasındaki simetrisizlik, psikanaliz sürecinin etkisi altındaki hastanın gerilediği ilk bağımlılık ve kökensel çaresizlik (Freud tarafından böyle adlandırılan, 1895)* üzerinde duruyorlar. Winnicott, ruhsal ben ile bedensel benin bütünleştiği durumların yanı sıra, bebeğin ille de acı verici olması gerekmeyen ve sınırsız bir ruhsal kendilik olmaktan kaynaklanan coşturucu duygunun eşlik edebildiği ayrışma durumları da deneyimlediğini; ya da hatta, kendini fazla iyi ya da fazla kötü hissettiği için iletişim kurmamayı arzu edebildiğini saptamıştır. Bebek yavaş yavaş insan diline ilişkin bir anlayış taslağı edinir ama bu taslak ikinci eklemlemeyle sınırlıdır ve kendisinin bu taslağı mesaj iletmek için kullanma olanağı yoktur; birinci eklemleme onu aşar; bu ses gizemini ve kendi göstergebilimsel güçsüzlüğünü, acı ile öfke arasında, kendisine uygulanan temel bir ruhsal şiddet olarak –Piera Castoriadis-Aulagnier'nin (1975) "yorum şiddeti" olarak adlandırdığı– yaşar; bedeninin maruz kaldığı fiziksel ve kimyasal hoyratlıklardan, insani çevreden gelen nefretin, reddin, kayıtsızlığın, kötü bakım ve darbelerin "temel şiddeti"nden (Bergeret, 1984) söz etmeye bile gerek yok. Gereksinimleri için zorunlu "sözcü" durumundaki (Piera Castoriadis-Aulagnier, 1975) bir anneye giderek daha katlanılmaz hale gelen bu bağımlılık, bu şiddet, doğmakta olan ruhsal beninde ürkütücü fantezileri kışkırtan ve onu daha önce kaba hatları çizilen başarılı gelişmeyi frenleyecek, durduracak ya da yıkacak bilinçdışı savunma mekanizmalarını seferber etmeye zorlayan zulmedici anne imagosunu gündeme getirir: Dağılma, duyumların bütünleştirici dinamizmini durdurur; yansıtmalı özdeşleşme geribeslenmenin halka halinde oluşmasını engeller; çoğul bölünme, kendiliğin kısımlarının ve nesnenin kısımlarının oluşturduğu yığılmaların ne içinde ne de dışında yer alan bulutlu bir uzayda yayılır; bir kas sertliği, motor huzursuzluk ya da fiziksel acı kuşağı, silik deri-beni gizleyerek telafi eden psikotik bir ikinci deri,

* *Hilflosigkeit.* –ç.n.

otistik bir kabuk ya da mazoşist bir zar oluşturur.

Bu iki kuram türü arasındaki ikinci bir ayrılık da, Brazelton davranışlar üzerine ve uyarı-yanıt şemasına göre çalışırken, psikanalistlerin, bilinçdışı çatışmalarla ve ruhsal uzayın özel örgütlenmeleriyle karşılıklı ilişki içinde olan fanteziler üzerine çalışıyor olmalarından kaynaklanır. Brazelton, haklı olarak, süt bebeği-annelik eden çevre ilişkisinde işleyen çok sayıda dakik geribeslenmenin dinamik, hatta ekonomik bir sistem oluşturduklarını ve pek fazla açıklamadan "zar" olarak adlandırdığı, topografik doğalı yeni bir ruhsal gerçeklik yarattıklarını düşünme noktasına dek gider. Zar, titiz ama dışsal bir gözlemcinin bakış açısını ifade eden soyut bir kavramdır. Oysa bebek, bu zarın, sık sık duyusal deneyimini yaşadığı, fantezilerin sızdığı bir duyusal deneyimini yaşadığı şey, yani deri tarafından kendisine sunulan somut bir temsiline sahiptir. Bebeğin doğmakta olan benini, kuşkusuz imgesel bir şekillendirmeyle, ama, Paul Valéry'nin[1] bir ifadesini tekrarlayacak olursak, en derinimizde bulunan ve yüzeyimiz olanı harekete geçiren bir şekillendirmeyle kaplayan şey, deriye ilişkin bu fantezilerdir. Benin yapılaşmasının düzeylerini işaretleyen ve başarısız noktalarını ifade eden onlardır. Öteki duyuların gelişmesi, deriye, yani fantezileştirilmiş "kökensel" yüzeye eklenir (P. Castoriadis-Aulagnier'nin –1975– kökenselden anladığı anlamda, birincil ruhsal işleyişin öncüsü ve temeli olarak).

Bir psikanalist olarak, bu noktada deneysel sonuçların yorumlanmasına ilişkin üçüncü bir ayrılıkla karşılaşıyorum. Bilişçi psikologlara göre, deriye ilişkin duyu ilk gelişen duyular arasında yer almaz. Doğumdan başlayarak varlıkları kanıtlanan tat, koku ve işitme duyarlılıkları, bebeğin annesini ayırt etmesini (ve ardından annesiyle özdeşleşmesini) ve bunun yanı sıra, kendisi için iyi ve kötü olan arasında bir ayrım taslağı edinmesini sağlar. Ardından, bebek istemli iletişimlerin evrenine girdiği zaman, devinimi yankılamanın, söyleneni yankılamanın ve ritmi yankılamanın, benim do-

1. *L'Idée fixe* (Sabit Fikir): "*İnsanda bulunan en derin şey deridir*." "Ve sonra ilik, beyin, hissetmek, acısını çekmek, düşünmek için gereken her şey... *derin olmak* [...], bunlar *deri*'nin icatlarıdır!.. Bizler, doktor olarak... dışderiyi boşuna eşeleyip duralım" (P. Valéry, *La Pléiade*, kitap 2, s. 215-6).

kunmayı yankılama* ya da anlamlı dokunsal temas alışverişleri olarak adlandırmayı önerdiğim şeyden daha belirleyici bir rol oynayacakları düşünülür.

Ruhsallığın gelişmesinde derinin rolünün bu biçimde küçültülmesine karşı pek çok itirazım var. Yeni doğmuş bebekte değilse bile, embriyonda ilk önce dokunsal duyarlılık ortaya çıkar (bkz. s. 44) ve bu, kuşkusuz, deri ve beynin ortak nörolojik kaynağı olan dışderinin gelişmesinin sonucudur. Annenin kasılmaları ve bebeğin, boyutlarına uygun olarak genişleyen vajina zarının dışına itilmesi sırasında, doğum olayı doğmakta olan bebeğe şu deneyimi yaşatır: Tüm bedene yapılan bir masaj ve derinin genelleşmiş bir sürtünmeye tabi olması. Bu doğal dokunsal temasların, soluk alma ve sindirim işlevlerinin tetiklenmesini uyardığı bilinir; yetersiz kaldıkları durumlarda, yerlerini yapay temaslar alır (sarsmalar, banyolar, sıcak sargılar, el masajları). Öte yandan, çevredeki kişilerin çocuğu taşıma, bedenini kendi bedenlerine bastırarak yatıştırma, başını ya da omurgasını destekleme biçimleri de duyusal etkinliklerin, sonra da işitme, görme, koku ve tat yoluyla duyusal iletişimin gelişmesini kolaylaştırır. Bütün duyular için "temas"tan söz eden gündelik dilin de gösterdiği gibi (telefonda, görülmeyen ama uzaktan sesi işitilen biriyle temas kurulur; görülen ama dokunulmayan biriyle pekâlâ temas kurulur), deri, çeşitli duyusal verilerin kendiliğinden eklendiği temel göndergedir. Kronolojik önceliği elinde bulundurmadığını varsaysak bile, en azından üç nedenle, deri bütün diğer duyular karşısında yapısal bir üstünlüğe sahiptir. Tüm bedeni kaplayan tek duyudur. Bizzat kendisi de, fiziksel yakınlığın ruhsal yakınlığı beraberinde getirdiği birbirinden ayrı birçok duyuyu (sıcaklık, acı, temas, basınç...) içinde barındırır. Nihayet, Freud'un 1923'te üstü örtülü biçimde işaret ettiği gibi, dokunma, beş dış duyu içinde dönüşlü bir yapıya sahip olan tek duyudur: Parmağıyla bedeninin kısımlarına dokunan çocuk, birbirini tamamlayan iki duyumun, hem bir parça dokunan deri olma hem de bir parça dokunulan deri olma duyumlarının deneyimini aynı zamanda yaşar. Öteki duyusal dönüşlülükler ve sonra da düşüncenin dönüşlülüğü, dokunsal dönüşlülük modeli üzerine kurulur.

* Sırasıyla, *échopraxies, écholalies, échorythmies, échotactilismes. –ç.n.*

Arayüz Olarak Düşünülen Deri-Benin Özellikleri

Şimdi deri-ben anlayışımı açıklığa kavuşturabilirim. Annelik eden çevreye bu adın verilmesinin nedeni, bebeği mesajlardan oluşan bir dış zarla çevrelemesi ve iç zar için, yani mesaj yaymanın yeri ve aracı olan bebek bedeninin yüzeyi için serbest bir aralık bırakarak kendini belirli bir esneklikle ayarlamasıdır: Bir ben olmak, ötekiler tarafından duyulan mesajlar yayma kapasitesini kendinde hissetmektir.

Bu zar ölçülü olduğunda, bebeğe bireyliğinin teyidini sağlayan tanıma yoluyla onu bireyleştirmeyi başarır: Bebeğin kendi tarzı, bir benzerlik zemininde ötekilerden farklı kendine özgü bir mizacı vardır. Bir ben olmak, kendini biricik hissetmektir.

Dış yaprak ile iç yaprak arasındaki mesafe, ben daha fazla geliştiği zaman, ona kendini anlatmama, iletişim kurmama olanağını bırakır (Winnicott). Bir beni olmak, kendi üzerine katlanabilmektir. Eğer dış yaprak çocuğun derisine fazla yapışırsa (bkz. Yunan mitolojisindeki zehirli tunik teması), çocuğun beni gelişmesi içinde tıkanır, çevredeki benlerden biri tarafından kuşatılır; bu, Searles (1965) tarafından ortaya konduğu gibi, ötekini deli etme tekniklerinden biridir.

Eğer dış yaprak fazla gevşekse, bende istikrar eksikliği olur. İç yaprak düz, sürekli ve kapalı bir zar oluşturma eğilimi gösterirken, dış yaprak delikli bir ağ yapısına sahiptir (bkz. Freud'a göre, ileride, s. 116'da açıklayacağım temas engelleri "eleği"). Zar patolojilerinden biri, yapıların bir tersine dönüşüne dayanır: Çevre tarafından önerilen/dayatılan dış yaprak katı, dirençli, etrafına çit ören bir hale gelir (ikinci kas derisi); delikli, gözenekli olan ise iç yapraktır (kevgir deri-ben).

Brazelton tarafından gözlemlenen çifte geribeslenme, bence, anne ile çocuğa ait bir ortak deri biçiminde şekillendirilen bir arayüzün, bir tarafında annenin durduğu, öteki tarafında çocuğun yer aldığı bir arayüzün oluşturulmasıyla sonuçlanır. Ortak deri onları birbirine bağlı tutar ama bunu gelecekteki ayrılıklarının kaba hatlarını çizen bir simetriye göre yapar. Bu ortak deri, birini diğerinin üzerine bağlayarak iki eş arasında aracısız bir iletişim, karşılıklı bir

empati, yapıştırıcı bir özdeşleşme sağlar: Her ikisinin duyumlarıyla, duygularıyla, zihinsel imgeleriyle, yaşamsal ritimleriyle rezonansa giren tek bir perde.

Ortak deri fantezisinin oluşumundan önce, yeni doğanın ruhsallığı, doğumu yadsıyan ve birincil narsisizme özgü ana karnına geri dönüş arzusunu ifade eden rahim içi bir fantezinin egemenliği altındadır; bebeğin, taşıdığı fetüsün doğumuyla boşalan annesini de az ya da çok içine sürüklediği karşılıklı içerme, birincil narsisistik bütünlük fantezisi; ilerde aşk deneyimiyle yeniden alevlenen, her birinin ötekini kollarına alarak saracağı ve onun tarafından sarmalanacağı fantezisi. Otistik zarlar (bkz. s. 298) rahim içi fantezi saplantısını ve ortak bir deri fantezisine geçişte başarısızlığı ifade eder. Daha açıkçası, bu başarısızlık nedeniyle (bu ister genetik programda bir başarısızlıktan, ister çevrenin geribeslemesindeki bir eksiklikten, isterse fantezileştirme kapasitesinin olmayışından kaynaklansın) bebek, olumsuz öz örgütlenmenin erken doğmuş ve patolojik bir tepkisi sonucunda açık sistem işleyişinden kaçar, kendini otistik bir zar içinde korur ve kapalı bir sisteme, çatlamayan bir yumurta sistemine geri çekilir.

Arayüz, ruhsal işleyişi giderek artan biçimde açık sisteme dönüştürür ve bu da anne ve çocuğu giderek daha ayrı işleyişe yönlendirir. Ancak arayüz iki eşi karşılıklı bir ortakyaşam bağımlılığı içinde de tutar. Sonraki aşama, bu ortak derinin silinmesini ve her birinin kendi derisine, kendi benine sahip olduğunun kabulünü gerektirir; bu da ne dirençsiz ne de acısız gerçekleşir. O zaman etkin olan fanteziler, kopartılan, çalınan, örselenmiş ya da öldürücü deri fantezileridir (bkz. D. Anzieu, 1984b).

Eğer bu fantezilere bağlı kaygılar aşılabilirse, çocuk ikili bir içselleştirme süreci uyarınca kendine ait bir deri-ben kazanır:

a) Arayüzün, ruhsal içerikleri içeren bir ruhsal zara dönüşecek biçimde içselleştirilmesi (Bion'a göre, bir "düşünceleri düşünme aygıtının" oluşması bunun sonucudur);

b) Annelik eden çevrenin, düşüncelerin, imgelerin, duyguların iç dünyası haline gelecek biçimde içselleştirilmesi.

Bu içselleştirmenin koşulu, ikili dokunma yasağı olarak adlandırdığım şeydir (bkz. 10. bölüm). Devreye giren fantezi, ikincil nar-

sisizmin tipik fantezisi, yaralanmaz, ölümsüz, kahramanlara özgü deri fantezisidir.

Bu fantezilerden birine ya da diğerine, özellikle de kopartılan deri fantezisine saplanma durumunda, onları bastırmak, yansıtmak, karşıtına çevirmek, ya da aşırı erotik yatırım yapmak için devreye giren savunma mekanizmaları, deri hastalıkları ve mazoşizmi içeren iki alanda özellikle kesin bir rol oynar.

Klein sonrası çalışmaları özetlerken, D. Houzel (1985a) ruhsal uzayın örgütlenmesinin giderek daha da karmaşıklaşan ve deri-benin kaba hatlarını çizdiğim gelişmesine yaklaşan evrelerini betimler. İlk evrede (Houzel'in tartışılır biçimde şekilsiz olarak adlandırdığı, aslında meme emzirme-sütün ve bağırsaktaki mayalanmanın damgasını taşıyan evre) süt bebeği ruhsal tözünü sıvı (boşalma kaygısının kaynağı budur) ya da gaz (patlama kaygısının kaynağı) olarak yaşar; düş kırıklığı, oluşum halindeki uyarılma engelinde, boşalma ya da patlamanın kapısını açan çatlaklara yol açar; bana öyle geliyor ki kendiliğin iç istikrarının yetersizliği ile deri-benin ilk işlevinin (bir destek nesneye dayanarak destek alma) oluşmamış olması arasında bağlantı kurulmalıdır.

İkinci evrede, ilk düşüncelerin belirmesi (yokluk, eksiklik düşünceleri), düş kırıklıklarının zarda açtığı çatlakları katlanılabilir hale getirir. "Düşünce içsel bir yapı iskeleti gibidir." Ama –ekliyorum– bu düşünce pratiği, ek olarak içeren nesne (bkz. deri-meme düşüncem) haline de gelen destek nesneyle temasta bir süreklilik güvencesini, şekillendirilişini bir ortak deri fantezisinde bulan bir temas sürekliliği güvencesini gerektirir. Nesne ilişkisi yapıştırıcı özdeşleşmeye dayanır (Meltzer, 1975). Henüz benden pek iyi ayrışmamış durumdaki kendilik, dış uzamdan ayrı bir iç uzanın kuruluşunu sağlayan duyarlı yüzey olarak yaşanır. Ruhsal uzam iki boyutludur. "Orada nesnelerin anlamı, yüzeylerinde algılanabilen duyusal niteliklerden ayrılamaz biçimde tecrübe edilir." (Meltzer, *a.g.y.*).

Üçüncü evrede, üç boyutluluğa ve yansıtmalı özdeşleşmeye girişle birlikte, nesnelerin, kendiliğin iç uzayına benzer ama ondan ayrı olan iç uzayı belirir; düşüncelerin yansıtılabileceği ya da içe yansıtılabileceği uzaylar; anne bedeninin içinin keşfi fantezileri sayesinde iç dünya örgütlenmeye başlar; düşünceleri düşünme aygıtı

oluşur; "ruhsal doğum meydana gelir" (M. Mahler, F. Tustin içinde, 1972). Ama ortakyaşam varlığını sürdürür; zaman donmuştur, yinelenmektedir ya da salınımlıdır, çevrimseldir.

Sonraki evrede, ilkel sahnede bir araya gelen, verimli ve yaratıcı olarak fantezileştirilen iyi ebeveynle içe yansıtmalı özdeşleşme, ruhsal zamanın edinilmesini getirir. Artık bir iç öyküsü olan ve narsisistik ilişkiden nesne ilişkisine geçebilen bir özne vardır. Deri-bene atfettiğim diğer altı olumlu işlev (tutma ve içermeden sonra) geliştirilebilir; olumsuz işlev, içerenin özyıkımı işlevi daha az ürkütücü hale gelir.

İki Klinik Örnek

Juanito'nun vaka kaydı

Deri-ben üzerine konferanslarımdan birini dinleyen Latin Amerikalı bir meslektaşım bana bu vakayı aktardı. Doğuştan bir kusuru olan Juanito doğumundan kısa bir süre sonra ABD'de ameliyat olmak zorunda kalmıştı. Annesi ona eşlik etmek için ailevi ve mesleki etkinliklerine ara vermiş ama haftalar boyunca onu ancak, dokunamadan ve konuşamadan, bir camın ardından görebilmişti. Ameliyat başarılı olmuştu. Bu sert koşullar sayesinde nekahat iyi geçmişti. Geldikleri ülkeye döndükten sonra, konuşmanın öğrenilmesi normal, hatta oldukça erken bir biçimde gerçekleşmişti. Ama küçük oğlanda, beş-altı yaşlarına doğru psikoterapiye alınmasına neden olan önemli ruhsal sekeller kalmış olduğundan kuşkulanılıyordu.

Tedavinin dönüm noktası, Juanito'nun, çocukların tamamen özgür biçimde boyayabilmeleri amacıyla duvara tutturulmuş olan yıkanabilir yapışkanlı kâğıttan henüz dokunulmamış büyük bir tabaka kopardığı bir seanstır. Juanito bu tabakayı ufak parçalara ayırır. Tamamen soyunur ve psikoterapistinden bu parçaları gözleri dışında tüm bedenine yapıştırmasını talep eder ve iki zorunluluk üzerinde ısrarla durur: Bir yandan tüm parçaların kullanılmasını, öte yandan bedeninin bütününün hiç aralık bırakılmadan (bakmak için gereken kadarı dışında) kaplanmasını ister. Sonraki seanslar sırasında, derisinin psikoterapisti tarafından tümüyle sarılmasına dayanan bu oyunu tekrarlar ve aynı işlemi plastik bir bebeğe de uygular.

Juanito, annenin ve annelik eden çevrenin dokunsal ve sesli temaslarının, bedensel manipülasyonlarının eksikliğinden, bu tür bir hastaneye kaldırılma olayında kaçınılmaz olan bir eksiklikten kaynaklanan deri-benindeki boşlukları böyle onarmıştı. Anneyle gün-

delik görsel bağın korunması doğmakta olan benin kurtuluşunu sağlamıştı: Psikoterapistiyle oynadığı yapıştırma oyununda gözleri açık tutma zorunluluğu bundan kaynaklanıyordu. Dile güçlü bir biçimde hâkim olan bu zeki erkek çocuğu, bedensel beninin iki gereksinimini psikoterapisti karşısında söze dökmeyi başarmıştı: Derisini sürekliliği olan bir yüzey olarak hissetme gereksinimi, dışarıdan aldığı tüm uyarıları kaydetme ve bir *sensorium commune* (ortak duyu)* halinde bütünleştirme gereksinimi.

Éléonore'un vaka kaydı

Deri-bene duyduğum ilgiyi bilen Colette Destombes, okuldaki başarısızlığı apaçık olan yaklaşık dokuz yaşındaki bu kız çocuğunun psikanalitik psikoterapisinden bir sekansı bana iletti. Görünürde normal bir zekâsı olan çocuk, öğretmenin açıklamalarını o anda anlıyor ama bunları bir günden diğerine aklında tutmayı başaramıyor. Derslerini öğreniyor ve anında unutuyor. Belirti, tedavi sırasında da, tedaviyi giderek daha güç hale getirerek yineleniyor; kız bir önceki seansta ne söylediğini ya da ne çizdiğini anımsamıyor. Bundan içtenlikle üzüntü duyduğu görülüyor: "Görüyorsunuz, benimle hiçbir şey yapılamıyor." Psikoterapisti, gizli bir zekâ geriliği olasılığını düşünerek tedaviden vazgeçmek üzere.

Belirtinin hiç olmadığı kadar aleni olduğu bir seansta, son şansını deneyerek kıza şöyle diyor: "Sonuç olarak, kevgir kafalısın." Çocuğun yüz ifadesi ve ses tonu değişiyor: "Bunu nasıl bildiniz?" Éléonore, ilk kez olarak, çevredekilerin üstü kapalı ya da açık sitemleri yerine, kendi benine ve ruhsal işleyişine ilişkin imgesinin doğru bir ifadesini geri alıyor. Kendisini tam da böyle hissettiğini, ötekilerin bunu fark etmesinden korktuğunu ve bunu gizlemek için zihinsel enerjisini tüketerek her şeyi yaptığını açıklıyor. Bu kabul ve itiraftan başlayarak seanslarını hatırlıyor. Bir sonraki randevuda, resim yapmayı psikoterapistine kendiliğinden öneriyor. Bir çanta çiziyor. Çantanın içinde, sonraki seanslar sırasında yaptığı resimlerde açacağı kapalı bir çakı var.

Böylece, Éléonore nihayet kendisini anlamaya hazır olduğunu hissettiği birine, ona sorun çıkaran dürtüyü sergileyebiliyor. Çanta, deri-beninin, bundan böyle süreklilik kazanan ve ona kendiliğinin sürekliliği duygusunun güvencesini sağlayan zarıdır. Çakı, yad-

* Burada kullanılan ve sözcük anlamı "ortak duyu" olan *sens commun* sağduyu anlamına gelir. –*ç.n.*

sınan, kapatılan, kendi üzerine dönen ve ruhsal zarını bir yandan öbür yana delen bilinçdışı saldırganlığıdır. Kinli ve yıkıcı haseti, bölünmüş, parçalanmış ve birçok parçaya yansıtılmış olduğu için fazla tehlikeye yol açmadan çok sayıdaki delikten akabilmektedir. Aynı zamanda, aynı deliklerden ruhsal enerjisi de boşalmakta, belleği yitmekte, kendiliğinin sürekliliği kesintiye uğramakta, düşüncesi hiçbir şeyi içinde tutamaz hale gelmektedir.

O andan başlayarak psikoterapi normal biçimde seyretmiştir ama bu güçlüklerin olmadığı anlamına gelmez. Küçük kız giderek daha açık ve şiddetli hale gelen, psikoterapistine yönelen ve onu tehdit eden bir saldırganlığı serbest bırakmıştır ama bunu, yorumlanabilir hale gelmiş, ve daha önceki aşamaya, psikoterapisini ve düşünceleri düşünme aygıtını sessizce yıktığı olumsuz terapi tepkisi aşamasına göre bir ilerleme oluşturacak biçimde yapmıştır. Éléonore'un bu vaka kaydı, içeren ruhsal zara karşı kinli bilinçdışı saldırıların sonucu olan ve sık rastlanan bir deri-ben konfigürasyonunu açıklığa kavuşturur: kevgir deri-ben.

2

YAPI, İŞLEVLER, AŞMA

6

Deri-Benin İki Öncüsü: Freud, Federn

Freud ve Benin Topografik Yapısı

Freud'u yeniden okumak, önerdikleri yeniliklerin çoğu zaman onda tohum halinde, henüz şekillendirici düşünceler ya da olgunlaşmadan tasarlanıp sonra bir yana bırakılmış kavramlar halinde bulunduğunu gören çoğu ardılı gibi benim için de çarpıcıydı. S. Freud'un 1895'te ilk betimlemesini yapıp 1896'da "ruhsal aygıt"[1] olarak adlandırdığı şeyin hangi açıdan deri-benin bir öncelenmesi olduğunu, sonradan yeniden ele almadığı ve hayattayken yayımlanmayan "temas engelleri" kavramı sayesinde göstermeye çalışacağım. Freud'un evrimini, en son ruhsal aygıt betimlemelerinden birine, "Sihirli Blok Üzerine Not"taki (1925) betimlemeye dek izleyeceğim ve bu noktada, anatomik ve nörolojik göndermelerden giderek daha fazla arınmış ve benin, derinin deneyim ve işlevlerine örtük ve belki de kökensel bir yaslanmasını gerektiren bir topografik modele geçişi açıklığa kavuşturmaya çalışacağım.

Kuşkusuz bilimsel kültürü ve ruhu nedeniyle, Freud, Fransızcada olduğu gibi Almancada da parçaların ve organların, pratik bir kullanımı ya da biyolojik bir işlevi yerine getirmek üzere doğal bir araya gelişi kadar üretilmiş bir araya gelişini de ifade eden aygıt terimleriyle düşünür. Her iki durumda da söz konusu aygıt (maddi gerçeklik olarak), altta yatan bir sistem, yani bölümlerin düzenlenmesinin başını çeken, bütünün işleyişine kumanda eden ve istenen etkilerin üretilmesini sağlayan soyut bir gerçeklik tarafından örgütlenir. Freud'un genellikle destek aldığı örnekleri tekrarlayacak olur-

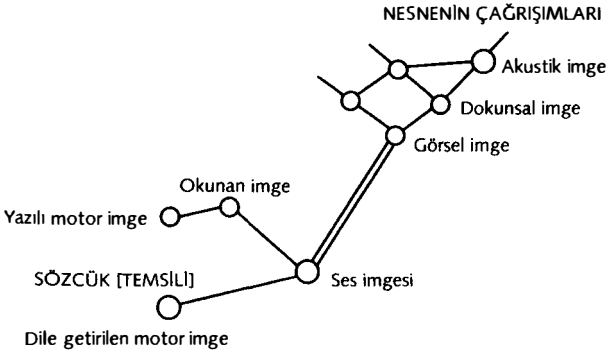
1. Fliss'e 06-XII-1896 tarihli mektup, S. Feud, 1887-1902 içinde, Fr. çev., s. 157.

sak, insan tarafından tasarlanmış aygıtlar içinde elektrikli aygıt ya da optik aygıt, canlı organizmaya ait aygıtlar içinde sindirim aygıtı ya da ürogenital aygıt böyledir. Freud'un yeni düşüncelerinden biri, ruhsallığı bir aygıt olarak incelemek ve bu aygıtı farklı sistemleri eklemleyen bir aygıt biçiminde (yani bir alt sistemler sistemi olarak) kavramaktı.

DİLİN AYGITI

1891'de, yayımlanan ilk çalışması olan *Afazilere İlişkin Anlayışa Katkı*'da, Freud *dilin aygıtı*[2] düşünce ve deyimini biçimlendirir. O zamanlar egemen olan beyin lokalizasyonları kuramını eleştirerek Hughlings Jackson'ın evrimci görüşlerinden esinlendiğini açıkça belirtir: Sinir sistemi, normal durumda, "işlevsel gelişmesinin önceki aşamaları"na tekabül eden "tepki tarzları"nı bütünleştiren ve bazı patolojik koşullar altında, "işlevsel bir gerileme"ye uyarak tepki tarzlarını serbest bırakan, son derece iyi örgütlenmiş bir "aygıt" tır (Fr. çev., s. 137). Dilin aygıtı iki sistemi (Freud sistemlerden değil "kompleksler"den söz eder), sözcük temsili sistemini ve 1915' ten başlayarak şeylerin temsili ve 1891'de "nesnenin çağrışımları" ya da "nesnenin temsili" olarak adlandırdığı sistemi birbirine bağlar. Bu "kompleksler"den ilki kapalı, ikincisi ise açıktır.

Aşağıda, kitaptaki 8. şekli Freud'un açıklamasıyla birlikte aktarıyorum (*a.g.y.*, s. 127):

Şekil 8. Sözcük temsilinin psikolojik şeması

"Sözcük temsili, kapalı bir temsili kompleks olarak, nesne temsili ise tersine, açık bir kompleks olarak ortaya çıkar. Sözcük temsili nesne temsiline tüm kurucu kısımları aracılığıyla değil, yalnızca ses imgesi aracılığıyla bağlanır. Nesne çağrışımları arasında görsel çağrışımlar, nesneyi, ses imgesinin sözcüğü temsil ettiği biçimde temsil ederler. Sözel ses imgesinin öteki nesne çağrışımlarıyla ilişkileri gösterilmemiştir."[3]

Dilin aygıtı da kesin olarak nörolojik bir şema üzerine oturur. "Dilin aygıtının kuruluşunu kafamızda canlandırmak için, adı geçen dil merkezlerinin, dışarıya doğru (sınırda) dilin işlevi açısından önemli başka kortikal merkezlerle bitişik oldukları, oysa içeriye doğru (çekirdekle ilgili olarak), lokalizasyonla kanıtlanmış olmayan ama muhtemelen yine bir dil alanı olan bir bölgenin sınırlarını çizdikleri gözlemini temel alıyoruz. Dilin aygıtı bize, korteksin sol yarımkürede devam eden bir bölümü olarak görünür; korteksteki işitme ve görme sinir uçları ile dilin ve kolun motor sinir demetlerinin uçları arasında yer alan bir bölümü. Dil alanının korteksin bu bölgelerine bitişik bölümleri –zorunlu olarak belirlenmemiş bir sınırlamayla–, işlev bağlamında değil, patolojik anatomi bağlamında konuşma merkezleri anlamını kazanırlar" (*a.g.y.*, s. 153).

Bu çevrede yer alan lezyonlar söze bağlı öğelerden birinin ötekilerle bağlantılarını keser; bu durum merkezde yer alan lezyonlar için söz konusu değildir.

Freud'un nörolojik şema içinde afazileri net bir biçimde görmesini ve üç tip olarak sınıflandırmasını sağlayan psikolojik şema budur. Üç afazi tipi:

2. *Sprache apparatus.* J. Nassif'in çevirisi "dilli aygıt"tır (*appareil à language*) (Freud, *L'Inconscient* –Bilinçdışı– Galilée Yayınları, 1977, s. 266 vd. III. Bölüm tümüyle Freud'un afazi üzerine kitabının açıklanmasına ayrılmıştır). M. Vincent ve G. Diatkine "dil aygıtı"nı (*appareil de language*) önerirler (çoğaltılmış çeviri, Psikanaliz Enstitüsü, Paris). C. Van Reeth Freud'un afazi üzerine çalışmasının Fransızca çevirisinde (1983'te çıkan) "dilin aygıtı"nda (*appareil du language*) karar kılar; alıntılarım bu çeviriyi izliyor.

3. Nesnenin çağrışımları (akustik, görsel, dokunsal...) *nesne temsilini* oluşturur. 1915'te, *Bilinçdışı* üzerine makalesinin son kısmında, Freud terminolojisini değiştirir ve bundan böyle, *nesne temsili* ifadesini *şey temsili* ve *sözcük temsili*'ni bir araya getiren bütüne ayırarak, *şey temsili*'nden sözcüğün temsiliyle karşıtlık içinde söz etmeyi sürdürür.

– Sadece sözcük temsili öğeleri arasındaki çağrışımların bozuk olduğu sözel afazi (bu, dilin varsayılan merkezlerinden birinin tamamen tahrip oluşuyla birlikte çevresel lezyonlara ilişkin durumdur);

– Sözcük temsilini nesne temsilinden koparan simgesel olmayan afazi (burada çevresel lezyon tam bir hasara yol açmamıştır);

– Nesnelerin tanınmasını etkileyen agnozik afazi; tanıma zorluğu tepki olarak konuşma itkisine zarar verir (merkezde yer alan bir lezyona bağlı, tamamen işlevsel bir dil aygıtı bozukluğu).

Freud'un dilin aygıtı üzerine kuramsal çalışmasından, düşünce seyrinin üç önemli çizgisini koruyorum: Dilin incelenmesini, anatomik ve nörofizyolojik verilerle terim terime sıkı bir karşılıklı ilişkiden türetme ve sözel düşüncenin ve genel olarak ruhsal işleyişin özgüllüğünü arama çabası; üçlü sınıflandırma gereksinimi (afazinin üç tipi ruhsal aygıtın üç düzeyinin önceli niteliğindedir); ve geleceğe ilişkin özgün ve zengin bir topografik sezgi: "Varsayılan merkez" olarak işlev gören şey "çevre"ye yerleştirilivermiştir.

RUHSAL AYGIT

1895'te, Breuer'le birlikte yazdığı *Histeri Üzerine İncelemeler*'de, Freud yaygın "organizma" ve "sinir sistemi" terimlerini hâlâ kullanmaktadır.[4] "Bilimsel Bir Psikoloji Taslağı"nda, 1895'te, "sinir sistemi"ni,[5] üç kurgusal nöron tipine, yani φ, ψ, ω "sistemler"ine denk düşen ("temas engelleri"nin φ ve ψ sistemleri arasında kilit bir rol oynadığı) üç sisteme ayırır; toplamları "φ, ψ, ω aygıtı"nı oluşturur; bu aygıtın kendisi de, dışarıya doğru, "sinir ucu aygıtları"nın oluşturduğu nicelik engeli bir perde tarafından korunur.

1899'da yayımlanan ama 1900 tarihini taşıyan *Rüyaların Yorumu*'nda, Freud özgün "ruhsal aygıt"[6] ifadesini kullanır. Bu ifadeyi, daha önce, 6 Aralık 1896'da, afazi üzerine daha önceki çalışmasına

4. Otuz yıl sonra, 1925 tarihli yeniden basımda, bu kitabın son cümlesindeki *Nervensystem* sözcüğünü anlamlı bir biçimde *Seelenleben* (ruhsal yaşam) sözcüğüyle değiştirir.

5. Yayımlanan Fransızca çeviride "systéme neuronique".

6. Freud ayrım yapmaksızın *psychischer* ya da *seelischer Apparat* (ruhsal ya da zihinsel aygıt) diye yazar.

belirtik biçimde bağlayarak, daha açıkçası belleğin algıdan farklı bir ruhsal sistemden ileri geldiği ve olayların yalnızca bir değil birçok kaydına sahip olduğu düşüncesiyle ilişkilendirerek Fliess'e aktarmıştır (bir "yeniden-çevriyazı" oluşturan izlerin "yeniden-düzenlenmesi"). Bu ruhsal aygıt, Freud'un genel olarak düzeyler[7] (*Instanz*) biçiminde adlandırdığı üç sistemden oluşur: Özel etkileşimleri topografik bir olgudan (iki sansür tarafından birbirinden ayrılırlar) ve bir erek farkından (ayrı işleyiş ilkelerine tabidirler) kaynaklanan bilinç, önbilinç, bilinçdışı.

Bu aygıtın –dilin aygıtı; φ, ψ, ω aygıtı; ruhsal aygıt– esas özelliği, çağrışımlar, bağlantılar, ilişkiler kurmaktır. "Çağrışım" terimi, sinir bağlantıları anlamındaki kullanımı ile, ampirist İngiliz psikolojisinin pek sevdiği düşünce çağrışımları anlamındaki kullanımını ayırt etmenin her zaman pek kolay olmadığı karmaşık bir metin olan afazi üzerine monografide sık sık karşımıza çıkar.[8]

Freud'un kuramsal evrimi, yalnızca klinik ilgi alanlarının evrimiyle değil, nevrotik hastalarına ilişkin terapi tekniklerinin evrimiyle de el ele gider. Dil aygıtı döneminde elektroterapi ve hipnotik karşı telkin uygulamaktadır. φ, ψ, ω aygıtı, duygusal boşalma yönteminden (*Histeri Üzerine İncelemeler*'de sunulan), gerektiğinde ellerin uyanık hastanın alnına konduğu zihinsel yoğunlaşma yöntemine geçişle aynı döneme denk düşer. Ruhsal aygıt düşüncesi, serbest çağrışım yöntemini oluşturan ve rüyaların ve benzeri bilinçdışı oluşumların yorumlanmasını tedavinin başarısının yollarından biri olarak sunan "psiko-analiz" sözcüğüyle –ve kavramıyla– hemen hemen aynı zamanda geliştirilmiştir. 1891 tarihli psikolojik sözcük temsilin şemasının oluşturduğu ikili ağaç görünümlü desenin, önbilinçteki sözel serbest çağrışımlar ağını ve bunların iki yöne, bilinç (açık bir sistem haline geldikleri) ve bilinçdışı (kapalı bir sistem oluşturdukları) yönlerine doğru yayılmalarını şekillen-

7. Genel Önsöz'ün ardından açıklanan nedenlerle, *Standard Edition* İngilizce çeviri için *agency* sözcüğünü tercih etmiştir (SE, I, XXIII-XXIV).

8. Bildiğim kadarıyla Freud'da çağrışım kavramına ilişkin elle tutulur bir inceleme yoktur. Böyle bir inceleme, Freud'un, bu terimle ilgili nörolojik ve psikolojik anlayıştan, tümüyle psikanalitik serbest çağrışım kavramına nasıl geçtiğini gösterebilirdi. René Kaës bir çalışmasını gruplarda çağrışım süreçlerine ayırmıştır: *La Parole et le lien*, Dunod, 1994.

dirmek için de kullanılmasının ne kadar mümkün olduğunu görmek benim için çarpıcı oldu.

Otuz yıl boyunca, bu simetrisiz ikili ağaç görünümlü şema, Freud için kavramsallaştırma çalışmalarının ve pratiğinin örtük modellerinden biri olarak kalır. "Haz İlkesinin Ötesinde" (1920) ve "Ben ve İd" (1923) bu şemadan kopuşa işaret eder: Ruhsal aygıt temsil edilirken, ikili ağaç görünümü yerini bir kese, bir zar imgesine ve kavramına bırakır. Vurgu, bilinçli ve bilinçdışı içeriklerden, içeren olarak ruhsallığa doğru yer değiştirir. "Sihirli Blok Üzerine Not" (1925), bu zarın topografik yapısının açıklığa kavuşturulmasını ve benin deriye yaslanışının örtük olarak doğrulanmasını tamamlar. Bu arada, 1895'te Fliess'e gönderilen el yazması, Freud'un *Afazi* üzerine monografisinde biçimlenmeye başlayan epistemolojik dönüşün izinden gider: Ruhsal aygıt (artık bu biçimde adlandırılmak üzeredir) bir güçlerin dönüşümü sisteminden ibaret değildir; onu oluşturan alt sistemlerin göreli düzenlenişi ruhsal bir uzayı tanımlar; bu uzayın özel konfigürasyonları, henüz, zemininde duyusal deneyimlerin anlamlı şekiller olarak belirdikleri beden yüzeyinin yansıtılması olan topografik dayanaklarına kavuşturulmamıştır ve Freud'un zihninde ve imgeleminde anatomik ve nörolojik şemalara bağımlılıkları sürmektedir.

TEMAS ENGELLERİ

Fliess'e 8 Ekim 1895'te gönderilen ve ölümüne dek yayımlanmadan kalan "Bilimsel Bir Psikoloji Taslağı"nda, Freud, sonradan yayımlanan hiçbir metninde kullanmayacağı ve psikanalistler arasında yalnızca Bion'un, önemli değişiklikler yapmak kaydıyla yeniden kullandığı yeni bir kavramı, "temas engeli" (*Kontaktsschrank*) kavramını geliştirir.[9] Kavram şaşırtıcıdır: Temas içinde olduğu için geçişi kapatan ve yine aynı nedenle geçişe kısmen izin veren bir enge-

9. *Aux sources de l'expérience*'ın (1962) 8. bölümünde, Bion temas engeliyle bilinçdışı ve bilinç arasındaki sınırı kast eder. Bunun prototipi rüyadır ama uyanıkken de ortaya çıkabilir. Sürekli oluşum sürecindedir. Alfa öğelerinin bir araya gelişine ve çoğalmasına dayanır. Bu öğeler basitçe bir araya yığılmış ya da kendi aralarında bağlantılı olabilirler veya kronolojik, mantıksal, geometrik bir düzen içinde yer alabilirler. Beta perdesi bunun patolojik karşılığıdır.

lin paradoksu. Freud açıkça belirtmese de, elektrik direnci modelinden esinlenmiş gibi görünmektedir. Bu kavram, bilimsel gençlik dönemi boyunca çok değer verdiği ve 1897 Ekiminde Oidipus kompleksinin keşfiyle birlikte neredeyse nihai olarak terk ettiği nörofizyolojik spekülasyona aittir. Freud 1884'ten başlayarak sinir hücrelerinin ve liflerinin anatomik ve fizyolojik bir birlik oluşturduğunu öne sürmüş ve böylece 1891'de Waldeyer tarafından geliştirilen nöron kuramının öncüsü olmuştur. Benzer bir biçimde, 1895'teki temas engeli kavramı da 1897'de Sherrington tarafından dile getirilen sinaps kavramını önceler. Kuramsal gerekliliklere yanıt vermek için icat edilmiştir.

Freud'un fizik-kimya bilimleri modeline göre o zamanlar kurmayı düşlediği biçimiyle bilimsel psikoloji iki temel kavram olan nicelik ve nörondan yola çıkar. Fiziksel niceliklerin ve onları etkileyen süreçlerin (örneğin histerik döndürme, takıntılı nevroz hastalarının aşırı yoğun temsilleri) bilimidir. Nöronlara gelince, onlar atalet ilkesine tabidirler yani niceliklerden kurtulma eğilimindedirler. Histeri krizi, başka yoldan boşaltılmamış cinsel kökenli önemli bir uyarılma niceliğinin hemen hemen refleks niteliği taşıyan ertelenmiş tepkisinin bir örneğidir. "Boşalma süreci nöron sisteminin birincil işlevini oluşturur" (Freud, S., 1895a; *SE*, I, s. 297; Fr. çev., s. 317).[10] Ama organizma şu tür etkinlikler geliştirir:

– Dış uyarılara karşı basit refleks yanıtlardan daha karmaşık;

– Büyük yaşamsal iç gereksinimlere (açlık, soluma, cinsellik) yanıt veren;

– Seferber edilebilmeleri için bazı niceliklerin önceden depolanmasını gerektiren.

Yaşamsal gereksinimlerin doyurulmasının hizmetindeki bu artan karmaşıklığın adı ruhsal yaşamdır. Sinir sisteminin, "depolanmış bir niceliğe katlanmak" olan ikincil işlevine dayanır. Bu sistem bunu nasıl başarır?[11] φ nöronları geçirgen oldukları halde (dış dünyadan aldıkları nicelikleri iletirler, akımın geçmesine izin verirler)

10. Bu bölümün devamında Fransızca çeviriye yapılan göndermeler *La Naissance de la psychanalyse*'i (Psikanalizin Doğuşu) esas alıyor, Paris, PUF, 1956.

11. Metinleri titizlikle inceleyerek, temas engelleri üzerine sonraki pasajı kaleme almama yardımcı olan Jean-Michel Petot'ya teşekkür ediyorum.

ψ nöronları geçirimsizdir; bunlar boş ya da dolu olabilirler; bu iki tür nöronu birbirleriyle temasa geçiren uçları, boşalmayı ketleyen, niceliği alıkoyan ya da ona yalnızca "kısmi ya da zor bir geçiş" bırakan bir temas engeliyle donanmıştır: Bunlar "burada engel değeri kazanan *temas* noktalarıdır" (*SE*, I, s. 298; Fr. çev., s. 318). Temas engellerinin, ruhsal işleyiş açısından büyük önem taşıyan çok sayıda özelliği vardır.

1. Nicelikleri tutarlar. Ya da Bion'a ait bir terim kullanacak olursak, enerji "içerici"leridir ve bu sayede enerji özne için kullanılabilir hale gelir.

2. Bunlar yumuşak ve esnek organlardır; temas engelleri bir kolaylaştırmayı kabul ederler, bu da bir sonraki kez daha küçük bir uyarılmanın onlardan geçebilmesini sağlar; böylece giderek daha da geçirgen hale gelirler.

3. Akımın geçişinden sonra direnci yeniden oluştururlar; tam bir kolaylaştırma oluştuğunda bile belirli bir direnç varlığını sürdürür ve bu direnç tüm temas engellerinde aynıdır; böylece mevcut niceliğin tümü dolaşıma girmez; bir kısmı alıkonur; temas engelleri enerji dedantörleridir.

4. Sonuç olarak, bu biçimde denetlenen niceliği farklı iletim yolları izleyerek dağıtmaları mümkün olur: Temas engelleri enerji dağıtımcılarıdır: "Güçlü bir uyarılma, zayıf uyarılmadan farklı yollar izler... Böylece her φ yolu yükünden kurtulacaktır ve φ cinsinden daha büyük bir nicelik, bir tek değil, çok sayıda *nörona* ψ olarak yatırım yapılması olgusuyla kendini gösterecektir... Böylece φ olarak nicelik, ψ olarak bir komplikasyonla kendini gösterir" (*SE*, I, 314-5; *Fr.* çev. 333-4). Ve Freud bu genel özellik içinde özel bir durum olarak Fechner yasasına (duyumun, uyarılmanın logaritması olarak değişkenlik gösterdiğini öne süren) üstü kapalı biçimde değinir. Nicelikte bir artış, ilkel yoğunluk yükselişlerini hafifleten ve giderek daha da karmaşık duyusal nitelikler üreten nitel değişiklikler anlamına gelir.

5. Temas engellerinin direncinin bir sınırı vardır. Yüksek niceliklerin hücumu bu engelleri geçici, hatta kalıcı olarak iptal eder. Yüksek nicelikte bir duyusal uyarılmanın sonucunda φ sistemini harekete geçiren ve "hiçbir engel"le karşılaşmaksızın ψ sistemine iletilen acı böyle bir durumdur. "Şimşek çakması (*Blitz*) biçiminde-

ki" bu acı, ardında kalıcı kolaylaştırmalar bırakır, hatta temas engellerinin direncini nihai olarak ortadan kaldırır (*SE*, I, 307, Fr. çev., 327)

6. Ama "dış uyaranların *zayıf* olduğu yerde bile bir acı baş gösterebilir. Eğer durum böyleyse, bunun nedeni acının düzenli olarak süreklilik gösteren bir yol izlemesidir. Böyle bir acının, belirli bir dışsal nicelik (Q), sinir ucu aygıtlarını geçerek değil de doğrudan φ nöronlarının uçları üzerinde etkili olduğu zaman meydana geldiğini söylemek istiyorum" (*a.g.y.*). Dolayısıyla, temas engelleri ikinci hat korumalarıdır ve işlevlerini yerine getirmeleri bir "nicelik engeli"nin (*Quantitätsschirme*), en azından dışarısı karşısında, birinci hattaki müdahalesini varsayar; bu engelin yıkılması temas engellerinde bir nicelik taşmasının yolunu açar. Nitekim:

> φ nöronları serbestçe çevrede değil, hücresel yapılarda sona ererler. Dış uyaranları alan, φ nöronları değil, bu yapılardır. Bu "sinir ucu aygıtları" (bu terimi en geniş anlamıyla kullanacak olursak) dışsal niceliklerin (Q) φ üzerinde var güçleriyle etkili olmalarını önlemeye pekâlâ hizmet edebilir ve böylece bazı nicelikler (Q) karşısında perde rolü oynamış ve dışsal niceliklerin (Q) ancak bir kısmının geçmesine izin vermiş olurlar.
>
> Bütün bunlar, diğer sinir ucu türünün –her türlü bitiş organından yoksun olan serbest türün– bedenin iç çevresindeki en sıradan tür olduğu olgusuyla çakışır. Muhtemelen, alınacak nicelikler (Qη) hücreler arası düzeye gönderilmeyi talep etmedikleri için (zaten baştan beri bu düzeyde oldukları veri alınacak olursa), burada Q niceliklerine karşı duracak herhangi bir perde gerekli değildir (*SE*, I, 306; Fr. çev., 325-6).

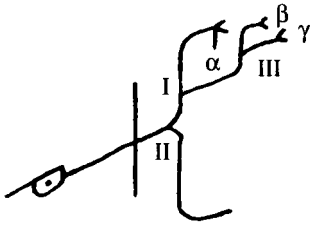
Burada simetrisiz bir yapı söz konusudur. Freud henüz ruhsal zardan söz etmese de, bu düşünce sezilmiş ve iki katmanın, bir dış katmanla ("nicelik engeli"; bkz. bitkilerin selülozik zarı, hayvanların derisi ve kürkü) bir iç katmanın ("temas engelleri" ağı; bkz. üstderinin duyu organları, ya da kortikal başlık) iç içe geçmesi olarak betimlenmiştir. İç katman dış niceliklerden korunur ama iç niceliklerden korunmaz.

7. Nicelik engeli (1920 tarihli "Haz İlkesinin Ötesinde"den başlayarak Freud'un "uyarılma engeli [*Reizschutz*] olarak adlandırdığı) sinirsel aygıtı (kısa süre sonra Freud'un ruhsal aygıt olarak adlandıracağı), dış kökenli uyarılmaların şiddetinden korur; bir perde oluşturur. Temas engelleri bir yandan bu perdenin geçmesine izin

verdiği dış uyarılmaları alırken, öte yandan iç kökenli uyarılmaları (temel gereksinimlere bağlı) doğrudan alırlar. Onların işlevleri nicel bir koruma değil, niceliğin bölümlere ayrılması ve niteliğin filtreden geçirilmesidir. Artık bir perde yapısına değil, bir "elek" (*sieb*) yapısına sahiptirler. Perde ve elek arasındaki eklemlenme, daha modern bir terminolojiye başvuracak olursak, bir delikli ağ konfigürasyonu sunar. "Bilimsel Bir Psikoloji Taslağı"nın elyazmasında Freud tarafından çizilen 13. şekil, Freud'un açıkça dallara ayrılan bir yapı olarak tanımladığı ve 1891'deki sözcük temsili şemasının sağ tarafının bir değişkesi gibi görünen bu konfigürasyonun kaba hatlarını verir.

İşte Freud'un metninin bu şekille ilgili pasajı:

"Burada, niceliği (Q) φ'dan uzak tutmak üzere özel bir düzenleme var gibi görünmektedir. φ cinsinden duyusal iletim yollarının özel bir yapısı vardır. Durmadan dallara ayrılırlar ve çok sayıda uçları olan daha geniş ya da daha dar yollar sunarlar. Aşağıdaki şekil (şek. 13) bunu anlamamızı sağlayabilir:

Şekil 13.

"Güçlü bir uyarılma, zayıf bir uyarılmadan farklı yollar izler. Örneğin, Qη I yalnızca I. yoldan geçer ve ψ cinsinden bir bölümü bir α bitiş noktasına iletir. Qη 2 (yani Qη I'den iki kez daha güçlü bir nicelik) α'ya bu bölümün iki katını iletmeyecektir ama I.'den daha dar olan II. yolu kat etmeyi ve orada ikinci bir ψ ucu açmayı (β cinsinden) başaracaktır. Qη 3 en dar yolu açacak ve iletimi γ ucu vasıtasıyla gerçekleştirecektir (bkz. şekil) Böylece her φ yolu yükünden kurtulacaktır ve φ cinsinden daha büyük bir nicelik, bir tek değil, çok sayıda *nörona* ψ olarak yatırım yapılması olgusunda kendini gösterecektir" (*SE*, I, 314-5; *Fr.* çev. 333-54).

Tüm bunlar niceliğin işlenmesiyle ilgilidir. Ama temas engellerinin işlevleri arasında niteliği işlemek de vardır, tam olarak ifade

edersek, filtreden geçirme işlevidir bu. Dışsal uyarılmaların, niceliğin dışında, sinir ucu aygıtlarını geçen, φ ve ψ yatırımları tarafından taşınan ve ω'ya (Freud'un algı-bilinç süreçlerine destek hizmeti görmesi için icat ettiği üçüncü bir nöron tipi) geldiğinde niteliğe dönüşen ayırt edici bir dönemleri vardır (*SE*, I, 313, not 2; Fr. çev., 332, not 1). Bu dönem fikri aynı anda hem Fliess'e (ki erilliği ve dişiliği dönemlerine göre ayırt etmiş ya da varoluşun kritik anlarını dönemlere göre saptamıştır) bir saygı ifadesi, hem fizikçiler için tanıdık bir görüngünün psikolojiye taşınması, hem de ruhsal aygıta ait bir zamansal değişkenin dikkate alınmasıdır. (Bunun, deri-benin ya da deri-bendeki boşlukların oluşumunda rezonansın ve ritim uyumsuzluğunun rolüne ilişkin bir sezgi olduğunu eklemeliyim.) Dışarıda bir süreklilik oluşturan nicelik, "kesilme yoluyla önce azaltılır, sonra sınırlanır". Buna karşılık nitelikler süreklilik göstermez, "öyle ki bazı dönemler hiçbir biçimde uyaran olarak etkili olmaz" (*SE*, I, 313, Fr. çev., 332-3). Anatomi raporlarına göre farklı duyu organları yalnızca iyice belirlenmiş ψ nöronları aracılığıyla iletişim kurduklarına göre, φ uyaranlarının niceliği, ψ'da kendini bir komplikasyonla, nitelik ise topografiyle gösterir" (*SE*, I, 315; Fr. çev. 334). Temas engellerinin bu yedinci işlevini, niceliği nitelikten ayırmaya ve duyusal niteliklerin, özellikle de haz ve acının algısını bilince taşımaya hizmet ettiklerini söyleyerek özetleyebiliriz.

8) φ nöronlarından farklı olarak, ψ nöronlarının hepsinin değişimleri kaydedebilmeleri ve belleğe destek olarak hizmet edebilmeleri, bu iki tür nöronun nicelikle ilgili özelliklerinin sonucudur. "Belleği canlandırma olanağını sağlayan" şey geçişin yarattığı değişikliktir (*SE*, I, 299; Fr. çev., 319). "Bellek, ψ nöronları arasında var olan kolaylaştırma farkları tarafından temsil edilir" (SE, I, 300; Fr. çev., 320). "Eşzamanlılık aracılığıyla çağrışıma ilişkin temel bir yasa vardır ve bu yasa [...] ψ nöronları arasındaki tüm bağlantılara temel oluşturur. Bilinçli malzemenin (yani nicel yük), bir α nöronundan bir β nöronuna, α ve β,

φ'dan (ya da başka yerden) gelen bir yükü eşzamanlı olarak aldıklarında geçtiğini saptıyoruz; bu durumda eşzamanlı α-β yükü bir temas engelini kolaylaştırmıştır" (*SE*, I, 319; Fr. çev., 337).

Doyum deneyimiyle ilgili çok özel durum dışında, bellek ve algı arasında bir ayrılık vardır. Freud bu ayrılığı temellendirmek için

iki nöron türü öne sürmüştür; ilk gruptakiler kalıcı olarak değişikliğe uğrayabilirler, yani kolaylaştırıcı olabilirler (ψ nöronları), ötekiler değişmez, her zaman yeni uyarılmaları almaya hazırdır, ya da daha doğrusu, geçici olarak değişebilirler çünkü niceliklerin kendilerinden geçmesine izin verirler ama uyarılmanın geçişinden sonra eski hallerine dönerler (φ nöronları). Bellekle algı arasındaki bu ayrılık tümüyle temas engellerinin eylemine indirgenemezse de, temas engelleri olmaksızın imkânsızdır.

Böylece, temas engellerinin delikli ağı, korunmak için yapışık olduğu nicelik engeli perdeden ayrı biçimde, "kayıt yüzeyi" olarak adlandırılmasını önerdiğim şeyi oluşturur.

Sonuç olarak, temas engelleri, bilinçdışı ve bilinci, bellek ve algıyı, nicelik ve niteliği içeren üçlü bir ayırma işlevine sahiptir.

Çift yüzlü simetrisiz bir zar topografisine sahiptirler (ama zar kavramı Freud tarafından henüz öne sürülmemiştir); yüzlerden biri, dış dünyadan gelen ve φ nöronları tarafından iletilen uyarılmalara dönüktür ve nicelik engeli bir perdenin koruması altındadır; diğeri, *Körperinnerperipherie*'ye (bedenin iç çevresi) dönük bir iç yüzdür. İç uyarılmaların, dış dünyaya yansıtılmadan; görsel, işitsel, dokunsal vb. temsillere bağlanmadan (bkz. rüyada "günün kalıntıları") ve nihayet temas engelleri ağı tarafından kaydedilmeden kabul edilmeleri mümkün değildir. Bundan, dürtülerin ancak ruhsal temsilcileri aracılığıyla tanınabilir oldukları sonucu çıkmaktadır.

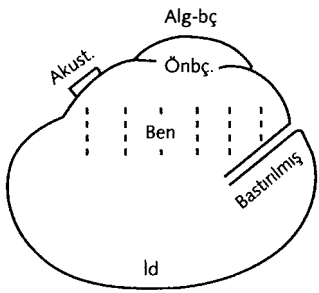
Bununla birlikte, ruhsal sistem özerk değildir. Freud bunu açıkça belirtir: Başlangıçta *Hilflosigkeit*'e (kökensel çaresizlik) mahkûmdur ve ruhsal yaşamın kaynağı olarak annenin müdahalesini gerektirir.

ARAYÜZ OLARAK BEN

1923'te, "Ben ve İd"in 2. bölümünde (altbaşlığı da "Ben ve İd" olan bölüm) Freud, ben kavramını, yeni ruhsal aygıt anlayışının köşe taşlarından biri haline getirmek üzere yeniden tanımlar.

Bu tanım, Freud'un Fransız çevirmenleri ve yorumcuları tarafından uzun süre görmezden gelinen bir şemayla gösterilmiştir ve geometrik nitelikte bir karşılaştırmaya dayanır. Diyagramın deseni ve karşılaştırma metni aynı anlama gelir: Ruhsal aygıt artık esas

olarak ekonomik (yani ruhsal enerji niceliklerinin dönüşümüne ilişkin) bir perspektif içinde düşünülmemektedir; topografik perspektifin önemi artmaktadır; eski topografi (bilinç, önbilinç, bilinçdışı) korunmaktadır ama, şemada bindirme tarzında şekillendirilen ben ve idin katılımıyla, köklü bir biçimde yenilenmiştir. Ruhsal aygıt, topografik bir bakış açısından temsil edilebilir ve öznel topografi terimleriyle kavramlaştırılabilir hale gelir.

Aşağıda kullanılan kısaltmalar Freud'un kısaltmalarının çevirisidir:

Alg-bç	: Algı-bilinç	(W-BW)	(*Wahrnehmung-Bewusstsein*)
Önbç.	: Önbilinç	(vbw)	(*Vorbewusste*)
Akust.	: Akustik (algılar)	(Akust)	(*Akustischen Wahrnehmungen*)
Ben		(Ich)	
İd		(Es)	
Bastırılmış		(Vdgt)	(*Verdrängte*)

Bu şema "Ben ve İd"de Freud tarafından şöyle sunulmuştur (*GW*, *13*, 252; *SE*, *19*, 24-5; yeni Fr. çev., 237).

Hemen fark ederiz ki patolojinin uyarılarıyla tanımlamış olduğumuz bütün ayırım çizgileri, ruhsal aygıtın yalnızca yüzeysel tabakalarıyla ilgilidir – bildiğimiz tek bölge de burasıdır zaten. Kurduğumuz bu bağlantıları bir şemayla gösterebiliriz (1. Şekil), ancak bu şekil yalnızca temsil işlevi görecek, özel bir uygulanabilirlik anlamı taşımayacaktır.[12] Buna ayrıca

12. Yorumcuların, bu temkin ifadesini düzanlamıyla yorumlarken yanıldıklarını düşünüyorum. Freud, alfabetik yazıya dayanarak piktogramların şey temsilleri ile sözel düşünce arasındaki aracı rolünü öyle çok vurgulamıştır ki (yalnızca rüya bilmecesini çözmek amacıyla da olsa), bu şemada Freud'un henüz söze

benin bir de "işitme kapağı" taşıdığını, beyin anatomisinden bildiğimiz kadarıyla bunun yalnızca bir yanda bulunduğunu ekleyebiliriz. Bu kapak yamuk denilebilecek şekilde durmaktadır.

Freud'un bu şemadan önce yazılan ve onu izleyen metninde, topografik nitelikteki karşılaştırmaya sık sık geri dönülür:

Bunun için işe nereden başlayacağımızı biliyoruz. Bilincin, ruhsal aygıtın yüzeyi olduğunu söyledik[13]; yani onu bir işlev olarak, uzamsal açıdan dış dünyadan içeri doğru gelindiğinde ilk ulaşılan bir sisteme ait kabul ediyoruz. Buradaki "uzamsal açıdan" ifadesi yalnızca işlevsel değil, bu durumda anatomik anlamda da anlaşılmalıdır. Bizim araştırmamız da çıkış noktası olarak bu algılayan yüzeyi almalıdır (*GW*, *13*, 246; *SE*, *19*, 19; yeni Fr. çev., 230).

Bilincin bu biçimde arayüz olarak betimlenmesinden sonra, "kabuk" ile "çekirdeğin" eklemlenmesi gelir; ben, belirtik biçimde ruhsal "zar" olarak adlandırılır. Bu zar yalnızca içeren bir kese değildir; ruhsallığın dış dünyayla temasa geçirilmesinde ve bilginin toplanıp iletilmesinde etkin bir rol oynar.

"Dolayısıyla, bize göre bir birey, yüzeyine, çekirdeği olarak önbç sisteminden yola çıkarak gelişen benin konduğu, bilinmeyen, bilinçdışı bir ruhsal iddir. Eğer şeyleri grafik olarak şekillendirmeye çalışacak olursak, benin idi tamamen değil ama yalnızca önbç sisteminin yüzeyini oluşturduğu sınırlarda, yani yaklaşık olarak jerminatif diskin yumurtanın üstünde konumlandığı biçimde kapladığını eklemeliyiz. Ben idden net bir biçimde ayrılmış değildir, alt kısmında onunla kaynaşır"[14] (*GW*, *13*, 251; *SE*, *19*, 243; yeni Fr. çev., 236).

dökemediği ve şekillendirici düşünce aşamasında kalan ön kavramları "görmemek" kolay değildir. Kendi adıma, bu şemayı geniş grupta psikodrama uzayına yayarak ve böylece grup ruhsal aygıtının oluşumunu kolaylaştırarak, şemanın geçerliliğini sınama imkânını buldum (Anzieu D., 1982a).

13. Freud, *Haz İlkesinin Ötesinde*'de (1920) ruhsal aygıtla protoplazma kesesi arasında belirleyici bir karşılaştırma yaptığı 4. bölüme gönderme yapıyor. Beynin dışderisine benzeyen alg-bç sistemi burada kabuk olarak betimlenir. "Dışarıyı içeriden ayıran sınır"daki konumu, "her iki taraftaki uyarılmaları almasını" sağlar (*GW*, *13*, 29; *SE*, *18*, 28-29; yeni Fr. çev., s. 65). Bu durumda, ruhsallığın bilinçli "kabuğu", matematikçilerin şimdi "arayüz" diye adlandırdıkları şey olarak ortaya çıkar.

14. Freud başka bir yerde benin, idin bir iç farklılaşması olduğunu söyler. Gerçekten de klinik, ben ve id arasında bir ara kaynaşma uzayına ilişkin Freudcu düşünceyi doğrulamaktadır (bkz. Winnicott'un geçiş alanı fikri).

Freud burada, psikanalizin temel ilkelerinden birini, ruhsal olan her şeyin bedensel deneyime sürekli bir göndermeyle geliştiği ilkesini anımsatma ihtiyacı duymamıştır. Eksiltili görünebilecek kadar kısa ve öz biçimde doğrudan sonuca giderek, benin özgül olarak hangi bedensel deneyimden kaynaklandığını açıklığa kavuşturur: Ruhsal zar yaslanma yoluyla bedensel zardan türer. "Dokunma" Freud tarafından adı anılarak belirtilir, deri ise dolaylı biçimde, "bedenin kendisi"nin "yüzey"i olarak anılır:

"Benin ortaya çıkışında ve idden ayrılmasında, önbç sisteminin etkisinden başka bir etken daha rol oynar görünmektedir. Bedenin kendisi, öncelikle de yüzeyi, eşzamanlı olarak dış ve iç algıların kaynağı olabilecek bir yerdir. Yabancı bir nesne olarak *görülür* ama aynı zamanda, içlerinden biri bir iç algıya benzetilebilecek her iki türden duyumu *dokunma*'ya teslim eder"[15] (*GW*, *13*, 253; *SE*, *19*, 25; yeni Fr. çev., 238).

Bu durumda, Freud'un düşüncesinde kökensel haliyle ben, deri-ben olarak adlandırmayı önerdiğim şeye pekâlâ denk düşmektedir. Benin kendini oluşturmak için yaslandığı bedensel deneyimin daha yakından incelenmesi, Freud tarafından ihmal edilen en az iki başka etkenin dikkate alınmasını gerektirecektir: Yine deri tarafından üretilen sıcak ve soğuk duyumları; ve üstderisel alışverişlere eşlik eden, hatta belki de onların özel bir değişkesi olan solunum alışverişleri. Diğer tüm duyusal kayıtlarla karşılaştırıldığında, dokunsal olan, onu ruhsallığın kökenine yerleştiren bir ayırt edici niteliğe sahiptir; bu nitelik bununla da kalmayıp, dokunsal olanın zihinsel zemin olarak adlandırabileceğimiz şeyi ruhsallığa sürekli olarak sunmasına imkân verir; zihinsel zemin, ruhsal içeriklerin şekiller olarak üstüne kaydedildiği fon perdesidir ve dahası, ruhsal aygıtın içeriklere sahip olmasını sağlayan içeren zardır (bu ikinci perspektif içinde, Bion (1967) gibi konuşacak olursam şöyle diyebilirim: Önce düşünceler vardır, ardından da "düşünceleri düşünme aygıtı". Bion'un söylediklerine şunu ekleyeceğim: Düşüncelerden düşünmeye, yani benin oluşumuna geçiş, yazarın çok iyi saptadığı gibi, hem annenin bebekle bağlantısında gerçekleştirdiği içeren-

15. Freud *görülür* ve *dokunma* sözcüklerinin altını çizer, yeni Fransızca çeviride bu vurgu korunmamıştır.

içerik ilişkisine, hem de belirleyici olduğunu düşündüğüm, dış uyarılmalar karşısındaki içerme ilişkisine ikili bir yaslanma yoluyla gerçekleşir; bu içerme ilişkisi deneyimini çocuğa –kuşkusuz öncelikle annesi tarafından uyarılan– kendi derisi taşır). Nitekim dokunsal olan, aynı anda hem bir "dış" algı hem de bir "iç" algı sağlar. Freud şu olguya anıştırmada bulunur: Derime değen nesneyi hissederim ve aynı zamanda nesne tarafından dokunulan derimi de hissederim. Zaten dokunsal olanın bu çiftkutupluluğu çok hızlı bir biçimde –bu bilinir ve gözlemlenir– çocuk için etkin bir araştırmanın nesnesi haline gelir: Parmağıyla istemli olarak bedeninin bölümlerine dokunur, başparmağını ya da büyük ayak parmağını ağzına götürür ve böylece nesne ve öznenin tamamlayıcı konumlarını eşzamanlı olarak deneyler. Dokunsal duyumlara içkin olan bu ikileşmenin, dokunsal deneyime yaslanmaya yönelen bilinçli benin dönüşlü ikileşmesini hazırladığı düşünülebilir.

Freud, ortaya çıkan sonucu bildirirken zincirin az önce yeniden kurduğum halkasını atlar: "Ben, her şeyden önce bedensel bendir (*körperliches*), yalnızca bir yüzey varlığı (*Oberflächenwesen*) değildir, kendisi de bir yüzeyin yansıtılmasıdır" (*GA*, *13*, 253; *SE*, *19*, 26; yeni Fr. çev., 238).

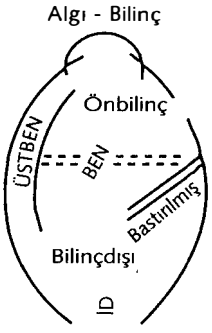
1927'de Freud'un izniyle İngilizce baskıda yer alan not bu pasaja eklenmiştir; aşağıda bu notu kendi çevirimle ve önemli İngilizce terimleri parantez içinde vererek aktarıyorum:

> Başka bir deyişle, sonunda ben bedensel duyumlardan, esas olarak da kaynağı bedenin yüzeyi olan duyumlardan türer. Yukarıda gördüğümüz gibi, ruhsal aygıtın yüzey alanını (*superficies*) temsil etmesine ek olarak, beden yüzeyinin (*surface*) zihinsel yansıtılması olarak da düşünülebilir (*SE*, *19*, 26 not 1; yeni Fr. çev., 238, not 5).

"Ben ve İd"in II. bölümünün son satırı aynı temel önermeyi yoğunlaştırarak yineler: "Bilinçli ben her şeyden önce beden-bendir (*Körper-Ich*)" (*GW*, *13*, 255; *SE*, *19*, 27; yeni Fr. çev., 239). Açıklayalım: Böylece bilinç ruhsal aygıtın yüzeyinde ortaya çıkar; daha açıkçası, bilinç bu yüzeydir.

RUHSAL AYGITIN TOPOGRAFİK ŞEMASININ MÜKEMMELLEŞTİRİLMESİ

1923 tarihli şema, 1932-1933'te, *Psikanalize Yeni Giriş Dersleri*'nin 31.'sinde bazı değişikliklerle yeniden ele alınır (*GW*, *15*, 85; *SE*, *22*, 78; yeni Fr. çev., "Ruhsal Kişiliğin Çözülmesi", s. 108).

Ortaya çıkan iki ana değişikliğin önemli sonuçları vardır. Birincisi, benin *içerisine*, 1923'te aynı yere ama dışarıya yerleştirilen "akustik başlığın" yerine yerleştirilen *üstben*'in ortaya çıkışıdır. Her iki durumda da üstben benin çevresine bitişiktir, ama bazen dış yüzüne, bazen iç yüzüne. Freud için örtük olarak kalmaya devam etse de, hem metnin hem de şemanın telkin ettiği düşünce şudur: Üstbenin sınır dışı konumu ya da çevresel içselleştirilişi, ruhsal aygıtın farklı gelişme evrelerine ve aynı zamanda ayrı psikopatoloji biçimlerine denk düşer; dolayısıyla, psikanalitik tedavide çeşitlendirilmiş yorum biçimleri gerektirirler. Üstbenin topografik statüsünün bir başka yönünü, ruhsal aygıtta yalnızca bir çember yayını işgal ettiğini de kaydedelim; Freud'un sezgisini daha ileriye götürecek olursak, üstbenin, benin tüm yüzeyiyle aynı genişliğe ulaşma ve ruhsal zar olarak beni ikame etme eğilimi gösterdiği farklı bir psikopatolojik örgütlenme tipi betimleme olanağının (ve gerekliliğinin) kaynağı budur.

Bu yeni şemada gözlemlenebilen ikinci değişiklik, 1923'te ruhsal aygıtı tamamen saran zarın burada aşağıya doğru açılmasıdır. Bu

açılış, idin ve dürtülerinin bedenle ve biyolojik gereksinimlerle sürekliliğini maddileştirir, ama yüzeyde bir süreksizlik pahasına. Bu süreksizlik, benin, kendisini ruhsallığın tüm zarı olarak inşa etmekteki başarısızlığını (1923'te önceden saptanmış olan başarısızlık) teyit eder. Bu da idde, onun da kendisini bütünsel zar olarak önermesini içeren karşıt ve kuşkusuz daha arkaik bir eğilime yol açar. Bu çifte gerilim (ruhsal yüzeyin sürekliliği ve süreksizliği arasındaki, üstben, ben ve idin her birinin bu yüzeyi oluşturma eğilimleri arasındaki) klinik konfigürasyonların bir çoğulluğunda çözülür ve şu ya da bu düzeyin süreklilik ya da süreksizliğinin fazlalığı ya da eksikliğine ve her düzeyin genişleyebilirliğine uygun yorumlama stratejilerini çağırır. Bu düşünceler Freud'un metninde belirtik biçimde yer almaz ama bence bu yeni şema tarafından fiilen içerilir.

Ruhsal aygıtın, Freud tarafından 1925'te maddi teknik bir icat modeli –sihirli blok ya da arduvaz– sayesinde saptanan ayırt edici birçok niteliğine geçerken işaret ettim. Bu nitelikleri özetleyelim:

– Benin ikili yaprak yapısı; uyarılma engelini şekillendiren yüzeysel selüloit yaprak (bkz. bağa, hayvan derisi, kürk); dışsal uyarılmaların duyusal alımını ve izlerinin balmumu tabakaya kaydedilmesini şekillendiren alttaki yaprak, balmumu tabaka.

– Uyanık ve duyarlı (selüloit yaprak) ama muhafaza etmeyen yüzey olarak algı (bilinçli) ile, kayıt tutan ve muhafaza eden (balmumu tabaka) belleğin (önbilinçli) benin içindeki farklılaşması.

– Ben sistemine id tarafından yapılan içsel, yani dürtüsel yatırım; "dönemsel" olan bu yatırım bilinci "açar ve kapatır", onu süreksizliğe mahkûm eder ve bene birincil bir zaman temsili sağlar.

Freud'un bu sonuncu sezgisini şöyle tamamlamayı öneriyorum: Deri-ben çevredeki etkileşimler karşısında yeterince esnek bir zar ve o sırada ruhsal içerikler haline gelen şeyi yeterince içeren bir zar olarak oluştuğu ölçüde, ben zamansal sürekliliğine ilişkin duyguyu kazanır. Sınır durumlar denen vakalar esas olarak kendiliğin sürekliliği duygusuna ilişkin sorunlardan mustariptir; oysa psikotikler kendiliğin birliği duygusu konusunda sorunludurlar, nevrotikler ise kendilerini daha çok cinsel kimlikleri konusunda tehdit altında hissederler. "Ben ve İd" ve "Sihirli Blok Üzerine Not"un sunduğu Freudcu şemadan yola çıkarak ve kliniğin zorunlu kıldığı gelişmeleri ve değişiklikleri bu şemaya taşıyarak, bu farklı vakalara denk

düşen topografik konfigürasyonları saptamak ve açıklığa kavuşturmak gerekir.

Federn: Ben Duyguları, Ben Sınırlarının Dalgalanmasına İlişkin Duygular

FEDERN'İN ÖZGÜNLÜĞÜ

Kendi otoanaliz uygulamasında her psikanalistin bir ya da iki ayrıcalıklı alanı vardır. Sigmund Freud için bu, geceleri gördüğü rüyalar ya da daha çok, bunların kendisi ve Fliess için gündüz yazılı olarak ürettiği anlatılarıydı: Böylece rüyalarını yeniden kuruyor, sonra düşünce çağrışımlarıyla yapı bozumuna uğratıyordu. Rüya, bilinçdışının bilgisine götüren kral yoludur: Freud böyle dedi çünkü bu kendisi için özellikle doğruydu. Viyana'da, Freud atılımını gerçekleştirdikten yaklaşık otuz yıl sonra, Paul Federn (1871-1952), kendi yaşadığı geçiş durumlarıyla ilgilenerek kendi keşifler zincirini harekete geçirdi: uyurken görülen rüyalar ya da uyanıkken yapılan dil sürçmeleri, eksik edimler değil, uyanıklık ile uyku, uyku ile uyanıklık arasındaki ve daha geniş bir biçimde, benin dikkat düzeyleri arasındaki geçişler. O anlarda ruhsal aygıtta hangi beden imgeleri oluşur ya da bozulur? Ruhsal aygıt kendine ilişkin olarak hangi duyguyu yaşar? Bedensel benden nasıl ayrışır, onunla nasıl karışır? Gündelik uykuya dalma ve uyanmaları sırasında ya da ameliyat öncesi anestezi ve hatta (belirtik biçimde dile getirmemekle birlikte) yaratıcı bir gerileme gibi istisnai deneyimler vesilesiyle kendi hipnagojik varsanıları üzerine gözlemi ve hastalarının, yalnızca benzer durumlarda değil, hipnoz sırasında ya da kritik kişiliksizleşme ve yabancılaşma anlarında yaşadıklarına ilişkin olarak aktardıkları malzemeyle yaptığı karşılaştırma, giderek Federn'e, bir psikoz anlayışına ve psikozların psikanalitik tedavisine doğru belki daha az "kral" yolu olan bir başka yol açmıştır.

Freud, söz ettiğim son girişimin imkânsız olduğunu düşünüyordu: Bu nedenle Federn ancak ustanın ölümünden ve ABD'ye göçünden sonra kendini bu işe adayabildi. Freud'un çabası rüyayla nevrozun karşılaştırılmasına dayanıyordu. Oysa gece rüyası bir varsanıdır, yani psikotik bir andır. Bu varsam uykuya geçişin farklı ka-

demelerinde nasıl hazırlanır ve oluşur, benin içinde ve kendilik ile dış dünya arasında nasıl bir ayrılmayı varsayar, özne hangi evrelerden geçerek uyanıklık durumuna ulaşır, işte Federn'in 1924 ve 1935 arasında kendisi için belirlediği özel deneyim alanı buydu.[16] Bion tarafından kişinin psikotik yanı olarak adlandırılacak olan yan, ruhsal işleyişine egemen hale gelirse, bir insanın nasıl psikotik olabileceğini Federn önceden sezmiştir; aynı biçimde, psikotik olmayan yanı onarılıp sağlamlaştırıldığında nasıl yeniden normal hale gelebileceğini de. Daha önce, yine Viyana'da, Victor Tausk psikanaliz kuramının psikozları kapsayacak biçimde genişletilmesi konusuna yoğun bir ilgi göstermişti. "Şizofreni Sırasında 'Etkileme Aygıtı'nın Doğuşu" başlığını taşıyan incelemesinde, Tausk (1919) temel önemdeki ruhsal ben/bedensel ben ayrımını bulmuştu. Ama zihni varsanıdan çok hezeyanla meşguldü ve düşüncesinde, psikoza giriş, psikozdan olası bir çıkışa ilişkin süreçlerden daha çok yer tutuyordu. Kuşkusuz bu ilginin kökleri, sonunda onu, 1919'da, söz konusu makalenin yayımlanmasından birkaç ay sonra korkunç bir intihara götüren kişisel nedenlere uzanıyordu.

Paul Federn sınırların düşünürüdür. Sınırı bir engel, bir set olarak değil, ruhsal aygıtın, kendi içinde farklılaşmalar oluşturmanın yanı sıra, ruhsal olan ile olmayan arasında, kendilikle ilgili olan ile ötekilerden kaynaklanan arasında da farklılaşmalar oluşturmasına izin veren bir koşul olarak düşünür. Federn fiziksel-matematiksel arayüz kavramını önceler. Yerel rejimlerin ayrı kalabilmeleri için

16. Fedem ben duygusu üzerine makalesini 1926'da, eşzamanlı olarak hem İngilizce hem de Almanca yayımlar. Narsisizm üzerine ve rüyalarda ve uyanık durumda ben duygusunun çeşitlemeleri üzerine makaleleri 1927 ile 1935 arasında yayımlanır. Bu makaleler 1952'de, psikozun tedavisi üzerine daha sonraki makaleleriyle aynı çalışmada bir araya getirilerek, 1979'da *La Psychologie du Moi et les psychoses* (Ben Psikolojisi ve Psikozlar) başlığıyla Fransızcaya çevrilmiştir; bundan sonraki alıntılar bu çeviriden yapılmıştır.

Fedem çok özel bir duygu biçimiyle, ben duygularıyla ilgilenir (bunlar duygudan çok ruhsal durumlardır). Buna koşut olarak, psikanalize daha geç gelmiş olan bir başka Viyanalı psikiyatr, Paul Schilder (1886-1940) kendilik bilinci bozukluklarına (1913), nörolojik beden şeması kavramına eğilir (1923) ve 1930'da, ABD'ye ani göçünden sonra, ünlü "Beden İmgesi" makalesini 1933'te yayımlar (bkz. Schilder P., 1950). İki yazarın araştırmaları birbirini hem görmezden gelir hem de tamamlar: Schilder bilinçdışı temsilleri açıklığa kavuşturur; Federn ise önbilinçli duyguları.

bu arayüzden kaynaklanan ayrılık gereklidir. Bölgelerin sayısına ve rejimlerin doğasına göre arayüzün biçimi değişir. Bazı değişiklikler "katastroflar" (René Thom tarafından yedi matematiksel tipi tanımlanan) olabilir. Arayüzün bu etkilerinden yola çıkarak biçimlerin kökeni, gelişmesi ve dönüşümlerine ilişkin genel bir bilim –bir morfojenez– (yine Thom'a göre) mümkündür. Federn, benin ve kendiliğin yapısıyla ilgili olarak bu epistemolojik modeli öncelemiştir ve bunu, az önce gördüğümüz gibi 1913'te bene iki yüzlü bir yüzey yapısı atfeden ve onu özgül işleyiş ilkeleriyle donanmış bir düzey mevkiine terfi ettiren Freud'un ardından gerçekleştirmiştir. Freud'un ikinci topografisi, Federn'e kendi keşiflerini gerçekleştirebileceği çerçeveyi, aynı zamanda hem destek olarak kullandığı hem de sınırlarını sorguladığı çerçeveyi sağlar. Freud'a sadakati şöyle özetlenir: Korur ama tamamlar.[17] Freud öncelikle çekirdekle, ruhsallığın çekirdeği olarak bilinçdışıyla, eğitimin, kültürün, nevrozun çekirdeği olarak Oidipus kompleksiyle ilgileniyordu. Aynı sıralarda beden imgesi kavramını işlemekte olan Paul Schilder'a koşut olarak, Federn dikkatini kabuğa, sınır görüngülere yöneltir. Freud birincil ve ikincil ruhsal süreçlerin dökümünü yapıyordu. Federn süreçlerin yanı sıra benin durumlarını inceler (bu durumlara ilişkin bilgi ve yorum yokluğunda, narsisistik kişilerin psikanaliz tedavisi tamamlanamaz ya da etkisiz kalır). Ama bu incelemeyi, Freud'un (1914) "Narsizme Giriş" makalesinde tanımladığı şemayı izleyerek yürütür.

Federn'e göre, benin sınırları "sürekli olarak değişim halindedir". Bireylere göre ve aynı bireyde, günün ya da gecenin anlarına, yaşamın evrelerine göre değişirler ve farklı içerikler barındırırlar. Bu ifadenin psikanaliz tedavisiyle bağlantı içinde anlaşılabileceği-

17. Federn, 1902'den başlayarak Freud'un çevresinde toplanan ilk grubun, 1908'de Viyana Psikanaliz Topluluğu'na dönüşen "Çarşamba Akşamı Psikoloji Topluluğu"nun üyesidir. Hitschmann ve Sadger ile birlikte, 1938'de, *Anschluss* sırasında Naziler tarafından lağvedilmesine dek bu toplulukta kalan ender kurucu üyelerden biridir. Freud kansere yakalandığında, Viyana Psikanaliz Topluluğu'nun başkan yardımcılığını Federn'e bırakır. Göç zamanı geldiğinde, Viyana Psikanaliz Topluluğu belgelerinin aslını Federn'e teslim eder. Federn Amerika'ya sürgüne giderken elyazmasını da beraberinde götürür ve ilerde basılması amacıyla saklar; bu amacı oğlu Ernst tarafından, H. Nunberg'in işbirliğiyle gerçekleştirilmiştir.

ni düşünüyorum: Seans sırasında psikanalist yalnızca serbest çağrışımların içeriğine ve tarzına değil, aynı zamanda hastanın benindeki dalgalanmalara da dikkat etmelidir; bunların meydana geldiği anları saptamalı ve hastanın beninde, kendi sınırlarının değişimlerine ilişkin yeterli (ve psikanalizin sonunda varlığını sürdürme kapasitesine sahip) bir bilinç geliştirmelidir. Yorumun yerindeliği ve etkililiği bundan kaynaklanır: Federn'e göre, söz benin iki sınırını birbiriyle ilişkiye sokarak etkili olur ve bu da libidinal ekonomide değişiklikler üretir: "Hareketli" yatırımlar "durağan" dürtü yatırımlarını ikame edebilir.

BEN DUYGULARI

Federn'e göre, belirsiz bir biçim altında ve yoksul bir içerikle de olsa, ben duygusu varoluşun başından itibaren mevcuttur. Benin sınırları duygusunun daha da belirsiz olduğunu; kişiliksizleşmede ve bazı mistik durumlarda yeniden yaşanan, sınırsız bene ilişkin bir birincil duygunun da var olduğunu eklemeliyim. Bu sınırların belirsizliği duygusunu, yaratıcı kendini kaptırma sırasındaki bireysel gerileme-çözülme (bir yapıtı işleme çalışmasının ilk evresi) ya da grup yanılsamasının kolektif gerileme-bütünleşme durumlarında da betimledim (D. Anzieu, 1980a). Öte yandan âşık çiftlere ilişkin psikanalitik araştırma, eşlerin birbirlerine, ruhsal sınırlarının belirsiz, yetersiz ya da eksik olduğu yerde bağlandıklarını göstermiştir.

Dolayısıyla, normal işleyiş durumunda öznenin bilincinde olmadığı ama bu işleyişteki aksaklıklar vesilesiyle açığa çıkan bir ben duygusu vardır. Ben duygusu, sürekli ve değişken bir birincil duygudur. Freud'un bir kendindelik haline getirdiği ben pekâlâ vardır: İnsan onunla ilgili öznel bir duyuma, yanılsama olmayan çünkü kendisi de öznel nitelikte bir gerçekliğe denk düşen bir duyuma sahiptir. Ben aynı anda hem öznedir ("ben" adılıyla belirtilir) hem de nesnedir ("kendilik" diye adlandırılır): "Ben bilincin hem taşıyıcısı hem de nesnesidir. Bizzat ben olarak bilinci taşıma kapasitesine ilişkin olarak benden söz ediyoruz" (Federn, 1952, Fr. çev., s. 101).

Bu ben duygusu üç kurucu öğe içerir, zaman içinde bir birlik duygusu (dolayısıyla bir süreklilik duygusu), mevcut anda uzayda bir birlik duygusu (daha açıkçası, bir yakınlık duygusu) ve nihayet

bir nedensellik duygusu. Federn bene Freud'un atfetmediği bir dinamizm ve esneklik atfeder. Ama o da Freud gibi benin topografik bir temsilini verir: Ben duygusu benin çekirdeğini oluşturur ve sabittir (ağır patoloji dışında). Benin sınırları duygusu onun çevresel organını oluşturur: Çekirdekte olup bitenden farklı olarak, bu ikinci duygu, normal durumda, sınırlarda sürekli bir dalgalanma duygusudur.

Bilinçdışı sistem için zaman yoktur (başlangıçsız ve sonsuz bir ben, ölümsüz bir ben duygusu bundan kaynaklanır). Buna karşılık, bilinçli sistem benin zaman içinde birliği duygusuna sahiptir; bu da özellikle, onun başımızdan geçen olayların kronolojik bir sıra izlediğini düşünmesini sağlar (bir önceki zamanın şimdiki zamana aktığı duygusu bundan kaynaklanır; bir öykü anlatısının izlediği geleneksel sıra bundan kaynaklanır). Önbilinçli işleyişte benin zaman içinde birliği duygusu çok değişkendir; en azından kısmen korunabilir; rüyadaki olayların kronolojik bir sıra izlediği duygusu, bir imge üzerindeki flaştan ibaret olan rüyalar dışında korunur (bu, rüyada kişi sayısının çokluğunun, öznenin kendiliğinin çeşitli kısımlarını yansıtmasını ve yaratıcılar tarafından rüyanın, yapıbozumu yoluyla ön bilgilerin ve bilinçli durumların keşfedilmesinin aracı olarak kullanılmasını açıklar). Benin zaman içinde birliği duygusunun uyanık yaşamdan silinmesi, kişiliksizleşme ve *déjâ-vu* görüngülerini doğurur.

İçeriği açısından ben duygusu, bir zihinsel duygu ve bir bedensel duygu içerir. İkisinin birlikte var olduğu normal yaşamda bu ikilik fark edilmez; bu yüzden, ikisinin birbirinden ayrıldığı uyanma ya da uykuya dalma gibi süreçlere dikkat edilmezse, ayırt edilmeleri mümkün olmaz (burada, uyanıklığın azalmasının belirlediği ruhsal durumlarda dikkati yeterince koruma güçlüğü söz konusudur). Burada da bir üçüncü duygu, ruhsal ben ve bedensel ben arasında dalgalanan sınırlar duygusu vardır. Uyanıklık durumunda, ruhsal ben bedensel benin içinde yer alıyor gibi hissedilir. Bedensel ben, bedensel süreçlerin dönemselliğine dayanarak zamana ilişkin nesnel bir değerlendirme yeteneği kazanır (örneğin zamanında uyanmamızı sağlayan, bilinçli ya da önbilinçli); buna karşılık, bilinçdışında zaman deneyiminin olmayışına ek olarak rüyalarda ruhsal benin yoğunluğu, rüya zamanında yaşanan anormal hız ve uzunluk deneyimini açıklar. Zihinsel ben duygusunun (ya da ruhsal

ben duygusu) akılcı ifadesi "düşünüyorum, öyleyse varım"dır. Öznenin kendine özgü kimlik duygusunun korunmasını sağlar. Çoğunlukla üstbenle birleşir ve tamamen zihinsel olarak kalır (çünkü hareketliliğe geçiş imkânı olmayan üstben, dikkat üzerinde etkili olabilir ama istenç üzerinde etkili olamaz). Örneğin, takıntılı itki ve düşünceler üstbenden gelir ve bir motor boşalmaya ulaşmak üzere oldukları duygusu (bilinçdışı yatırımın niceliğine göre değişen) bunlara eşlik eder ama boşalmaları hiçbir zaman gerçekten mümkün olmaz (takıntılı kişide çok keskin bir zihinsel ben duygusu olması bundan kaynaklanır). Zihinsel ben duygusu bir "iç ben" duygusudur. Bu duygu dalgalıdır: Zihinsel süreçlerin iç ruhsal bene atfedilmeleri, yani zihinsel olarak tanınmaları durabilir; histerik nevrozda bunlar bedensel görüngülere döndürülür; psikozda dış gerçekliğe yansıtılırlar.

Bedensel ben duygusu, "motor ve duyusal aygıtlara yapılan libidinal yatırımların birleştiği bir duygudur" (*a.g.y.*, s. 33). "Karma"dır: İçlerinden herhangi biriyle özdeşleşmeksizin çeşitli duyguları içerir; örneğin, kendi şahsımızı ilgilendiren duyusal ve motor anılar; bedensel örgütlenmeyle orantılı olarak kendi bedenimize ilişkin algı birliği.

BENİN SINIRLARINA İLİŞKİN DUYGULAR

İnsan ruhsal ben ile bedensel ben arasındaki bir sınıra ilişkin bilinçdışı bir duyguya sahiptir. Öte yandan, ben ile üstben arasındaki sınıra ilişkin bilinçdışı bir duygusu da vardır. Federn'le birlikte, bu sınır duygularının geçiş durumlarında nasıl bir rol oynadıklarını görelim.

Uykuya dalma, bir yandan, zihinsel ben duygusu ile bedensel ben duygusunu, öte yandan, beni ve üstbeni birbirinden ayırır:

> Aniden uykuya dalışa eşlik eden yatırımların geri çekilmesi durumunda, bedensel ben duygusu, zihinsel ben duygusundan ya da üstben duygusundan daha erken ortadan kalkar. Uykuya dalma sırasında bedensel ben tamamen yok olabilir ve uyanık kalan zihinsel ben tarafından yeniden yatırıma tabi tutulup uyandırılabilir. Bu biçimde, istemli olarak uykuyu geciktirmeyi başarıyoruz. Aniden uykuya dalan insanların çoğunda, üstbenin yatırımını benden önce yitiriyor olması muhtemeldir (*a.g.y.*, s. 34).

Normal bir *uyanma* süreci durumunda, 1) Bedensel ben ve zihinsel ben, zihinsel ben duygusu biraz daha erken olmak üzere, ama hiçbir yabancılık duygusu olmaksızın, eşzamanlı olarak uyanırlar: Kendimizi memnuniyetle yeni bir günün başlangıcında buluruz; ve 2) Üstben ancak benden sonra uyanır. Buna karşılık, bir rüyadan çıkarak uyandığımız zaman, ilk olarak zihinsel ben uyanır; bedensel ben ondan kopuk durumdadır; hatta kendi bedeninin yabancı bir varlık olduğu varsanısı söz konusu olabilir.

Bayılmayla, iki duygu arasındaki kopma doruk noktasına varır; bu kopukluk ruh ve bedenin ayrı ayrı var oldukları yanılsamasına temel oluşturur.

Tam ve canlı olarak anımsanan *normal rüyalar* iki çeşittir:

a) Çoğunluğu her türlü bedensel duygunun yokluğuna işaret eder; rüyanın beni zihinsel bene indirgenmiştir; libido bedenden geri çekilmiş, İde gerilemiş, yeniden bedensel bene doğru yönlendirilmemiştir; gerileme sırasında ben nesne temsilleriyle karşılaşır ve libidinal yatırım bu temsilleri gerçeklik yanılsaması yaratacak noktaya dek etkinleştirir; rüya canlı olduğu halde, rüyayı gören bedenine ilişkin hiçbir şey hissetmez;

b) Bazen de tersine, zihinsel ben duygusu yoktur, canlı duyumlar bedenseldir; bunlar "tipik" uçma, yüzme, çıplaklık rüyalarıdır; rüya gören rüyada kendisi tarafından temsil edilir ve yalnızca parça parça nesneler rüyasında rastlantısal olarak yer alır; canlı olan (renk, berraklık), dekorun, manzaranın kişilerin ayrıntıları, yani dış gerçekliktir.

Edgar'ın vaka kaydı[18]

Rüyada, aynı anda hem arzulanan nesnenin hem de bedenin temsili için libidinal yatırım yeterli değildir; eğer zihinsel ve bedensel her iki ben duygusuna da yatırım yapılsaydı, rüya gören uyanırdı.

Uyanık yaşamda kişiliksizleşmeden mustarip olmayan bir hastam bana, zihinsel ben ile bedensel ben arasındaki ayrımın dikkate değer bir örneğini aktardı. Çok canlı nesnelerin ve rahatlatıcı bir cinsel nitelik taşıyan bir ben duygusunun yer aldığı, olağanüstü derecede tam ve canlı bir cinsel

18. Fedem'in anonim hastasına bu ismi veren benim.

rüya görmüştü. Rüya odasında geçiyordu ama yatağında değil. Aniden uyanmıştı ve kendisini yatağında, tam bir kişiliksizleşme durumunda bulmuştu; bedeninin yanına uzandığı ve kendine ait olmadığı duygusunu taşıyordu. İlk önce zihinsel beni uyanmıştı. Bedensel ben zihinsel benle birlikte uyanmamıştı çünkü narsisistik amaçlar için kullanılabilen libido bedensel ben duygusunun uyanması için temel önem taşır ve az önceki rüyada tüm libido çok canlı bir nesne sunuşuna yatırılmıştı. Bu alışılmamış olay, ben yatırımının bir cinsel nesne yatırımıyla telafi ilişkisi içinde olduğunu açıkça gösterir." (*a.g.y.*, s. 38)

BEN SINIRLARININ DALGALANMASINA İLİŞKİN DUYGULAR

Şimdi, ben sınırları duygusuna yapılan libidinal yatırımın çeşitlemelerine ve bunların sonuçlarına, *yabancılık ya da kendinden geçme duygularına* değinelim.

Ben duygusu yatırımında ne zaman bir değişiklik olsa, benimizin "sınırları" duygusunu yaşarız. Bedensel ya da ruhsal bir izlenim her çarpışmada normal olarak ben duygusunun yatırım yaptığı bir ben sınırına çarpar. *Bu sınırda hiçbir ben duygusu yoksa, söz konusu izlenimin bize yabancı olduğu duygusuna kapılırız.* Bir izlenim ile ben duygusu sınırları arasında bir çarpışma olmadığı sürece, ben sınırlarının bilincine sahip olmayız. Ruhsal ve bedensel ben duygularının her ikisi de etkin ya da edilgin olabilir (*a.g.y.*, s. 70).

Ben duygusu özgün narsisistik ben yatırımıdır. Başlangıçta hiçbir nesnesi yoktur. Daha ilerde, libidinal nesne yatırımları benin dış dünyayla sınırına ulaştıklarında ya da ona yatırılıp sonra geri çekildiklerinde, ikincil narsisizm ortaya çıkar.

Beni oluşturan yatırım durumunun uzamı değişkenlik gösterir; verili bir andaki sınırı benin sınırıdır ve bilince olduğu gibi nüfuz eder. Bir ben sınırı şiddetli bir libidinal duyguyla yüklendiği ama içerik olarak anlaşılmadığı zaman, sonuç bir kendinden geçme duygusudur; öte yandan, yalnızca anlaşıldığı ama hissedilmediği zaman, ortaya bir yabancılık duygusu çıkar (*a.g.y.*, s. 102).

Benin dış sınır duygusu yatırımını yitirdiğinde, dış nesneler özne tarafından net olarak algılanmaya hatta onu ilgilendirmeye devam etmekle birlikte, yabancı, tanıdık olmayan ve hatta gerçekdışı

olarak hissedilirler (bu, gerçeklik duygusunun kaybına götürebilir). İyileşme sırasında, sınıra yapılan libidinal yatırımın artması, nesnelerin algısını daha sıcak, artan bir pırıltıya bürünmüş hale getirir. Hiçbir gerçeklik sınamasından yardım almaksızın, bir nesne, a) ben dışına atıldığı, b) ve verdiği izlenimler iyi yatırım yapılmış bir ben sınırını ihlal ettiği zaman, gerçek olarak hissedilir.

BEN DURUMLARININ BASTIRILMASI

Bastırma yalnızca fantezi temsilleriyle ilgili değildir. Ben durumlarına da uygulanır. Dolayısıyla, benin bilinçdışı kısmının, ben durumlarının katmanlaşmış tabakalarından oluştuğu düşünülür; örneğin, hipnoz ya da rüya (veya, bana göre yaratıcı gerileme) bu tabakaları, her biriyle bağlantılı deneyim, anı ve eğilim topluluğuyla birlikte uyandırabilir.

Ben yatırımında bir eksiklik olduğu zaman, çok gelişmiş ve örgütlü bir ben tüm sınırlarına uygun bir yatırımı koruyamaz ve bilinçdışı ve onun sahte gerçeklikleri tarafından işgal edilmeye yatkın hale gelir. Benin, daha az ben yatırımı harcanmasını gerektiren daha önceki bir durumuna geri dönüş bir savunma aracı olabilir. O zaman ben sınırları o durumun sınırlarına indirgenir. Şizofreninin temel özellikleri olan, sahte gerçekliklerin zihni işgal etmesi ve düşünme yetisinin kaybı bundan ileri gelir.

Federn'e göre bir psikotiği tedavi etmek, ona zihinsel enerjisini harcamaması, tersine, koruması için yardımcı olmaktır; psikotiğin bastırmalarını kaldırmak değil, tersine bastırmalar yaratmaktır. Vaka öyküsü almamaktır çünkü önceki psikotik dönemlerin anısı bir geri düşüşe yol açabilir. Ruhsal gerçeklik ile dış gerçeklik arasındaki zayıflamış ben sınırını yeniden güçlendirmektir. Sahte gerçeklikleri düzeltmek ve hastayı, gerçekliğin sınanmasını doğru bir biçimde kullanacak duruma getirmektir. Bedeninin, benin bir parçası, dış dünyanın bir parçası ve ben ile dış dünya arasındaki sınır olarak üçlü statüsünün farkına varmasını sağlamaktır.

7

Deri-Benin İşlevleri

İki genel ilkeyi temel alıyorum. Biri özgül olarak Freudcu bir ilke: Her ruhsal işlev, işleyişini zihinsel plana taşıdığı bedensel bir işlevden destek alarak gelişir. Jean Laplanche (1979), yaslanma kavramını yalnızca cinsel dürtülerin organik kendini koruma dürtülerinde buldukları destek için kullanmayı tavsiye ediyor. Ben daha geniş bir anlamdan yanayım çünkü ruhsal aygıtın gelişmesi, biyolojik temelinden kopuş kademelerinin birbirini izlemesiyle gerçekleşir; bu kopuşlar, ruhsal aygıtın bir yandan biyolojik yasalardan kaçmasına imkân tanır, öte yandan, bütün ruhsal işlevler için bedensel işlevlerde bir yaslanma noktası aramasını zorunlu kılar. Freud tarafından da tanınan ikinci ilke Jacksoncı bir ilkedir: Evrim sırasında sinir sisteminin gelişmesi, diğer organik sistemlerde karşılaşılmayan bir özellik gösterir; şöyle ki, en son gelişen ve yüzeye en yakın organ –korteks–, öteki nörolojik alt sistemleri bütünleştirerek sistemin yönetimini ele alma eğilimi gösterir. Ruhsal aygıtta aynı şey, dış dünyayla temas halindeki yüzeyi işgal etme ve bu aygıtın işleyişini denetleme eğilimi gösteren bilinçli ben için söz konusudur. Aynı şekilde, derinin (bedenin yüzeyi) ve beynin (sinir sisteminin yüzeyi) aynı embriyoner yapıdan, dışderiden türediği de bilinir.

Benim tarzımda bir psikanalist için deri büyük önem taşır: Deri, ruhsal aygıta, benin ve temel işlevlerinin kurucu temsillerini sunar. Bu saptamanın kendisi de genel evrim kuramı çerçevesinde yer alır. Memelilerden insana gelene dek gerçekleşen tek şey beynin büyümesi ve karmaşıklaşması değildir. Deri sertliğini ve kürkünü yitirir. Kıllar yalnızca, beyni koruma rolünü artırdıkları kafatasının üzerinde ve duyusallığını, hatta tenselliğini artırdıkları yüz ve göv-

dedeki bedensel deliklerin çevresinde varlıklarını sürdürürler. Imre Hermann'ın (1930) gösterdiği gibi, yavrunun annesine tutunma dürtüsünün doyurulması insan türü için daha zor hale gelir ve bu türün temsilcilerini, korunmanın yitirilmesinden, bir destek nesnenin yokluğundan duyulan erken ve uzun vadeli şiddetli kaygılara ve kökensel diye nitelenen bir çaresizliğe mahkûm eder. Buna karşılık, insanın çocukluğu oran olarak diğer türlerinkine göre ne denli uzunsa, insan yavrusunda bağlılık dürtüsü o denli büyük bir önem kazanır. Bu dürtünün amacı, annede ve sonra onun yerini alan aile topluluğunda, bir yandan dış gerçeklik ve dış gerçekliğin yönlendirilmesine ilişkin, öte yandan da bebeğin muhatabının özellikle de bebeğin duygularına karşılık olarak yaşadığı duygulara ilişkin göstergeler sunan sinyallerin –gülümseme, temasın yumuşaklığı, kucaklamanın fiziksel sıcaklığı, yayılan seslerin çeşitliliği, taşımanın sağlamlığı, sallama, besin vermeye hazır olunması, bakımlar, eşlik etme– saptanmasıdır. Burada, artık beslenme, soluk alma, uyku gibi yaşamsal kendini koruma gereksinimlerinin (cinsel ve saldırgan arzular bunlara yaslanarak oluşacaklardır) doyurulmasının değil, sözel öncesi ve dil ötesi iletişimin alanındayız (zamanı geldiğinde dilsel alışveriş bu iletişime yaslanacaktır).

İki alanın işleyişleri sık sık eşzamanlıdır: Örneğin, emzirme dokunsal ve görsel iletişimlere, ses ve koku iletişimlerine imkân sağlar. Ama yaşamsal gereksinimlerin sistematik olarak duyusal ve duygusal alışverişlerden yoksun biçimde maddi olarak doyurulması, "yuva hastalığı"na ya da otizme götürebilir. Aynı şekilde, bebek büyüdükçe, bebek ve çevresinin kendini koruma etkinliklerinden bağımsız olarak iletişim için iletişime ayırdıkları yer giderek artar. Gerçeklikte ve daha çok da fantezide kökensel iletişim, deri deriye, doğrudan, aracısız bir iletişimdir.

Freud "Ben ve İd"de (1923), destek alma ve dönüştürme yoluyla bedensel etkinliklerden türeyenin yalnızca savunma mekanizmaları ve kişilik çizgileri olmadığını, ruhsal düzeyler için de aynı şeyin geçerli olduğunu söyler: İdi oluşturan ruhsal dürtüler biyolojik içgüdülerden türer; üstben olarak adlandıracağı şeyin "akustik kökleri vardır"; ve ben öncelikle dokunsal deneyimden yola çıkarak oluşur. Buna, kendiliğin (ses ve koku zarına karşılık düşen kendilik, dokunsal deneyimden yola çıkarak etrafında bir benin farklılaş-

tığı kendilik, içsel olduğu kadar dışsal uyarmaların da dışına yansıtıldığı kendilik) varoluşu duygusuyla birlikte, daha arkaik, belki de kökensel bir topografinin önceden var olduğunu eklemeyi zorunlu görüyorum. İkincil topiografi (İd, ideal ben ekiyle birlikte ben, ben idealiyle çift oluşturan üstben), görsel zar –özellikle birincil dokunma yasağının etkisiyle–, dokunsal zarın yerine geçerek bene temel bir yaslanma noktası sunduğu zaman, şey temsilleri (temelde görsel), o sırada gelişmekte olan önbilinçte, sözcük temsilleriyle (sözün edinilmesinin sağladığı) birleştiği zaman ve bir yandan ben üstben farklılaşması, öte yandan dışsal uyarı ve dürtüsel uyarılma farklılaşması kazanıldığı zaman örgütlenir.

Deri-ben üzerine 1974 tarihli ilk makalemde, deri-bene üç işlev atfediyordum: Kendiliği içeren ve birleştiren bir zar işlevi, ruhsallığı koruyucu bir set işlevi, alışverişlerin filtreden geçirilmesi ve ilk izlerin kaydedilmesi işlevi, yani temsili mümkün kılan işlev. Bu üç işleve üç şekillendirme denk düşer: Kese, perde, elek. Pasche'ın (1971) *Le Bouclier de Persée* (Perseus'un Kalkanı) başlıklı çalışması, dördüncü bir işlevi, gerçekliğin aynası işlevini dikkate almama yol açtı.

Deri-Benin Sekiz İşlevi

Şimdi, her işlev için organik ve ruhsal olan arasındaki karşılıklılık biçimini, bu işlevin patolojisine bağlı kaygı tiplerini ve kliniğin bize sunduğu deri-ben bozukluğu şekillenmelerini açıklığa kavuşturmaya çalışarak, derinin işlevleri ile benin işlevleri arasında daha sistematik bir koşutluk kurma girişiminde bulunacağım. İzleyeceğim sıra hiçbir katı sınıflandırma ilkesine tabi değil. Bu işlevlerin dökümü konusunda tüketici olma iddiasında da değilim, bu döküm tamamlanmaya açıktır.

1. Deri nasıl iskelet ve kaslar için bir tutma işlevini yerine getiriyorsa, deri-ben de aynı biçimde ruhsallığı *tutma* işlevini yerine getirir. Burada biyolojik işlevi yerine getiren, Winnicott'un (1962, 12-3) *holding* olarak adlandırdığı şeydir, yani annenin bebeğin bedenini tutma biçimidir. Ruhsal işlev, annenin *holding*'inin içselleştirilmesiyle gelişir. Tıpkı annenin uyanıkken bebeğin bedenini bir birlik halinde ve sağlam biçimde tutması gibi, deri-ben, en azından

yine bebek uyanıkken, annenin, ruhsallığı işler halde tutan içselleştirilmiş bir bölümüdür – özellikle elleri. Bebeğin fiziksel olarak kendi kendini dik tutabilme kapasitesi, önce oturma, sonra ayakta durma konumuna, ardından da yürümeye geçişi koşullandırır. Annenin bedeninden aldığı dış destek, bebeğin, doğrulmayı sağlayan sağlam belkemiği olarak omurganın iç desteğini kazanmasını sağlar. Birinci tekil şahıs olarak benin öncü çekirdeklerinden biri, oluşma yolundaki zihinsel uzaya bir ilk eksen sağlayan içsel bir anne ya da daha genel olarak bir ebeveyn fallusu duyumundan-imgesinden oluşur; dikeyliğin ve ağırlığa karşı mücadelenin emrindeki bu eksen, kendine ait bir ruhsal yaşama sahip olma deneyimini hazırlar. Ben ancak sırtını bu eksene dayayarak, bölme ve yansıtmalı özdeşleşme gibi en arkaik savunma mekanizmalarını seferber edebilir. Ama, ancak kendi bedeni ile annenin (ve birincil çevresindeki kişilerin) derisi, kasları, avuç içleri arasında sıkı ve istikrarlı temas bölgeleri olduğundan ve ruhsallığının çevresinde anne ruhsallığının benzer bir kuşatması olduğundan emin olursa (Sami-Ali'nin [1974] "karşılıklı içerme" olarak adlandırdığı), bu desteğe tam bir güvenlik duygusuyla sırtını verebilir.

Annesinin erken yaşta öksüz bıraktığı Blaise Pascal, uzun süre Doğa'ya atfedilen bu iç boşluk dehşetini, ruhsallığın kendi ağırlık merkezini bulabilmesi için zorunlu olan bu destek-nesnenin eksikliğini, önce fizikte, sonra psikoloji ve din savunusunda çok güçlü bir biçimde kuramlaştırmıştır. Francis Bacon, tablolarında, derinin ve giysilerin yüzeysel bir birlik sağladığı ama bedeni ve düşünceyi tutan o bel kemiğinden yoksun çökmüş bedenler çizer: Katıdan çok sıvı maddelerle dolu deriler, ki bu da alkoliğin beden imgesine denk düşer.[1]

Burada söz konusu olan, besleyen memenin fantezi düzeyinde içe alınması değil, çocuğun sarıldığı ve onu tutan bir destek nesneyle birincil özdeşleşmedir; doyurulan, libidodan çok, tutunma ya da bağlılık dürtüsüdür. Çocuğun bedeninin annenin bedenine, yüz yüze gelmelerini sağlayacak şekilde yapışması, sarılma biçiminde-

1. Bkz. *Le Corps de l'œuvre*'de (D. Anzieu, 1981a) yeniden yayımlanan, "Pascal'ın Düşüncesindeki Boşluk Korkusu Üzerine" ve "Francis Bacon'ın Tablolarında Deri, Anne ve Ayna" başlıklı iki monografim.

ki sevgi gösterisinde ve emzirmede oral düzeyde doyum bulan cinsel dürtüyle bağlantılıdır. Birbirini seven erişkinler, cinsel dürtülerini genital düzeyde doyurmak için genellikle bu birleşme türünü yeniden keşfederler. Buna karşılık, destek nesneyle birincil özdeşleşme, birbirini tamamlayan iki değişkeyle kendini gösteren başka bir uzaysal düzenlemeyi varsayar: Bunları ilk kez açıklığa kavuşturan, Bion'un Kaliforniyalı öğrencisi Grotstein (1981) olmuştur: İlkinde çocuğun sırtı destek-nesne kişinin (*back-ground object*) karnına dayanır, ikincide çocuğun karnı aynı kişinin sırtına dayanır.

İlk değişkede, çocuk üzerine kıvrılan destek-nesneye sırtını dayamıştır. Sırt, kendi bedeninin ne dokunabildiği ne de görebildiği tek bölümü olduğundan, arkadan korunduğunu hissetmektedir. Ateşli çocuklarda sık sık görülen, kırışan, kabaran, yırtılan, tümsekler ve çukurlarla dolu bir yüzey karabasanı, tutan destek-nesneyle ortak bir deriye ilişkin yatıştırıcı temsile karşı saldırıların şekillerle ifade edilişidir. Bu çözülen yüzey, rüyayı gören tarafından yılanların kaynaşması olarak da yorumlanabilir ama bunu yalnızca fallik bir simge olarak dinlemek bir yorum hatası olacaktır. Sürünen çok sayıda yılanın varlığının anlamı, dikilen tek bir yılanınkiyle aynı değildir. Grotstein, küçük bir kızın, analizde annesi tarafından kendisine aktarılan bu tür bir rüyasından alıntı yapar.

> Kızı, her tarafta, hatta üstünde yürüdüğü döşemede bile yılanlar görerek gecenin ortasında uyanmıştı. Annesinin odasına koşmuş, üstüne tırmanmış, sırtını onun karnına dayamıştı. Biraz avuntu bulabildiği tek yer orasıydı. Hasta olan çocuk değil, anne olmakla birlikte, bu olayla ilgili çağrışımları, bir süre sonra çocuğuyla özdeşleştiğini ortaya koyacaktı. O, kendi ana babasının onu yoksun bıraktıklarını hissettiği "desteği" (*backing*), korumayı ve "arka"yı (*rearing*) sağlamak için üzerime uzanmayı arzu eden küçük kızdı.[2]

İkinci konum, yani çocuğun bedeninin ön tarafını kendisi için destek-nesne işlevini yerine getiren kişinin sırtına yapıştırarak uzanması, ona, bedeninin en değerli ve hassas bölümünün, yani karnının, tutan ötekinin bedeni olan koruyucu perdenin, kökensel uyarılma engelinin arkasında korunduğu duyumunu-duygusunu verir. Bu

2. Bu metni bana tanıttığı ve Fransızca çevirisini sağladığı için Annick Maufras du Chatellier'ye teşekkür ediyorum.

deneyim genellikle ana ya da babayla (hatta hem biri hem ötekiyle) başlar; çocuğun yatağını paylaştığı bir erkek ya da kız kardeşle oldukça uzun süre devam edebilir. (Samuel Beckett, Bion'la psikanalizine dek uykusuzluk kaygısını ağabeyine tamamen yaslanarak uykuya dalmak dışında yenemiyordu.) Şiddete yatkın ve uyumsuz bir çift oluşturan ana babası tarafından büyütülen bir kadın hastam, buluğ öncesine dek, iç güvenlik duygusunu yatağını paylaştığı ablasına bu biçimde yaslanıp uyuyarak bulmuştu. İçlerinden en çok korkan, ötekinin yatıştırıcı bedenini kabul ederek ve kendininkine yapıştırarak "sandalye oluyordu" (bu kendi ifadeleriydi). Analizinin tüm bir aşaması boyunca, aktarımıyla örtük olarak beni de sandalye olmaya davet etti: Benden, kendi serbest çağrışımlarıyla benimkileri değiş tokuş etmeyi, düşüncelerimin, duygularımın, kaygılarımın itirafını talep ediyordu; bedenini bana yaklaştırmayı öneriyor, gelip dizlerime oturmasını neden reddettiğimi anlamıyordu. Talebinin içine gizlediği histerik baştan çıkarmayı önce savunmacı bir cinselleştirme olarak yorumlamak durumunda kaldım; sonra, destek-nesneyi yitirme kaygısını işlemeyi başardık.

Grotstein başka bir anlamlı örnek türü aktarır: "Analizdeki hastalar bana sık sık bir arabayı arka koltuktan kullandıkları rüyalar aktarmışlardır. Bu rüyalarla ilgili çağrışımlar, neredeyse değişmez bir biçimde, yetersiz bir 'desteğin' (*backing*) ve dolayısıyla özerklik konusunda bir güçlüğün söz konusu olduğu düşüncesine götürmüştür." Grotstein Fransızcaya çevrilmesi mümkün olmayan bir sözcük oyunu da önermiştir: Destek-nesne "arkada" ya da "altta" durduğu için (*he under stands*), "anlayış" (*understanding*) paradigmasını üretir.*

2. Bedenin tüm yüzeyini örten ve tüm dış duyu organlarının içinde yer aldığı deriye, deri-benin *içerme* işlevi karşılık düşer. Bu işlev esas olarak annenin *handling*'i tarafından uygulanır. Bebekte kese olarak deri duyumunu-imgesini uyandıran şey, annenin sağladığı bebeğin gereksinimlerine uygun bedensel bakımlardır. Ruhsal temsil olarak deri-ben, annenin bedeni ile bebeğin bedeni arasındaki oyunların yanı sıra, annenin bebeğin duyumlarına ve heyecanla-

* İngilizce, *under*: altta, aşağıda; *stand*: durmak; *understand*: anlamak. –*ç.n.*

rına verdiği yanıtlardan ortaya çıkar; bunlar jeste ve sese dayalı yanıtlardır çünkü o sırada ses zarı dokunsal zarın etkisini iki katına çıkarır; birinin söyleneni yankılama ve devinimi yankılama edimlerinin diğerininkileri taklit ettiği dairesel nitelikte yanıtlardır; bebeğin, bu duyumları ve heyecanları, kendini yok olmuş hissetmeksizin giderek kendi adına yaşamasına izin veren yanıtlardır. R. Kaës (1979a) bu işlevin iki yönünü ayırt eder. Tam olarak "içeren" olarak ifade edilen istikrarlı ve hareketsiz yön, kendini bebeğin duyum-imge-duygularının edilgin birikme yeri olarak sunar; bu duyum-imge-duygular böylece yansızlaştırılmış ve korunmuş olur. "İçerici", etkin yöne, Bion'a göre annenin gündüz düşüne, yansıtmalı özdeşleşmeye, bebeğin temsil edilebilir hale getirilen duyum-imge-duygularını işleyen, dönüştüren ve ona geri veren alfa işlevinin uygulanmasına karşılık düşer.

Nasıl deri tüm bedeni sarıyorsa, deri-ben tüm ruhsal aygıtı sarmayı hedefler; bu iddia sonradan aşırı görünür ama başlangıçta gereklidir. Bu durumda deri-ben kabuk, id ise çekirdek olarak şekillendirilir ve terimlerin her biri diğerini gereksinir. Deri-ben, ancak içereceği, bedensel kaynaklarda lokalize edeceği, daha sonra da ayrıştıracağı dürtülere sahipse içerendir. Dürtü, ancak, eğer sınırlarla, içinde serpildiği zihinsel uzaya özgü giriş noktalarıyla karşılaşırsa ve eğer kaynağı özel bir uyarılabilirlikle donatılmış beden bölgelerine yansıtılabilirse, basınç ya da itici güç olarak hissedilir. Kabuk ve çekirdeğin bu karşılıklı tamamlayıcılığı, kendiliğin sürekliliği duygusunu temellendirir.

Deri-benin bu içerici işlevinin eksikliğine iki kaygı biçimi karşılık verir. Yaygın, sürekli, dağınık, sınırları belirlenemez, tanımlanamaz, yatıştırılamaz bir dürtüsel uyarılma kaygısı, kabuksuz bir çekirdekten oluşmuş bir ruhsal topografiyi ifade eder. Birey, fiziksel acıda ya da ruhsal kaygıda ikame bir kabuk arar: Acıya bürünür. İkinci durumda, kabuk vardır ama sürekliliği deliklerle kesintiye uğratılmıştır. Bu bir kevgir deri-bendir; düşünceler, anılar güçlükle korunur; kaçıverirler (bkz. yukarıda, Éléonore'un vaka kaydı, s. 107). Boşalan bir içe sahip olma kaygısı, özellikle de her türlü kendini ifade etme durumunda saldırganlığın zorunlu olduğuna ilişkin kaygı yüksektir. Bu ruhsal delikler derinin gözeneklerinde yaslanacak yer bulabilirler: Birazdan aktaracağımız Getsemani'nin vaka

kaydı (s. 230), seanslar sırasında terleyen ve böylece mide bulandırıcı bir saldırganlığı psikanalistinin üzerine salan bir hastayı sergiler; kevgir deri-bene ilişkin bilinçdışı temsil yorumlanmadığı sürece, hasta bu saldırganlığı ne zapt edebilmiş ne de işleyebilmiştir.

3. Üstderinin yüzeysel tabakası, duyarlı tabakasını (serbest sinir uçlarının ve dokunma cisimciklerinin bulunduğu) ve genel olarak organizmayı fiziksel saldırılara, radyasyonlara, aşırı uyarmalara karşı korur. 1895'teki "Bilimsel Bir Psikoloji Taslağı"nda, Freud bene buna koşut bir *uyarılma engeli* işlevi atfetmişti. "Sihirli Blok Üzerine Bir Not"ta (1925), benin (tıpkı üstderi gibi: Ama Freud yine de böyle bir açıklık getirmez) bir ikili yaprak yapısı arz ettiğini bildirir. 1895 tarihli "Taslak"ta, Freud annenin bebeğe ek uyarılma engeli olarak hizmet ettiğini ima eder; ve bu hizmeti –bunu ben ekliyorum–, bebeğin büyümekte olan beni aynı işlevi üstlenmek için yeterli dayanağı kendi derisinde bulana dek sürdürür. Genel bir ifadeyle, deri-ben doğum sırasında potansiyel bir yapıdır ve süt bebeği ile birincil çevre arasındaki ilişki sırasında gerçekleşir; bu yapının uzaklardaki kökeni, canlı organizmaların ortaya çıkışına dek geri götürülebilir.

Uyarılma engelinin fazlaları ve eksikleri çok çeşitli şekiller sunar. Frances Tustin (1972), sırasıyla birincil ve ikincil otizme ait iki beden imgesi betimlemiştir: ahtapot-ben (deri-benin işlevlerinden hiçbiri, ne destek, ne içeren, ne de uyarılma engeli işlevi kazanılmadığı zaman; ve ikili yaprak biçimlenmediği zaman) ile olmayan içericinin yerine geçen ve deri-benin sonraki işlevlerinin tetiklenmesini yasaklayan katı bir bağa taşıyan kabuklu-ben.

Paranoid ruhsal müdahale kaygısı kendini iki biçim altında gösterir: a) Düşüncelerimi çalıyorlar (zulmedilme); b) Aklıma düşünceler sokuyorlar (etkileme makinesi). Burada, uyarılma engeli ve içerici işlevleri açık seçik bir biçimde vardır ama yetersizdir. Çocuk büyütülmek üzere annesi tarafından kendi annesine (yani anneanneye) verildiği zaman ve onun tarafından, ne kendi kendini destekleyebilir hale gelme olanağına sahip olacak ne de böyle bir zorunluluk duyacak kadar nitel ve nicel olarak mükemmel bir biçimde bakıldığı zaman, ek uyarılma engeli rolünü yerine getiren nesnenin yitirilmesi kaygısı en üst düzeye çıkar. O zaman madde ba-

ğımlılığı, ben ve dış uyaranlar arasında bir sis ve duman bariyeri oluşturmak için bir çözüm olarak kendini gösterebilir.

Üstderi olmadığında, uyarılma engelinin alt deriden destek almasına çalışılabilir: Bu, ikinci kas derisidir (E. Bick), kişilik zırhıdır (W. Reich).

4. Organik hücrelerin zarı, hücrenin girişini reddettiği yabancı cisimleri, kabul ettiği ve kendisiyle birleşme izni verdiği benzer ya da tamamlayıcı maddelerden ayırt ederek hücrenin bireyliğini korur. İnsan derisi, pütürleriyle, rengiyle, dokusuyla, kokusuyla önemli bireysel farklılıklar gösterir. Bunlara narsisistik olarak, hatta toplumsal olarak artı yatırım yapılmış olabilir. Söz konusu farklılıklar, ötekindeki bağlılık ve aşk nesnelerini ayırt etmeye ve kendini, kendi kişisel derisine sahip bir birey olarak ifade etmeye izin verir. Kendi payına deri-ben, kendiliğe biricik bir varlık olma duygusunu taşıyan bir kendiliğin bireyleşmesi işlevini sağlar. Freud (1919) tarafından betimlenen "endişe verici yabancılık" kaygısı, kendiliğin sınırları duygusunun zayıflaması nedeniyle kendiliğin bireyliğini hedef alan bir tehditle bağlantılıdır.

Şizofrenide, tüm dış gerçeklik (iç gerçeklikten yeterince ayırt edilmeyen) özümsenmesi tehlikeli bir şey olarak görülür ve gerçeklik duygusunun kaybı, kendiliğin biricikliği duygusunun ne pahasına olursa olsun korunmasını sağlar.

5. Deri, dokunma duyusundan başka duyu organlarının da (üstderinin kendisinde yer alan duyu organları) yerleştiği ceplerin, oyukların taşıyıcısı olan bir yüzeydir. Deri-ben, çeşitli doğalara sahip duyumları kendi aralarında birbirine bağlayan ve dokunma zarının oluşturduğu o kökensel zemin üzerinde şekiller olarak ortaya koyan bir ruhsal yüzeydir: Bu, deri-benin *duyulararasılık* işlevidir ve temel göndermesi her zaman dokunma olan bir "sağduyu"nun (Ortaçağ felsefesinin *sensorium commune*'ü) oluşmasıyla sonuçlanır. Bu işlevin eksikliği, bedenin parçalara ayrılması kaygısıyla, daha tam bir ifadeyle, çeşitli duyu organlarının dağılması (Meltzer, 1975), yani bağımsız, anarşik bir işleyişi kaygısıyla yanıtlanır. İçeren dokunsal zardan, simgeleştirmeyi hazırlayan duyulararası uzaya geçişte dokunma yasağının belirleyici rolünü daha ilerde göste-

receğim. Nörofizyolojik gerçeklikte, çeşitli duyu organlarından gelen bilgilerin bütünleşmesi ansefalde gerçekleşir; öyleyse duyulararasılık, merkezi sinir sisteminin ya da daha bütünsel olarak, dışderinin bir işlevidir (deri ve merkezi sinir sistemi dışderinin eşzamanlı ürünleridir). Buna karşılık, ruhsal gerçeklikte bu rol yadsınır ve derinin, duyusal ara bağlantıların üzerinde geliştiği zemin olarak, kökensel yüzey olarak imgesel bir temsili vardır.

6. Bebeğin derisi annenin libidinal bir yatırımının nesnesini oluşturur. Genellikle hoş bir duygu veren deri deriye temaslar beslenme ve bakıma eşlik ederler; otoerotizmi hazırlar ve deri hazlarını cinsel hazların alışılagelmiş zemini olarak yerleştirirler. Cinsel hazlar, üstderinin yüzeysel tabakasının inceldiği ve mukozayla doğrudan temasın bir aşırı uyarılmaya yol açtığı sertleşebilen bazı bölgelerde ya da bazı deliklerde (çıkıntılarda ve ceplerde) lokalize olurlar. Deri-ben, *cinsel uyarılma desteğinin* yüzeyi işlevini yerine getirir; normal gelişme durumunda, bu yüzey üzerinde erojen bölgelerin lokalize edilmesi, cinsiyet farklılıklarının tanınması ve cinsiyetlerin karşılıklı tamamlayıcılığının arzu edilmesi mümkün olur. Bu işlevin yerine getirilmesi kendine yeterli hale de gelebilir: Deri-ben libidinal yatırımı tüm yüzeyinde toplayabilir ve toptan bir cinsel uyarılma zarı haline gelir. Bu konfigürasyon, kuşkusuz en arkaik çocuksu cinsel kuramın, cinselliğin deri deriye hazlardan ibaret olduğu ve gebeliğin basit bedensel kucaklama ve öpmenin sonucu olduğu kuramının temelini atar. Doyurucu bir boşalmanın yokluğu durumunda, bu erojen uyarılma zarı kaygı zarına dönüşebilir (bkz. ilerde, Zenobia'nın vaka kaydı, s. 267).

Eğer deriye yapılan yatırım libidinal olmaktan çok narsisistik bir yatırımsa, uyarılma zarının yerini, sahibini yaralanmaz, ölümsüz ve kahramansı kıldığı varsayılan parlak bir narsisistik zar alabilir.

Eğer cinsel uyarılma desteği sağlanmazsa, erişkin hale gelen birey, karşılıklı bir genital doyumla sonuçlanacak olan tam bir cinsel ilişkiye girmek için kendini yeterince emniyette hissetmez.

Eğer çıkıntılar ve delikler, erojen olmaktan çok algojen deneyimlerin yerini oluştururlarsa, delikli bir deri-ben şekillenmesi güçlenmiş, zulüm kaygısı yükselmiş, acıyı hazza çevirmeyi hedefleyen cinsel sapkınlıklara yatkınlık artmış olur.

7. Duyusal-motor kas gerilimini dış uyarılmalar yoluyla sürekli uyaran bir yüzey olarak derinin karşılığı, deri-benin, ruhsal işleyişin *libidinal olarak yeniden yüklenmesi*, iç enerji geriliminin korunması ve ruhsal alt sistemler arasında eşitsiz bir biçimde dağıtılması işlevidir (bkz. 1895 tarihli Freudcu "Taslak"taki "temas engelleri"). Bu işlevdeki aksaklıklar iki uzlaşmaz kaygı tipi üretir: Aşırı uyarılma yükünün etkisiyle ruhsal aygıtın patlaması kaygısı (örneğin epilepsi krizi, bkz. H. Beauchesne, 1980); Nirvana kaygısı, yani gerilimin sıfıra inmesi arzusunun gerçekleşmesini sağlayacak durum karşısında duyulan kaygı.

8. İçerdiği dokunsal duyu (dokunma, acı, sıcak-soğuk, *dermatoptique** duyarlılık) organlarıyla birlikte deri, dış dünya üzerine doğrudan bilgiler üretir (sonra "sağduyu" tarafından, sesli, görsel vb. bilgilerle doğrulanan). Deri-ben, dokunsal duyusal *izlerin kaydedilmesi işlevini,* Piera Castoriadis-Aulagnier'ye (1975) göre piktogram işlevini, F. Pasche'a (1971) göre, gerçekliğin bir imgesini ayna gibi geri göndererek Perseus'un kalkanı işlevini yerine getirir. Bebeğe "nesnenin tanıtılması" (Winnicott 1962) rolünü yerine getirdiği ölçüde, annelik eden çevre bu işlevi güçlendirir. Deri-benin bu işlevi, biyolojik ve toplumsal olmak üzere ikili bir destekle gelişir. Biyolojik: Gerçekliğin bir ilk resmi deriye işler. Toplumsal: Bir bireyin bir toplumsal gruba aidiyeti, kesiklerle, çiziklerle, boyalarla, dövmelerle, makyajlarla, saç biçimleriyle ve insanın kopyası olan giysilerle kendini gösterir. Deri-ben, tıpkı bir palimpsest gibi, derisel izlerden oluşan sözel öncesi bir "kökensel" yazının kazınmış, çok silinip yazılmış karalamalarını koruyan kökensel parşömendir.

Bu işlevle ilgili ilk kaygı biçimi, bedenin ve benin yüzeyinin üstbenden gelen lekeleyici ve silinmez kayıtlarla damgalanmış olmasıdır (Bettelheim'a [1954] göre, kızarıklıklar, egzama, simgesel yaralar, Kafka'nın *Ceza Sömürgesi*'nde [1914-19], ihlal ettiği yasa maddesini mahkûmun derisine gotik harflerle ölünceye dek kazıyan cehennem makinesi). Bunun tersi olan kaygı, ya çok silinip ya-

* Görme organı olmayan hayvanlarda dokuların ışığa verdikleri tepki. *–ç.n.*

zılmış olmaları nedeniyle kayıtların silikleşmesi tehlikesiyle ya da örneğin uykuda, izleri sabitleme kapasitesinin kaybıyla ilgilidir.

Deri-Bene Karşı Saldırılar

Az önce değindiğimiz işlevlerin tümü, bağlanma dürtüsünün, sonra da libidinal dürtünün hizmetindedir. Deri-benin, Thanatos'a hizmet eden ve derinin ve benin özyıkımını hedefleyen olumsuz bir işlevi olduğu düşünülemez mi? Organizmanın organ nakline dirençlerinin incelenmesinin tetiklediği bağışıklık bilimindeki ilerlemeler, bize canlı organizma konusunda yol gösteriyor. Organ vericisi ile alıcısı arasındaki uyuşmazlıklar, yeryüzünde birbirine özdeş iki insanın var olmadığını doğrulamakla birlikte (gerçek ikizlerin durumu dışında), öte yandan, "biyolojik kişiliğin" moleküler işaretleyicilerinin öneminin kavranmasını da sağlamışlardır; verici ile alıcıdaki bu işaretleyiciler ne denli benzerse, naklin başarılı olma şansı o denli yüksektir (Jean Hamburger); bu benzerlikler, farklı alyuvar gruplarının çoğulluğundan kaynaklanmaktadır ve öyle görünüyor ki bu gruplar, yalnızca yuvarların değil, bütün kişiliğin işaretleyici gruplarıdır (Jean Dausset).

Biyologlar, bilmeden, Freud'un bazı ardıllarının ruhsal aygıta ilişkin ikinci topografik anlayışı tamamlamak için geliştirdiklerine benzer kavramlara –kendilik, ben-olmayan– başvurma noktasına gelmişlerdir. Birçok hastalıkta, bağışıklığa ilişkin savunma sistemi, geçerli bir neden olmadan, kendi bedenine ait şu ya da bu organa, sanki nakledilmiş yabancı bir organ söz konusuymuş gibi saldırmak üzere harekete geçirilebilmektedir. Bunlar özbağışıklık görüngüleridir, sözcük kökeni açısından bu, canlı organizmanın bağışıklık tepkisini kendi kendine karşı yönelttiği anlamına gelir. Hücre ordusu yabancı dokuları –biyologlar *kendilik-olmayan* diyorlar– kovmak üzere kurulmuştur ama, sağlıklı durumdayken *kendiliğe* tamamen saygılı olduğu halde, bazen ona saldıracak kadar kör olabilmektedir: Çoğu zaman ağır olan özbağışıklık hastalıklarının kaynağı budur.

Bir analist olarak, bir yanda özbağışıklık tepkisi ile öte yanda dürtünün kendi üzerine dönmesi, olumsuz terapi tepkisi arasındaki analojiyi, ayrıca genel olarak bağlara, özel olarak da ruhsal içerik-

lere karşı saldırıları çarpıcı buluyorum. Aynı şekilde, tanıdık ve yabancı (Spitz) ya da ben ve ben olmayan (Winnicott'a göre *me and not me*) arasındaki ayrımın hücre düzeyinde bile biyolojik kökleri olduğunu saptıyorum ve bedenin zarı olarak derinin, hücre zarı (iyonların yabancı nitelikte olup olmadıkları konusundaki bilgiyi alan, sınıflandıran ve ileten) ile benin algı-bilinç sistemi olan ruhsal arayüz arasındaki ara gerçekliği oluşturduğu varsayımını yapıyorum.

Psikosomatikçiler, alerjik yapıya ilişkin olarak güvenlik ve tehlike işaretlerinin tersine dönüşünü betimlemişlerdir: Tanıdıklık koruyucu ve yatıştırıcı olarak algılanacağı yerde, ondan kötü bir şeymiş gibi kaçılmakta ve yabancılık endişe verici olmak yerine, çekici bulunmaktadır. Kendisine iyi gelebilecek şeylerden kaçınıp zarar verecek şeylerden büyülenen alerji mağdurunun ve aynı şekilde madde bağımlısının paradoksal tepkisinin kaynağı buradadır. Alerjik yapının sıklıkla kendini bir astım-egzama nöbetleşmesi biçiminde göstermesi, burada rol oynayan deri-ben konfigürasyonunu açıklığa kavuşturmamıza izin verir. Kökende, "kese deri-ben"in, hacim niteliğinde bir iç ruhsal alanın sınırlarını çizmek, yani ruhsal aygıtın iki boyutlu bir temsilinden üç boyutlu bir temsiline geçmek konusundaki yetersizliklerinin giderilmesi söz konusudur (bkz. Houzel, 1984a). İki rahatsızlık, bu alanın yüzeyine yaklaşmanın olanaklı iki biçimine karşılık gelir: İçerden, dışarıdan. Astım, bedensel benin oluşturucu zarını içerden hissetmeyi amaçlayan bir girişimdir: Hasta, bedeninin sınırlarını alttan hissedene ve kendiliğinin genişlemiş sınırlarından emin olana dek havayla şişer; bu şişmiş kese-kendilik duyumunu korumak için, çevreyle soluk alışverişi ritmini bloke etme ve boğulma riski pahasına apne durumunda kalır. Pandora'nın vaka kaydı bunu sergilemektedir (bkz. s. 161). Egzama, kendiliğin bu bedensel yüzeyini, acılı çatlaklarında, pütürlü temasında, utanç verici görüntüsünde, ve ayrıca ısı ve yaygın erojen uyarılma zarı olarak, dışarıdan hissetme girişimidir.

Psikozda, özellikle de şizofrenide, alerjiyle kendini gösteren paradoks uç noktaya varır. Ruhsal işleyiş, Paul Wiener'ın (1983) antifizyolojik tepki olarak adlandırdığı şeyin egemenliği altına girer. Organizmanın doğal işleyişine güven yok olur ya da zaten edinilmemiştir. Doğal olan yapay olarak yaşanır; yaşayan mekanik olana özümlenmiştir; yaşam için ve yaşam içinde iyi olan, ölümcül

bir tehlike olarak hissedilir. Bu türden paradoksal bir ruhsal işleyiş, dairesel bir tepkiyle bedensel işleyiş algısını değiştirir ve karşılık olarak kendi paradokslarını güçlendirmiş olur. Burada deri-benin altında yatan paradoksal konfigürasyon, temel ayrımların edinilmemesine yol açar: Uyanıklık-uyku, rüya-gerçeklik, canlı-cansız. Euridyke'nin vaka kaydı (D. Anzieu, 1982b), bu durumun, psikotik olmayan ama zihin bulanıklığı tehdidini yaşayan bir hastada gözlemlenen sınırlı bir örneğini sunar. Organizmanın doğal ve başarılı bir işleyişine güvenin yeniden sağlanması (söz konusu organizmanın gereksinimlerinin çevrede yeterince yankı bulması koşuluyla), bu tür hastalarla ilgili olarak psikanalistin temel görevlerinden biridir; hastanın, paradoksal aktarım tuzağına yakalanan psikanalisti felçleştirmeyi (bkz. D. Anzieu) ve onu da kendi başarısızlığına sürüklemeyi amaçlayan bilinçdışı girişimleri nedeniyle, çetin ve yinelenen bir görevdir bu.

Ruhsal içerene karşı, belki de organik özbağışıklık görüngülerine yaslanan bilinçdışı saldırıların, kendiliğin ide özgü özyıkım dürtüsünün temsilleriyle bütünleşen bölümlerinden kaynaklandığını düşünüyorum; söz konusu bölümler kendiliğin çevresine sürülmüş, bulundukları yerde sürekliliğini kemirdikleri, bütünlüğünü bozdukları, amaçlarını tersine çevirerek işlevlerini değiştirdikleri deri-benden oluşan yüzeysel tabakada kistleşmiş durumdadırlar. Benin büründüğü imgesel deri, zehirli, boğucu, yakıcı, parçalayıcı bir tunik haline gelir. Dolayısıyla burada deri-benin *zehirli* bir etkinliğinden söz edilebilir.

Öteki İşlevler

Benin, derinin biyolojik işlevleriyle türdeş sekiz ruhsal işlevini içeren bu liste, olguları sınamaya tabi tutmak için, tamamlanmamış ve geliştirilebilir bir çizelge sunar.

Derinin henüz değinmediğim işlevlerine,[3] benin daha başka işlevleri arasında karşılıklar bulunması önerilebilir:

– Depolama işlevi (örneğin yağları): Bellek işleviyle karşılaştı-

3. Dikkatimi bu işlevlere çektiği için meslektaşım, psikofizyolog François Vincent'a teşekkür ederim.

rılabilir: Ama bu işlev ruhsal aygıtın önbilinçli bölgesiyle ilgilidir ve Freud'un ısrarla belirttiği gibi, bu bölgenin algı-bilinç sistemiyle nitelenen "yüzey"ine ait değildir;

– Üretim işlevi (örneğin kıllar, tırnaklar): Ben bölgesi (burada da yine önbilinçli, hatta bilinçdışı) tarafından savunma mekanizmalarının üretimiyle karşılaştırılabilir;

– Yayma işlevi (örneğin ter, ferormonlar): Bir önceki işlevle, aslında benin en arkaik savunma mekanizmalarından birini oluşturan yansıtmayla karşılaştırılabilir; ama bunu, kevgir deri-ben olarak tanımladığım özel bir topografik konfigürasyona eklemlemek uygun düşer (bkz. Éléonore'un vaka kaydı, s. 107 ve Getsemani'nin vaka kaydı, s. 230).

Aynı şekilde, deri-benin bazı işlevlerini değilse de bazı eğilimlerini, derinin yapısal (artık işlevsel değil) ayırt edici nitelikleriyle ilişkilendirmek mümkün olabilir. Örneğin, derinin, bedenin tüm organlarınınkinden daha geniş bir yüzeye ve daha büyük bir ağırlığa sahip olduğu olgusuna, benin, ruhsal aygıtın toplamını sarma ve işleyişinde en büyük ağırlığa sahip olma iddiasının karşılık düştüğü düşünülebilir. Aynı biçimde, deri-benin dış ve iç yapraklarının yanı sıra ruhsal zarların (duyusal, kaslara ilişkin, ritmik) iç içe geçme eğilimi, üstderi, altderi ve deri altı yağ tabakasını oluşturan tabakaların birbirine geçişiyle (s. 38'de betimlenen) ilişkisiz gibi görünmemektedir. Ayrıca benin karmaşıklığı ve işlevlerinin çokluğu da, derinin bir noktasından diğerine çok sayıda ve önemli yapı ve işlev farklarının varlığıyla karşılaştırılabilir (örneğin, farklı bez, duyusal cisimcik vb. türlerinin yoğunluğu).

Sapkın Bir Mazoşizm Vakası

BAY M.'NİN VAKA KAYDI

Deri-ben üzerine ilk makalemden (1974) önce, Michel de M'Uzan (1972 ve 1977) tarafından aktarılan ve oldukça istisnai bir vaka olan Bay M. vakası, bir psikanalitik tedavi endikasyonuna karşılık düşmez ve bu meslektaşımla yalnızca iki görüşmemizin konusunu oluşturmuştur. Deri-benin sekiz işlevine ilişkin perspektifim, ağır mazoşizm vakalarında deri-benin işlevlerinin neredeyse tümünün

bozulduğunu (böylece yaptığım döküm dolaylı olarak geçerlilik kazanmıştır) ve bu vakaların, söz konusu işlevleri eski haline döndürebilmek için yaşadıkları sapkın pratiklere başvurmalarının zorunluluğunu ortaya koyarak, Bay M. vakasını sonradan yeniden yorumlamamı sağlamaktadır.

Radyo teknisyeni olması bir tesadüf olmayan Bay M. için destek işlevi, bütün deriye metal ve cam parçaları, özellikle de testislere ve penise iğneler batırılması yoluyla (dolayısıyla burada söz konusu olan ikinci bir deridir ama kas derisi değil, madeni deri), erkeklik organının ucuna ve taşak torbalarının başlangıcına karşılıklı olarak takılan iki çelik halka yoluyla, bir sadist kendisiyle arkadan cinsel ilişkide bulunurken Bay M.'nin kasap çengellerine asılmasını sağlamak üzere sırt derisine geçirilmiş kayışlar yoluyla (yukarıda, s. 70'te, Marsyas'la ilgili Yunan miti bağlamında anılan asılmış tanrıya ilişkin mit temasının güncelleştirilmesi) yapay olarak sağlanır.

Deri-benin içeren işlevindeki yetersizlikler, yalnızca tüm bedenin yüzeyine yayılmış sayısız yanık ve kesik iziyle değil, aynı zamanda bazı çıkıntıların törpülenmesiyle (koparılmış sağ meme, sağ ayağın metal testeresiyle kesilmiş küçük parmağı), bazı oyukların doldurulmasıyla (eritilmiş kurşunla doldurulmuş göbek deliği), bazı deliklerin yapay olarak genişletilmesiyle de (makat, penis başındaki yarık) somutlaştırılır. İşkence alet ve tekniklerinin büyük çeşitliliği, dahiyaneliği ve zalimliği sayesinde yinelenen biçimde bir acı zarı oluşturularak, söz konusu içerme işlevi onarılır: Sapkın mazoşistin yeniden bir deri-beni sahiplenebilmesi için, koparılan deri fantezisi sürekli olarak yeniden canlandırılmalıdır.

Uyarılma engeli işlevi, tehlikenin organizma için ölümcül hale geldiği geridöndürülemez sınır noktasına dek yıpratılmıştır. Bay M. her zaman bu sınırdan zarar görmeksizin geri dönmüştür (ne ağır bir hastalık yaşamış ne de delirmiştir) ama mazoşist sapkınlıkları karşılıklı olarak birlikte keşfettikleri genç karısı maruz kaldığı sert muameleler sonucunda tükenerek ölmüştür. Bay M. bir ölümden dönme oyunu oynayarak eşiği çok yükseltmektedir.

Kendiliğin bireyleşmesi işlevi, ancak fiziksel (işkenceler) ve manevi (aşağılamalar) acıda gerçekleşme imkânı bulmaktadır; deriye sistematik olarak organik olmayan maddelerin sokulması, iğ-

renç maddelerin yutulması (eşin sidiği, dışkısı) bu işlevin kırılganlığını gösterir; kendi bedeni ile yabancı bedenler arasındaki ayrım kesintisiz olarak sorgulanmaktadır.

En az zarar görmüş olan işlevin duyulararasılık olduğuna kuşku yoktur (Bay M.'nin mükemmel mesleki ve toplumsal uyumunu bu açıklar).

Aynı şekilde, deri-benin cinsel uyarılma ve libidonun yeniden yüklenmesi işlevleri de korunmuş ve etkin hale getirilmiştir, ama az önce değinilen uç acılar pahasına. Bay M. sapkın pratik seanslarından çıkarken tükenmiş, çöküntü içinde, hatta sadece yorgun bile değildir: Bu seanslar onu diriltmektedir. Cinsel doyuma ne duhul ederek ne de kendisine duhul edildiğinde ulaşmaktà, başlangıçta mastürbasyonla, ardından da yalnızca, kendi de eziyetlere tabi tutulan bütün derisinin uyarılmasının eşlik ettiği sapkın sahne görüntüleriyle (örneğin bir sadistin acımasızlığına maruz kalan karısının görüntüsü) ulaşabilmektedir. "Bedenimin tüm yüzeyi acı aracılığıyla uyarılabilir durumdaydı." "Boşalma acının en güçlü olduğu anda gerçekleşiyordu... Boşaldıktan sonra aptalca acı çekiyordum" (*a.g.y.*, 1977, 133-4).

İşaretlerin kaydedilmesi işlevi aşırı etkinleşmiştir. Yüz dışında bedenin tümü çok sayıda dövmeyle kaplıdır: Örneğin, kaba etlerde: "güzel yarakların buluşma yeri"; uyluklarda ve karında: "yaşasın mazoşizm", "ben canlı bir kenefim", "beni bir dişiymişim gibi kullanın, tadına varacaksınız" vb. (*a.g.y.*, s. 127). Tüm bu kayıtlar, deri yüzeyinin bütününün erojen hale gelmesi ve partnerin, kendisinin yararlanmadığı deliklerden (ağız, makat) yararlanmaya davet edilmesiyle birlikte, kadın anatomisiyle özel bir özdeşleşmeye tanıklık eder.

Nihayet, deri-benin zehirli olarak adlandırdığım (yani özyıkımcı) etkinliği bir doruğa ulaşır. Deri, yıkıcı süreçlerin kaynağı ve nesnesi haline gelir. Ama yaşam dürtüleri ile ölüm dürtüleri arasındaki bölünme, bölünmenin kesin olduğu psikozdan farklı olarak geçicidir. Ölümle oynanan oyun intihar niteliği almaya başladığı anda, partner sert muameleleri keser, libido, "yabanıl" güç olarak bir geri dönüş gerçekleştirir ve Bay M.'nin doyuma ulaşması mümkün olur.

En azından, bu tür eşleri seçmek için yeterli psikolojik önsezisiye her zaman sahip olmuştur: "Sadist her zaman son anda söner" di-

ye ifade eder (*a.g.y.*, s. 137). Michel de M'Uzan bunu tümgüçlülük arzusu olarak açıklar. Açıklığa kavuşturmak istiyorum: Sapkın mazoşist için, yıkımda bir tümgüçlülük arayışı, hazzı tetiklemek için zorunlu olan erotik bir tümgüçlülük fantezisine geçişin koşuludur: Hayır, deri tam olarak koparılıp alınmaz, deri-benin işlevleri geri-döndürülemez biçimde yok olmaz, tam yitirildikleri anda geri alınmaları, Lacan'ın ayna evresi için betimlediğinden çok daha şiddetli (çünkü aynı anda hem bedensel hem de ruhsal) ama narsisistik ekonomisi de bir o kadar açık olan bir "sevinç yükselişi" yaratır.

İyi tanıdığımız bu savunma mekanizmalarının (dürtünün bölünmesi, kendi üzerine dönme, bölünenin geri dönüşü, yaralı ruhsal ve organik işlevlere narsisistik artı yatırım), ancak sekiz temel işlevi geçici olarak kazanmış, kopartılmış deri fantezisini ve bu işlevlerin neredeyse tümünü yitirme dramını yinelemeli biçimde yeniden yaşayan (yeniden kavuşma coşkusunun keyfi o denli şiddetli biçimde çıkarılmış olur) özel bir deri-ben içinde, böylesine etkili biçimde işleyebildiklerini göstermiş olmayı umuyorum. Kendine ait bir deriye sahip olma fantezisi (ruhsal özerkliğe doğru gelişme için zorunludur), derinin kendine ait olabilmesi için ötekinden alınması gerektiğine ve hatta ötekine haz vermek ve sonunda kendi haz almak için ötekinin kendininkini almasına izin vermenin daha da iyi olduğuna ilişkin daha önceki fantezi tarafından derin biçimde suçlu kılınmış olarak kalır.

Islak Sargı

PAKETLEME*

Paketleme ağır psikotik hastalara uygulanan bir tedavi tekniğidir; XIX. yüzyıl Fransız psikiyatrisi tarafından uygulanan ıslak sargıdan türetilmiştir ve bir Afrika ritüeli olan tedavi amaçlı gömmeyle ya da Tibetli keşişlerin buz banyosuyla analojiler gösterir. Paketleme, hastanın örtülerle fiziksel olarak sarılmasına dayanan tedaviye, hastanın etrafının bir tedavi grubu tarafından sıkıca çevrilmesi-

* *Le pack*: Bedenin ıslak ya da kuru örtülerle sarılmasına dayanan bir tedavi tekniği. *–ç.n.*

ni ekleyen Amerikalı psikiyatr Woodbury tarafından 1960'larda Fransa'ya tanıtılmıştır. Bu ek, elinizdeki çalışmanın başından beri öne sürülen, deri-benin ikili yaslanması (biyolojik olarak bedenin yüzeyine yaslanma; ve topluмsal olarak, ilgili kişinin yaşamakta olduğu deneyime katılan ve dikkat gösteren bir çevrenin varlığına yaslanma) varsayımının önceden tasarlanmamış bir teyidini sağlar.

Kendi tercihine göre iç çamaşırlarıyla ya da çıplak olan hasta, tedaviyi uygulayanlar tarafından ıslak ve soğuk örtülere sarılır. Tedaviyi yürütenler önce kollar ve bacakların her birini ayrı ayrı, sonra da kollar bacaklar dahil ama baş hariç tüm bedeni sararlar. Bunun hemen ardından hasta, az çok hızlı bir biçimde ısınmasını sağlayan bir örtüye sarılır. Hissettiklerini söze döküp dökmemek konusunda serbest olarak kırk beş dakika uzanır (ne olursa olsun, kendileri de paketleme deneyiminden geçmiş olan tedavi uygulayıcılarının düşüncesine göre, o sırada yaşanan duyumlar-duygular o denli güçlü ve olağandışıdır ki sözcüklerle anlatılması güçtür). Tedaviyi yürütenler sarılmış kişiye elleriyle dokunur, bakışlarıyla soru sorar ve yanıt verirler; onun içinden neler geçtiğini kavramaya hevesli ve sabırsızdırlar. Paketleme uygulaması aralarında öyle güçlü bir grup ruhu yaratır ki, geri kalan personelde kıskançlık uyandırmaya başlar. Burada, bedensel zarın, grupların bilinçdışı ruhsal örgütleyicilerinden biri olduğunu öne süren öteki varsayımımın (D. Anzieu, 1981b) bir doğrulanmasını görüyorum. Tamamen soğukla kuşatıldığı izlenimine bağlı görece kısa bir kaygı evresinden sonra, sarılmış kişi bir tümgüçlülük, fiziksel ve ruhsal bir tamlık duygusu yaşar. Bu duyguyu, ruhsal benle bedensel benin ayrılması deneyimine denk düşen ve bazı psikanalistlerin varsayımlarında yer alan sınırsız kökensel ruhsal kendiliğe bir gerileme olarak anlıyorum; bir grubun katılımcılarının ya da mistiklerin, hatta yaratıcıların bazen yaşadıkları bir deneyim (bkz. D. Anzieu, 1908a). Bu erinç hep sürmez ama paketleme uygulamasının tekrarıyla daha kalıcı hale gelir (psikanaliz modeline göre tedavinin tamamlanması, haftada üç sargılama ritmiyle yıllar alabilir).

Paketleme hastaya ikili bir bedensel zar duyumu sağlar: İç ısının düzenlenmesini yöneten bir ısı zarı (önce soğuk, soğukla temasa tepki olarak çevresel damar genişlemesi sonucunda sıcak); bir dokunsal zar (bütün bedene yapışan ıslak ve sıkı örtüler). Bu du-

yum, ötekilerle tamamen süreklilik içinde ama onlardan ayrı olarak hastanın benini geçici olarak yeniden kurar; bu da deri-benin ayırt edici topografik özelliklerinden biridir. Paketleme pratisyenlerinden biri olan Claude Cachard (1981) bu konuyla ilgili olarak "yaşam zarları"ndan söz eder (ayrıca bkz. D. De Loisy, 1981).

Paketleme, aynı şekilde, psikotik çocuklarla ve çevreyle anlamlı bir iletişime ulaşmanın tek mümkün yolunun dokunsal düzeyde olduğu sağır-kör çocuklarla da kullanılabilir. Paketleme onlara, bir süre için patolojik zarlarının yerini alan ve sayesinde, motor ve sesli ajitasyona dayalı savunmalarının bir bölümünü terk ederek kendilerini tek ve dingin hissedebildikleri yapılandırıcı "yardım zarları" sunar. Ama sargılamaya önce direnç gösterilir: Tamamen hareketsiz hale getirilmek istenmeleri bu çocuklarda ölümcül bir paniğe ve az rastlanır bir şiddete yol açar.

ÜÇ SAPTAMA

Paketleme deneyimi beni üç saptama yapmaya götürüyor. Birincisi, öyle görünüyor ki süt bebeğinin bedeni bir içeren zar deneyimi yaşamak üzere programlanmıştır; elverişli duyusal malzemelere sahip değilse bile, elinde kalanlarla bu deneyimi ne olursa olsun yaşaması gereklidir. Bir uyumsuz gürültüler ve motor ajitasyon bariyerinin oluşturduğu patolojik zarlar bundan kaynaklanır; dürtünün denetimli biçimde boşalmasını değil ama organizmanın hayatta kalmaya uyarlanmasını sağlarlar. İkincisi, eğitimcilerin paradoksal dirençleri, eğitimciler ile çocuklarda bedensel benin yapılanma düzeyleri arasındaki farktan ve eğitimciler için bu farkı yok eden ve zihin karışıklığına yol açan bir gerileme tehlikesinden kaynaklanır. Üçüncüsü, "yardım zarları" tedavisinin (paketleme ama aynı şekilde masajlar, biyoenerji, tanışma grupları) yalnızca geçici bir etkisi vardır. Burada söz konusu olan, temel bir deri-ben duygusunu somut deneyimlerle dönemsel olarak yeniden teyit etme gereksinimi duyan normal insanlarda saptanabilen bir görüngünün abartılmış biçimidir. Bu aynı zamanda, ağır bir eksikliğin söz konusu olduğu vakalarda, ikame ve telafi edici konfigürasyonlar geliştirme zorunluluğuna işaret eder.

8

Temel Duyusal-Motor Ayrımlara İlişkin Bozukluklar

Bu bölümde yalnızca tek bir temel duyusal-motor ayrımı, solunumda dolu ve boş ayrımını inceleyeceğim. Diğer karşıtlıklar üçüncü kısımda incelenecek. Aynı zamanda okurun "Canlı ve Cansızın Birincil Karıştırılması Üzerine. Bir Üçlü Yanılgı Vakası" (Anzieu D., 1982b) başlıklı makaleme başvurmasını öneriyorum.

SOLUNUMDA DOLU VE BOŞUN KARIŞTIRILMASI ÜZERİNE

Prometheus insanların yararlanmasını sağlamak için ateşi gökyüzünden çalar. Olympos'un tanrıları, intikam almak amacıyla, tanrıçaların suretinde yarattıkları, tüm armağanlarla ve tüm hilelerle donattıkları, güzelliğiyle, çekiciliğiyle, baştan çıkarıcı sözleriyle ve el becerisiyle parlayan bir kadın olan Pandora'yı eş olarak Prometheus'un erkek kardeşi Epimetheus'a gönderirler. Epimetheus, tüm kötülüklerin kapatıldığı havayla dolu kutunun sırrını karısına açar ve kutuyu açmasını yasaklar. Meraklanan Pandora kapağı kaldırır, kötülükler havalanır ve o andan itibaren solukları yeryüzüne yayılır. Birazdan aktaracağım vakadaki kadın hastanın adını verirken esinlendiğim bu mit, bazı hastaların yaşadığı bir zorunluluğu, çevreleri için yıkıcı olduğunu hissettikleri bir kin soluğunu akciğerlerinde tutma zorunluluğunu öğretmez mi bize? Bu kin, kökeninde, çok küçükken birlikte ne yaşamsal soluk alışverişini ne de havanın desteklediği o söz dolaşımını gerçekleştirebildikleri, çöküntü içindeki ve dilsiz anneyi hedefler.

Öte yandan, doğumda solunum refleksinin tetiklenmesinin, bebeğin tüm bedeninin rahim kasılmalarıyla ve vajina tarafından sarılarak masaja tabi tutulmasının sonucu olduğu bilinir; bu refleksin sürdürülmesi, emzirme ve bakım vesilesiyle toptan bedensel uyarıların yinelenmesini gerektirir. Fiziksel çevreyle solunum alışverişi, insani çevreyle dokunsal alışverişe bağımlıdır. Bu bağımlılık, havayı söze destek olarak kullanan ses alışverişiyle dönüşür. Burada inceleme alanıma girmeyen farklı anlamlarda bir "solunuma ilişkin içe yansıtma" kavramı, 1931'de Otto Fenichel, daha sonra da Kleincı Clifford Scott tarafından geliştirildi. Solunumla ilgili kendini koruma işlevine, deri-benin oluşumunun başlangıcına eşlik eden bir kökensel iletişim işlevi yaslanır. Margaret Ribble'ın (1944), altı yüz yeni doğmuş bebeğe ilişkin gözleminden çıkardığı sonuçlardan birini aktaralım: "Doğumu izleyen ilk haftalarda, yeni doğmuş bir bebeğin solunumu çok hafif, istikrarsız ve yetersizdir. Emmeyle ve annenin fiziksel temasıyla otomatik olarak ve kesin bir biçimde uyarılır. Güçlü bir biçimde meme emmeyen bebekler derin soluk almayacaklardır ve yeterince kucağa alınmayanlar, özellikle de biberonla besleniyorlarsa, sık sık solunum bozuklukları ve midebağırsak sorunları yaşarlar. Sonunda hava yutarlar ve ortak bir adlandırmayla kolik olarak anılan rahatsızlıklar çekerler. Bedenden atma sorunları vardır ve kustukları olur."

Psikosomatikçilerin ve psikanalistlerin solunum bozuklukları üzerine çalışmalarının ayrıntılı ama ne yazık ki eski bir tanıtımı J.-A. Gendrot ve P.-C. Racamier'nin (1951) makalelerinde yer alır: "Soluma İşlevi ve Ağızsallık." Kuşkusuz psikanalitik ortodoksluğa dayalı gerekçelerle, bu iki yazar vurguyu solunumun sinirsel düzenlenmesi ile sindirimin sinirsel düzenlenmesi arasındaki bağa yerleştirirler; ağızsal ilişkiyi dokunsal alışverişler aleyhine ayrıcalıklı hale getirirler ve solunum bozukluklarının oluşmasında bedensel ben öncesinin (deri-ben olarak adlandırmayı tercih ettiğim) erken eksikliklerini hesaba katmayı ihmal ederler. Buna karşılık, solunumla ilgili içe çekme ve dışa verme bozukluklarını gereğince ayırt etmişlerdir. Soluk vermede yaşanan tıkanmanın içselleştirilmiş bir kötü nesneyle bağlantılı olduğunu belirtirler: "Astımlı, saldırgan biçimde içine çektiğini dışarı atamamaya mahkûmdur" (s. 470). Soluğunu tutma vakalarının hepsinde dolu kalma gereksini-

mine ve boşalma kaygısına işaret ederler.

Kliniğe ilişkin olmaktan çok kuramsal bir çalışma olan *Le Stade du respir*'de (Solunum Evresi) J.-L. Tristani (1978), solunuma ilişkin belirtileri klinik gözlemlerinde pekâlâ saptadığı halde (Dora'nın sinirsel öksürüğü; aynı anda hem soluk soluğa kalma hem de "emzirme" olarak anlaşılan ilkel sahne; 1895 tarihli "Taslak"ta insanlararası ilk bağ olarak çığlığa yapılan gönderme) kuramsal işlemlerinde solunumu görmezden geldiği için Freud'u eleştirir. Tristani birçok ilginç varsayım öne sürer:

– Soluma, beslenmeyle birlikte, sonradan cinsel dürtülerin yaslandığı kendini koruma dürtülerinin, dolayısıyla ben dürtülerinin bir parçasını oluşturur (ama Tristani'de burun mukozasının erojen bölge olarak betimlenmesi yoktur);

– besleyici ağızsallık için emmek neyse, soluma için de ağlamak aynı şeydir;

– ya ben ya öteki: Bazı ağır solunum bozukluklarının altında bu yaşamsal ikilem yatar (Tristani F. Roustang'ın psikotik bir kadın hastasının şu sözlerini aktarır: "Anne babamın soluyacağı havayı almamak için asgari düzeyde hava alıyorum. Onların soluk almalarına izin vermek için boğulmam gerekiyor");

– solunum ve sindirim sistemlerini karıştırmanın iki türü vardır. Soluk alma oral yutmaya, soluk verme ise anal bedenden atmaya karşılık düşer ama soluk alma ve verme, sırayla hem girişe hem çıkışa hizmet eden aynı delik aracılığıyla gerçekleşir (solunum işlevi daireseldir, gidiş-geliş tarzındadır, oysa giriş ve çıkışın karşıt iki uçta yer aldığı sindirim işlevi doğrusaldır). Birinci karıştırma türü kusmadır: Sindirim sistemi solunum sistemi tarzında işler: Ağız besini soluyormuş gibi önce yutar, sonra dışarı atar. İkinci karıştırma türü hava yutmadır: Solunum sistemi sindirim sistemi tarzında işler: Havayı yer, yutar, sindirir (mide ağrıları, kolikler bundan kaynaklanır). Aslında iki solunum deliği vardır, burun ve ağız: İkisinden biriyle solunum yapılabilir ya da girişte birini, çıkışta diğeri kullanılarak havaya bir devir yaptırılabilir (örneğin kıdemli sigara tiryakilerinin yaptığı gibi).

PANDORA'NIN VAKA KAYDI

Pandora bana yardım çağrısı gibi bir mektup gönderiyor. Umutsuz durumda: Eğer psikanaliz de onun için bir şeyler yapamıyorsa, çıkış yok, diye düşünüyor. Kendi hayatına yabancı yaşıyor. İntihar isteği nöbetlerinden çok korkuyor. Öldürüleceğini bildiği ama bunu engellemek için hiçbir şey yapamadığı, tecavüze uğradığı, havasızlıktan ya da suda boğulduğu rüyalar görüyor.

İlk ziyaretinde, karşımda yetişkin, güzel bir kadın var. Tıka basa dosyalarla dolu kitap raflarıyla çevrili, pek yüksek tavanlı olmayan büroma bakıyor. Odada kendini sıkışmış hissettiğini, hacmin eksik olduğunu söylüyor; oysa o mekânda bir başka anlamda hacim fazlası var: Böylece anında bana boş ve fazla dolu arasındaki ayırt edici temel karşıtlığa ilişkin bozukluğunu göstermiş oluyor. Benimle "yürümeyeceği" sonucuna varıyor. Görünür biçimde havasızlıktan mustarip ama bunu dile getirmiyor. Bir kurgudan oluşan oldukça uzun, dolaysız bir yorumla yanıt veriyorum: Bir zamanlar her şeyi beklediği biriyle onu düş kırıklığına uğratan ilk karşılaşmasını çalışma odamda yeniden yaşıyor; eğer kendini sıkışmış hissediyorsa, bunun nedeni ya küçükken kendisiyle ilgilenen kişinin ona yeterince serbest alan tanımamış ya da arzularını, düşüncelerini, kaygılarını es geçmiş olması; kendisi de bu yüzden uzun zamandır, içinde kendisini tanıyabileceği ve yeniden bulabileceği sınırların arayışı içinde. Sözlerim üzerine soluması gevşiyor. Yorumumu doğruluyor: Değindiğim tutumların her ikisi de doğru; ilki anneannesine, ikincisi ise annesine ait. Görüşmenin sonunda benimle ilişkisini sürdürmeye karar veriyor. Haftada bir saatlik bir seans ritminde yüz yüze psikanalitik psikoterapi öneriyorum ve kabul ediyor. Seanslar sırasında Pandora uzun süre dilsiz ve donuk kalıyor; bakışı başka yönde ama bakışlarımın aralıksız onda sabitlendiğini ve dikkatimi devamlı ona verdiğimi teyit etmek için ani denetlemeler yapıyor. Eğer usanırsam, –onda yürümeyen şeyin ne olduğu konusunda (hafta içinde kendini gösteren kaygı rüyaları, mesleki sürtüşmeler, aşk yenilgileri) ona varsayımlar aktarmayı keserek– susarsam, artık ona bakmaz ve onu düşünmezsem, aniden kalkıyor ve kapıyı çarparak gidiyor. Bundan annesinin ona karşı kayıtsız olduğunu, bakışlarını ya da sözlerini ona yöneltmediğini çıkarsıyorum. Annesinin onu kendi annesinin (Pandora'nın anneannesi) yardımıyla gerektiği gibi beslediğini ve baktığını ama geri kalan zamanlarda onunla iletişim kurmadığını, ona sırtını döndüğünü ve evin balkonunda sessizce boşluğa bakarak saatler geçirdiğini doğruluyor. Güçlü bir kendini yok etme (ilaçlarla, dayısının revolveriyle, kırık cam parçalarıyla cinsel organlarına saldırarak) isteğiyle büyülendiği anlarda Pandora'nın güncel kor-

kusu, bir zamanlar annesinin kendisiyle birlikte onu da boşluğa sürüklemesinden duyduğu dehşetin yeniden üretilmesi gibi görünüyor: Bion'un (1967) ifade ettiği gibi, "adsız dehşet"; André Green'in (1984, 6. Bölüm) açıkladığı gibi, "ölü anne"yle özdeşleşme ve onunla, yaşam dürtülerinin değil ama nirvana ilkesinin karşılıklı bir tamamlanışı içinde birleşme arayışı.

Pandora onu anlamam konusunda bana meydan okuyor ve beni bir ikileme hapsetmeye çalışıyor: Eğer bana yol gösterecek malzemeyi sunmasını bekleyerek susuyorsam, bu, onun apaçık içinde bulunduğu durumu kestirme yeteneğimin olmadığı anlamına geliyor; eğer konuşursam, beni hep esas noktanın biraz kenarından geçmekle eleştiriyor. Yine de birlikte soluk alabildiğimiz ve konuşabildiğimiz konusunda ikili bir güven kazandığı ölçüde, çalışma ittifakı kuruluyor.

Pandora bir seans sırasında konuşamadığı zaman, kendini açıklamak için bana yazıyor ya da telefon ediyor. Onun için havanın, kendiliğinin bölünmüş ve yansıtılmış kötü kısımlarını taşıdığını ileride anlayacağım: Dolayısıyla konuştuğundan daha kolay yazabiliyor. Mektuplarına, ya mektupla ya da bir sonraki seansta sözlü olarak her zaman yanıt veriyorum. Kendi açımdan, yavaş yavaş, kestirimlerle ve el yordamıyla, onu bir yorum banyosu içinde tutuyorum; bana öyle geliyor ki bu banyoyla kuşatılmak onun için yaşamsal, ve haklı olduğum ortaya çıkıyor. Bu durumu anında takdir ediyor ve bir anı, bir rüya, yeni yaşanmış bir düş kırıklığı vesilesiyle, bebekliğini damgalamış ve onu kendisine tümüyle mutlu bir imgesel dünya yaratmaya, gerçek dünyaya, kışkırtma ve alay tarzında müdahale etse bile, sanki bir camın ardından ve kinle bakmaya götürmüş olan birikmiş travmalar dizisini birer birer saymaya başlıyor. Giderek artan biçimde, seans sırasında solunum güçlüğü anları yaşıyor.

Fizyologlar *gülmeyi*, *hıçkırığı* ve *kusmayı* değişikliğe uğramış solunum hareketleri olarak düşünürler. Psikoterapideki hastalara ilişkin gözlemler, solunuma ilişkin özdeşleşmenin üç farklı tarzı olarak bu tepkilerin önemini doğrular. Pandora'nın tedavisi üçüncünün (kusma) benden saklandığından kuşku duysam da, beni ilk ikisiyle karşı karşıya bıraktı. Gülmeyle başlayalım. Pandora'nın astım türü bir soluk tıkanmasını ve bir söz tıkanıklığını yorumlarımın yardımıyla aşmayı başardığı seanslardan birinin sonunda, sık sık örneğin kendisini çok canlı hissettiğini, tüm bu tıkanmaların bedeninden, arkadaşlıklarından, sanatsal eğlencelerinden keyif almasını engellemediğini, benim telaşa kapıldığımı vb. söyleyip kahkahalarla gülüyor – solunum düzeninin yeniden bulunmasının sağladığı gevşeme sayesinde, genellikle benim de katıldığım kahkahalar. Burada söz konusu olan, hastanın, kendisine "doğal" bir psikofizyolojik işleyiş imgesi gönderen ötekiyle özdeşleşmesi; böylece doğal bir işleyişe sahip olma konusunda kendisinin de bir olanağa sahip olduğuna güven duyabiliyor. Şimdi hıçkırıklara gelelim.

Psikanaliz çalışmamı, iletişimden geri çekilme, kasları hareketsizleştirme, duyguları hapsetme yoluyla kurduğu savunmalara yönlendirdiğim bir seans sırasında, Pandora babasıyla yaşadığı ve daha önce kısaca ve kayıtsızlıkla aktarmış olduğu bir çatışma sahnesini anıyor. Yaşadığı heyecanları değil, yalnızca olguları aktardığını fark etmesini sağlıyorum. Birden neredeyse hıçkırarak ağlamaya başlıyor. Etkisinde kaldığı iki duyguyu yeniden buluyor: O sırada onu kuşatmış olan şiddetli aşağılanma duygusu ve yine o sırada kendini açıkça bilincine dayatan ebeveyn katline ilişkin dürtüsel hareket nedeniyle, katil olma duygusu. Bu duygusal anımsama olayına aktarımın şiddetlenmesi eşlik ediyor. Pandora beni, ona bu dayanılmaz heyecanları yeniden yaşatarak kötü muamelede bulunmakla ve onu temel bir aile yasağını ihlal etmeye itmekle suçluyor: Çocukların ağlaması yasak. Bu durumda psikanalizin salık verdiği serbest çağrışımlardan daha tehlikeli bir şey olamaz çünkü bu çağrışımlar cinayet dürtülerini havaya salma riski taşıyor; ve o zaman bu dürtüler, tıpkı Pandora'nın açtığı kutunun içeriği gibi, çevreye yayılıp kötü büyülerini gerçekleştirebilirler. Başka hastalar bu noktada hıçkırmaya dek giderler. Deneyimime göre, bu tepki, psikanalizin onlara ancak kötü gelebileceği ve havanın öldürme arzularının yayılması için uygun bir ortam olduğu şeklindeki ikili fantezinin harekete geçmesiyle bağlantılıdır.

Pandora'nın tedavisi yavaş yavaş ilerliyor. Bir psikoterapi süreci oluşuyor. Ama seansların zorluğu devam ediyor. İşte, aynı anda hem dramatik yoğunluğuyla hem de beni klasik psikanaliz çerçevesinden ayrılmayı göze almak durumunda bırakmasıyla istisnai bir "seans" örneği. Bir pazar sabahı, Pandora tatil yaptığı yerden telefonla beni arıyor. Sesi neredeyse işitilmez durumda. Yola çıkışından önce, kendisi ve kocası tarafından arzu edilen bir gebeliğin başlangıcında olduğunu bana bildirmişti (tedavisindeki ilerlemeler onun için evliliği ve anneliği olanaklı hale getirmişti). Gebeliğinden kaynaklanan yorgunluk nedeniyle açık hava ve güneş konusundaki zorunlu tavsiyeye uyarak on beş günlük iş arasından yararlanıyordu. Ama bir önceki günden beri, giderek kötüleşen bir astım krizi yaşıyordu. Solunum kaygısı, şu konuda karar verme kaygısıyla birlikte iki katına çıkıyordu: Bu durumlarda kullandığı ilaçları kullanması tavsiye edilmiyordu çünkü bebeğin sağlığı hatta yaşamı için bir risk oluşturuyorlardı; onları kullanmazsa, bu kez kendi hayatı tehdit altına giriyordu: tıkanıyordu. Hekim onu bu ikilemde bırakmış ama aynı zamanda hastaneye yatması için sıkıştırmış ve hatta gebeliğin sonlandırılmasını düşünmesini istemeye kadar gitmişti. Ne yapacağını bilmez halde kalmıştı. Cümlelerini tekrarlatmam gerekiyordu çünkü onu zar zor duyabiliyordum. Sonra ikilemin yapısını ("Ya anne ya çocuk", "ya o yaşayacak ve öteki ölecek ya da öteki yaşayacak ve o ölecek") annesiyle çocukluğundaki ilişkisine bağlayarak yorumladım: "Eğer yaşıyorsam, annemin ölümüne yol açıyorum." Pandora

düzeltiyor: "Bunun tam tersiydi. Yıllar boyunca, aralıksız olarak ölümden söz eden annemin yerine ortadan kaybolmayı diledim. Eğer ölmesi gereken biri varsa, onun ben olduğunu ve annemin yaşayabilmesi için ölmek zorunda olduğumu düşünüyordum." Bu durumda soluk alamamak, havayı annesine bırakmaktı. Telefonda bir seansa başlamıştık. Onun için ulaşılabilir olduğumu (öyle olmayan annesinin tersine) belirterek bunu ona söylüyorum. Onun kendi doğumunun ne denli güç olduğunu anımsayarak ve bunu çocuğunun gelecekteki doğumuyla karşılaştırarak, arzu edilen ve doğacak olan bu çocuk karşısında anne olarak, arzu etmediği bir çocuğu dünyaya getiren annesinin direnişini yineleyecek bir zorlanım varsayımını ona aktarıyorum. Pandora yanıtlıyor: "Doğruluk payı var. Geceleri, annemin yaptığı kadarını bile yapamayacağımı ve bir çocuğu dünyaya getirmeyi beceremeyeceğimi düşünüyorum." O zaman onu, doğumu hakkında bildiklerini bana ayrıntılı olarak anlatmaya davet ediyorum. Az da olsa uzun konuşabilecek durumda olmadığını bildiriyor. Onu cesaretlendirerek, gebelik konusunda annesine göre yetersiz olduğundan söz etmesinin hemen ardından, iletişim konusunda bana göre yetersiz olmasını bana karşı kullandığını fark etmesini sağlıyorum. Pandora daha işitilir bir sesle, "deneyeceğim" diyor.

Alışkanlıklarının tersine titiz bir anlatıya girişiyor ve o ana dek yalnızca üstü örtülü biçimde değindiği o olay hakkında bana yeni ayrıntılar sunuyor. Kordona dolanmış olarak doğmuş, onu kaybettiklerini sanmışlar, rengi kararıyormuş, nihayet solunumu başlatmayı başarana dek ani sarsmaları ve poposuna attıkları tokatları pek çok kez yinelemeleri gerekmiş. Aslında bu anlatı, her cümlesini yankıladığını ve erken döneminde yoksun kaldığı dokunsal uyarmaların sözel eşdeğerlerini oluşturan sarsmalar ve uyarmalarla benim de onu yeniden hayata döndürdüğüm bir diyalog (ama bu benzetmeyi ona iletmiyorum). Solunum aygıtının, uygun itkiyi almak koşuluyla işlemekten başka bir şey talep etmediğini ve hayatta kalmış olması gerçeğinin, o sırada ve her zaman, eskiden olduğu gibi şimdi de, soluk alma yeteneğine sahip olduğunun kanıtı olduğunu kaydetmesini sağlıyorum.

Konuşmamız ilerledikçe gevşiyorum (telefonunun beni çok endişelendirdiğini söylememe gerek var mı?) ve onun da gevşediğini hissediyorum. Bir yandan yorumların akışını yüksek sesle ortaya koymayı sürdürürken, kendi üzerime bir dönüş yapıyorum ve kız bebeğini dünyaya getiren ve ona soluyacak hava veren bir anne olduğum fantezisini kuruyorum.

Bir saatin sonunda Pandora'ya nefesinin nasıl olduğunu ("daha iyi soluk alıyorum"), bitirip bitiremeyeceğimizi ("evet") ve ne yapacağını ("az önce kararımı verdim. Tedbir olarak hastaneye yatacağım ama bebeğime zarar verebilecek ilaçları almayacağım") soruyorum.

Gebeliği sırasında, Pandora, ona gebeliğinin sonunu getiremeyeceğini düşündüren iki şiddetli kriz dönem daha yaşadı ama elimde yorumlarımı

aşağıdaki anlamlarda yeniden ele almak, geliştirmek ve tamamlamak için yeterince öğe vardı: Ona kadın ve anne olmayı yasaklayan anne lanetine boyun eğiyordu; kendisini annesiyle eşitleme ve onun üretkenliğini çalma isteğiyle, büyüğüne karşı gelme suçu işlemiş oluyordu; nasıl küçükken annesi onu reddetme itkisi taşıdıysa, o da çocuğunu reddetme itkisine savunmasız biçimde teslim olmaktan korkuyordu. Bu zulmedici dönemler, varlığını sezmeyi, anlatısını teşvik etmeyi ve içeriğini yorumlamayı hızla öğrendiğim rüyalar tarafından tetikleniyordu.

Doğum kolay oldu. Pandora emzirerek beslediği bebeğiyle, ona göre en kötü felaketlerin habercisi olan ama psikoterapi çalışmasının ısrarla sürdürülmesinin her defasında dağıtmayı başardığı ani fırtınalarla kesintiye uğrayan gerçek bir balayı yaşadı. Astım nöbetleri de yeniden gündeme geldi ama şiddetleri daha az ve etkileri daha hafifti. Onlara karşı artık elimin altında bir yorum çizelgesi vardı. Aktarım, paranoid kuşkudan ve şizoid geri çekilmeden, yarı narsisistik yarı Oidipal bir baştan çıkarmaya ve benim aracılığımla baba imgesini hedefleyen bir sevgi aktarımının dereceli ve kesintili biçimde kuruluşuna doğru evrildi.

Bu tedavi fragmanı bir ruhsal doğum noktasını sergilemektedir: Yeni doğana anne tarafından yapılan libidinal ve narsisistik yatırımın yetersizliği, ifadesini fiziksel temasların engellenmesinde bulduğu zaman, solunum sistemi doğumda ve ilk haftalar boyunca bebeğin derisinin uyarılması yoluyla yeterince uyarılmadığı için, bebeği solunum bozukluklarına yatkın hale getirir. Pandora'nın vaka kaydı tekniğe ilişkin bir noktayı da sergiler. Psikanalist, geleneksel el sıkışma dışında, hastalarına dokunmaktan ve onların kendisine fiziksel olarak dokunmalarından kaçınır.[1] Ama dokunmanın simgesel eşdeğerlerini oluşturan ve geçmişte gelişmeleri için yeterli uyarıları almamış olan bedensel benin ve ruhsal benin işlevlerini yerine getiren sözcükleri bulmak durumundadır. Birincil dokunsal iletişimin simgesel biçimde bu yeniden kuruluşu, hastanın, bir tümgüçlülük ve birbirinin yerini tutabilirlik yanılsaması anlamına gelecek biçimde herkesle değil ama, doğru biçimde seçilmiş ve uygun biçimde dikkati çekilmiş muhataplarla bir iletişim olanağına yeniden güven duymasını sağlar. Aslında, yineleme zorlanımı, kı-

1. Bazı sınır vakalarda, benin deriye yaslanmasını yeniden sağlamak için, geçiş adına asgari düzeyde bir dokunuş istisnai olarak kabul edilebilir, örneğin ayrılık anında hastanın başını bir an için psikanalistin omzuna koyması gibi (bkz. R. Kaspi tarafından aktarılan Bayan Oggi'nin tedavisi, 1979).

rılgan özneleri sık sık ilk çevrenin yaşattığı eksiklikleri, travmaları, paradoksları yeniden üreten ve böylece ilkel patojen durumları uzatan eşlere bağlanmaya iter. Bu süreci *olumsuz bağlanma* olarak adlandırmayı önermiştim. Psikanaliste düşen, narsisistik eksiklikleri gidermek ya da gerçek bir aşk nesnesi sunmak değil, bedensel gereksinimlerini ve ruhsal arzularını doyurma yeteneğine sahip baş rol oyuncularını analizin dışında aramayı, bulmayı ve korumayı becerebilmesi için hastada kendi ve ötekilere ilişkin yeterli bilinci geliştirmektir. Bowlby, ruhsal sağlığın bizi hasta etmeyen insanlarla birlikte yaşamayı seçmek olduğunu söylerdi...

9

Narsisistik Kişiliklerde ve Sınır Durumlarda Deri-Benin Yapısında Gözlenen Bozulmalar

Narsisistik Kişilikle Sınır Durum Arasındaki Yapısal Fark

Psikanalitik hastalıkbilim, klinik ve tekniğin altmışlı yıllardan bu yana karşılaştığı zorluklardan biri, "narsisistik kişilik bozuklukları" ile (öte yandan bunlar da az ya da çok "kişilik nevrozları"yla karışır) "sınır durumları" (bunlar da bazen "psikoz öncesi" örgütlenmelerle karışır) birbirinden ayırt etmenin yerinde olup olmadığıyla ilgilidir. Birleşik Devletler'de, sırasıyla bu ayrımın taraftarı ve karşıtı olan Kohut (1971) ve Kernberg (1975) arasında ateşli bir tartışma olmuştur.

Kısaca özetlersek, tartışma şöyle görünüyor.[1] Sınır durumlar, geçici psikotik epizotlara benzeyen, telafisi her zaman mümkün ama çoğunlukla zor olan ve hayatta ve/ya da psikanaliz seanslarında bir ek benle karşılaşmayı gerektiren gerilemelere açıktırlar. Bu ek ben, hastanın kendi kindar kısımlarından kaynaklanan ama kendiliğine yabancı olarak yaşadığı bilinçdışı saldırılar tarafından bozulan hat-

1. Fransa'da, tartışmanın ayrıntılı bir sunumu Bergeret'nin iki çalışmasında yer alır (1974, s. 52-9 ve s. 76; 1975, s. 283-5). Bergeret Kemberg'den çok Kohut'a yakındır. Bir sınır durumun –narsisistik de olsa– "nevroz" olarak kabul edilemeyeceğini ve narsisistik eksiklik düzeyinin narsisistik kişilikten sınır duruma, sonra da psikoz öncesi örgütlenmeye dek artarak ilerlediğini gösterir (bu sonuncusu aslında henüz savunmaları düşmemiş bir psikotik yapıyı örter). Bergeret'ye göre, gerçek birincil narsisizm hastalığı psikozdur; gerçek ikincil (ilişkisel) narsisizm hastalığı sınır durumdur; nevroz kuşkusuz narsisistik yetersizlikler içerir ama kendi başına bir "narsisizm hastalığı" değildir. Bu arada, bu sorunları açıklığa kavuşturmak konusunda bana sunduğu yardım için Jacques Palaci'ye teşekkür ediyorum.

ta anlık olarak yok olan normal ruhsal işlevlerin yerine getirilmesini sürdürür. Sınır durumlarda kendiliğin sürekliliği duygusu kolayca yitirilir.

Narsisistik kişilik bozuklukları daha gelişmiş bir duyguyu, kendiliğin bütünlüğü duygusunu etkiler. Bu, kendiliğin gelişmesindeki bir yetersizlikle ilgilidir. Kernberg'e göre, kendilik, erken nesne ilişkilerinin içselleştirilmesinden kaynaklanır. Kohut'a göre ise, nesne ilişkisininkinden görece farklı bir gelişme çizgisi izleyen ve özel bir yapıdan, yani kendilik ile nesnenin yetersiz bir biçimde ayırt edildiği, "kendilik nesneleri"yle ilişkilere ait yapıdan geçen narsisizmin içsel gidiş gelişlerinin sonucudur; bu ilişkilere narsisistik yatırım yapılır (oysa nesne ilişkilerine libidinal yatırım yapılır); iki özgül narsisistik aktarım türünün, ayna aktarımının ve idealleştirici aktarımın tanınması sayesinde analiz edilebilirler. Narsisistik bozukluklardan mustarip bu hastalar, arzunun doyurulmasında bir ertelemeye dayanma, manevi acıya katlanma, nesneyle özdeşleşme kapasiteleriyle (narsisistik yara anlarında yitirilen ama özellikle de ötekinden empati gördüklerinde geri kazanılabilen), görece özerk bir ruhsal işleyişi korurlar.

Buna karşılık Kernberg, kişilik patolojisinin ağırlığına göre sınır durumlar konusunda geniş bir çeşitlilik ayırt eder. Sınır durumun bu çeşitli dereceleri, ek olarak, kendi içlerinde de çok çeşitlilik gösteren ve normal narsisizmden narsisistik kişiliğe, narsisistik kişilik nevrozlarına ve patolojik narsisistik yapılara (patolojik bir kendiliğe, yani ideal kendilik, ideal nesne ve güncel kendilik imgelerinin bir kaynaşması olan büyüklenmeci kendiliğe yapılan libidinal yatırımla tanımlanan) dek giden ilgili narsisistik bozuklukları da içerir. Büyüklenmeci kendilik, yıkıcı bir kendiliğin içsel bir parçalanmasının ve libidinal ve saldırgan yatırıma tabi tutulmuş erken nesne ilişkileri içinde rol oynayan zulmedici bir nesnenin arkaik imgelerine karşı savunmacı bir işlevi yerine getirir.

Deri-ben kavramımın yer aldığı topografik perspektifin, sınır durumları narsisistik kişiliklerden ayırt etmek için ek bir sav getirebileceğini düşünüyorum. "Normal" deri-ben ruhsal aygıtın bütününü kuşatmaz ve dış ve iç olmak üzere bir ikili yüz gösterir; bu iki yüz arasında belirli bir oyuna serbest alan bırakan bir mesafe vardır. Narsisistik kişiliklerde bu sınırlama ve mesafe ortadan kalkma

eğilimi gösterir. Hasta kendi ruhsal zarıyla yetinme, ötekine bağımlı olduğuna işaret eden ve bu bağımlılığa yol açan bir ortak deriyi korumama gereksinimi içindedir. Ama iddiasını yerine getirecek araçlara tümüyle sahip değildir: Yapılaşmaya başlamış olan deri-beni hâlâ kırılgandır. Onu güçlendirmesi gereklidir. Bunun için iki işlem söz konusudur. Biri, deri benin iki yüzü arasındaki, dışsal uyarılar ile içsel uyarılmalar arasındaki, dışarıya sunduğu kendi imgesi ile ona geri gönderilen imge arasındaki mesafenin ortadan kaldırılmasına dayanır; zarı bir ilgi merkezi, hatta kendi ve ötekiler için ikili bir ilgi merkezi haline gelerek sağlamlaşır ve ruhsallığın bütününü kuşatma eğilimi gösterir. Bu yayılmış ve sağlamlaşmış haliyle ona kesinlikler sağlar ama esneklikten yoksundur ve en ufak bir narsisistik yara tarafından bile yırtılır. Öteki işlem, bu şekilde kemikleşmiş olan kişisel deri-beni, Zeus'un kalkanına benzer ya da, çoğunlukla anoreksik olan genç manken kadınların büründükleri, ruhsal içerenin dağılmasına ilişkin bilinçdışı bir tehdit karşısında ihtişamıyla onları geçici olarak narsisistleştiren göz kamaştırıcı sahte kumaşlara benzer simgesel bir anne derisiyle dışarıdan astarlamayı hedefler. Narsisistik fantezide, anne çocukla ortak bir deriyi korumaz, onu çocuğa verir ve o da muzaffer biçimde o deriye bürünür; bu cömert anne ihsanı (çocuğa korunma ve yaşam gücü sağlamak için anne kendi derisinden soyunur) teşvik edici bir potansiyele sahiptir: Çocuk kahramanca bir yazgıya çağrıldığını hayal eder (ki bu, çocuğu böyle bir şeyi fiilen gerçekleştirmeye götürebilir). Bu ikili zar (annesininkiyle birleşen kendi zarı) parlaktır, idealdir; narsisistik kişiliğe yaralanmazlık ve ölümsüzlük yanılsamasını sağlar. Ruhsal aygıtta –ileride açıklayacağım– "ikili iç yüzey" görüngüsüyle şekillendirilir. Mazoşist fantezide, zalim anne sadece derisini çocuğa verirmiş gibi görünür, bu zehirli bir armağandır ve ardındaki kötü niyet, çocuğun tekil deri-benini alarak kendi derisine yapıştırmaktır, çocukla ortak bir deri fantezisini yeniden kurmak için onun derisini acı verici bir biçimde koparıp almaktır; bunun sonucu olan bağımlılıkla, yitirilen bağımsızlık pahasına yeniden bulunan aşkla ve karşılığında razı olunan manevi ve fiziksel yaralarla birlikte.

Narsisistik kişiliklerde, deri-benin ikili iç yüzey halinde örgütlenmesi sayesinde, içeren-içerik ilişkisi korunur, ruhsal ben beden-

sel bende içerilmiş olarak kalır. Düşünce etkinliği, hatta yaratıcı ruhsal çalışma olanağı varlığını korur.

Buna karşılık, sınır durumlarda, zarar çevreyle sınırlı değildir; bozulmaya uğrayan, deri-benin bütünsel yapısıdır. Deri-benin iki yüzü yalnızca bir yüz oluşturur ama bu tek yüz, matematikçi Moebius tarafından betimlenen ve ilk kez Lacan'ın[2] benle karşılaştırdığı halka gibi çarpılmıştır: İçerden gelen ile dışarıdan gelen arasındaki ayrıma ilişkin bozukluklar bundan kaynaklanır. Normal olarak dış dünya ile iç gerçeklik arasındaki arayüzde yer alan algı-bilinç sisteminin bir kısmı bu yerleşimden sökülerek dış gözlemci konumuna atılır (sınır durum hastası, kendi yaşamının kayıtsız izleyicisi olarak, bedeninin ve zihninin işleyişine dışarıdan tanıklık eder). Ama algı-bilinç sisteminin arayüz olarak kalan kısmı, öznenin psikotik olmamasına yetecek düzeyde gerçekliğe uyum göstermesini sağlar. Fantezi üretimi ve bunun yakın çevrede dolaşıma sokulması azalır. Kişinin varoluşsal çekirdeğini oluşturan duygulara gelince, içerilmelerine ilişkin güçlük (deri-benin çarpılmış niteliği nedeniyle) merkezden çevreye göçmelerine yol açar; burada, algı-bilinç sisteminin bir kısmının dışarıya doğru kaymasıyla serbest kalan yerlerden bazılarını işgal ederler ve bilinçdışı hale gelerek, gizlenmiş kendiliğin (bilince ani bir dönüşünden hortlak görülmüşçesine korkulan) parçaları halinde kistleşir ve ufalanırlar. Bundan, aynı Moebius halkalı yapıya tabi olan ikinci bir paradoks doğar: Tıpkı dışın bir iç haline, bu için de bir dış haline gelmesi ve bunun böyle sürüp gitmesi gibi, kötü içerilen içerik, kötü içeren bir içeren haline gelir. Nihayet, kendiliğin, bu fazla şiddetli birincil duygular (yıkım, dehşet, kin) tarafından terk edilen merkezdeki yeri boş bir yer haline gelir ve ideal bir nesne ya da varlığın (bir dava, bir usta, imkânsız bir tutkulu aşk, bir ideoloji, vb.) imgesel varlığıyla doldurmayı başaramadıkları sürece, bu merkezi iç boşluk kaygısı söz konusu hastaların temel yakınma konusunu oluşturur.

2. Lacan'a göre, normal olarak ben onu yoldan çıkaran ve yabancılaştıran bu yapıya sahiptir. Benim deneyimime göre bu Moebius'un halkası biçimindeki konfigürasyon sınır durumlara özgüdür.

Edebi Bir Narsisistik Kişilik Örneği

Narsisistik kişiliği sergilemek için klinik bir vaka örneğini değil, Borges'in dostu ve çalışma arkadaşı olan Arjantinli yazar Bioy Casares'e[3] ait *Morel'in İcadı* adlı romanın oluşturduğu edebi bir alegoriyi ele alacağım. Issız bir adaya sığınan anlatıcı ada hakkında duyduklarını günlüğüne kaydeder: "Yüzeyden içeriye doğru öldüren, henüz gizemi çözülmemiş bir hastalığın yuvası. Tırnaklar, saçlar dökülüyor, önce deri ve kornea, sonra sekiz ila on beş günün sonunda da beden ölüyor. Ada önüne demir atmış bir geminin müretebatı, derisi yüzülmüş, saçları ve tırnakları dökülmüş bir halde bulundu – *Namura* adlı Japon kruvazörü onları bulduğu zaman hepsi ölmüştü" (s. 12). Bu bedensel zar hastalığı sonunda anlatıcıyı da yenik düşürür. Bunu günlüğünün sondan bir önceki sayfasına not eder: "Görüşümü yitiriyorum. Dokunma benim için olanaksız hale geldi; derim dökülüyor; duyumlar muğlak, acılı; onlardan kaçınmaya çalışıyorum. Aynalı paravanın karşısında, kılsız, kel ve tırnaksız, hafif pembeleşmiş olduğumu saptadım" (s. 120). Aşınma iki zamanda gerçekleşir: Önce üstderiyi, sonra da altderiyi etkiler.

Bu, ikili bir ruhsal derinin, bir dış deri ve bir iç derinin varlığına ilişkin düşüncemi doğruluyor. Düşüncemi aktarmayı sürdürürken ikisi arasındaki ilişkileri aydınlatacağım. Gittikçe derinleşen bu deri hastalığı, Bioy Casares'in romanının laytmotifini sağlar, Casares bu laytmotif etrafında bir dizi çeşitleme oluşturur. Birinci çeşitleme: Bir adli hatanın kurbanı olan anlatıcı, bundan böyle kendisi için sürekli bir hapishane işlevi görecek olan bu terk edilmiş küçük adaya sığınarak ömür boyu hapisten kaçmıştır. Kendisini bir zulmedilen, sürekli olarak diri diri derisi yüzülen biri olarak tanıtmaktadır. Konuksever olmayan bu yerde, içinde biriken düş kırıklıkları ve travmalar kırılgan deri-benine aralıksız tecavüz etmektedir. İkinci çeşitlemede, adanın kendisi de sakinini sarmayı, içermeyi, korumayı beceremeyen başarısız bir simgesel deri olarak betim-

3. Göndermeler, *Morel'in İcadı*'nın ilk olarak 1973'te Robert Laffont'dan çıkan Fransızca çevirisinin, 10/18 dizisinde yer alan yeniden basımına (UGE 1976) yapılmıştır.

lenmektedir. Gelgitler adayı sular altında bırakmakta, bataklıklar çamura gömmekte, sivrisinekler çileden çıkarmaktadır; havuzda yılanlar, karakurbağaları, su böcekleri kaynaşmakta; bitki örtüsü kendi cömertliğiyle kendisini yok etmektedir, müze olarak adlandırdığı (aslında bir otel olan) yerdeki yiyecekler kokmuştur. Giderek bedenin ve zihnin içindeki yaşamı tehdit eden bu derisel çürümenin üçüncü bir çeşitlemesi felsefi-tanrıbilimsel bir biçim alır. Anlık hayatta kalma mücadelesi tarafından yutulmadıkları sürece anlatıcının düşüncelerini işgal eden sorun, sonsuza dek hayatta kalmakla ilgili bir sorundur: Bedenin iç yaşamı olan bilinç, ölümden sonra, bu beden yüzeyinin en azından kısmen hayatta kalması söz konusu olmaksızın varlığını sürdürebilir mi? Çürümesi nasıl sınırlandırılabilir?

Bioy Casares'in romanı, bu dış deri-ben, sonra da iç deri-ben hastalığıyla endişe verici bir tanıdıklık deneyimi, anlatıcının bir algı hatası ve bir inanç sorunu arasında ilişki kurar. Anlatıcı başlangıçta ıssız adasında güvenlikte olduğuna inanır. Günlüğünün ilk sayfasından başlayarak, sürprizlerden korkulara doğru ilerlemeye başlar ve günlük tutmaya karar vermesinin nedeni de budur. Ada birden görünmeyen bir gramofondan yayılan nakaratlarla yankılanmaya başlamıştır. "Müze" uşaklarla ve yirmi yıl öncesinin modasına uygun giyinmiş tuhaf ve züppe yazlıkçılarla dolar. Kullanılamaz gibi görünen havuz onların eğlenceleriyle hareketlenir. Adanın yüksek kısmına gezintiler yaparlar. Anlatıcı kendini onlardan gizleyerek sohbetlerinden kırıntılar duyar ve onları not eder. Ona konukseverlik göstermeyen bu ada, kendisine tuhaf gelen bu yapılar, burada rahat ve güvenli davranan bu erkekler ve kadınlarla karşıtlık içindedir. İlk korkusu onlar tarafından fark edilmek, yakalanmak ve adalete teslim edilmektir. Ama görünüşte kimsenin böyle bir tasası yoktur. Sonra daha temel bir endişenin etkisi altına girecektir. Fark edilmesine neden olabilecek hatalarına karşın, gruptan ayrı duran ve âşık olduğu bohem tavırlı bir kadınla ilişki kurma girişimlerine karşın, gerçekten de canlı olan bu görüntüler ona karşı sadece kayıtsızlık göstermektedirler. "Bakışı beni delip geçiyordu, sanki görünmez olmuşum gibi" (s. 32). Onlar anlatıcı için ne denli tanıdık hale gelirlerse, o onlar için o denli yabancı olur. Varlıklarına inanmaktadır. Ama bu "hortlaklar" onun varlığına o noktaya dek

inanmamaktadırlar ki kendini cinayete ya da deliliğe sürüklenir hissetmekten korkmaya başlar.

Anlatıcı sonunda bu inanç sorununun kendi sorunu olduğunu anlar. "Şimdi öyle görünüyor ki gerçek durum önceki sayfalarda betimlendiği gibi değil; yaşadığım durum yaşadığıma inandığım durum değil" (s. 68). Nitekim, gemiye binmeden önce Morel'in ötekilere icadını anlattığı bir sahneye tanık olur. Onların haberi olmadan, imgelerini yakalamak, saklamak, yansıtmak için (sinema ve televizyonun yaptığı gibi yalnızca görsel ve işitsel imgelerini değil, aynı zamanda dokunmaya, ısıya, kokuya ve tada ilişkin imgelerini de) üç çeşit aygıtla donattığı bu adada onları filme çekmiş ve kaydetmiştir. Eğer, İngiliz ampirist felsefecilerin iddia ettiği gibi, bilinç duyumlarımızın toplamından başka bir şey değilse (Morel'in akıl yürütmesinde varsaydığını düşündüğüm koyut), bir bireyin duyusal bütünlüğünü yeniden üretecek olan bu imgeler bir ruh kazanacaklardır. Yalnızca yansıtmaya tanık olacak izleyici söz konusu bireyi gerçek olarak hissetmeyecek, ama bu şekilde filme çekilmiş oyuncular da yansıtmalar sırasında birbirlerini canlı ve bilinçli olarak hissedeceklerdir. Morel, nafile âşık olduğu kadın ve adada birlikte geçirdikleri hafta boyunca arkadaşlık ettikleri kişiler böylece sonsuza dek yaşayacaklardır. Her büyük deniz kabarması müzenin altında güvenlikte olan motorları yeniden şarj edecek ve orada kalışlarının filmini doğal boyutlarda yansıtmaya başlayacaktır. Dolayısıyla, anlatıcıyı bu kadar endişelendiren görüntüler, gerçek varlıkların imgelerinden, hayaletlerinden, yirmi yıl önce, kuşkusuz onun çocukluğunda yaşamış kişilerin hortlaklarından, kısacası idollerden[4] başka bir şey değildir. Morel'in icadı ikili biçimde alegoriktir. Edebi alegori: Romanın kendisi de, okur tarafından canlı varlıklar olarak hissedilmelerini sağlayan duyusal niteliklerle donattığı karakterler uyduran bir makine değil midir? Metapsikolojik alegori: Algı, kayıt ve yansıtma için üç tür aygıtıyla birlikte Morel'in makinesi, Freudcu ruhsal aygıtın metaforik bir değişkesidir: Algı-bilinç

4. Eski Yunanlılar, nesnelerin görülmesini, onlardan görünmez bir pelikülün koparak biçimlerini göze dek iletmesi ve böylece gözün izlenimi alması şeklinde açıklıyorlardı. İdol (*îdein*, yani görmek fiilinden gelir), nesnenin görülmesini sağlayan ve maddi olmayan bu kopyasıdır.

sistemi ikiye bölünmüştür, kayıt önbilince tekabül eder ve bilinçdışı... unutulmuştur. Kırılgan, kemirilebilen, delikli insan derisiyle karşıtlık içinde, Morel'in makinesi çürümez bir deri ütopyasını şekillendirir. Deri-beni o denli kırılgan olan anlatıcı, gerçek varlıkları sevmektense, peliküllerinin idealliğiyle büyülenerek idollerine tapmayı tercih etmektedir – bu da tam anlamıyla putperestliktir.*

Morel'in makinesi Morel ve arkadaşlarını, epizotlarını sonsuza dek yeniden yansıtacağı bir hafta boyunca filme çekmiştir. Ama bu kayıt, gerçek kişileri yansıtılmış imgelerine iletmek için onların canlı ve bilinçli niteliklerini almaktadır. "Bazı halkların imge olarak temsil edilmekten duydukları korkunun, bir kişinin imgesi oluştuğunda ruhunun imgeye geçtiği ve o kişinin öldüğü inancına dayandığını anımsadım: [...] İmgelerin bir ruha sahip olduğu varsayımı, vericilerin aygıtlara yakalandıklarında onu yitirdikleri düşüncesinin temel olarak alınmasını gerektirir gibi görünüyor" (s. 111-2). Anlatıcı, "tedbirsizlik" nedeniyle olduğunu söylemekle birlikte (s. 110), daha çok inancına bağlı bir mantıksal zorunluluk nedeniyle, kendi üzerinde bir sınamaya girişir. Sol elini kayıt aygıtının önüne yerleştirir ve gerçek eli az sonra kururken sağlam elinin imgesi zaman zaman yansıtılacağı müze arşivlerinde saklanır. Bundan Morel ve arkadaşlarının nasıl öldüklerini de anlar: Sonsuzluk için kaydedilmiş oldukları için. Morel'in sinizmi grupta bunu bilen ve isteyen tek kişi olmasını sağlamıştır: "Bu, düşüncesinin peşinden giderek kolektif bir ölüm örgütleyen ve kendi yetkisine dayanarak tüm arkadaşlarını ölümde dayanışma içine sokmaya karar veren bir insana oldukça yakışan bir canavarlıktır" (s. 112). Ölümsüzlük yanılsamasına –bu benim için şaşırtıcı değil– bir grup yanılsaması eşlik etmektedir: Morel'in icadı sayesinde, "İnsan münzevi ve hoş bir yer seçecek, en sevdiği kişileri etrafına toplayacak ve mahrem bir cennetin bağrında varlığını sürdürecek. Eğer sürdürülecek olan sahneler farklı anlarda çekilmişse, aynı bahçe, birbirini görmezden gelen toplulukların neredeyse aynı yerlerde birbirine çarpmadan eşzamanlı olarak işlevlerini yerine getirecekleri çok sayıda tek tek cennet barındıracak" (s. 97-8).

* Fransızcası *idolâtrie*. –ç.n.

Morel'in bir kopyası olan anlatıcı, icadının ve bu yanılsamanın mantığını en uç noktaya dek götürür. Ölümsüz ama artık onu algılamayan bir Faustine'e âşıktır. Bu durumda, büyük çabalar pahasına, makinenin işleyişine hâkim olmayı öğrenir. Faustine'in yer aldığı sahneleri yansıtır ve sanki ona eşlik ediyormuş ve onunla bir aşk diyaloğu sürdürüyormuş gibi kendisini araya katarak onları yeniden kaydeder. Bunu yapmakla ölmekten başka seçeneği kalmamıştır, derisi çoktan dökülmeye başlamıştır. Ama yansıtma makinesine, eskisinin yerine, bundan böyle sonsuza dek yansıtılacak olan bu yeni kaydı takar. Günlüğü ve yaşamı, birinin onu Faustine'in bilincine sokabilecek daha gelişmiş bir makine icat etmesi dileğiyle sona erer – algı ile fantezi, dış kökenli temsil ile iç kökenli temsil arasındaki her türlü farkı ortadan kaldırmayı başaracak bir makine.

İkili İç Yüzey Fantezisi

Ölümsüzlük yanılsaması, grup yanılsaması, aşk yanılsaması, roman karakterlerinin gerçekliğine ilişkin yanılsama: Tam da narsisistik sorunsalın içindeyiz. Ve narsisistik zara bu şekilde artı yatırım yapma zorunluluğu, dökülen bir deri fantezisinin savunmacı karşılığı gibi görünüyor: Sürekli dışsal/içsel saldırı tehlikesi karşısında, uyarılma engeli ve ruhsal içeren işlevlerinde yeterince güvenli olmayan bir deri-benin takviye edilmesi gerekir. Bu durumda topografik çözüm, deri-benin dış ve iç iki yüzü arasındaki mesafeyi ortadan kaldırmaya ve arayüzü bir ikili iç yüzey olarak imgelemeye dayanır. Bu çözüm güçlü bir anlamda "imgesel" (yani aldatıcı ama güven verici bir kendilik imgesi üreten) olarak kaldığı sürece, hasta nevroz alanında yer alır, ama bu çözüm gerçek deri-benin bir dönüşümüne dayanıyorsa, bu otizmdir ya da Annie Anzieu'nün *De la chair au verbe*'de (Tenden Söze; 1978, 129) açıklamaya çalıştığı gibi, ruhsal kökenli dilsizliktir: "Bedenin dış derisel zarı gerçekten de duyu organları, makat ve üretra deliği tarafından 'delinmiştir'. Bu deliklerin, içlerinden geçiş yapan nesne tarafından bedenin dışına doğru yönlendirilen duyarlılıklarının küçük bebek için bir karışıklığa yol açtığı varsayılabilir: Bedenin ve içeriğinin bebeğe sınırlarını veren derisel iç yüzeye içerden teması, çevredeki nes-

nelerle dışsal deri temasından ayrışmamıştır. Bu, görsel imgelerin, seslerin, kokuların bebeğe nüfuz ettikleri ve bebeğin, dışkı, sidik, süt ya da kendi çığlığı için olduğu gibi, onların da içereni ve geçiş yeri haline geldiği anlamına gelir. Dolayısıyla bizzat iç zar da algılar-nesneler tarafından saldırıya maruz bırakılabilir ve delinebilir. Bazı kaygı durumları bu fantezi görüngüsünü, süt bebeğinin bedensel içini şiddete tabi tutan ve huzursuz eden sürekli bir zulüm haline getirir; bu zulme karşı, denetlenebilir tüm deliklerin hangi araçla olursa olsun kapatılması zorunlu hale gelir."

Nitekim *Morel'in İcadı*'nın anlatıcısının, dışsal yüzey ile içsel yüzeyin ayrıştırılması konusunda bir yetersizlik nedeniyle, bir ikili iç yüzey yanılsaması yaşadığını saptamak ilginçtir. Bir hava deliği sayesinde makinelerin yeraltı barınağının yerini saptayarak, sımsıkı kapalı olan bu barınağa demir çubuk darbeleriyle açılan bir gedikten girebilmiştir. Emniyete alınmış makinelerin görüntüsünden daha çok, başka bir şey onu "kendinden geçirir ve sınırsız bir hayranlık" içinde bırakarak çarpar: "Duvarlar, tavan, zemin gök mavisi porselendendi ve havanın kendisine varıncaya dek [...] hepsi çağlayanların köpüğünde görülen o göksel ve derin duruluğa sahipti" (s. 20). Morel'in niyetinin ne olduğunu bir kez keşfedince, işleyişlerini anlamak ve denetlemek üzere makinelerin yanına döner. Çalışmaya başladıkları zaman onları inceler: Nafile, mekanizma onun için ulaşılmaz olarak kalmaya devam eder. Salonda etrafına bakınır ve birden yönünü yitirdiğini hisseder. "Açtığım yarığı arıyordum. Artık orada değildi [...]. Yanılsamanın sürüp sürmediğini görmek için yana doğru bir adım attım [...]. Tüm duvarları yokladım. Girişi açarken düşürdüğüm porselen ve tuğla parçalarını yerden topladım. Büyük duvarın aynı yerini uzun süre yokladım. Kendi kendini yeniden inşa ettiğini kabullenmek zorunda kaldım" (s. 103-4). Yine demir çubuğu kullanır ama yerinden oynattığı duvar parçaları kendi kendilerini anında yeniden inşa ederler. "Uçucu ve doğaüstü izlenimi verecek kadar duru olan bu görüntü içinde, gözlerim porselenin göksel sürekliliğiyle, dokunulmamış ve tam iç yüzeyle, kapalı odayla karşılaştı" (s. 105). Artık olası bir çıkış yoktur, kendini sıkıştırılmış, bir büyünün kurbanı gibi hisseder, aklını kaçırmaktadır. Sonra anlar: "Bu duvarlar [...] makinelerin yansıtmaları. Duvarcıların inşa ettiği duvarlarla çakışıyorlar (bunlar aynı du-

varların makinelerle kaydedildikten sonra kendi üzerlerine yansıtılmış hali). İlk duvarı kırdığım ya da ortadan kaldırdığım yerde, yansıtılmış duvar kalıyor. Bir yansıtma söz konusu olduğu için, hiçbir güç onu geçecek ya da ortadan kaldıracak yeterliliğe sahip değil (motorlar çalıştığı sürece) [...]. Morel bu ikili iç yüzeye dayalı korumayı, ölümsüzlüğünü sürdüren makinelere hiç kimsenin ulaşamaması için tasarlamış olmalı" (s. 106).

Havacılarda, kahramanlarda, yaratıcılarda narsisistik zara ve rolüne ilişkin daha derinleştirilmiş bir inceleme için, okura André Missenard'ın (1979) "Narsisizm ve Kopuş" başlıklı çalışmasını öneririm.

İnanç Sorunları ve Sınır Durum

İnanç yaşamsal bir insani gerekliliktir. İnsan yaşadığına inanmadan yaşayamaz. Gerçekliğine inanmadan dış dünyayı algılayamaz. Kendiliğinin kimliğine ve sürekliliğine inanılmaksızın bir kişi olunmaz. Uyandığımıza inanmaksızın dikkatimizi toplayamayız. Doğal olarak, bize kendi varlığımızı benimsetmek ve yaşamımıza yerleşmemizi sağlamakla sonuçlanan bu inançlar bilgi değildir. Onları doğru ya da yanlış açısından incelediğimiz zaman tartışılır görünürler ve felsefe, edebiyat, dinler, psikoloji bilimi, bu inançları zaman zaman haklı çıkarmak, zaman zaman da boş olduklarını ortaya koymak için birçok zahmete katlanmıştır.

Bu inançlara sahip olan insan elbette onlardan kuşku duyacaktır. Ama onlara sahip olmayan biri, varlığını ve esenliğini hissetmek için onları edinmek zorundadır. Bu inançlara sahip olmadığında, yokluklarından acı çeker ve yakınır. Narsisistik kişiliklere değil ama sınır durumlara, depresyonlara, bazı psikosomatik örgütlenme eksikliklerine (yani ruhsal içerenin sık görülen ya da kalıcı yetersizliğinin damgasını taşıyan durumlar) ilişkin klinik bu noktada aydınlatıcıdır. Bu inanç eksikliğinin anlaşılmasını sağlayan kuramsal verilerden biri Winnicott (1969) tarafından sunulmuştur. Ruhsal ben, bedensel bene yaslanma yoluyla, ama aynı zamanda bedensel benden yola çıkarak farklılaşma ve bölünme yoluyla gelişir. İnsanda, bütünleşmeye, "ruh ve bedenin bir birliğini, zihin ya da ruh ile ruhsal işleyişin bütünü arasında yaşanan deneyim üzerinde temel-

lenen kimliği gerçekleştirmeye" yönelik bir eğilim vardır. Çevreyle etkileşim, süt bebeğinin gelişmesinin başlangıcından beri gizil olan bu eğilimi güçlendirir ya da engeller. Bebekte, bütünleşmemiş bir birincil durumun ardından bir bütünleşme gelir: O zaman ruh, Winnicott'un kendilik olarak adlandırdığı şeye tekabül eden psikosomatik bir birliğin doyumuyla bedene yerleşir. O anda, bebekte, kendi sürekli varlığına, bilinçli kimliğine ve bedeninin doğal işleyişine üçlü bir inancın oluştuğunu da ekleyelim. İlk yaşam hazzını oluşturan bu inanç haz ilkesine tabidir. Ama bu ilkenin ayırt edici niteliklerinden biri, hoşnutsuzluğun engellenmesine yönelik eğilimin aşağıda belirtilen bazı koşullarda haz arayışından daha güçlü hale gelmesidir (Bion'un gösterdiği gibi): Doğuştan donanım yetersizliği, yeterince iyi olmayan çevre, şiddetli ya da üst üste gelen erken travmalar. O zaman özne, temel inançlarının değişmesi ve yaşamaktan alınan birincil hazzın yitirilmesi pahasına da olsa, iktidarsızlığın, düş kırıklığının veya yıkımın verdiği acıya karşı savunmacı bir çözülme oluşturur. Böylece, Winnicott'a göre, erişkinde psikosomatik çözülme, ruh ve beden arasındaki erken bölünmenin kalıntılarını kullanan gerilemeci bir görüngüdür. Ruhsal olanla bedensel olanın bölünmesi, bedeni ve zihinsel yaşamı bütünleştiren birleşik bir kişi olma inancının psikosomatik hasta için temsil ettiği toptan yok olma tehlikesine (çünkü bu yanlardan biri saldırıya uğradığında, kişiliğinin bütünlüğü ortadan kalkacaktır) karşı korur. Bölünme, bir tarafı korumak için öteki tarafı feda ederek az zararla çok yarar sağlar. Eğer tedaviyi uygulayanlar başlangıçta bu savunmaya yeterince saygı gösterirlerse, psikosomatik hasta, bütünleşme eğiliminin baş göstermesi ve işlemesi için kendini içsel olarak yeterince rahatlamış hissedebilecektir. Bu bölünmenin ardından, inancın boş bıraktığı yere boşluk kaygısı yerleşir.

SÉBASTIENNE'İN VAKA KAYDI

Bioy Casares'in romanında değinilen narsisistik kişilikten farklı olarak Sébastienne bir sınır örgütlenme vakası; yorum açısından cimri ve fazla kısa seanslardan yana bir "psikanalist"in yürüttüğü, uzanarak yapılan ilk analizin talihsiz bir biçimde sonuçlanmasından sonra, benimle yürüttüğü yüz yüze ikinci bir analiz durumun-

da iyileşme sağlamayı başardı. Bana, kesmiş olduğu tedavinin açığa çıkarttığı ve psikanalistini idealleştirmekten birden vazgeçmesinin ağırlaştırdığı önemli bir depresyon durumu içinde geliyor. İşte, uzun tatilin yol açacağından korktuğu ve kendiliğin devamlılığında bir kopuş kaygısını yeniden canlandıran tedavi kesintisinden önceki son seansından seçmeler.

Bir şeyler oluyor, başlıyor ve... cup! Tam inanmaya başlıyorum ve sanki tesadüfmüş gibi, tatil geliyor... "Ve tam inanmaya başlıyorum" konusundaki soru tam da tatil anında gündeme geliyor. Korkuyorum. Kiminle konuşuyorum? Neler oluyor? Bana ne yapıyorlar? Benimle çocukluğumdaki bu olay hakkındaki (kendisinden daha büyük yarı üvey erkek kardeşi tarafından maruz bırakıldığı ve haz duymamak için kendini tutarak bedeninden uzaklaştığı kaygı verici cinsel oyunlar söz konusu) son konuşmanızda, müthiş bir yalan izlenimine kapıldım. Bana bilmediğim ya da orada bulunmadığım sırada olan bir şeyi söyletiyordunuz (olay sırasında kendisinde uyandığını hissetmiş olması gereken duyumlar karşısındaki baş dönmesine değinmiştim). Yine de daha kötüsü de var. Bunu size söylerken söylemeden söylemiş oluyorum, sizden tiksiniyorum, kendimden tiksiniyorum. Bundan bıktım [...]. Neden hâlâ buradayım? Kuşkusuz, sizi şu anda güçlü bir biçimde yansıttığım yerden başka bir yerde olmanıza duyduğum ihtiyaçtan. Yine de sizinle konuşabilmek için. Yine de siz bana yanıt verin ve ben yaşayabileyim diye.

Suçluluk duyguları yüzeysel; uyarılma engeli işlevini yeterince yerine getirmeyen deri beninin çatlaklarından, gizli tutmak isteyeceği duyumların, heyecanların, dürtülerin, başkalarına görünür hale gelmeleri riskine bağlı olarak derin bir utanç içinde. İç boşluğa düşüş, olası bakışlardan kaçmanın bir biçimi. Uyarılma Oidipal fantezilerle birleşmiş değil; yalnızca cinsel anlamı tanınmamakla kalmıyor, ayrıca tamamen mekanik ve her türlü anlamdan köklü biçimde yoksun olarak yaşanıyor. Uyarılmayı boşaltma, yani ona nicel bir gevşeme sağlama girişimleri başarısızlıkla sonuçlanıyor: Ergenlik çağında mastürbasyon, şimdi de cinsel birleşme orgazm olmasını sağlıyor ama bu orgazmlar daima bedenine yayılmış durumdaki gerilimi yatıştırmıyor. Bunun nedeni duyumun nitel bir değişime uğramış olması. Duyumların rahatlatıcı niteliği onlardan ayrılmış ve çok sayıda dağılmış parçaya bölünmenin nesnesini oluşturmuş; bu bölünme rahatlatıcı niteliği ortadan kaldırmış. Sébastienne, rahatsız edici olanın ne pahasına olursa olsun engellenmesi

ilkesine haz arayışı karşısında öncelik tanıyor; libidosunu nesnelere yönelik yatırımdan saptırıp benin narsisistik amaçlarının ve kendiliğin korunmasının hizmetine sunmak için, haz arayışından vazgeçmeyi tercih ediyor. Bion'a göre, bu öncelik ruhsal aygıtın psikotik kısmına, çevre ya da düşünce tarafından içerilmeyen kısmına özgüdür. Duyusal niteliklerin uzaklaştırılması, rahatsız edici olanı tahliye etmenin değilse de (çünkü bir tür kendini kötü hissetme duygusu varlığını sürdürür), en azından onu algı-bilinç sisteminin dışında tutmanın bir biçimidir. Bu, ruhsal aygıtın, yetersiz bir deri-benin sağlayamadığı içeren ve kavrayan zarın yerine ikame olarak koyduğu bir havalandırma boşluğudur. Böylece gerçekleşen bu duyusal nitelik boşluğu koşullarında (diğer bedensel ve düşünsel işlevleri genellikle zarar görmemiş olarak kaldığı halde), Sébastienne yaşıyor, ama yaşadığına inanmaksızın, doğal bir işleyiş olanağına inanmaksızın yaşıyor. Yaşamı yanından geçip gidiyor. Bedeninin ve zihninin kurulmuş makine benzeri işleyişine uzaktan tanıklık ediyor; birlikte yaptığımız üç yıllık psikanaliz bu işleyişi esas olarak düzeltti. Bana üç nedenle artan bir kin ifade ediyor: Çünkü onu hazsız otomatik bir işleyişe mahkûm eden ve bir zamanlar güçlü olan sezgisel yeteneklerini azaltan bu iyileşmeden hoşnut değil; çünkü tedavinin canlandırdığı libidosu yeniden nesnelere yöneliyor ve erojen bölgelerine yeniden yatırım yapıyor, bu da boşluk oluşturarak elde ettiği ve bağlı kaldığı dengeyi tehdit ediyor; ve nihayet, çünkü aktarımın gelişmesi, yeterince kavrayışlı bir çevrenin anaklitik desteğini bende aramasını kesintiye uğratıyor ve onu baştan çıkarıcı ve zulmedici erkek penisinin tehdit edici imgesiyle yüzleştiriyor. Aynı zamanda, çelişkili bir biçimde, haz ilkesine dayanan ve onu mutlu etme kapasitesine sahip başka bir işleyiş tarzı umudu uyanıyor: Uzun tatil tam "buna inanmaya" başladığı sırada geliyor. Bu durumda yineleme zorlanımını, yani eskiden annesinin kendisine yönelik erken sınır ihlalleri ve çelişik taleplerle yarattığı düş kırıklığının geri dönüşüne ilişkin beklentiyi hatta kışkırtıcı öncelemeyi yorumlamam gerekiyor: Verdiği bedensel bakımla ve kızına duyduğu çok şiddetli sevgiyle cömert ve aşırı uyarıcı olan bu anne, çocuğun ifade ettiği ben gereksinimleri karşısında aniden katı, ahlakçı ve dışlayıcı bir tutum benimsiyordu.

Ama mesele bundan ibaret değildi. Şöyle bir benzetme yapmam mazur görülürse, imanlı bir laiklik yanlısı olan anne kendini toplumsal çalışmalara adamıştı. Sık tekrarlanan yoklukları sırasında, Sébastienne'in bakımını basit, sadık ve gürbüz bir köylü kadını olan komşuya emanet ediyordu. Kadın küçüğü sol koluyla bedenine az çok yapışık tutarken, sağ koluyla etkin bir biçimde ev işleriyle uğraşıyordu. Üstelik bu kadın, hiçbir zaman yıkanmayan, yağla kaplı devasa bir deri önlük takıyordu ve bebeğin yün patik giydirilmiş ayakları bu önlükte kayıyordu. Böylece, anneyi yitirme kaygısı, umutsuzca bir fiziksel destek, bir temel dayanak arayışıyla ve destek nesnenin yokluğu kaygısıyla daha da ağırlaşıyordu. Bunu, deri-benin birinci işlevini engelleyen bu çatlağın aktarımsal yinelenmesiyle karşılaştırabilmem belli bir zaman gerektirdi: Aslında, yorumlama konusunda ne denli adanmış ve zeki olursam olayım, hastanın parmaklarımın arasından kaydığı gibi rahatsız edici bir izlenime sahiptim.

Sébastienne'in bedensel duruşu uzun süre kafamı kurcaladı. Benimkinin karşısında kendi yerinde oturuyordu ama bedeni benimkinin karşısında değildi; benimle yaklaşık 20 derecelik bir açı yapacak şekilde sağ tarafına doğru dönüyor ve bu konumu tüm seans boyunca koruyordu; benimle konuştuğu ya da beni dinlediği zaman, yalnızca sol gözü bana bakıyordu. Kendi kendime, benimle "eğri" bir iletişim kurduğunu söylüyordum; zaten yorumlarımı sık sık dolambaçlı biçimde anlıyordu; onunla konuşurken kendimi, kırmızı topa doğrudan değil, banttan sektirerek nişan alması gereken bir bilardo oyuncusu gibi hissediyordum. Aslında bu duruş üstbelirlenmişti: Oidipal bakış açısından, onu yarı üvey ağabeyiyle cinsel bir yüz yüze gelişi yeniden yaşamaktan koruyordu; narsisistik bakış açısından, deri-beninin, yukarıda sınır durumlarda tipik olduğunu belirttiğim Moebius'un halkası biçimindeki çarpıklığını bedeni aracılığıyla ifade ediyordu. Algı-bilinç sisteminin oluşturduğu bu arayüz çarpıklığı, çevreden yayılan duygusal ve jeste dayalı sinyallerin algılanmasında hatalar yapmasına, sonra yanlış anlama ve düş kırıklığının ağırlaşmasına ve nihayet hem kendisi hem de yakınları için tüketici bir öfke patlamasına yol açıyordu.

Sébastienne bana söylemesi gereken şu iki şeyi yüzüme karşı söylemek için yüzünü profilden değil, karşımda görebileceğim şekilde benimle karşılıklı olarak oturduğu gün, psikanalizinin sona erdiğini kendisi düşündü: Bir yandan, çok zamanını ve parasını alan, onu yeniden çok fazla acıya ve kine salan, geçmişini çok fazla bugüne taşıyan ve yaşamayı ertelemesine katkıda bulunan bu psikanalizden artık kopması gerektiğini; öte yandan, zihninin artık çarpık olmadığını, sanki kısa süre önce çakan bir kıvılcımın omurgasını yerine oturttuğunu, artık düş kırıklığı ve kin biçimindeki tepkilerini, gerçek ölçülerine indirgeyerek ve onlardan kendi kendine kurtularak tek başına halletme yeteneğine sahip olduğunu hissettiğini.

Aktarımda ötekiyle dolambaçlı olmayan bir iletişimin yeniden kurulmasının etkisiyle, benin ve kendiliğin ani bir yeniden yapılanması olanağının ortaya çıktığı, başka hastalar tarafından da doğrulandı. Deri-benin içeren işlevinin yeniden kurulması, narsisistik kişiliklerin tedavisi için genellikle yeterlidir. Sébastienne örneğinin gösterdiği gibi, sınır durumların tedavisi, ek olarak, deri-benin tutma, uyarılma engeli ve libidonun yeniden yüklenmesi işlevlerinin yeniden kurulmasını da gerektirir.

10

İkili Dokunma Yasağı, Deri-Benin Aşılmasının Koşulu

Bir dokunma yasağı varsayımını kabul etmemin dört nedeni var. Tarihsel ve epistemolojik bir neden: Freud, ancak kendi pratiğinde böyle bir yasağı örtük olarak saptadıktan sonra (kuramını üretmemekle birlikte) psikanalizi (tedavi aygıtını, nevrozların Oidipal örgütlenmesini) keşfetmiştir.

Ruhsal doğuma ilişkin bir neden: Çocuk yer değiştirme (lokomotor) ve iletişim (sözel ötesi ve dil öncesi) dünyasına girdiği zaman, aile çevresinin ona koyduğu ilk yasaklar esas olarak dokunsal temaslarla ilgilidir; birazdan açıklığa kavuşturacağım gibi tek değil ama ikili bir doğaya sahip olan, içsel nitelik taşıyan, görece sürekli ve özerk bir yasağın oluşması, çok sayıdaki bu dışsal ve değişken yasaklamadan alınan destekle mümkün olur.

Yapısal bir neden: Freud'un ifadesiyle, eğer ben temel olarak bir yüzey (ruhsal aygıtın yüzeyi) ve bir yüzeyin yansıtılması (beden yüzeyinin) ise ve dolayısıyla öncelikle bir deri-ben yapılanmasına göre işliyorsa, ikili bir dokunma yasağının etkisiyle ten ve ardından da el hazlarının önceliğinden vazgeçmeden ve somut dokunsal deneyimi, zemininde duyulararası denklik sistemlerinin kurulabileceği temel temsillere dönüştürmeden (önce, temasa ve dokunmaya simgesel bir göndermeyi koruyan şekillendirici bir düzeyde, sonra bu göndermeden kurtulmuş, tamamen soyut bir düzeyde) başka bir işleyiş sistemine (bedensel benden ayrışmış ve onunla bir başka biçimde eklemlenmiş bir ruhsal bene özgü düşünce sistemi) nasıl geçebilir?

Son olarak polemik bir neden: "İnsancıl" ya da "duygusal" olarak anılan psikoterapilerin yaptığı atılım, katılımcıları arasında be-

densel temasları teşvik eden hatta dayatan "tanışma grupları"nın rekabeti, böylelikle şu son onyıllarda psikanaliz tekniğinin ve dokunma perhizi kuralının katılığına yöneltilen tehdit, psikanalistlerden, kör ve sağır bir kayıtsızlıktan, gücenmeyle karışık bir horgörüden ya da tutkulu biçimde "yeni" yöntemlere (çoğunlukla psikanaliz öncesi "telkin" yöntemlerinin çeşitli biçimleri ve düzenlemeleri olan) dönmekten daha farklı yanıtlar talep etmektedir.

Ruhsal ekonominin örgütlenme tarzlarına göre dokunsal uyarıların etkileri nelerdir? Narsisistik onarım mı, erojen uyarılma mı, travmatik şiddet mi? Birincil iletişimde dokunsal etkileşimlerin işleyişi neye dayanır? Böyle bir işleyişin yeniden başlatılması hangi vakalar için tasarlanabilir, hatta zorunludur ya da gereksiz, hatta zararlıdır. Daha sonraki cinsel yaşam üzerindeki hangi uyarıcı ya da ketleyici etkiler, ruhsal aygıtın bir deri-ben oluşturmak sonra da onu düşünen bir ben içinde aşmak konusundaki başarısı ya da başarısızlıklarından kaynaklanır? Neden çağdaş psikanalitik düşünce, ruhsal yaşamın temelinin duyusal niteliklere dayandığı yolundaki Freudcu (ve klinik) saptamayı fazla sık bir biçimde gözden kaçırmaktadır? Bir dokunma yasağının kabulüne ilişkin bu zorunlulukta rol oynayan birbiriyle bağlantılı sorular bunlardır.

Freud'daki Örtük Dokunma Yasağı[1]

Mesmer, hayvansal manyetizmada, hastasına eliyle, bakışıyla, sesiyle dokunarak onunla "ilişki"ye girer; elin bedene doğrudan temasının ya da bir çubukla dokunulan manyetize edilmiş bir kabın dolaylı temasının bir duygusal boşalma sarsıntısına yol açtığı duygusal bir bağımlılık, bir bilinç uyuşması ve uyarılmaya hazır olma durumu yaratana dek bunu sürdürür. Ardından, hipnotizmacının eli, oturmuş ya da uzanmış biçimde yapay bir uykuya dalmış olan hastanın gözleri önünde hareketler yaparak dokunmayı yalnızca taklit eder. Charcot, histerik belirtilere karşı telkin tekniği uygulamasında daha başarılı olmak için, hipnoza tabi tuttuğu hastaların-

1. Bu alt bölümün elinizdeki biçimini kaleme alırken, 1984'te çıkan "İkili Dokunma Yasağı" üzerine makalem konusunda G. Bonnet'nin (1985) dile getirdiği birçok saptamayı dikkate aldım.

dan gözlerini kapamalarını ister. Hipnotizmacının sıcak, ısrarlı ve kesin sesi hastanın uykuya dalmasını talep eder ve belirtiyi yasaklar. Ama Charcot'nun eli histerojen bölgeleri yoklayarak tedaviye devam eder ve böylece izleyiciler önünde bir histeri krizini tetikleyerek deneysel bir sonuç almayı amaçlar. Hipnotizmacının (genellikle erkek olan), sesle ve gerektiğinde gözle –seyretmekle kalmayan bir göz, konuşmakla kalmayan bir ses, saran, kavrayan, okşayan bir bakış, bir söylem, yani dokunsal güçlerle donanmış bir göz ve ses– nöbetleşen eli gerçek ya da simgesel bir telkin işlevini yerine getirir ve erişkinler, daha özel olarak genç kadınlar, daha da özel olarak histerikler üzerinde baştan çıkarmayı tamamlayıcı bir işlevi yerine getirir: işlemin ikincil faydası (ya da daha çok, kötü büyüsü).

Rüyalarının otoanalizinden ve psikanalizin keşfinden önceki 10 ila 12 yıl boyunca, hipnoterapist Freud bir söz adamından çok, bir bakış ve el adamıdır. Breuer'in Anna O.'yla yaşadığı talihsizliği geriye dönük olarak aydınlatan bir olay, Freud'u tam da baştan çıkarmanın riskleri konusunda uyarır. Freud'un hipnotize ederek belirtilerini tedavi ettiği servisten bir hemşire ona sarılmak için boynuna atılır ve kendisini ona teslim etmeye kalkışır. Freud ne teslim olur ne de ürker: Aktarım görüngüsünü keşfeder – bunu itiraf eder. İtiraf etmediği, çünkü zaten açık olan şey, psikoterapistin hastalarıyla her türlü bedensel yakınlaşmayı kendisine yasaklaması gerektiğidir. Erotizasyon riski nedeniyle beden bedene temas yasaklansa da, eli, hazda boşalmanın yolunu bulamadığı için uyarılmanın biriktiği acılı bölgeleri –Bayan Emmy von N.'nin yumurtalıkları, Bayan Elisabeth von R.'nin uyluğu– dinlemeye devam eder. Daha sonra, Freud ruhsal analiz yapmak üzere hipnotik uykuyu terk ettiği zaman, eli, bedensel döndürmenin bilinçdışı patojen anıların etkin olduğu başa doğru gerçekleştiği histerojen bölgelere çıkar. Hastalarını uzanmaya, gözlerini kapamaya, dikkatlerini, belirtilerinin kökeni sorusuna yanıt olarak su yüzüne çıkan anılarına (kuşkusuz görsel, ama simgeleştirmenin harfi harfine bedene kaydettiği sözler söz konusu olduğunda, bir o kadar da işitsel) ve onlara karşılık düşen heyecanlara yoğunlaştırmaya davet eder. Direnç durumlarında (hastanın aklına hiçbir şey gelmediğinde), Freud elini alınlarına koyar ve elini kaldırmasının arzulanan ve bastırılan imgelerin orta-

ya çıkmasına yol açacağını bildirir. Böylece kurtulmak için hastaya düşen, kendinde gördüğü ve işittiği şeyleri söylemektir. Telkin hep sınırlı ve yerel olarak kalır. Ve hep aynı gizil cinsel yüklenme söz konusudur. Hastalarımdan birinin aktardığı düş buna tanıklık ediyor. Bu genç adam, rüyasında seansı için onu büromda değil de kır evim olduğu varsayılan bir yerde kabul ettiğimi ve ona karşı çok arkadaşça bir tutum benimsediğimi görmüş. Hinthurması ağacından büyük bir koltuğa yerleşiyorum. Onu dizlerimin üstüne oturmaya davet ediyorum. Olaylar hızlanıyor, onu ağzından öpüyorum, bakışlarımı gözlerinde sabitliyorum, elimi alnına koyuyorum ve kulağına şöyle fısıldıyorum: "Bunun sana düşündürdüğü her şeyi bana söyle." Hasta rüyanın yaratıcısının kendisi olduğu gerçeğini bilincinden silerek, davranışımdan, daha doğrusu ahlaksız davranışımdan dolayı öfke içinde uyanmış.

Hipnoterapist olarak Freud'un, gelecekte oluşturacağı analitik çerçevenin temel ayırt edici nitelikleri konusunda en çok şeyi öğrendiği hasta kuşkusuz Bayan Emmy von N.'dir. 1 Mayıs 1889'da, hastası ona şu ricada bulunur: "Kımıldamayın! Hiçbir şey söylemeyin, Bana dokunmayın!", bu uyarıları sonradan da sık sık yineler (Freud, Breuer, "Histeri Üzerine İncelemeler", 1895, Fr. çev., s. 36). Freud'un Fliess'le ortak hastası olan bir başka hasta, Irma, otoanalize tabi tutacağı ilk rüyayı görmesine yol açar. Böylece rüyada, hastanın boğazını, göğsünü, vajinasını muayene eder ve belirtilerinin depreşmesinin, cinsel "kimya"yla ilgili bir üçlü bileşime sahip bir maddenin "hafife alınarak" yapılmış bir "enjeksiyon"uyla ilgili olduğunu saptar. Hasta bedenin ve algojen ve histerojen bölgelerinin tıbbi muayenesi zorunlu olarak fizikseldir. Erojen bölgelerin psikanalitik muayenesi ancak zihinsel ve simgesel olabilir. Freud (1900) uyarıyı kaydeder. Zihinsel yoğunlaşmadan vazgeçer, psikanaliz terimini icat eder, tedavi aygıtını hiçbir şeyi atlamamak ve perhiz olmak üzere iki kural üzerinde temellendirir, hastayla yalnızca dil alışverişine ağırlık vermek üzere her türlü dokunsal alışverişi askıya alır; hastanın kendini serbestçe konuşmak üzere bırakması gerektiği halde, analistin ancak tam sırasında konuşması gerektiğine göre, söz konusu dil alışverişi yine de simetrik değildir. Simetrisizlik bakış düzeyinde daha da büyüktür: Analisti göremeyen ve görmemesi gereken hastayı (Freud artık gözlerini kapama-

sını talep etmediği zaman bile) analist görür.

Bu durumda, hastaları –ve onları yankılayarak Freud– gittikçe daha çok rüya görmeye başlarlar. Bu rüyaların --onlarınkiler, kendininkiler– yöntemli analizi, 1897 Ekiminde Freud'u Oidipus kompleksine ilişkin büyük keşfe götürür.

Böylece, ensest yasağının yapılandırıcı rolü, ancak dokunma yasağı örtük olarak kabul edildikten sonra açıkça ifade edilebilmiştir. Freudcu keşfin kişisel tarihi, bu noktada evrensel çocuk tarihini özetler. Fiziksel şiddet ya da cinsel baştan çıkarma olarak dokunma yasağı, ensesti ve ana baba katlini yasaklayan Oidipal yasaktan önce gelir, onu önceler ve mümkün kılar. Tedavi alanının sınırlarını belirleyen sözel alışveriş, ancak daha önce görsel ve dokunsal kayıtlarda değiş tokuş edilmiş olanı yeni, simgesel bir planda yeniden ele aldığı için etkilidir. *Freud'un Cinsellik Kuramı Üzerine Üç Deneme*'deki 79. dipnotu (1905, 186) buna tanıklık eder: Işıksız bir odada bulunan üç yaşındaki erkek çocuğu karanlıktan korktuğu için yakınıyor ve teyzesinden ona bir şeyler söylemesini istiyordu; teyze, göremeyeceğine göre bunun hiçbir işe yaramayacağını söyleyerek itiraz ediyordu; çocuk şu yanıtı vermişti: "Biri konuştuğu anda aydınlık oluyor." Ve Freud, dokunma ya da bakışı işin içine katan çeşitli cinsel ön hazırlık türleriyle ilgili başka bir pasajda şunu belirtir: "Görsel izlenimler son tahlilde dokunsal izlenimlere indirgenebilir" (*a.g.y.*, s. 41). Dokunsal olan, ancak gerekli anda yasaklanmış olmak koşuluyla kurucu olabilir. Her şeyi söyleme talimatının ayrılmaz tamamlayıcısı, yalnızca hareket etme değil, daha özgül olarak dokunma yasağıdır. Dokunma yasağı (hem hasta hem analist için geçerli olan), özellikle hastaya dayatılan bir görsel yasakla ikiye katlanır: Hasta seanslar dışında psikanalisti ne "görmeye" ne de onunla "temaslarda" bulunmaya çalışacaktır.

Psikanalitik çerçeve skopofili (gözetlemecilik) dürtüsünü bedensel dayanağı olan görmeden ayırır (görmekten vazgeçerek bilmek söz konusudur); el koyma dürtüsü, bedensel dayanağını oluşturan elden ayrılır (artık bedene değil, doğruya elle dokunmak, yani haz-acı boyutundan doğru-yanlış boyutuna geçmek söz konusudur). Söz konusu ayrılma, epistemofili dürtüsüne eklenen bu iki dürtünün, Gibello'nun (1984) ifadesiyle, libidinal nesnelerden farklı olarak "epistemik nesneler" oluşturmasını sağlar.

Bu tür bir yasak, hastaları özellikle, görmeyi erotize eden (kendini sergileyerek, cinsel fanteziler sahneleyerek) ve fiziksel yakınlaşma (dokunulma, okşanma, kucaklanma) peşinde koşan histerik genç kızlardan ve kadınlardan oluştuğu ölçüde, Freud açısından daha da çok gerekçelenmiş oluyordu. Dolayısıyla, bir düşünce ilişkisinin, bir ruhsal uzayın oluşması ve benin ikileşerek kendini gözlemleyen bir parçaya sahip olması için hastalarla gerekli mesafenin kurulması gerekiyordu. Freud, mesafeli nesne ilişkisinin (Bouvet' nin sonradan kullandığı ifadeyle), ruhsal benle bedensel benin bölünmesinin, düşüncenin erotize edilmesinin, temas fobisinin, bulaşıcı hastalık korkusunun ve dokunulma korkusunun psikanalitik aygıttan destek aldığı takıntılı nevroz vakalarında başka zorluklarla karşılaşır.

Sınır durum ve narsisistik kişilik kategorilerine yerleştirilen hastalarda zorluğun daha da büyük olduğunu görüyoruz. Bu hastaların deneyimleri erojen olmaktan çok algojendir; onları haz arayışından çok hoşnutsuzluğun engellenmesi harekete geçirir; nesnenin uzaklaştırılmasını, benin geri çekilişini, gerçekliğe duyulan kini, imgesele kaçışı en üst düzeye çıkaran şizoid bir konumu benimserler. Freud onların analiz edilemez olduklarını söylüyordu çünkü aktarım nevrozunun ve simgeleştirmedeki ilerlemelerin egemen olduğu psikanaliz sürecine katılmazlar. Bu yüzden söz konusu hastalar için psikanalitik aygıtta düzenlemeler yapmak sık sık zorunlu olur. Hastayla yüz yüze görüşme kabul edilebilir, bu onunla görsel, duruşu vurgulayan, mimikleri ve solunumu içeren bir diyalog kurulmasını sağlar: Görme yasağı kalkar; dokunma yasağı korunur. Psikanalitik çalışma artık fantezilerin yorumuna değil, travmaların yeniden kurulmasına, eksikliklere maruz kalmış ruhsal işlevlerin yerine getirilmesine dayanır; bu hastalar, yeterince içeren bir deri-beni, yani erojen bölgelerin sonradan şekiller olarak zemininde belirebilecekleri bütünsel yüzeyi içe yansıtmaya gereksinim duyarlar. Başvurduğum psikanaliz tekniği, kendisi de birincil dokunsal zarı astarlayan ses zarını yeniden kurmaya; bana duygusal olarak "dokunabildiğini" hastaya göstermeye; ona doğru ve dolu sözcüklerle hatta benzeş nitelikte anlamlı jestlerle "dokunarak" yetersiz dokunsal temasların simgesel eşdeğerlerini gerçekleştirmeye dayanır. Soyunma, çıplaklığını sergileme, psikanalistin bedenine dokunma,

psikanalistin hastaya eli ya da bedeninin diğer kısımlarıyla dokunması yasağı korunur: Bu, psikanalizin asgari gereğidir. Kimse psikanaliz uygulamak zorunda değildir ve her vaka için en uygun terapi türünü arama hakkı vardır. Ama eğer psikanaliz salık verildiyse ve eğer pratiğe geçirilmek istenen psikanalizse, ruhuna ve lafzına –burada dokunma yasağı– saygı göstermek yerinde olur. Bazı bedensel terapistlerin, psikanalizin temel bir kuralına uymayı ihmal ettikleri halde, yöntemlerine destek sağlamak için psikanalizi kefil göstermeleri bir istismardır.

İsa'nın Belirtik Yasağı

Freud tarafından "bulunan" (gizli bir yerde saklanmış bir defineyi bulmak anlamında) yasaklar daha önce biliniyordu; birçok kültürde kolektif bilinç bunların varlığını saptamıştı: Sophokles ve Shakespeare Oidipal yasaktan dramatik güç olarak yararlandılar. Diderot onu betimledi. Freud mitlerde, dinlerde, büyük edebi ve sanatsal yapıtlarda içerilen ruhsal gerçekliğin o "muğlak algısına" dayanarak onu adlandırdı. Dokunma yasağı için de aynı şey söz konusu olsa gerek. Nitekim, kültürlere göre farklı biçimlerde uyarlanmış olarak ama hemen her yerde mevcut. Acaba herhangi bir efsanede belirtik biçimde dile getirildiği bir durum olamaz mı?

Madrid'de Prado müzesine bir ziyaretim sırasında, Correggio tarafından 1522/23'te, sanatçı otuz yaşındayken resmedilmiş bir tuvalin önünde, düşünceli, kafam karışmış olarak duruyorum. İki bedene, giysilerine, ağaçlara, bulutlara, arka planda doğmakta olan günün ışığına kendini dayatan dalgalı bir ritim tabloya özgün bir kompozisyon sağlıyor. Mor dışında tüm temel renkler mevcut: Bahçe aletlerinin madeninin beyazlığı, gölgenin siyahlığı, erkeğin –ama acaba bu bir insan mı?– kumral saçları ve beyaz, soluk bir gövdenin üst kısmını büyük ölçüde çıplak bırakan uzun mavi giysisi; gökyüzü ve bitkiler sarı ve yeşilin tüm tonlarını sunarken, altın rengi bol elbisesi ve arkaya atılmış, hayal meyal seçilen kırmızı mantosuyla sarışın, soluk tenli kadın. O artık bir insan değil, o henüz bir Tanrı da değil. O, ölüme karşı zafer kazanmış İsa, Golgota bahçesinde, diriliş gününde dikeliyor ve Baba'ya doğru yükselmeye hazırlanıyor, sol elinin işaret parmağı gökyüzüne doğru uzanıyor, sağ eli aşağıda,

dik ve birbirinden ayrı parmaklar yasak işareti yapıyor, ama bu işarette bedenlerin ritmindeki ve manzaranın tonlarındaki uyumun artırdığı bir şefkat ve anlayış nüansı da var. Mecdelli, İsa'nın ayaklarının dibinde diz çökmüş halde duruyor, heyecandan çarpılmış yüzünde bir yakarış var, İsa'nın jestiyle itilen sağ el geri çekilerek kalçaya doğru kıvrılmış, kalçanın öbür kısmındaki sol el elbisenin eteğini tutuyor ya da daha çok oradaki kıvrıma tutunuyor. Ziyaretçinin dikkati, bakışı, jesti ve dudakların hareketinden çıkartılan sözleri içeren üçlü alışverişte yoğunlaşıyor; tablonun hayranlık uyandırıcı biçimde yansıttığı yoğun alışveriş. Ressamın tuvaline verdiği isim, İsa tarafından o sırada dile getirilen cümle: *Noli me tangere*.

Bu, *Yuhanna İncili*'nden bir alıntıdır (XX,17). Hamursuz bayramının ertesi gününü izleyen gün, Sebt tatilinden sonra, şafakta, Taberiye gölü kıyısında bulunan ve ona ikinci adını veren Mecdel köyünden Mecdelli Meryem harekete geçer. Yuhanna'ya göre tek başına, Matta'ya göre (XXVIII, 1) Yakub ve Yusuf'un annesi olan bir başka Meryem'in, Markos'a göre (XVI, 1) Salome adındaki bir üçüncü kadının ve Luka'ya göre (XXIV, 1-12) bütün azize kadınlar grubunun eşliğinde, "mezara varır ve taşın kaldırılmış olduğunu görür". Cesedin çalınmış olmasından korkar. Haber verdiği Petrus ve Yuhanna mezara girerek boş olduğunu saptarlar ve İsa'nın dirildiği sonucunu çıkarırlar. İki adam onu mezarlık bahçesinde tek başına ağlarken bırakıp dönerler. Kendisini süzen iki melek ve bahçenin bakıcısı olduğunu sandığı, şu soruyu tekrarlayan bir siluet fark eder: "Kadın, neden ağlıyorsun? Kimi arıyorsun?" Bahçıvan olduğunu sandığı kişiye cesedi nereye koyduğunu sorar. "İsa ona, 'Meryem' der. Meryem onu tanır ve ona İbranice *Rábbuni* (yani öğretmenim) der." O anda İsa bizi ilgilendiren sözü söyler: *Noli me tangere*, ardından da, dirilişinden sonra göründüğü ilk kişi olan Mecdelli Meryem'i iyi haberi yandaşlarına iletmekle görevlendirir. İsa'nın *Vulgata*'daki* Latince sözünü çevirmek hem kolay hem de güçtür. Kolaydır, çünkü sözcüğü sözcüğüne çevrildiği zaman, "bana dokunma" anlamına gelir. Ruhuna uygun olarak anlamak istediğinizde güçtür. Kitabı Mukaddes'in, Cerf yayınlarından aşağıdaki

* Latince *editio vulgata*: Ortak metin; Katolik Kilisesi'nde kullanılan Latince Kitabı Mukaddes metni. –*ç.n.*

notla birlikte çıkan ve ekumenik olarak adlandırılan çevirisinin sorumluları tarafından kararlaştırılan ifade, "beni tutma"dır: "İsa, Meryem'e, Baba'nın yanına geçişine bağlı olarak kendisinde ortaya çıkan değişimin yeni bir ilişki türünü beraberinde getireceğini göstermeyi amaçlamaktadır." Bu durumda, başlangıçtaki Hıristiyan ifade biçimiyle dokunma yasağının, zaman zaman sevilen nesneden ayrılıkla ("beni tutma"), zaman zaman ise yalnızca söze dayalı bir ruhsal iletişim için jest dilinden vazgeçişle ("bana dokunma", örtük olarak: "Yalnızca dinle ve konuş") ilişkilendirildiğini saptıyorum. Dirilmiş İsa artık bedenine dokunulabilecek insani bir varlık değildir: Cisimleşmesinden önce neyse yine ona dönüşmüştür: Saf söz. Bonnet (1984) Yeni Ahit'in dokunma yasağını dile getirerek, temsil yasağını öne çıkaran Eski Ahit'le karşıtlık oluşturduğunu saptar.

Latince *tangere* sözcüğü de, Fransızca *toucher* (dokunmak) fiiliyle, "üzerine elini koymak"tan "yüreğine dokunma"ya dek, aynı bedensel ve duygusal anlam çeşitliliğini içerir. Öte yandan, dört İncil yazarının hepsi Mecdelli Meryem'in İsa'yla karşılaşmasına anıştırmada bulunmakla birlikte, yalnızca Yuhanna İsa'nın yasak buyruğunu aktarır. Kuşkusuz, dokunma yasağının –bir erkeğe değil– bir kadına yöneltilmesi tesadüf değildir. Bunun, amacı ketlenmiş bir libidoya yol açan ve bir eşe duyulan cinsel aşkın genel olarak insana duyulan cinsellikten arınmış sevgi olarak "yüceltilmesini" beraberinde getiren cinsel yasak olduğu kesindir. Bu aynı zamanda dokunma tabusudur: Açıkladığım İncil alıntısı, din ve takıntılı nevroz arasında Freud tarafından önerilen analojiyi doğrulayacaktır.

Her şeye karşın, İsa'nın dokunma yasağı basit bir mesele değildir. Birçok çelişki içinde ele alınmıştır ve aşağıdaki bunların en hafifi değildir: Yuhanna'nın metninin hemen ilerisine başvurulduğunda saptandığı gibi, bu yasak dile getirildiği anda ihlal edilmiştir. Dirilişinin akşamında İsa gizlice toplanan erkek yandaşlarına görünür, ama orada bulunmayan İkiz Tomas, onu gözleriyle görmediği ve yaralarına parmaklarıyla dokunmadığı için İsa'nın dirilişine inanmayı reddeder. "Ve sekiz gün sonra yandaşlar yine evde toplanmıştır ve Tomas da onlarladır." İsa yeniden görünür ve Tomas'a seslenir: "Parmağını buraya uzat ve ellerime bak: Elini uzat ve onu yanıma koy [...]" (Yuhanna XX, 27). Böylece, bir erkek olarak Tomas, bir kadının, Mecdelli Meryem'in hayal meyal görmekle yetin-

mesi gerekene dokunmaya davet edilir. Tomas bir kez ikna olduktan sonra İsa ekler: "Beni gördüğün içindir ki bana inandın. Görmeden inananlara ne mutlu." Yorumcular bu sonucun dokunma ile görmeyi karıştırdığı gerçeği konusunda suskun kalmaktadırlar. Buna karşılık, şu konuya ilişkin olarak biçimcidirler: "Bundan böyle inanç görülene değil, görenlerin tanıklığına dayanır." Bunun altındaki epistemolojik sorun şu terimlerle ifade edilebilir: Hakikat görülebilir mi, dokunulabilir mi yoksa işitilebilir midir? Geçerken, ele alma yeterliliğine sahip olmadığım bir soruya işaret etmek istiyorum: Dokunma yasağı öteki uygarlıklarla kıyaslandığında Hıristiyan uygarlıkları için daha mı özgüldür? Her durumda, psikanaliz pratiğinin özellikle Hıristiyan kültürüne sahip ülkelerde geliştiği bir gerçektir: Bu kültürle ortak noktası, söz aracılığıyla iletişimin, beden bedene iletişimler karşısındaki manevi üstünlüğüne inançtır.

Üç Dokunma Sorunsalı

Gelenek Mecdelli Meryem adı altında Yeni Ahit'teki üç farklı kadını karıştırır.

Mecdelli Meryem, İsa tarafından içinden "yedi şeytan" çıkarılarak iyileştirilmiş, içine cin girmiş eski bir hastadır (Luka VIII, 2; Markos XVI, 9); o andan başlayarak, azize kadınlar grubu ve on iki erkek havari grubuyla birlikte her yerde İsa'ya eşlik eder.

Beytanyalı Meryem, erkek kardeşi Lazar'ın dirilişi şerefine kız kardeşi Marta'yla birlikte verdiği yemek sırasında İsa'nın ayaklarını ve saçlarını değerli bir parfümle ovar. Judas, savurganlığa yanar ve Marta kız kardeşinin bütün hizmeti kendisine bıraktığından yakınır. İsa, Meryem'in, bedenini önceden yağlayarak gelecekteki ölümünü (ve örtük olarak dirilişini) öncelediği ve ayaklarının dibine oturup sözünü dinleyerek en iyi tarafı seçtiği yanıtını verir (Yuhanna XII, 3; Luka X, 38-42).

Yine Beytanyalı, adı bilinmeyen günahkâr bir kadın, cüzzamı İsa tarafından iyileştirilen bir Farizi olan Simun'un İsa şerefine verdiği bir ziyafette içeri girer; İsa'nın ayaklarını göz yaşlarıyla yıkar, saçlarıyla kurular, öpücüklere boğar, üzerlerine parfüm sürer; ev sahibi, İsa'nın "kendisine dokunan bu kadının" bir fahişe olduğunu tahmin etmemesine şaşırır; İsa kadının onu ev sahibinden daha faz-

la onurlandırdığı, çok sevgi gösterdiği, bu nedenle onun günahlarını affettiği yanıtını verir (Luka VII, 37-47). Ne dilsel ve yazınsal ne de tanrıbilimsel herhangi bir geçerli neden olduğu halde, gelenek, bu nedamet getirmiş fahişeyi Mecdelli Meryem'le özdeşleştirerek, farklı cinsiyetten iki kişi arasındaki bir dokunma etkinliğinin zorunlu olarak bir cinsel yan anlamı olduğu yolundaki halk inanışının peşinden gitmiştir.

Nitekim, üç dokunma sorunsalı *İnciller*'deki üç kadın tarafından şekillendirilir: Cinsel baştan çıkarma sorunsalı günahkâr kadın tarafından; deri-benin ve otoerotizmin kurucu öğeleri olarak bedene yapılan bakımlar sorunsalı Beytanyalı Meryem tarafından; dokunulan nesnenin varlığının kanıtı olarak dokunma sorunsalı Mecdelli Meryem tarafından.

Oidipal yasak (annenle evlenmeyeceksin, babanı öldürmeyeceksin) dokunma yasağından metonimik türeme yoluyla kurulur. Dokunma yasağı, cinsellik öncesi temelini sağlayarak Oidipal yasağı hazırlar ve mümkün kılar. Psikanaliz tedavisi, çok özel bir biçimde, bu türemenin her vakada hangi güçlükler, hangi başarısızlıklar, hangi karşı yatırımlar ya da artı yatırımlar pahasına gerçekleştiğini kavramamızı sağlar.

Yasaklar ve İçerdikleri Dört İkilik

Doğası gereği her yasak ikilidir. Karşıt kutuplar arasında bir gerilim sistemidir; bu gerilimler, ruhsal aygıtta, bazı işleyişleri ketleyen ve bazılarını değişmeye zorlayan güç alanları geliştirir.

Birinci ikilik: Yasak aynı anda hem cinsel dürtülere hem de saldırganlık dürtülerine dayanır. Dürtülerin basıncını kanalize eder; bedensel kaynaklarının sınırlarını belirler; nesnelerini ve amaçlarını yeniden örgütler; iki büyük dürtü ailesi arasındaki ilişkileri yapılandırır. Oidipal yasakta bu apaçıktır. Dokunma yasağı da iki temel dürtüyü içerir: Kırabileceğin ya da sana zarar verebilecek cansız nesnelere dokunma; öteki insanların beden bölümlerine aşırı bir güç uygulama (bu yasak, çocukları kendilerinin ve ötekilerin saldırganlığından korumayı hedefler). Bedenine, ötekilerin bedenine, hazza duyarlı bölgelere ısrarla dokunma çünkü anlamak ve doyurmak durumunda olmadığın bir uyarılmaya kapılabilirsin (bu yasak

çocukları kendilerinin ve ötekilerin cinselliğinden korumayı hedefler). Her iki durumda da dokunma yasağı, uyarılmanın ve sonucunun ölçüsüzlüğüne, dürtünün zincirden boşanmasına karşı koruma sağlar.

Dokunma yasağı için cinsellik ve saldırganlık yapısal olarak farklılaşmamıştır; genel olarak dürtüsel şiddetin ifadesi olarak bir tutulurlar. Tersine, ensest yasağı onları ayırt eder ve artık bir benzerlik değil, ters simetri ilişkisi içine yerleştirir.

İkinci ikilik: Her yasağın ikili bir yüzü vardır, dışa dönük bir yüz (çevrenin işaret ettiği yasakları alan, karşılayan, filtreden geçiren) ve iç gerçekliğe dönük bir yüz (dürtüsel hareketlerin temsili ve duygusal temsilcilerini işleyen). İçruhsal yasak dışsal yasaklamalara yaslanır ama bunlar kuruluşunun nedeni değil vesilesidir. Neden içseldir: Bu, ruhsal aygıt için farklılaşma gereksinimidir. Dokunma yasağı, ben ve id arasına bir sınırın, bir arayüzün yerleştirilmesine katkıda bulunur. Oidipal yasak, ben ve üstben arasına bir sınırın, bir arayüzün yerleştirilmesini tamamlar. Freud tarafından ilk kuramında tasarlanan iki sansürün (biri bilinçdışı ile önbilinç arasında, öteki önbilinç ile bilinç arasında) bu anlamda yeniden ele alınması bana yararlı olabilirmiş gibi görünüyor.

Çevre tarafından ifade edilen dokunmaya ilişkin ilk yasaklamalar kendini koruma ilkesinin hizmetindedir: Ateşe, bıçaklara, çer çöpe, ilaçlara elini sürme; bedeninin bütünlüğünü, hatta hayatını tehlikeye atarsın. Temasla ilgili öğütler bu yasaklamaların doğal sonuçlarıdır: Pencereden sarkarken, karşıdan karşıya geçerken elimi bırakma. Yasaklamalar dış tehlikeleri tanımlar; yasaklar iç tehlikelere işaret eder. Her iki durumda da dış ve iç ayrımının kazanılmış olduğu varsayılır (bu olmadan yasağın hiçbir anlamı yoktur) ve bu ayrım yasak tarafından pekiştirilir. Her yasak, ruhsal uzayın farklı ruhsal niteliklerle donanmış iki bölgesini ayıran bir arayüzdür. Dokunma yasağı, tanıdık olanın bölgesini, yani korunan ve koruyucu bölgeyi, yabancı olanın endişe verici, tehlikeli bölgesinden ayırır. Kanımca bu yasak, dokuzuncu aya doğru ortaya çıkan ve Spitz'in basitçe tanıdık yüzün yabancı yüzden ayırt edilmesine indirgediği o mutasyonun gerçek örgütleyicisidir. Ana babanın bedenine yapışık olarak kalma, dış dünyayı keşfetmek için ayrı bir beden sahibi olmayı göze al: Dokunsal yasağın en ilkel biçimi böy-

leymiş gibi görünüyor. Ama aynı zamanda –ve bu söz konusu yasağın daha gelişmiş bir biçimidir– bilmediğin şeylere önlem almadan dokunma, bundan kaynaklanabilecek zararı bilmiyorsun. Yasak, tanıdık ve aileye ilişkin olandan başka şeylere dokunmaya, onları tanımak için dokunmaya alttan alta davet eder. Yasaklama cehaletin ve itkiselliğin risklerine karşı uyarır: Herhangi bir şeye gelişigüzel dokunulmaz. Bir nesneyi tutmak, bu ancak onun nasıl hareket ettiğini tecrübe etmek için yapılıyorsa gerekçelendirilebilir – hoşuna gittiği için ağza götürüp yutmak ya da karında iğrenç bir şey olacağı hayal edilen nesneyi kırıp parçalara ayırmak için değil. Dokunma yasağı, beden bedene temasın birincil dokunsal deneyiminde birbirine karışmış olarak kalan gerçekliğin buyruklarını ayrıştırmaya katkıda bulunur: Bedenin öteki bedenlerden ayrıdır; uzay onu dolduran nesnelerden bağımsızdır; canlı nesneler cansız nesnelerden başka biçimde hareket ederler.

Oidipal yasak dokunma yasağının verilerini tersine çevirir: Ailevi ifadesinin ilk anlamında tanıdık olan, ikili dürtüsel sevgi ve kin yatırımına göre tehlikeli hale gelir; tehlike, iki katına çıkan ensest ve ana baba katli (ya da kardeş katli) tehlikesidir; ödenecek bedel hadım edilme kaygısıdır. Buna karşılık, erkek çocuk büyüdüğü zaman bazı koşullarda aileye, kabileye, ulusa yabancı kişilere karşı savaşma ve ailesine yabancı bir kadın seçme hakkına ve hatta ödevine sahip olacaktır.

Üçüncü ikilik: Her yasak iki zamanda kurulur. Freud'un tasarladığı biçimiyle, genital hadım tehdidine odaklanan Oidipal yasak, aşk ilişkilerini cinsiyetler ve kuşaklar düzenine göre sınırlandırır. Melanie Klein tarafından incelenen erken, genital öncesi bir Oidipal evre bu yasaktan önce gelir ve onu hazırlar: Arzulanan memeyi yemek konusundaki yamyamlık karşıtı yasağın kaynağı budur, annenin karnındaki rakip dışkı-çocukları ve babanın penisini yok etme fantezisinin kaynağı budur; yiyip yutma arzularının cezası olarak yaşanan sütten kesilmenin kaynağı budur. Dokunma yasağı da çift uzanımlıdır. Aslında iki dokunsal deneyim yapısını birbirinden ayırt etmek yerinde olur; a) derinin büyük bir bölümüne dayanan, basıncı, sıcaklığı ya da soğukluğu, esenliği ya da acıyı, kinestezik ve vestibüler duyumları içinde toplayan, bedensel kucaklama yoluyla temas, ortak bir deri fantezisini içeren temas; ve b) başlan-

gıçta süt bebeğinin bedenini destekleyen el teması; ardından, çocuk nesneleri gösterme ve alma jestlerine hâkim olduğu zaman ve eğitim yoluyla, fazla çocuksu, fazla erojen ya da fazla kaba sayılan beden bedene temas, şefkatin ya da kas gücünün denetimli olarak kalması gereken belirtileriyle sınırlandırıldığı zaman, teması sözü edilen el temasına indirgemeye yönelmek gerekir. Dolayısıyla, bir ilk bütünsel temas yasağının, bedenlerin birbirine yapışması, karışması, bütünleşmesi yasağının ve ikinci ve seçici bir elle dokunma yasağının iç içe geçmiş olarak var olması gerekir; ikinci dokunma yasağı şunları içerir: genital organlara ve daha genel olarak erojen bölgelere ve bunların ürünlerine dokunmamak; dokunma, dış dünyaya uyum sağlamanın işlemsel biçimleriyle sınırlandığı ve yarattığı hazlar ancak gerçeklik ilkesine tabi olduklarında korunabildiği için, kişilere ve nesnelere zor kullanacak biçimde dokunmamak. Kültürlere göre, dokunma yasaklarından biri ya da diğeri güçlenmiş ya da yumuşamış durumdadır. Her birinin gündeme geldiği yaş, yayılma alanı son derece değişkendir. Ama mevcut olmadıkları bir toplum saptanamaz. İhlal durumunda yaptırımlar da çok çeşitlidir. Fiziksel cezalardan tehdide, hatta ses tonuyla hissettirilen basit ayıplamaya dek uzanırlar.

Birincil dokunma yasağı, biyolojik doğumun gerçekleştirdiği şeyi ruhsal plana taşır. Yaşayan varlığa bir birey haline gelme yolunda ayrı bir varoluşu dayatır. Ana karnına dönüşü, artık ancak fantezisi kurulabilecek o dönüşü yasaklar (ruhsal olarak ana karnında yaşamaya devam eden otistik kişide bu yasak oluşmamıştır). Yasaklama, etkin bir fiziksel mesafe koyma biçimi altında anne tarafından çocuğa örtük olarak gösterilir: Onu memeden çekerek, yakalamaya çalıştığı yüzünü kaçırarak, onu beşiğine koyarak ondan uzaklaşır, onu kendisinden uzaklaştırır. Annenin yasaklamayı eyleme geçirmekte yetersiz olduğu durumlarda, çevrede her zaman, bu kez sözel düzeyde, yasağın sözcülüğünü yapacak biri bulunur. Baba, kaynana, komşu, çocuk doktoru, çocuğun uyuması için, çok fazla uyarılmaması için, kötü alışkanlıklar edinmemesi için, tek başına oynamayı öğrenmesi için, kendini taşıtmak yerine yürümesi için, büyümesi için, çevresindekilere kendileri için yaşayabilecekleri bir zaman ve mekân bırakması için, bebekten bedensel olarak kendini ayırma ödevini anneye anımsatırlar. Birincil dokunma ya-

sağı özgül olarak bağlanma ya da tutunma dürtüsüyle karşıtlık içindedir. Bu yasağa karşılık düşen fiziksel ceza tehdidi, muhtemelen bebeğin ve annesinin (ya da annenin yerini alan kişinin, belki babanın[2]) ortak derisinin yüzeyini çıplak bırakan bir koparma biçiminde fantezileştirilir; bu koparma –gördüğümüz gibi– mitolojiler ve dinler tarafından yankılanır.

İkincil dokunma yasağı el koyma dürtüsüne uygulanır: Her şeye dokunulamaz, her şey ele geçirilemez, her şeye sahip olunamaz. Yasaklama jest diliyle ya da sözel dille ifade edilir. Aile/tanıdık çevresi, dokunmaya hazır olan çocuğa, olduğu gibi dile getirilen ya da bir baş veya el hareketiyle ifade edilen bir "hayır"la karşı çıkar. Örtük anlam şudur: Alınmaz, önce sorulur ve bir reddedilme ya da erteleme riskini kabullenmek gerekir. Çocuğun dile yeterince hâkim olmasıyla aynı zamanda bu yasak da belirtik hale gelir; tam da yasağın çocuğu kazanmaya ittiği hâkimiyet: İlgi çeken nesneler parmakla gösterilmez, adlarıyla belirtilirler. İkincil dokunma yasağına karşılık düşen fiziksel ceza tehdidinin, aile ve toplum söylemi tarafından şu biçimde ifade edilmesi olasıdır: Çalan, vuran, mastürbasyon yapan el bağlanacak ya da kesilecektir.

Dördüncü ikilik: Her yasak ikiyanlılığıyla nitelenir. Yasağa tabi olan kadar yasak koyana da uygulanır. Çocuklarının cinsel olgunlaşması vesilesiyle ana babada uyanan ensest ve düşmanca Oidipal arzular ne denli canlı olursa olsun, bu arzuları çocuklar üzerinden gerçekleştirmemelidirler. Aynı şekilde dokunma yasağına da, ruhsal işleyişin yeniden yapılandırılması etkisini yerine getirebilmesi için, ana baba ve eğitimciler tarafından da uyulmalıdır. Bu konuda ağır ve yinelenen ihlaller, önemli psikopatolojik sonuçlar yaratan birikmiş bir travma oluşturur.

2. Batı kültüründe bir kuşaktan beri, bebeğin beslenme ve bakımını (gebelik ve meme verme dışında) gönüllü olarak anneyle eşit biçimde üstlenen "genç" babalar anneye çok yardımcı oluyor ve kendileri de oldukça haz duyuyorlar ama küçüğün işini karmaşık hale getiriyorlar; çünkü artık yalnızca bir değil, iki ikili ilişkiden kurtulması gerekiyor ve bebekte bir iç yasağın oluşması gecikiyor ya da zayıflıyor.

JANETTE'İN VAKA KAYDI

Otuz yılı aşkın bir zamandan beri kimi kez psikanalizde, kimi kez psikoterapide izlediğim Janette böyle bir vaka. Yıllar boyunca onun güçlü zulmedilme kaygısıyla karşı karşıya kaldım. Ne bedeninin ne de evinin içinde kendisini emniyette hissediyordu. Hafta içi ya da hafta sonu, günün ve gecenin her saatinde telefon çağrılarıyla, acil buluşma talepleriyle, bazı seansların sonunda büromu terk etmeyi reddederek benim mekânıma tecavüz ediyordu. Düzenli bir psikoterapi çerçevesinin giderek oluşması ve çocukluğunun ve ergenliğinin başlıca travmalarının yeniden kuruluşu, kendisine yavaş yavaş bir deri-ben oluşturmasını, onu ana babasından bağımsız kılan bir mesleki etkinlik bulmasını ve boş zamanlarını, çatışmasının simgesel işlenişini tamamlayan edebi metinler yazmaya ayırmasını sağladı. Benimle kazandığı sözel alışveriş deneyimini bir kurgu karakterine taşıyarak, bu karakterin sözcüklerini, onu tutan, çeken, içeren, ona bir yüz veren ve acısını kabul etmesini sağlayan eller olarak betimledi: Çok uzaktan, uçurumun üstünden, çok uzaktan ona doğru uzanan bir el, zamanın ötesinden bir köprü gibi sonunda onun elini yakalamayı başaran bir el (gerçekte, geleneksel el sıkışma dışında bedensel temasımız olmadığı halde), onun iki elini ısıtan bir el, ardından, karakterin sesi yumuşak bir biçimde gitmesi gerektiğini, geri döneceğini, uzaklaşmasını izlerken çok uzun zamandır ilk kez uzun uzun ağlayabileceğini açıkladığı sırada, ayrılan bir el. Başka bir anlamlı pasaj, kadın kahramanın gece eve dönerken yolda bir arabanın çarpmasıyla yere düştüğü, bir romanın sonuç bölümüyle ilgilidir. Can çekiştiği sırada, yanıbaşındaki bir ses dört kez ve dört değişik biçimde, "ona dokunmayın" diyerek onu bir süre daha hayatta tutar. O zaman güneşin içine girer – hastamın, maruz kaldığı çok sayıda tecavüz darbesinin yol açtığı ruhsal ölümünü şekillendiren ölümün güneşi, ama aynı zamanda, hakikatin güneşi. Savunmasız hastanın delilik belirtileri göstererek –öyle ki ona dokunulmaz– dolaylı biçimde olmadıkça asla ifade edemediği şey, nihayet açıkça, sakin, güçlü bir biçimde ruhsal evrenin yıkılmaz yasası olarak dile getirilmektedir ve bu yasanın ihlallerinin onu zaman zaman karanlıkta bırakmaları mümkünse de, temel yapılandırıcı gerçekliğini bozamazlar.

Deri-Benden Düşünen-Bene

İki noktayı açıklığa kavuşturmak gerekiyor: Dokunma yasağı, benin yeniden yapılanmasını ancak deri-ben yeterince edinilmişse destekler; ve yeniden yapılanmanın ardından, deri-ben düşüncenin

işleyiş zemini olarak varlığını sürdürür. Bu iki noktaya ilişkin sözlerime bir bilimkurgu anlatısının özetiyle giriş yapacağım: John Varley'den[3] *Les Yeux de la nuit* (Gecenin Gözleri). Sanayi uygarlığından bezmiş Amerikalı bir marjinal Güney ülkelerinde dolaşmaktadır. Tesadüfen, neredeyse tümüyle sağır-körlerden oluştuğunu keşfettiği bir topluluğa girer. Topluluk üyeleri kendi aralarında evlenerek üremektedirler. Dışarıyla teması birinci derecede zorunlu bazı alışverişlerle sınırlayarak, yaşamak için gereksinim duydukları şeyleri yetiştirip üretmektedirler. Yolcu, sıcak iklimden yararlanan bu toprakların tüm sakinleri gibi çıplak, on dört yaşında bir genç kız tarafından karşılanır. Kız görerek-işiterek doğmuş az sayıda çocuktan biridir ve duyusal engelli ana babasının buraya göçünden önce konuşmayı öğrenmiştir. Genç adamın dili olan İngilizceyle kolektif içinde kullanılan dokunsal dil arasında çevirmenlik yaparak ona hizmet eder. Bölge, dokunsal sinyallerle işaretlenmiş dolaşım kanallarıyla çevrilidir. Bilgi alışverişi dokunma yoluyla yapılmaktadır ve yerlilerin çevredeki titreşimlere büyük duyarlılığı, alışılmamış olayların ya da yabancı kişilerin olası baskınlarını uzaktan saptamalarını sağlamaktadır. Aynı yemekhanede iyice yan yana yenen yemekler, haber toplamaya ve haber alışverişine vesile oluşturur. Sonra akşamı geniş bir yatakhane salonunda geçirmektedirler ve burada, her aile kendi özel köşesine çekilmeden önce, sözel olmayan, daha yoğun, daha kişisel, daha duygusal alışverişler yer almaktadır. Her biri, dolaylı olmayan ve hemen anlaşılabilir biçimde soru sormak, yanıt vermek, izlenimlerini ve duygularını aktarmak için bedenini bir, hatta birçok eşin bedenine yapıştırır. Sakinlerin zorunlu çıplaklığının nedeni budur. Örtük felsefeleri bundan ileri gelir: Beden yüzeyi, eğer erken eğitilmiş bir duyarlılığa sahipse ve giysiler ya da ahlaki ön yargılar gelişmesini kösteklememişse, müthiş bir güce, kendi duygularını, düşüncelerini, arzularını, tasarılarını ötekine doğrudan esinleme gücüne sahiptir. Doğal olarak, eğer bir üçüncü, iletişim içindeki iki kişinin birbirine ne dediğini öğrenmek isterse, elini ya da bedeninin bir bölümünü koya-

3. *Persistance de la vision* (1978) başlıklı bir derlemenin son romanı, Fr. çev. Denoël, Présence du Futur, 1979. Bu metne dikkatimi çektiği için Françoise Lugassy'ye teşekkür ederim.

rak onlara bağlanmaktadır. Yine de eğer rahatsız ediyorsa geçici olarak uzaklaştırılabilir. Yine doğal olarak, eğer iletişim içindeki iki kişinin birbirine söylemek istedikleri aşkın alanına giriyorsa, sonunda yakın ve sevinçli bir birleşme içinde tamamen doğal biçimde aşk yaparlar; on dört yaşındaki ve naif olmaktan uzak iki dilli genç kızın yabancıyı davet ettiği şey böyle bir birleşmedir. Buluğ çağından başlayarak, kadın erkek her birinin kendine tanıdığı özgürlük ve karşılıklılık –en azından topluluğun kuramı budur–, böylece düş kırıklığına ya da kıskançlığa hiçbir yer bırakmaz. Bununla birlikte, iki birey arasındaki aşk, üstün aşk, yani topluluğun kendi kendine duyduğu aşk yolunda bir kerteden ibarettir. Yılda bir kez, yaz sonunda, bu amaçla bakımlı tutulan bir çayır, tek bir beden oluşturmak ve –burada konuyu anlatmak güçleşmektedir çünkü yalnızca bir konuk olarak kabul edilen anlatıcı bu olaya katılamamıştır– aynı idealleri, inançları ya da duyumları elle tutulur biçimde ve doruk noktasında paylaşmaları için kadın, erkek, çocuk hep birlikte birbirine sokulan tüm topluluğu ağırlamaktadır.

Bu toplumun giderek artan biçimde baştan çıkardığı anlatıcı, yol göstericisi sayesinde dokunsal dili öğrenir. Ama önceki eğitiminden kaynaklanan sınırlara çarpar. Sözel olarak düşündüğü şeyi dokunsal dile çevirebilmektedir ve ona dokunsal olarak iletileni kendi kendisine sözel olarak ifade edebilmektedir. Şefkat, korku, hoşnutsuzluk gibi bazı sıradan duyguları doğrudan ifade etmeyi ve anlamayı başarır. Ama dokunsal dilin, genç öğretmeninin ona açıklayabildiği kadarıyla soyut kendindeliklere ve temel ruhsal durumlara karşılık düşen sonraki derecelerini özümleyemez. Sözel dil alışkanlığı, tersine topluluğun duyusal engellilerinin bağışık oldukları bir zihinsel engel oluşturmaktadır. Bu durumda, ikisi arasında daha engelli olan, düşünen değil midir... Sonunda topluluğa katılımı reddedilir. İkili bir dil konuşmakla suç işleyen eşi onunla yalnızca dokunsal iletişim kurmaya karar verir. Gözlerini oyup kulak zarlarını patlatsa bile artık çok geçtir. Ayrıksı kökensel dokunsal iletişimin sadeliğine ve doluluğuna asla ulaşamayacaktır. Silinmez özlemini yüreğinde taşıyarak bu kolektifi terk eder.

Bu "efsanevi" anlatının gerektirdiği "bilimsel" çekincelerin pek bir önemi yoktur: Koku evreni yok sayılmıştır; aşktan ayrışan kin yadsınmıştır; sağır-körlerin kullanımı için bir dokunsal dil, ancak

simgesel boyut konusunda belli bir hâkimiyet kazanmış olan gören-işitenler tarafından icat edilebilir, vb. Bilimkurgunun ilginçliği, azami mantıksal ya da psikolojik sonucu çıkartabileceği bir değişkeni neredeyse deneysel biçimde yalıtmasından kaynaklanır. Burada değişken şudur: Deri deriye erken bir iletişim vardır; deri ilk anlamlı alışveriş organıdır; devinimi yankılama ve söyleneni yankılama edimleri ancak ritmi yankılama, ısıyı yankılama, dokunmayı yankılama edimlerinin kökensel zemini üzerinde gelişme imkânı bulabilir. Kuşkusuz, Varley'nin romanı, savunmacı bir fantezi kurgusunu, daha gelişmiş göstergebilim sistemlerine girişe yatırım yapıldığı zaman Oidipus karşıtı bir hareket içinde sonradan işlenmiş, iletişimin kökenlerine ilişkin bir romanı betimler. Bu arada, söz konusu yatırım, birincil dokunsal iletişimlerin bastırılması tarafından, dokunma yasağının harekete geçirdiği bastırma tarafından mümkün ve zorunlu kılınmıştır.

Bu yasak eksik olduğu zaman ne olur? İhlali hangi bedelle ödenir? Varley'nin anlatısı bu iki noktada aydınlatıcı görünmektedir. Bir yandan, beden bedene teması yasaklayan birincil dokunma yasağının oluşmadığı yerde, genital cinselliğin yanı sıra toplumsal düzenin de örgütleyicisi olan Oidipal yasak kurulmaz. Öte yandan, ensest yasağının olası ihlaline tensellik ve kaygının ağırlığını veren bir fallik hadım edilme tehdidi, dokunma yasağının eksik olduğu durumda duyumsal bir hadım edilme kaygısı sonucunu doğurur. Varley'nin romanının görünür içeriği, sakinlerin sağır ve kör oldukları için dokunma yasağından sıyrılabildiklerini söyler. Gizil içeriği karşıt anlamda düşünmek gerekir: Dokunma yasağından sıyrılabildikleri için sağırlığa ve körlüğe çarptırılmışlardır. İki yasağın, dokunma yasağının ve ensest yasağının eksik olduğu yerde, birey için sürekli bir aşk bütünleşmesi durumu, kolektif için ise sürekli bir grup yanılsaması durumu yerleşme eğilimi gösterir.

Söz konusu olan yalnızca bastırılmış birincil dokunsal iletişimlerin yok olmamaları değildir (patolojik vakalar dışında), bu iletişimler, duyulararası iletişim sistemlerinin üzerinde yer alacağı zemin olarak kaydedilirler: İçinde, diğer duyusal ve motor uzayların iç içe girebileceği bir ilk ruhsal uzay oluştururlar; sonraki düşünce işlemlerinin ürünlerinin yerleştirileceği imgesel bir yüzey sağlarlar. Jestler, sonra da sözler aracılığıyla mesafeli iletişim, yalnızca özgül

kodların edinilmesini değil, bu dokunmayı yankılamaya ilişkin kökensel iletişim zemininin korunmasını ve az ya da çok sık bir biçimde güncelleşmesini, yeniden canlanmasını gerektirir. Kanımca Hegelci *Aufhebung* kavramı, aynı anda yadsınan, aşılan ve korunan bu dokunmayı yankılama izlerinin statüsünü betimlemek için uygun bir kavramdır. Nasıl erken doğmuş ya da şiddetli ensest yasağı aşk arzusunu ve cinsel arzuyu aileye yabancı kişilere çevirmek olan amacını aşabiliyor ve kim olursa olsun herhangi bir eşle her türlü genital heteroseksüel edimin ketlenmesine yol açabiliyorsa, aynı biçimde, birincil dokunma yasağı da, toplumsal olarak kodlanmış bazı cinsellik, oyun, spor vb. koşullarında görece kolay bir biçimde kaldırılabilecek bir bastırmayı tetiklemek yerine, yakın temasları fazla erken ya da fazla sert bir biçimde yasaklarsa, ağır bir fiziksel yakınlaşma ketlenmesine yol açabilir ve bu da özellikle aşk yaşamını, çocuklarla teması, saldırılara karşı kendini savunma kapasitesini karmaşık hale getirir...

Tersine, zihinsel (otizm) ya da fiziksel (sağır-kör doğanlar) önemli bir engele bağlı ağır iletişim bozuklukları durumunda, göstergebilimsel işlevin, kökensel biçiminden, yani beden bedene temastan ve dokunmayı yankılama alışverişlerinden yola çıkılarak yerine getirilmesi gerekir. Daha önce gördüğümüz (s. 155) paketleme tekniğinde yapılan budur.

Oidipal yasaktan farklı olarak dokunma yasağı, bir aşk nesnesinden kesin bir vazgeçişi değil, ama ötekilerle iletişimin temel biçimi olarak dokunmayı yankılama iletişiminden vazgeçişi talep eder. Bu dokunmayı yankılama iletişimi kökensel göstergebilim kaynağı olarak varlığını sürdürür. Empatide, yaratıcı çalışmada, alerjide, aşkta yeniden etkin hale gelir.

Duyulararasılığa Giriş ve Sağduyunun Oluşması

Ben, deri-ben olarak temel örgütlenmesini kazandıktan sonra, yeni bir yapıya ancak dokunsal deneyimin önceliğinden koparak ve duyulararası kayıt uzayında kendini *sensorium commune* (ampirist felsefecilerin "sağduyusu") olarak inşa ederek erişebilir. Bu yeniden yapılanma, ne benin bütünleştirici bir atılımıyla (Luquet, 1962)

ne de sinirsel olgunlaşmadaki ilerlemelerle bağlantılı büyüme ve uyum sağlama arzusuyla yeterince açıklanabilir. Kuramsal tutarlılığı, klinik saptamayı ve teknik sağlamlığı içeren üçlü bir nedenle, bana öyle geliyor ki, Oidipus kompleksinin öncüsü ve habercisi olan dokunma yasağının etkili bir müdahalesi öne sürülmelidir.

New York'tan Stanley Grand (1982), şizofrende bilişsel bozuklukların doğuşunda erken bedensel deneyimlerin rolüyle ilgili psikanaliz literatürünün yeterince tam bir gözden geçirilişinin ardından, şizofrenide düşünceye ilişkin işlev bozukluğunun, bedensel ben örgütlenmesinde (*eklemlenme*) derin bir bozulmayı içinde gizlediği sonucuna varır. Bu bozulma, çok sayıda duyusal veriyi uygun biçimde "eklemlemek" (dolayısıyla, değindiğim o çoğul duyusal uzayı, tek tek çeşitli duyusal zarların gerektiği gibi iç içe geçişiyle birlikte kurmak) ve bu verileri, yön duygusunun temelini ve gerçeklik deneyiminin çekirdeğini oluşturan bedensel kaynaklı duyum ve denge deneyimleri halinde bütünleştirmek konusundaki erken bir başarısızlığın sonucudur (dolayısıyla, burada söz konusu olan, başlangıçta deri-benin ilk işlevinin, "*holding*" ya da tutma işlevinin eksikliğidir). Bedenin bütünlüğü ve sınırlarına ilişkin örgütlü bir duygunun yokluğu nedeniyle, iç deneyim ile dış deneyim, kendilik ile nesne temsilleri arasında net bir ayrım ortaya çıkamaz. Kendilik ve kişisel kimlik deneyiminin çekirdeği, anne-çocuk bağının ikili birliğinden tam olarak farklılaşmayı başaramaz. Şizofren, dış dünya üzerindeki eylemleri sırasında ona gönderilen geribeslemenin sağladığı kendini düzeltme deneyimlerinden tam olarak yararlanma kapasitesine sahip değildir çünkü böyle bir yararlanma, ancak kendini kendi eylemlerinin başlatıcısı olarak hisseden biri için söz konusu olabilir. Nitekim, bir bene sahip olmak, tek bir olay üzerinde değil, kimi zaman zincirleme kimi zaman halka halinde gerçekleşen bir dizi olay üzerinde bir inisiyatif gücüne sahip olmaktır. Telafi mekanizmaları, bedensel benin yetersiz bütünleşmesinin sonuçlarını, özellikle de bedensel kaynaklı duyumlara ve ısıya ilişkin duyusal deneyim alanlarında hafifletebilir. Ruhsal aygıtın bütünlüğünü destekler ve gerilemeli dönemler sırasında tam çözülüşünü önceden haber verirler.

Psikanaliz ancak dokunma yasağına uyulmasıyla mümkündür. Aktarım durumuna uygun sözcükleri ve hastaya fiilen acı çektiren

şeye uyan düşüncelerin ifadesi olan sözcükleri bulmak koşuluyla, her şey söylenebilir. Analistin sözcükleri, dokunsal temaslara somut olarak başvurmak gerekmeksizin, söz konusu temasları simgeselleştirir, ikame eder ve yeniden yaratır: Alışverişin simgesel gerçekliği fiziksel gerçekliğinden daha etkilidir.

3

BAŞLICA KONFİGÜRASYONLAR

11

Ses Zarı

Bir birlik ve kimlik taslağıyla donanmış birey öncesi ruhsal oyuk olarak kendilik, dokunsal duyumlara yaslanan iki boyutlu arayüz olarak ben sınırlarının oluşmasına koşut biçimde, ses (ve aynı zamanda tat ve koku) evreninin içe yansıtılması yoluyla oluşur. Ses yayma sırasında, kendiliğe, dolan ve boşalan bir hacim izlenimi sağlayan soluma duyumlarıyla birleşen işitsel duyumlar, kendiliği, üçüncü boyut olan uzay boyutunu (yön, mesafe) ve zaman boyutunu dikkate alarak yapılanmaya hazırlarlar.

Anglosakson psikanaliz yazını, geçtiğimiz onyıllarda ortaya üç önemli düşünce koydu. W. R. Bion (1962) düşünce olmayandan "düşünce"ye ya da hatta beta öğelerinden alfa öğelerine geçişin, süt bebeğinin, ruhsal gelişmesi için gerçekten tecrübe etmesi gereken bir kapasiteye dayandığını gösterdi; bu, bebeğin doğmakta olan ruhsallığına zorla giren duyumları, duyguları, anı izlerini, sınırları belirlenmiş bir ruhsal uzayda "içerme" konusundaki anne memesine özgü kapasitedir; içeren meme, dışarı atılmış ve dağılmış kendilik parçalarının saldırgan-yıkıcı geriye dönük yansıtılmasını durdurur ve onlara şekillendirme, bağlantı ve içe yansıtma olanakları sağlar. H. Kohut (1971), bu noktada alternatif ve tamamlayıcı iki uzlaşmaz karşıt hareketi ayırt etmeye çalıştı; kendiliğin, parçalı-narsisistik birleşmeler gerçekleştirdiği nesnelere ("kendilik nesneleri") saparak oluştuğu hareket ve kendiliğin ideal bir nesneyle "büyüklenmeci" bir birleşme gerçekleştirdiği hareket. Nihayet, D. W. Winnicott (1971), Lacan'ın tasarladığı biçimde birleşmiş bütün bir bedene ilişkin kurgusal imge modeli üzerinde benin öteki olarak kurulduğu ayna evresine geri dönerek, daha önceki bir aşamayı, annenin yüzünün ve çevrenin tepkilerinin çocuğa ilk aynayı tuttuğu

ve çocuğun kendisine bu biçimde geri yansıyan şeyden yola çıkarak kendiliğini kurduğu bir aşamayı betimledi. Ama Lacan gibi Winnicott da vurguyu görsel sinyallere kaydırır. Ben, daha da erken bir ses aynasının ya da işitsel-sessel bir derinin varlığını ve bunun, ruhsal aygıtın anlamlandırma ve sonra da simgeleştirme kapasitesini kazanmasındaki işlevini açıklığa kavuşturmak istiyorum.[1]

MARSYAS'IN VAKA KAYDI

Bir psikanaliz tedavisinin anlamlı iki seansını aktaracağım. Apollon tarafından derisi yüzülen Silenos'un anısına, hastayı Marsyas olarak adlandıracağım.

Marsyas uzun yıllardır psikanalizde. O sıralarda, uzanma konumunun bırakılmasıyla sonuçlanan bir olumsuz terapi tepkisi nedeniyle, onu bir saatlik seanslarda yüz yüze görüyorum. Yeni düzenleme sayesinde, psikanaliz çalışması hastanın yaşamında bazı iyileşmeleri de beraberinde getirerek yeniden yoluna girmiş durumda. Ama tedavinin tatil nedeniyle uğradığı kesintiler karşısında hastanın tahammülsüzlüğü devam ediyor.

Kısa ilkbahar tatilinden sonraki seans. Marsyas kendini bunalmış olmaktan çok boş olarak betimliyor. Mesleki etkinliklerine yeniden başladığı zaman, ötekilerle temaslarında orada olmadığını hissetmiş. Bende de orada olmadığım havasını saptıyor. Beni yitirmiş. Sonra, tedavisi sırasında yaşadığı iki uzun depresyon döneminin büyük tatilleri kapsadığına dikkat çekiyor; bunlardan biri onu çok etkilemiş olan mesleki bir başarısızlığın ardından gelmiş olsa da. Paskalya'da, kendi isteğiyle uzatılmış bir hafta sonu tatiline çıkmıştı. Bir Güney ülkesine, muhteşem bir deniz kenarında yer alan ve ısıtılmış bir yüzme havuzu olan rahat bir otele gitmişti. Yüzmeyi ve gezintileri çok seviyor. Oysa işler iyi gitmemişti. Dahil olduğu küçük gruptaki insanlarla kötü ilişkileri olmuştu; grup, iş yerinden arkadaş ya da meslektaş olmakla birlikte sık sık hafta sonlarını da birlikte geçiren insanlardan oluşuyordu. Kendini ihmal edilmiş, terk edilmiş, reddedilmiş hissetmişti. Karısı nekahat dönemindeki çocuklarıyla evde oturmak zorunda kalmıştı. Yürüyüşler Marsyas'ı yormuştu, ve özellikle havuzdaki ortak seanslar gittikçe daha kötü geçer olmuştu: Soluğu kesiliyordu, artık hareketlerin ritmini yakalayamıyor, eşgüdümsüz çabalarım yineliyor, dalmaktan korkuyordu, ıslanma duyumu suyun temasını rahatsız edici hale getiriyordu, güneşe rağmen titriyordu: Hatta iki kez, havuzun kenarında yürürken nemli zeminde kaymış ve oldukça acıtacak biçimde başını çarpmıştı.

1. Bkz. G. Rosolato, *Essais sur le symbolique* (1969, 287-305) içinde, "Ses".

Onu yeni düzenlememiz içinde kabul etmeye başladığımdan beri sahip olduğum izlenimin tersine, aklımdan, Marsyas'ın seanslara pek de onu beslemem için değil, onu taşımam, ısıtmam, manipüle etmem ve egzersiz yoluyla bedeninin ve düşüncesinin olanaklarını ona geri vermem için geldiği geçiyor. Ona ilk kez, uzayda bir hacim olarak, düşme korkusu gibi hareket duyumlarının kaynağı olarak bedeninden söz ediyorum ama Marsyas'tan nazik bir onaydan başka bir şey elde edemiyorum. O zaman ona dolaysız bir soru sormaya karar veriyorum: Küçükken annesi onu nasıl emzirmiş değil de, nasıl tutmuştu? Hemen, daha önce de iki ya da üç kez anıştırmada bulunduğu ve annesinin ona anlatmaktan hoşlandığı bir anıyı hatırlıyor. Marsyas'ın doğumundan az sonra, zaten ilk dört çocuğuyla –daha büyük bir erkek ve üç kız çocukla– yeterince meşgul olan annesi, kendisini yeni doğan bebekle, bir yıl önce doğan ve ağır bir biçimde hastalanan küçük kız arasında parçalanmış buluvermişti. Marsyas'ı, bir bebeğin bakımından çok ev işlerinde uzmanlaşmış bir dadıya teslim etmişti. Ama gelişiyle onu sevince boğan bu oğlana her zaman kendisi meme verdiği için övünürdü. Ona cömertçe, tam hızla meme veriyor ve emzirme bitip bebek yeniden bakıcının eline teslim edilir edilmez, sağlığı haftalar boyunca, yaşamını yitirmesinden korkulduğu noktaya gelecek kadar bozuk olan Marsyas'ın kız kardeşine koşuyordu. Marsyas'ın oburca emdiği bu emzirme ziyaretlerinin arasında, haz almak ya da vermek için değil, görev uğruna hareket eden ve evin hanımıyla sado-mazoşist bir ilişki yürüten bekâr, yaşlı, sert, ilkeli, çalışkan dadı bebeğe hem göz kulak oluyor hem onu ihmal ediyordu. Marsyas'ın bedeniyle yalnızca çok erken terbiye ya da mekanik bakım amacıyla ilgileniyordu: Onunla oynamıyordu. Marsyas edilgin-uyuşuk bir duruma terk edilmişti. Birkaç ayın sonunda normal tepkiler vermediği fark edildi ve dadı bebeğin anlayışının kıt olduğuna, geri doğduğuna inandığını söyledi. Bu açıklamanın telaşlandırdığı anne Marsyas'ı kavradı, sarstı, salladı, uyardı, onunla konuştu ve bebek baktı, güldü, mırıldandı, neşelendi ve böylelikle normalliğinden emin olan annesini hoşnut etti. Anne bu sınamayı defalarca yineledi ve kısa süre sonra dadıyı değiştirmeye karar verdi.

Bu anlatı birçok karşılaştırma yapmamı sağlıyor ve bunları kısmen ve yavaş yavaş Marsyas'a iletiyorum. Birincisi, benimle seanslarını, annesinin emzirme ziyaretlerine can attığı gibi bekliyor: Gecikeceğim, bir seansı iptal edeceğim fikrinden duyulan kaygı, annesinin artık gelmeyeceği ve kendisinin de, ölümünden korkulan o kız kardeş gibi yitip gideceği korkusu.

İkinci karşılaştırma daha seansın başında aklıma gelmişti ve şimdi doğrulanmış oluyor: Yeterince beslenmiş; benden beklediği, dadının ona vermediği şey, onu uyarmam, ruhsallığını eğitmem (iç dünyasının, bir ruhsal ölüm izlenimi veren yoksulluk anları vardı). Onu yüz yüze kabul etmeye başladığımdan beri, daha sık diyaloglarımız, önemli bakış ve mimik alışverişlerimiz, duruş düzeyinde iletişimlerimiz oluyor. Mesafeli olarak ve bu

alışverişler aracılığıyla, sanki onu kaldırıyorum, taşıyorum, ısıtıyorum, hareket ettiriyorum, gerektiğinde sarsıyorum ve tepki vermesini, el kol hareketleri yapmasını ve konuşmasını sağlıyorum: Bunu ona söylüyorum.

Üçüncüsü, Marsyas'ın beden imgesinin ne olduğunu daha iyi kavrıyorum. Annesi için o, iki ucu artı yatırıma tabi tutulmuş ve erotize edilmiş bir sindirim borusuydu (en ufak bir heyecanda şiddetli bir işeme gereksinimine kapılıyor ve korkularından biri de cinsel ilişki sırasında işemek). Tensel bir bütünlük olarak, hacim ve hareket olarak bedenine dadı tarafından yatırım yapılmamış. Boşluk kaygısı bundan kaynaklanıyor. Bu üç tema üzerine etkin, canlı ve sıcak bir sözel alışverişte bulunuyoruz. Benden ayrılırken, her zamanki gevşek el sıkışı yerine, parmaklarımı kuvvetli biçimde sıkıyor. Karşı aktarımıma, tamamlanmış bir çalışmanın doyum duygusu egemen.

Bu yüzden bir sonraki seanstaki düş kırıklığım daha da büyük olacak. Marsyas çökmüş bir halde geliyor ve beni büyük bir şaşkınlık içinde bırakarak, bir çırpıda, bana tam tersine onun için çok zenginleştirici olmuş gibi görünen (ve aslında benim onu anlamam açısından olmuştu da, yani benim için olmuştu) önceki seansın olumsuz niteliğinden yakınıyor. Kendimi, onunkine koşut ama kuşkusuz ona hiç aktarmadığım bir içsel düş kırıklığı hareketine bırakıyorum. Şöyle düşünüyorum: Bir adım ileri gittikten sonra iki adım geri geliyor, gerçekleştirdiği ilerlemeleri yadsıyor. Bir planda kazandığını öteki planda yitirmekten korktuğunu anlıyorum, bunu ona söylüyorum ve iç tepkilerini yönettiğinden ona daha önce söz ettiğim ya hep ya hiç yasasını hatırlatıyorum. Ve açıklıyorum: Dadısıyla eksikliğini yaşadığı "bedensel" teması son seansta benle bulmuştu; hemen, buna karşılık diğer temas biçimini, o ana dek aramızda daha alışılmış olan, annesiyle kısa ve yoğun emzirme teması biçimini yitirdiği duygusuna kapılmıştı. Sözlerim hemen etkili oluyor: İçindeki ruhsal çalışma canlanıyor. Bu almaşık kaybı, psikanalizin ondan bir şeyler alacağı –hiç de hadım edilme anlamında olmadığını kendiliğinden ekliyor–, onu zihinsel olanaklarından yoksun bırakacağı konusundaki –hiçbir zaman bu kadar açık biçimde dile getirmediği– uzun süreli korkusuyla karşılaştırıyor. Marsyas'ın sorunu, aslında narsisistik libido eksikliğiyle ve ilkel çevresinin, beninin gereksinimlerini (Winnicott'un bedenin gereksinimlerinden ayırt ettiği) karşılamakta yetersiz kalmasının etkileriyle ilgili. Ama aktardığım tabloda benin gereksinimlerini nereye yerleştirmek gerekir? Marsyas'la aramızda yeniden kurulan terapi ittifakı, analiz çalışmasını daha ileri götürmemizi ve düş kırıklığına (başka bir ifadeyle, narsisistik yaraya) yatkınlığının bir başka boyutunu ortaya çıkarmamızı sağlıyor: Annesinden alamadığını başka biri verdiği zaman, bu sayılmıyor, onu annesinin vermesi gerekirdi. Ve böylece kafasında sürekli olarak tamamlanmamış bir davayı güdüyor: Annesi, psikanalist, başından beri ona yaptıkları haksızlıkları nihayet kabul

etmeliler! Marsyas psikotik değil çünkü çocukluğu sırasında genel olarak zihinsel işleyişi güvence altına alınmış; erkek ve kız kardeşleri arasında, birbirini izleyen dadılar, sonra da rahipler arasında her zaman bu rolü yerine getiren birileri olmuş; ve Marsyas, ilk kez, konuşmaya başladığı andan itibaren ve okula başlamadan önce hemen her gün ziyaretine gittiği bir komşuyu anımsıyor. Onunla aralıksız ve son derece özgür bir biçimde gevezelik edermiş, yalnızca çok meşgul olmakla kalmayıp ancak kendi ahlak kurallarına ve kusursuz erkek çocuğu idealine uygun şeylerin dile getirilmesini kabul eden annesiyle yapılması imkânsız bir şey. Marsyas, benimle ilişkisinin bazen komşuyla, bazen annesiyle olduğu gibi yürüdüğünü saptıyor.

Ve işte benimle ilişkisine geri dönüyor. Ona çok şey verdiğimi düşünüyor, yaşamdan daha fazla haz duyuyor, ne pahasına olursa olsun seanslarını kaçırmayacak. Ama aramızda önemli bir güçlük varlığını sürdürüyor: Sık sık ona söylediklerimi anlamadığını, geçen sefer bunun çok keskin olduğunu, hiçbir şey anımsamadığını, hatta beni terimin akustik anlamıyla bile "işitmediği"ni* ifade ediyor. Üstelik, eğer seansların arasında sorunlarını düşünürse ve aklına ilginç bir fikir gelirse, onu benim önümde dile getiremiyor. Aniden dili tutuluyor, zihni boşalıyor.

Baştan bu dirence hazırlıksız yakalanıyorum. Sonra kafamda bir karşılaştırma gerçekleşiyor ve ona soruyorum: Küçükken annesi onunla nasıl konuşuyordu? Yıllarca süren psikanalize karşın henüz hakkında tek sözcük etmediği, ve bu seansın vaka kaydını kaleme alırken, olumsuz söz banyosu ifadesiyle özetlediğim bir durum betimliyor.

Bir yandan, annesinin, ani, öngörülemez, sık kötü ruh hali nöbetlerine karşılık düşen boğuk ve sert tonlamaları varmış: Dolayısıyla, bebek Marsyas'ın, global bir anlamın taşıyıcısı olarak anne melodisiyle ilişkisi kopuk kopuk, kesintili olmuş, tıpkı anneyle emzirme sırasındaki yoğun ve doyumlu bedensel alışveriş ilişkisinin, dadının mekanik bakımları tarafından kesintiye uğratılması gibi. Böylece anlamın temel alt yapıları (bedenin bakımlarında ve oyunlarında bulunan dil ötesi anlam ve global ses dinlemenin dil öncesi anlamı) aynı kargaşadan etkilenmiş bulunuyor. Öte yandan, Marsyas'ın annesi ne hissettiğini ya da istediğini ifade etmeyi pek iyi bilmiyormuş. Bu da zaten çevresi için bir rahatsızlık ve ironi konusuymuş. Yakınlarının ne hissettiğini kestirmeyi, ya da bunu dile getirmeleri için onlara yardımcı olmayı bilmiyor olması da muhtemel. Son oğluna, içinde kendini bulabileceği bir dille konuşmayı beceememiş. Marsyas'ın, annesiyle ve benimle birlikteyken, yabancı bir dille uğraştığı izlenimine kapılması bundan kaynaklanıyordu.

* Burada kullanılan Fransızca *entendre* fiili hem anlamak hem de işitmek anlamına gelir. *–ç.n.*

Birbirini izleyen bu iki seans, benin gereksinimleri karşısında çevrenin erken bir yetersizliği durumunda, öznenin, ruhsal işlevlerinden bazılarının dışarıdan uyarılması konusunda eksiklik yaşadığını benim için doğruladı; tersine, yeterince iyi çevre koşullarında, bu dışarıdan uyarma içe yansıtmalı özdeşleşme yoluyla daha sonra bu işlevlerin kendi kendine uyarılmalarının başarılmasını sağlar. Dolayısıyla, bu vakada tedavinin amacı: a) bu dışarıdan uyarmayı, analiz düzeninde yapılacak uygun değişikliklerle, hastanın zihninin boşaldığı her durumda, psikanalistin hastanın yerine simgeleştirme konusundaki kararlılığıyla sağlamaktır; b) kendiliğin eski yetersizliklerini ve benin tutarlılığındaki ve sınırlarındaki belirsizlikleri, iki muhatabın analitik olarak çalışabilecekleri biçimde aktarımda ortaya çıkarıp işlemektir (nitekim, nevrotik değil de yetersiz olan hasta her durumda psikanalistten ve psikanalizden derin bir doyumsuzluk duyacaktır ama kendiliğinin sahici parçasıyla psikanalist arasında kurulacak ortakyaşamsal ittifak, doyumsuzlukların arasında, bazı belirgin, özgül, sınırları belirlenebilir, adlandırılabilir ve yeni çevre koşullarında görece aşılabilir eksiklikleri yavaş yavaş tanımasını sağlayacaktır).

Süt Bebeğinde İşitme ve Ses Çıkarma

Artık süt bebeğinde işitme ve ses çıkarma konusundaki yerleşik olguları[2] hatırlatmak gerekiyor; bu olgular şu sonuçta toplanıyor: Bebek ana babasına gerçekten işitsel-sessel bir iletişim sistemiyle bağlıdır. Ağız-yutak boşluğu iletişim için vazgeçilmez ses frekanslarını üretmesi açısından, çok erkenden embriyoner zihinsel yaşamın denetimi altında bulunurken, aynı zamanda heyecanların ifadesinde de temel bir rol oynar.

Öksürüğün, beslenme ve sindirim etkinliklerinin çıkardığı özgül gürültüler dışında (kökenleri ilgili kişi tarafından belirleneme-

2. Esas olarak Anglosakson ama aynı zamanda Almanca ve Fransızca çalışmaların bir özeti H. Herren'in, "Çocuğun Psikosomatik Gelişmesinde Ses" (1971) başlıklı çalışmasında yer alıyor. Bu çalışmadan çok şey aldım. İlerki sayfalarda alıntı yaptığım yazarlar için bu makalenin kaynakçasına gönderme yapılıyor. Bkz. aynı zamanda, P. Oléron, "Dilin Edinilmesi" (1976).

diği ölçüde daha da endişe verici hale gelen bu gürültüler, saf bedeni sesli bir oyuğa dönüştürür), doğduğu andan başlayarak, çığlık yeni doğan bebek tarafından çıkarılan en ayırt edici sestir. 1963'te ve 1966'da, akustik parametrelerin fiziksel analizi, Anglais Wolf'un üç haftadan küçük süt bebeklerinde yapısal ve işlevsel olarak farklı dört çığlık ayırt etmesini sağlamıştır: Açlık çığlığı, öfke çığlığı (örneğin çıplakken), iç organlara ilişkin ya da dış kökenli acı çığlığı (örneğin, topuğundan kan alındığı sırada) ve düş kırıklığına yanıt çığlığı (örneğin, etkin bir biçimde emilen bir memenin geri çekilmesi durumunda). Bu dört çığlığın geçici bir seyri, bir frekans süresi ve özgül spektografik ayırt edici nitelikleri vardır. Açlık çığlığının (söz konusu fizyolojik duruma zorunlu olarak bağlı olmamakla birlikte) temel bir rolü var gibi görünmektedir; her zaman, değişkeleri olduğu düşünülen diğer üçünün ardından gelir. Bu çığlıkların tümü saf fizyolojik reflekslerdir.

Bu çığlıklar –zaten çok erkenden onları ayırt etmeye çalışan– annelerde, deneyimlerine ve kişiliklerine bağlı değişkelerle birlikte, çığlığın kesilmesini sağlamayı hedefleyen özgül tepkilere yol açar. Ve bunu sağlayacak manevraların en etkilisi anne sesidir: Bu ses, ikinci haftanın sonundan başlayarak, bebeğin çığlığını herhangi bir başka sesten ya da herhangi bir insan yüzünün görsel varlığından çok daha etkili bir biçimde durdurur. Üçüncü haftadan başlayarak, en azından normal aile çevrelerinde, "dikkat çekmek için sahte acı çığlığı" (Wolff) ortaya çıkar: Bunlar çığlıkla sonuçlanan inlemelerdir; fiziksel yapıları dört temel çığlığınkinden çok farklıdır. İlk kasıtlı ses çıkarma, başka bir deyişle, ilk iletişim budur. Beş haftada bebek, annesinin yüzünü henüz öteki yüzlerden ayırt edemediği halde, anne sesini diğer seslerden ayırt eder. Böylece, birinci ayın sonundan önce başlayarak, bebek, erişkinin akustik müdahalelerinin anlatım değerini çözme kapasitesini kazanmaya başlar. Bu, bebekteki saptanabilir dairesel tepkilerin ilkidir, görmeyle ve psikomotor gelişmeyle ilgili tepkilerden çok öndedir, sonraki seçici öğrenme olgularının başlangıcı ve belki de prototipidir.

Üç-altı ay arasında bebek tam bir gevezelik halindedir. Çıkardığı seslerle oynar. Baştan bu sesler, "kıkırdamalar, gıcırtılar, gaklamalardır" (Ombredane). Sonra, çeşitlenen ses birimleri gamı içinde, anadili olacak dili oluşturan ses birimlerini giderek ayırt etme-

ye, istemli olarak çıkarmaya, sabitlemeye çalışır. Böylece, dilbilimci Martinet'nin ikinci söz eklemlenmesi (gösterenin belirli seslere ya da özel ses bileşimlerine eklemlenmesi) olarak adlandırdığı şeyi kazanır. Bazı yazarlar, bebeğin hemen hemen olanaklı tüm sesleri kendiliğinden çıkardığını ve çevresini kuşatan sisteme uyum sağlamanın bebeğin gamında bir daralmayla sonuçlandığını düşünüyorlar. Başka yazarlar, tersine, bu evrede çıkarılan sesleri taklit edilen bir malzeme olarak görüyor ve evrimin dereceli olarak zenginleşme yoluyla gerçekleştiğini düşünüyorlar. Kesin olan, üçüncü aya doğru, foveanın olgunlaşması sonucunda, dairesel görsel-motor tepkinin yerleştiğidir: El biberona doğru uzanır. Ama aynı şekilde, annenin sesine doğru da! Ve bu evrede çocuk ancak yaptığını gördüğü hareketleri (dolayısıyla, kol ve bacak ekstremitelerinin hareketleri) tekrarlama kapasitesine sahip olduğu halde, işitsel-sessel planda taklit çok daha çeşitlenmiş durumdadır: Bebek mırıldanırken, kendi kendine taklit ettiği sesler kadar başkasından duyduklarını da taklit eder; örneğin, üçüncü ayda bulaşıcı çığlık kendini gösterir.

Aktarılması ilginç olacak iki deneyim var: Anladığını kanıtlayacak gözlemlenebilir bir tepki olmadığı için, süt bebeğinin ne işittiğini bilmek güçtür. Bu yöntemsel sorun, çıkarma kapasitesinde oldukları bazı ses sinyallerine alıştırıldıktan sonra, kendilerine, bileşik ya da erişkinin ses dağarcığına özgü sinyaller verilen on haftalık süt bebeklerinin elektrokardiyogramlarını kaydeden Caffey (1967) ve Moffit (1968) tarafından incelikli bir biçimde çözüldü. Sonuçlar süt bebeğinin, ses çıkarma kapasitesinden çok daha üstün, büyük bir algı zenginliğine sahip olduğunu doğruladı ve böylelikle, bilindiği ve birkaç ay sonra saptanabilir hale geldiği gibi, anlamsal kavrayışın söyleyişe göre zamansal önceliğini gösterdi.

Sorunun bir başka çözümünü Butterfield'a (1968) borçluyuz: Birkaç günlük bebekler, emzirme zamanlarında, müzikli bir emziği sıradan bir emziğe göre daha etkin biçimde emerler. Hatta, emme heveslerinin düzeyine göre, bazı öznelerin klasik ya da popüler bir parça veya sözlü bir melodiden yana tercihlerini belli ettikleri düşünülür! Bu tür birkaç egzersizden sonra, bu müziksever bebekler, beslenme saatlerinden bir saat önce ve uyanık durumdayken –yani beslenme ödülünden bağımsız olarak– kullanımlarına sunulan boş biberonlarla bağlantılı kaydedilmiş müziklerin çalmasını ya

da durmasını denetleyebilir hale gelirler. Bu çalışmalar, Bowlby' nin, birincil bir bağlılık dürtüsünün oral cinsel dürtüyle eşzamanlı ve ondan bağımsız olarak işlediği biçimindeki kuramını doğrular. Ama aynı zamanda, tamamlayıcı bir öğeyi ya da bir düzeltmeyi de beraberlerinde getirirler. Zihinsel kapasiteler önce akustik malzemede (kuşkusuz aynı zamanda koku malzemesi diye eklemek isterim) kendini gösterir. Bu, Henri Wallon'un Fransa'da kendini kabul ettiren ve toplumsal iletişimin ve zihinsel temsilin kökeninde jest ve mimik farklılaşmalarının –yani kas gerilimi ve duruşla ilgili etkenlerin– yattığı biçimindeki görüşlerini kuşkulu hale getirir. Bebekte çevreyle ilgili çok daha erken geribeslenmeler söz konusu gibi görünmektedir: Bunlar işitsel-sessel niteliktedir; önce çığlıklara, sonra da sesleştirmeye dayanırlar (ama ikisi arasında apaçık işlevsel ve biçimbilimsel analojilerle beraber) ve göstergebilimsel davranışların ilk öğrenimini oluştururlar. Başka bir deyişle, dil öncesi anlamın (çığlıkların, sonra da mırıldanmaların içerdiği seslerin anlamı) edinilmesi, dil ötesi anlamın (mimik ve jestlerin anlamı) edinilmesinden önce gelir.

Kuşkusuz, zaman dizinsel sıralanma yapısal bir art arda geliş anlamına gelmez: Sessel-motor ve görsel-motor eşgüdümlerin her biri kendi göreli özerkliğine ve özgüllüğüne sahiptir; birinciler ikinci eklemlenmenin (gösterenlerin seslere eklemlenmesi) edinilmesini hazırlar, ikinciler birinci eklemlenmenin (gösterenlerin gösterilenlere eklemlenmesi) edinilmesini hazırlar. Dil işlevinin gelişmesinin ve ikinci yıl içinde, insan-ana dili yasasının çocuk tarafından sahiplenilmesinin başlangıcının, sesli iletişim ile jeste dayalı iletişim arasındaki farklılıkların tolere edilmesini ve daha karmaşık ve daha soyut düzeyde bir simgeleştirme yapısının kuruluşunu gerektirdiği bile düşünülebilir. Yine de doğmakta olan zekâya dayatılan ilk sorunun, beden gürültülerinin, çığlıkların ve ses birimlerinin farklılaşan örgütlenmesi olduğu ve tüm bir ilk yıl boyunca, ses-tutumlarının zihinsel gelişmenin ilkel bir etkenini oluşturduğu doğrudur.

Son bir olgu bu noktayı aydınlatacak. Sekiz ile on bir ay arasında, ses etkinlikleri, işitilen biçimlerin taklidi, mırıldanma sıklığı bir azalma gösterir. Bu, çocukların yabancılardan (yüzlerinden ve seslerinden) korktukları yaştır, aynı zamanda da, onuncu aya doğru baş parmak işaret parmağı karşıtlığının öğrenilmesiyle, kendisi ya-

parken görmediği jestleri bir dış model karşısında tekrarlayabildiği, aynı şekilde, algıladığı alanın dışındaki nesneleri ya da olayları zihninde temsil edebildiği yaştır. Ama bu arada, belki de bunun sonucu olarak, ötekilerin ses-tutumlarını kendininkilerden daha fazla analiz eder.

Freud'a Göre Sesli

Annelik yapan çevreden gelen söz banyosu fikri Freud'un yapıtında yoktur. Buna karşılık, 1895 tarihli *Bilimsel bir Psikoloji Taslağı*'nda (Fr. çev. s. 336, 348, 377) bebek tarafından atılan çığlığa önemli bir rol atfeder. İlk ruhsal aygıt yapısını oluşturan refleks şemaya göre, çığlık önce iç uyarılmanın motor boşalmasından ibarettir. Sonra, bebek ve çevresi tarafından bir talep ve aralarındaki iletişimin ilk aracı olarak anlaşılır; bu ilk araç, dairesel bir tepki içinde sinyalin, yani iletişimin birincil biçiminin devreye girdiği ikinci ruhsal aygıt yapısına geçişe yol açar. "Böylece, boşalma yolu son derece önemli bir ikincil işlev, *karşılıklı anlayış* işlevi kazanır." Ruhsal aygıtın bunu izleyen karmaşıklık düzeyi, bilindiği gibi, doyum getiren nesnenin *bellekteki imgesini* hedefleyen *arzu* düzeyidir. Bu imge her şeyden önce görsel ya da motor bir imgedir (artık ses alanı söz konusu değildir); varsanılı arzu gerçekleşmesini hedefleyen birincil ruhsal süreci oluşturur (çevreye bağlı olan daha önceki doyuma karşıt biçimde, bu bir öz doyum deneyimidir); nihayet, zihinsel imgelerin dürtüsel hareketlerle birleşmesi simgeleştirmenin ilk biçimini oluşturur (artık söz konuşu olan basit sinyal değildir). Bu üçüncü ruhsal aygıt yapısı da, sözel izlerin (ya da sözcük temsilleri) şey temsillerine eklemlenmesiyle karmaşıklaşır ve bu da ikincil ruhsal süreçleri ve düşünceyi olanaklı kılar. Ama Freud'un, söz konusu eklemlenmenin sıfır düzeyi olarak adlandıracağım şeyi, seslerin algılara eklemlenmesi olarak betimlediğini saptamak ilginçtir. "İlk planda, acıya yol açtıkları için çığlık attıran nesneler (algılar) vardır [...]. *Kendi çığlığımızın bize getirdiği bilgi*, başka türlü, ve acı nedeniyle, hakkında nitelik açısından hiçbir açık fikre sahip olamayacağımız halde, nesneye bir nitelik (düşmanca) atfetmemize yarar." Bundan, ilk bilinçli anıların acı anılar olduğu sonucu çıkar.

Artık Freud'la[3] fikir ortaklığımın sınırlarını ve ona yapacağım ekleri açıklığa kavuşturabilirim: 1) Arkaik sadistik üstben, birinci dil eklemlenmesinin öğrenilmesiyle birlikte (sözcük dağarcığının kullanımını, dilbilgisini, sözdizimini yöneten kuralların özümsenmesi), düşünceyi ve davranışı düzenleyen bir üstbene dönüşmeye başlar. 2) İkinci eklemlenmenin (çıkarılan ses bolluğunun anadili oluşturan ses birimleriyle sınırlandırılması) ve aynı şekilde nesnenin dışsal statüsünün öğrenilmesiyle birlikte, ben, deriye yaslanma yoluyla, görece özerk bir düzey olarak önceden kurulmuştur. 3) Bundan daha da önce, kendilik, emzirme deneyimine eşlik eden söz banyosu deneyimi içinde bir ses zarı[4] olarak kurulur. Ses zarı, çevre ve bebek tarafından nöbetleşe çıkarılan seslerden oluştuğuna göre, bu söz banyosu, deri-benin ve onun içe ve dışa dönük ikili yüzünün ön şeklidir. Dolayısıyla bu seslerin bileşimi şunları üretir: a) İki yanlı alışverişi sağlayan bir ortak uzay-hacim (oysa emzirme ve vücuttan atma tek yönlü bir dolaşımın gerçekleşmesidir); b) kendi bedenine ilişkin bir ilk imge (uzaysal-işitsel); c) anneyle gerçek bir bütünleşme bağı (bu olmadan, daha sonra anneyle imgesel bütünleşme mümkün olmazdı).

Semiofoni

Teknolojinin hünerleri ve mitolojiyle bilim-kurgunun yaratıcılığı bana ek kanıtlar sağlayacak.

Dil bozukluklarından mustarip çocukları, her türlü yeniden eğitimden önce bir ses banyosuna sokma fikri Fransa'da semiofoni[5] adı altında pratiğe geçirildi.

3. Ses ve işitme sorunları Freud yorumcularının hiç ilgisini çekmemiştir. *Standard Edition* yayımcıları ses ve işitme terimlerine dizinlerinde bile yer vermemişlerdir. Yalnızca çığlığa ve sürçmelerle sözcük oyunlarında kullanılan ses benzerliklerine yapılan göndermeleri korumuşlardır. Bu konuda sistematik bir inceleme E. Lecourt tarafından gerçekleştirilmiştir: *Freud et le sonore: le tic tac du désir*, l'Harmattan, 1992.

4. E. Lecourt (1987) müziksel-sözel ses zarını inceledi.

5. I. Beller, *La Sémiophonie* (1973). Yazar, Birch ve Lee'nin (1955) deneyimlerinden yola çıkmıştır: Sürekli bir kortikal ketlenme nedeniyle ifade afazisine yakalanmış hastalara, her iki kulaktan, altmış saniye boyunca uygulanan altmış desibellik işitsel uyarmalar, sözel becerilerinde beş ila on dakika süren ani bir iyi-

Özne, bir mikrofon ve dinleme başlığıyla donatılmış, içinde narsisistik biçimde kendi üstüne katlanıp gerileyebileceği tam bir "fantezi yumurtası" olan ses geçirmez, geniş bir kabine kapatılır. Tamamen edilgin kaldığı ilk aşamada, yarım saat boyunca filtre edilmiş, tiz armoniler açısından zengin bir müzik, sonra, yarım saat boyunca filtre edilmiş ve önceden kaydedilmiş bir ses dinleyerek serbestçe oynar (resim, yap-boz, vb.). Böylece ritme, melodiye ve ton değişikliğine indirgenmiş bir ses banyosuna tabi tutulur. Yeniden eğitimin ikinci aşaması ikinci eklemlenmeye dayanır; filtre edilmiş müziğin dinlenmesinden sonra, özneden, aynı biçimde önceden kaydedilmiş ve sesi mükemmel biçimde duyulabilir, belirgin hale getiren ve tiz armoni ölçüsünü destekleyen yumuşak bir filtreden geçirilmiş gösterenlerin etkin biçimde yinelenmesi talep edilir. Özne sözcüğü yinelerken, aynı zamanda kulaklıklardan kendisini işitir, kendi sesini keşfeder ve işitsel-sessel geribeslenme deneyimini yaşar. Daha sıradan olan sonraki aşama, önceki müzik banyosunun yanı sıra, filtre edilmiş seslerin ortadan kalkışını ve anlatı halinde örgütlenmiş sözlerin yinelenmesini içerir. Eğer çocuk iyi tekrar yapamıyorsa ya da anlatıya bile isteye fantezi düzeyinde veya üstünkörü değişkeler ekliyorsa, hiçbir biçimde dikkati çekilmez, hele uyarılması hiç söz konusu olmaz. Aynı şekilde, dinlerken ve konuşurken resim yapmaya da devam edebilir. Bir kuralı öğrenebilmek için önce onunla oynamak, aynı zamanda da onu ihlal etmekte özgür olmak gerekmez mi? Böylece, çocuk, ötekiyle diyalog içinde olduğuna inanarak, kendi kendisiyle, kendisinin her türlü gerçek diyalog olanağını yabancılaştırarak bilmezlikten geldiği ve tam da ötekine yansıttığı o öteki parçasıyla, diyaloga girmeyi çabucak öğrenir" (*a.g.y.*, s. 64).

Yazar, yalnızca aktarımı ve yorumu değil, çocuğun dilbilimsel eksikliklerinde çevrenin yetersizliklerinin oynadığı rolün saptanmasını ve kavranmasını da bir yana bırakarak, tamamen didaktik bir konumda direnmektedir. Uç noktada, bir iyileştirme makinesini işletmeye çalışmaktadır. Ama yola çıktığı sezgi üretkendir.

leşmeye yol açmaktadır. Yazar aynı zamanda, anlayışını elden geçirdiği Tomatis'in elektronik kulağından da esinlenmiştir.

"Yeniden eğitimin, dış seslerin yoğun bir biçimde filtre edildiği ve böylece anlamsız kılındığı, edilgin olarak adlandırılan ilk aşamasında, öznenin yaşadığı şeyi hoş bir yabancılık duygusu olarak tanımlamak mümkündür... Bu duygu, kişinin kendi içinde algıladığı, yani öznenin kendine ilişkin olarak sahip olduğu temsilde algıladığı bir coşku durumuna götürür" (*a.g.y.*, s. 75). Yabancılık, yalnızca çevrenin öznenin ruhsal yaşantısını içermediği (Bion'un kastettiği anlamda "içermek") yerde endişe vericidir.

Ses Aynası

Ötekinin işitilen sesi, kendiliği uyum içinde (burada müzikal dışında hangi sözcük uygun düşebilir ki?) sardığında, sonra da karşılığında çıkardığı sese yankı olarak yanıt verdiğinde ve onu uyardığında, küçük bebeği yanılsamanın alanına sokar. Winnicott (1951) bebeğin mırıldanmasını geçiş görüngüleri arasında saymıştır ama bu türden diğer davranışlarla aynı düzeye yerleştirmiştir. Oysa bebek, ancak içine sokulduğu ses banyosunun niteliği, erkenliği ve hacmiyle çevre tarafından hazırlanmışsa, işiterek ses çıkarma konusunda kendi kendini uyarabilir. Onu besleyen ve ona bakan annenin bakışı ve gülümsemesi, bebeğe kendisinin görsel olarak algılayabildiği ve kendiliğini güçlendirip beninin taslağını oluşturmak için içselleştirdiği bir imgesini göndermeden önce, melodi banyosu (annenin sesi, şarkıları, dinlettiği müzik), önce çığlıklarıyla (yanıt olarak anne sesinin yatıştırdığı), sonra cıvıltılarıyla ve nihayet sesbirimsel eklemleme oyunlarıyla kullandığı bir ilk ses aynasını bebeğin hizmetine sunar.

Yunan mitolojisi narsisizmin kuruluşunda görsel aynanın ve ses aynasının iç içe geçişini saptamayı ihmal etmemiştir. Nympha Ekho efsanesinin Narkissos efsanesiyle bağlantılı olması tesadüf değildir. Genç bir delikanlı olan Narkissos çok sayıda nympha ve genç kızda, karşısında duyarsız kaldığı tutkular uyandırmaktadır. Nympha Ekho da karşılığında hiçbir şey elde etmeksizin ona âşık olur. Umutsuzluk içinde yalnızlığa sığınır, iştahını yitirir ve zayıflar; kısa süre içinde, uçucu kişiliğinden geriye yalnızca, söylenen sözcüklerin son hecelerini yineleyen iniltili bir ses kalır. Bu sırada, Narkissos tarafından aşağılanan kızlar Nemesis'ten intikam sözü

alırlar. Çok sıcak bir gün, avdan sonra Narkissos susuzluğunu gidermek için bir pınara eğilir, kendi imgesini fark eder, öyle güzeldir ki ona âşık olur. Ekho ve onun sesli imgesiyle simetri içinde, kendi görsel imgesine eğilmekten dışında hiçbir şey yapmayarak ve kendini eriyip bitmeye terk ederek dünyadan kopar. Cenazesi Styks'in sularından geçerken bile, hâlâ kendi hatlarını seçmeye çalışacaktır... Bu efsane ses aynasının görsel aynaya üstünlüğünün yanı sıra, sesin birincil olarak dişil niteliğini ve ses çıkarmayla aşk talebi arasındaki bağı yeterli biçimde gösterir. Ama aynı zamanda patojenik bir anlayışın öğelerini de sunar: Eğer ayna –ses aynası ya da görsel ayna– özneye kendisinden, yani kendi talebinden, kendi üzüntüsünden (Ekho) ya da ideal arayışından (Narkissos) başka hiçbir şeyi geri göndermiyorsa, sonuç ölüm dürtülerini serbest bırakan ve onlara yaşam dürtüleri karşısında ekonomik bir üstünlük sağlayan dürtüsel çözülmedir.

Bilindiği gibi, bir şizofrenin annesinin, danışmaya gittiği hekimi rahatsız eden sesinden teşhis edilmesi sık rastlanır bir olgudur: Metalik (melodisiz), boğuk (dinleyenin sesleri karıştırmasını ve bu seslerin tecavüzüne maruz kalma duygusunu kolaylaştıran bir biçimde pes seslerin ağır bastığı) tekdüze bir ses. Böyle bir ses kendiliğin oluşumunu olumsuz etkiler: Ses banyosu artık sarıp sarmalayıcı değildir, rahatsız edici hale gelir (deri-benin terimleriyle, pürtüklü olarak ifade edilebilir), delinmiştir-delicidir. Bunu, sonraki aşama konusunda ön yargıya varmadan söylüyoruz: Yani, birinci dil eklemlenmesinin kazanılması sırasında, çocuğun mantıksal düşüncesinin, çocuğun dile getirdiği kendine ilişkin önermeleri geçersiz kılarak ve paradoksal emir yoluyla anne tarafından bulandırılması (bkz. Anzieu D. 1975b). Yalnızca sesbirimsel ve anlambilimsel bozulmaların ağır bir biçimde birleşmesi şizofreniye yol açacaktır. Eğer her iki bozulma da hafifse, karşımıza narsisistik kişilikler çıkacaktır. Eğer birincisi, ikincisi olmadan söz konusu olduysa, psikosomatik tepkilere yatkınlık oluşacaktır. Eğer ikincisi, birincisi olmadan gerçekleştiyse, çok sayıda eğitsel, düşünsel ve toplumsal uyum bozukluğuyla karşılaşmamız söz konusu olacaktır.

Patojen ses aynası bozuklukları şunlardır:

– Ses aynasının uyumsuzluğu: Bebeğin hissettiği, beklediği ya da ifade ettiği şeye zamansız müdahalede bulunur;

– aniliği: Bazen yetersiz, bazen aşırıdır ve bebek için anlaşılmaz ve keyfi bir biçimde bir uçtan ötekine sıçrar; doğmakta olan uyarılma engeli üzerindeki mikro travmaları artırır ("kendiliğin ses zarı" üzerine bir konferansımdan sonra, bir dinleyici, "kendiliğe ses tecavüzü"yle ilgili sorunları üzerine benimle konuşmaya geldi);

– kişiliksizliği: Ses aynası bebeği ne kendi hissettikleri, ne de annesinin onun için hissettikleri üzerine bilgilendirir. Eğer ses aynası anne için içine bir program yerleştirilen bir konuşma makinesiyse, bebek kendiliğinden yeterince emin olamayacaktır. Aynı zamanda, onun yanında sık sık, gerek yüksek sesle gerekse iç sözün dilsizliğiyle kendi kendine konuşur ama ondan söz etmez ve bu söz banyosu ya da suskunluk bebeğe annesi için bir hiç olduğu duygusunu yaşatır. Ses aynası ve ardından da görsel ayna, ancak annenin çocuğa zaman zaman kendisiyle ve onunla, zaman zaman da bebeğin doğmakta olan kendiliğinin hissettiği ilk ruhsal niteliklerle ilgili bir şeyler ifade etmesi koşuluyla, kendilik ve ardından da ben için yapılandırıcı olabilir.

Ses uzayı ilk ruhsal uzaydır: Ani ya da güçlü oldukları zaman acı verici olan dış gürültüler, bedenden gelen ama içerideki yeri belirlenmemiş endişe verici gurultular, doğum, ardından da açlık, acı, öfke ve nesneden yoksun kalma nedeniyle otomatik olarak atılan ama etkin bir motor imgeye eşlik eden çığlıklar. Tüm bu gürültüler, kuşkusuz Xenakis'in, politopunun müzikal çeşitlemeleriyle ve lazer ışınlarının ışık oyunlarıyla yapmak istediği gibi bir şey oluştururlar: Birincil ruhsal nitelik sinyallerinin, ya da felsefeci Michel Serres'in, kargaşanın kabarışıyla, dağılışıyla, içinde sis sinyallerinin yandığı ve yayıldığı ilk kargaşa bulutuyla anlatmaya çalıştığı şeyin uzayda ve zamanda örgütlenmemiş bir kesişmesi. Bu gürültü zemini üzerinde, daha klasik ya da daha popüler, yani harmoni açısından zengin seslerden oluşan bir müziğin melodisi, tam anlamıyla müzik, çok hızlı bir biçimde bir bireyliğin ayırt edici nitelikleri olarak kabul edilen ton değişiklikleri ve değişmezleriyle beraber konuşan ya da şarkı söyleyen insan sesi yükselebilir. Bu, bebeğin bir ilk harmoniyi (hissettiği şeylerin çeşitliliği arasında kendilik olarak kendi bütünlüğünü sezinleyerek) ve bir ilk büyülenmeyi (kendilik ile çevre arasında farkın var olmadığı ve kendiliğin, birleştiği çevrenin uyarması ve dinginliğiyle güçlü olabildiği bir uzay

yanılsaması) yaşadığı an ya da durumdur. Ses uzayı --eğer metafora başvurarak ona gözle görülür bir nitelik atfetmek gerekirse– bir oyuk biçimindedir. Karın gibi, ağız-yutak boşluğu gibi içi oyuk bir uzaydır. Korunaklı bir uzaydır ama sımsıkı kapalı değildir. İçinde uğultuların, yankıların, rezonansların dolaştığı hacimdir. Akustik rezonans kavramının, bilginlere bütün bir fiziksel rezonans modelini ve grup psikologlarına ve psikanalistlerine kişiler arası bilinçdışı iletişim modelini sağlamış olması tesadüf değildir. Çocuğun daha sonraki uzayları, görsel uzay, ardından görsel-dokunsal, sonra lokomotor ve nihayet grafik uzay, onu, benimki ile tanıdık olmayan, kendilik ile çevre arasındaki farklılıklara, kendilik içindeki farklılıklara, çevre içindeki farklılıklara ulaştırır. Sami-Ali bu konunun incelenmesini *L'Espace imaginaire* (İmgesel Uzay, 1974) başlıklı kitabında geliştirmiştir. Ama kendiliğin ses zarındaki eksiklikler bu dizinin gelişmesini olumsuz biçimde etkiler.

MARSYAS'IN VAKA KAYDI (SON)

Bu hastada bu tür bir handikapın hangi biçimde işlediği, yukarıda söz edilen iki seanstan aylar sonra, bu seansların bize sağlamış olduğu ve bir kezden fazla olmak üzere belirtik bir biçimde dayanak olarak alabildiğim sağlam saptamalar sayesinde açıklığa kavuşturulabildi (bu handikapların, zaman, irade, uygun bir uzay-zaman aygıtı kullanmak ve doğru bir kuramın gerektirdiği yorumları çıkarmak koşuluyla, psikanaliz tarafından önemli ölçüde hafifletilebildiklerinin kanıtı).

İçsel ve dışsal yaşamında kaydetmek zorunda kaldığı tartışılmaz ilerlemelere karşın, Marsyas depresif kaygıdan çok kuşkuculukla ilgili yeni bir kriz geçirdi: Asla gerektiği kadar değişemeyeceğini düşünüyordu, kendisini ötekilerden çok fazla farklı hissediyordu, cesaretini yitirmişti, onun psikanalizini tamamlama kapasitesinde olmadığına hükmettiğimi düşünüyordu ve kuşkusuz karşılıklı bir anlaşmayla psikanalizi kesmeyi tercih ediyordu. Marsyas kendiliğinde ve çevresinde olan biteni kesin bir biçimde ayırt edemiyordu. Yakınlarının duyguları onu sık sık kuşatıyor ve dağıtıyordu; gerçekten bunlara mesafe koymaya çalışıyordu ama kendini eleştire eleştire bunu başarmak için gereken tüm pratik araçları reddediyordu; kendi hissettiklerini, çevre tarafından anlaşılmadığından yakınarak bazen kendisine saklıyor, bazen de kendisine öfke dolu karşılıklara mal olacak

bir keskinlikle ifade ediyordu. Ve sonuç her zaman aynıydı: Değişmek bana, Marsyas'a düşüyor ve bunu beceremiyorum. Aktarım içinde, özel ve mesleki çevresiyle ilişkilerini benimle olan ilişkisi gibi, kendilik ve çevre arasında kaçınılmaz bir uyumsuzluk modeli üzerinde örgütlediği yorumunu yapabiliyorum ve bu temel uyumsuzluk için şu formülü öneriyorum: Birinin mutluluğunun karşılığı ötekinin mutsuzluğudur.

Bebeklik öyküsü ve kendiliğin ve benin işleyişindeki eksiklikler açısından Marsyas'la benzerlikler gösteren bir başka hasta simetrik olarak bunun tam tersi olan sonucu benimsemişti: Değişmenin çevreye ve psikanaliste, yalnızca onlara düştüğünü ve bu kapasiteden yoksun olduklarını düşünüyordu. sorunun temeli aynıydı: Özne, çevre tarafından hazzına hazla, acısına teselliyle, boşluğuna dolulukla ve parçalanmasına uyumlulaştırmayla yanıt verildiği bir ilk dönem yaşayamamışsa, öznenin duyusal ve duygusal yaşantısıyla çevreninki arasında farklılık ya gerçekleşmiyor ya da yersiz bir biçimde gerçekleşiyordu. Bu nedenle, psikanalist –hastayı bir semiofoni kabinine sokmaya gerek duymaksızın– ses düzeyinde olduğu kadar anlam düzeyinde de yankı veren bir çevre yaratmak için onunla konuşmalıdır.

Roland Gori, benimkine koşut biçimde gelişen bir düşünceyle ve sık sık karşılıklı etkileşim içinde, "speküler ses imgesi", "ses surları", "söylemin bedende demirlenmesi", "öznelliğin koda yabancılaşması" gibi birbirine yaklaşan kavramlar geliştirdi. Gérard Klein'ın ses fosillerinin varlığını imgeleyen *La Vallée des échos* (Yankılar Vadisi, 1966) başlıklı yeni bir bilimkurgu çalışmasıyla tanışmamı ona borçluyum: "Araştırmacılar Mars gezegeninde, çölde, kaybolmuş bir yaşamın izini aramaktadırlar. Bir gün, kumdan oluşan gezegen boyunca uzanıp giden tekdüze manzaralara hiçbir açıdan benzemeyen girintili çıkıntılı yarların arasına girerler... ve yankıyla karşılaşırlar: 'Bir ses ya da daha doğrusu bir milyon sesten oluşan bir mırıltı algıladım. İnanılmaz, anlaşılmaz sözcükler telaffuz eden bir halkın gürültüsü. [...] Ses art arda gelen, anaforlu dalgalarla bize hücum etti.' [...] Kaybolmuş bir halkın sesleri bu Yankılar Vadisi'nde toplanmıştır; fosillerin artık mineraller değil ses kütleleri olduğu evrendeki tek yer burasıdır. Keşfinden aldığı hazla sabırsızlanan araştırmacılardan biri temkinli bir biçimde ilerler ve sesler yavaşça, sessizlikte can çekişene dek azalır, 'çünkü bedeni bir perdey-

di. Bu hafif seslerin bu bedenin temasına dayanabilmeleri için fazla ağır, fazla maddiydi'" (R. Gori, 1975, 1976). Yaşanan bedene yabancı, kendine özgü ve nafile bir yineleme zorlanımıyla kendi kendine konuşan bir ses maddesinin güzel bir metaforu, sarıp sarmalamayan ve kendiliğin içinde artık ne ruhsal yaşamı ne de anlamı barıdıran, lime lime olarak yayılan bir işitsel-sessel kefenin tarih öncesi anısı ve ölümcül tehdidi.

12

Isı Zarı

Sıcaklık Zarı

Gevşeme sırasında sık sık gözlemlenen anlamlı bir olgu vardır. Odaya önceden gelip tek başına yerini alan kişi gevşeme egzersizine başlar. Oldukça hızlı ve rahatlatıcı bir biçimde tüm bedeninde bir sıcaklık hisseder. Beklediği, gevşemesini sağlayacak olan kişi gelir: Sıcaklık duyumu anında yok olur. Gevşemesini sağlaması beklenen ve aynı zamanda psikanalist olan kişiye bunu bildirir, o da diyaloğun devamında sıcaklığın yok oluşunu açıklamaya ve nedenini ortadan kaldırmaya çalışır: Boşuna. O zaman psikoterapist susmaya ve hastayı, Winnicott'un (1958) betimlediği gibi, yakınlığıyla yalnızlığını koruyan ve o yalnızlığa saygı gösteren birinin varlığında yalnız olma deneyimini yaşamaya terk ederek, kendisi de gevşemeye karar verir. Gevşeyen kişi o zaman bütünsel sıcaklık duyumunu giderek yeniden bulur.

Bu gözlemi nasıl anlamalıyız? Hasta, tanıdık ve değer verdiği bir odada tek başına, bedensel benin sınırlarının odayla aynı boyutlara genişlemesiyle, bir kendiliğin büyümesi ve yükselmesi deneyimi yaşar. Bir yandan genişleyen, öte yandan tam olarak ona ait olan bir deri-ben sahibi olmanın erinci, bir sıcaklık zarına ilişkin birincil izlenimi yeniden canlandırır. Psikoterapistin girişi, bu fazla geniş ve fazla kırılgan zara (sıcaklık bariyeri orta karar bir uyarılma engelidir) travmatik bir tecavüzü temsil eder. Sıcaklık yok olunca, hasta psikoterapistle etkileşim halinde, deri-beninin üzerinde işleyebileceği yeni bir dayanak arar. Bu dayanağın, iki eşin ortak derisine ilişkin arkaik fantezi olduğu düşünülebilir mi? Ama gevşemeyi sağlayacak olan kişi bedene dokunmak yerine konuşur ve onu gevşeterek bu tür bir gerilemeye karşı direnir. Tecavüz kay-

gısı dağıldığı ve bedensel beni kendi bedeninin sınırlarına en yakın sınırlara geri döndüğü zaman, hasta kapsayıcı sıcaklık duyumunu yeniden bulur. Gevşemeyi sağlayan kişinin gizli koruyucu varlığı (psikanalistin sessizce rahatlatan yansızlığına benzer biçimde) hastayı, kendisi de kendi deri-beninden emin olan terapistle özdeşleşerek yeniden bir deri-ben edinme konusunda özgür bırakır. Hasta, ötekinin derisini çalmak ya da derisinin öteki tarafından çalınması veya ötekinin onun bağımsız bir deriye ulaşmasını engelleyecek olan zehirli deri armağanına bürünmek gibi üçlü bir riskten kurtulur. Sıcaklık izlenimi bedensel benden ruhsal bene doğru genişler ve kendiliği sarar.

Sıcaklık zarı (eğer kesinlikle ılımlı olarak kalırsa), narsisistik bir güvenliğe işaret etmenin yanı sıra, bağlılık dürtüsüne, herkesin tekilliğine ve özerkliğine karşılıklı saygı temelinde olmak koşuluyla, ötekiyle alışveriş ilişkisine girmeye yetecek kadar yatırım yapıldığına tanıklık eder: Gündelik dil anlamlı bir biçimde "sıcak ilişkiler"den söz eder. Bu zar, sadece kötü bir niyetleri ya da silahları olup olmadığı denetlenen yolculara giriş ve çıkış izni veren sınır nöbetçileriyle, barışçı bir toprağın sınırlarını belirler.

Soğuk Zarı

Bedensel benin yaşadığı, ve ruhsal ben tarafından ötekilerden gelen temas isteklerinin karşısına çıkartılan manevi anlamda soğuklukla birleşen fiziksel soğuk duyumu, daha sıkı, kendi üzerine daha kapalı, narsisistik olarak daha koruyucu bir koruma zarını, ötekileri bir mesafe içinde tutan bir uyarılma engelini oluşturmayı ya da yeniden oluşturmayı hedefler. Söylediğim gibi deri-ben, birbirinden az ya da çok ayrı, biri dışsal uyarmalara, diğeri içsel dürtü uyarılmalarına dönük iki tabakadan oluşur. Soğuk zarın yalnızca dış tabakayı, yalnızca iç tabakayı ya da katatoniye götürebilecek biçimde her ikisini içermesi durumlarında yazgı aynı değildir.

Kendimi yazarlık durumuyla sınırlayacağım. Yaratıcı ruhsal çalışmanın ilk aşaması, yalnızca, yapıtın temasını ya da egemen tonunu sunması beklenen bilinçdışı bir duyuma-heyecana-imgeye gerileme aşaması değil, aynı zamanda, soğuğa dalma, kışın gelişi, karda tüketici bir yürüyüş (bkz. Mallarmé'nin bir gölün buzlu yüzeyin-

de donmuş kuğusu) metaforlarıyla ifade edilen, ürpermelerin ve yeniden ısınmak için fiziksel hastalığa ve ateşlenmeye başvurmanın, kırağı yağdıran bir sisin beyazlığında işaret noktalarını yitirmeye ilişkin ölümcül duyumun, arkadaşlık ve aşk ilişkilerinin "soğumasının" eşlik ettiği bir "nöbet" aşamasıdır.[1] Deri-benin dış yüzü, dış gerçeklikle ilişkileri dondurarak askıya alan bir soğuk zar haline gelir. Deri-benin, böylece korunaklı ve artı yatırım yapılmış durumda olan iç yüzü, alışılageldiği biçimde bastırılmış, hatta henüz simgeleştirilmemiş olan ve işlenmeleri yapıtın özgünlüğünü oluşturacak dürtü temsillerini "kavramak" için en üst düzeyde kullanılabilir hale gelir.

Sıcak ve soğuk karşıtlığı, deri-benin edinilmesini sağladığı ve fiziksel gerçekliğe uyum sağlamada, yakınlaşma ve uzaklaşma salınımlarında, kendi kendine düşünme kapasitesinde kayda değer bir rol oynayan temel ayrımlardan biridir. Ruh halindeki denge bozukluklarının, doyumsuz bir evlilik yaşamını sürdürme konusundaki mazoşist inadın, akıl yürütmedeki bazı başarısızlıkların, psikanaliz çalışması tarafından özellikle sıcak ve soğuk ayrımında erken bir karışıklığa bağlanabildiği paradoksal aktarım durumunu (bu temayla ilgili makalemde aktardığım: bkz. D. Anzieu, 1975b) anımsatmak istiyorum.

ERRONÉE'NİN VAKA KAYDI

Söz konusu vaka, tüm çocukluğu boyunca ve hatta erişkinlik çağında hissettiklerinin hatalı olduğunun sık sık ve dramatik bir yoğunlukla öne sürülmesi göz önüne alındığında, Erronée'den* daha iyi bir takma isim bulamadığım bir kadındır. Çocukken, uygun düşmeyeceği için onu erkek kardeşiyle birlikte değil, ondan hemen önce yıkıyorlarmış. Ayrıca, banyonun ısısı erkek çocuk için de yeterli olsun diye, Erronée'ye, içine zorla sokulduğu kaynar suyla banyo hazırlanıyormuş. Aşırı sıcaktan yakınırsa, ana baba çalıştığı için çocukların bakımından sorumlu olan teyze ona yalancı muamelesi yapıyormuş. Duyduğu rahatsızlıktan bağırırsa, fikrini almak için çağrılan anne onu naz yapmakla suçluyormuş. Banyodan istakoz gibi kırmızı bir halde, sendeleyerek ve nerdeyse bayılmak üzere çıktığında,

* Erronée: Fransızca, hatalı, yanlış. *–ç.n.*

1. *Les corps de l'œuvre* adlı kitabımda (1981a, 102-4) bu dondurucu nöbetin daha ayrıntılı bir betimlemesini yaptım.

arada takviye kuvvet olarak gelen baba, onu dayanıklılık ve kişilik sahibi olmamakla eleştiriyormuş. Ancak baygınlık geçirerek yığılıp kaldığı gün ciddiye alınmış. Bu tacizkâr teyzenin kıskançlığının, mesleğinden ve babanın sadizminden yakasını kurtaramayan bir annenin uzak kayıtsızlığının yol açtığı buna benzer sayısız duruma maruz kalmış. İşte ikili çıkmaz niteliği gösteren bir çizgi. Küçücükken teyzesi ve annesi tarafından kaynar suyla banyo yapmaya mahkûm edilen hastanın, büyüdüğünde, banyo yapması babası tarafından yasaklanmıştır –sıcak banyo bedeni ve kişiliği gevşetir– ve Erronée, evdeki banyo tesisatının kasten kurulmuş olduğu ısıtılmayan bir mahzende, yaz kış yapmak zorunda bırakıldığı soğuk duşlara mahkûm edilmiştir. Kızı buluğ çağına girdiğinde bile, baba onu yerinde denetlemeyi sürdürmüştür.

Erronée, psikanaliz seanslarında, doğruluklarını yadsıyacağını korkusuyla düşüncelerini ve duygularını bana iletme güçlüğünü sayısız kez yeniden yaşadı. Divanda aniden buz gibi bir soğukluk duyumu yaşıyordu. Sık sık inliyor ve tepisel bir biçimde hıçkırıklara boğuluyordu. Pek çok kez, seans sırasında varsanı ile kişiliksizleşme arasında bir ara durum yaşadığı oldu: Gerçeklik artık gerçeklik değildi, şeylere ilişkin algısı buğulanıyordu, uzayın üç boyutu sallanıyordu; kendisi var olmaya devam ediyordu ama bu, bedeninden ayrı, onun dışında bir varoluştu. Yeterince ayrıntılı biçimde söze dökebildiği zaman, kendi kendine anladığı bir deneyimdi bu: Çocukluğunda banyoda yaşadığı, organizmasının bayılmanın sınırına geldiği durumun yeniden canlanması.

Erronée'yle birlikte paradoksal aktarımdan tasarruf edebileceğimizi düşündüm: Yanılma sırası bendeydi. Bana oldukça hızlı bir olumlu aktarım izlenimi vermişti ve ben buna dayanarak, ebeveyninin onu içine soktuğu ve bana hiç durmadan sözünü ettiği paradoksal sistemi ona gösterebilmiştim. Bu olumlu terapi ittifakı, toplumsal ve mesleki yaşamında ve çocuklarıyla ilişkilerinde mutluluk verici sonuçlar yaratmıştı. Ama aşırı duyarlı ve kırılgan olarak kalmaya devam ediyordu: Yaşamındaki alışılmış muhataplarından birinin ya da benim en küçük bir dokunduramam, onu, artık duyumlarından, düşüncelerinden ve arzularından emin olamadığı, ben sınırlarının silikleştiği o derin kargaşaya sürüklüyordu. Ani bir biçimde paradoksal aktarıma sıçradı ve o andan başlayarak, güçlüklerini benimle tedavisiyle sınırladı ve beni, kendini anlatmayı başaramadığı ve yorumlarıyla (bana atfettiği ya da anlamını çarpıttığı) onun sistematik olumsuzlanmasını hedefleyen kişi olarak yaşamaya başladı. Tedavisi ancak şu koşullarda yeniden ilerlemeye başladı:

– Paradoksal bir aktarımın nesnesi olmayı tam olarak kabul ettiğim zaman;

– Hem bana duygusal olarak ulaşabildiğinin, ama hem de kanılarımın sağlam kalmaya devam ettiğinin kanıtını elde ettiği zaman.

Çocuğun hissettiklerini gerçekten hissettiğini yadsırken, ("çok sıcakladığına ilişkin duyumun yanlış, öyle söylüyorsun ama öyle hissettiğin doğru değil, ana baba çocukların ne hissettiğini onlardan daha iyi bilir; ne bedenin ne de hakikatin sana ait"), ana baba, artık iyi ve kötünün ahlaki alanına değil, doğru ve yanlışın karıştırılmasına ilişkin mantıksal alana yerleşiyordu ve paradoksları çocuğu doğruyla yanlışı altüst etmeye zorluyordu. Benin ve gerçekliğin sınırlarının oluşmasında, ötekilere kendi bakış açısını iletmekte sonradan yaşanan güçlükler bundan kaynaklanıyordu. Arnaud Lévy'nin, yayımlanmamış bir tebliğinde, mantığın bir altüst oluşu, düşüncenin sapkınlaşması olarak betimlediği şey, yani cinsel sapkınlıklara ve ahlaki sapkınlığa eklenen yeni bir sapkın patoloji biçimi böyle oluşur.

13

Koku Zarı

Saldırganlığın Derinin Gözeneklerinden Salgılanması

GETSEMANI'NİN VAKA KAYDI

Bu takma ismi, Zeytin Bahçesi'ndeki isimden (Arami Getsemani) esinlenerek seçtim. Üçüncü İncil yazarına göre (bu açıklamayı yapan tek yazar), İsa tutuklanmasından önceki gece kan terlemiştir. Havarileri uykuya dalmışlardır. Nihai ölüme gidiş sınavından onu bağışlaması için Babası Tanrı'ya boşuna dua eder. Çok derin bir "üzüntü" çekmektedir: "Ve kendisini can çekişir gibi hissettikçe, daha ısrarlı bir biçimde dua ediyordu ve teri yere düşen kan damlaları haline geldi" (Luka, XXII, 44).

Getsemani İtalyan kökenli. İkidilli, psikanalizini Fransızca yapıyor. Mühendislik ve sonra da hukuk eğitimi almak için papaz okuluna gitmeyi reddetmiş. Çalışığı çokuluslu işletmedeki meslektaşlarıyla ilişkileri oldukça çatışmalı ve derisinin içinde kendini kötü hissediyor.

Seansa getirilen düşünce ve duygu çağrışımlarının görünür içeriğiyle yetinecek olursam, tedavisinin ilk üç yılı boyunca Getsemani'nin yalnızca saldırgan duygularını dışlaştırdığını söyleyebilirim: Önce, mütevazı durumdaki bir aileden geldiği için bursla kabul edildiği itibarlı lisede fen öğretmeni olan olgunluk çağındaki bir kadına karşı (bu kadın onu okuldan kovulmakla tehdit ediyordu ve bunun sonuçları felaket olurdu); sonra, ölene dek ana baba ocağında yaşamış olan, vaftiz anası olarak andığı otoriter bir yaşlı kadına karşı; nihayet, annesinin sevgisi ve bakımı konusunda Getsemani'nin pabucunu dama atan bir erkek kardeşe karşı (annesi tarafından özellikle emzirilen bir kardeş; oysa hastam emzirilmemişti ve bu konuda hissettiği derin adaletsizlik duygusu devam ediyordu). Getsemani geçmişi-

nin bu üç yönüne çok büyük bir heyecanla geri dönüyordu. Saldırganlığını ve gittikçe daha da arkaik hale gelen nefret nesnelerine gerilemesini dışlaştırmasının yavaş yavaş ilerlemesini izliyordum. Karşılaştırmalarla müdahale ediyordum. Bu devasa hıncı, sanki hastanın onu boşaltma gereksinimi duyduğu bir depoymuşum gibi karşılıyordum. Mesleki durumu düzeliyordu. Bir Fransızla yapmış olduğu evlilik sağlamlaşıyordu. İsteyerek bir çocuk sahibi olmuşlardı (ama bana ondan ancak doğduktan sonra söz etmişti). Ama bunlar psikanalizden çok, psikoterapinin etkileriydi. Dışarıda kindarlığını ne kadar sürdürüyorsa, seanslarda o kadar uysal, iyi niyet dolu, yorumlarımı saygıyla talep eder ve anında, çekincesiz, düşünmeye zaman harcamadan onaylar görünüyordu. Dolayısıyla, psikanalizinin burada ve şimdi gerçekliği bana şöyle görünüyordu: İdealize edici ve bağımlı bir olumlu aktarım, ama hakiki bir aktarım nevrozu değil. Duyusal keskinliğinin fazlasıyla mevcut bir başka tezahürü daha söz konusuydu ama psikanalitik bir bakış açısından bununla ne yapacağımı bilmiyordum: Bazı anlarda Getsemani ağır bir biçimde kokuyordu ve bu koku, kuşkusuz –ben öyle varsaydım– şiddetli bir terlemenin etkilerine karşı denge oluşturmak için saçlarına boca ettiği kolonyanın parfümüyle karıştığında daha da rahatsız edici hale geliyordu. Bu özelliği bazen hastamın biyolojik yapısına, bazen de toplumsal kökenine atfediyordum. İlk karşı aktarım direncim bu oldu: Ne söze döküldüğü ne de görünür bir iletişim değeri olduğu için, seanslarda en çok mevcut olan malzemenin psikanalizle ilişkili olmadığını düşünmek.

İkinci karşı aktarım direncim sıkıntı oldu: Getsemani çocukluğunun zalimlerine ilişkin aynı anlatıları yineleyip durarak gittikçe daha da keskin biçimde kokuyordu. Söylemi ve kokusu tarafından kuşatılan zihnim felç oluyordu. Artık aklıma hiçbir yeni yorum gelmiyordu. Aynı zamanda, ona yönelik dikkatimin eksikliği nedeniyle suçluluk duyuyordum. Kendi kendime, ihmal edilmiş ve yeterince sevilmemiş bir oğul olduğu çocukluk durumunun yinelenmesini aktarıma dayattığını söyleyerek kendimi haklı çıkarmaya çalışıyordum.

Düşünme yeteneğimi yeniden uyandıran şey bir üçüncünün müdahalesi oldu. Bazen Getsemani'nin hemen ardından kabul ettiğim düzensiz devam eden bir kadın hastam bir gün büromda kalmayı reddetme numarası yaptı. İronik biçimde, bunun psikanalizin mutlu sonuçlarından biri olup olmadığını sorarak, bana odanın havasını zehirleyen önceki hastamla ilgili olarak çıkıştı. Bu olay beni kendime döndürdü ve bu hastayı, sözcüğün bütün anlamlarında, artık hissedemez* hale gelmek üzere olduğumu fark ettim. Bu, bazen gizlenen, bazen de bana karşı sinsi bir saldırganlık taşıyan bu kötü kokulu salgılarla ifade edilen aktarım nevrozu olamaz mıydı?

* Burada kullanılan Fransızca *sentir* fiili hissetmek, algılamak, koklamak, kokusunu almak, takdir etmek, desteklemek gibi çeşitli anlamları içerir. –*ç.n.*

Birden, bu tedavinin seyrine yeniden ilgi duymaya başladım. Ama kendim de saldırgan ya da kırıcı olmadan ona kokusundan nasıl söz edebilirdim? Psikanaliz eğitimim ve okumalarım bana, Spitz'in (1965) betimlediği bebekteki ağız-buruna ilişkin "ilkel oyuk" kavramı dışında, aktarımın kokuyla ilgili biçimleri konusunda hiçbir şey öğretmemişti.

Yalnızca şimdiki zamana odaklanan ilk yorumum olan ve bazı seanslar sırasında değişik biçimler altında yinelediğim, oldukça genel içerikli bir ara yorum buldum: "Öyle görünüyor ki beni yalnızca saldırgan duygularınızla değil, ama bazı duyusal izlenimlerle de kuşatmaya çalışıyordunuz." O zaman, Getsemani kendiliğinden, o ana dek söz konusu etmediği geçmişe ilişkin bir ayrıntıyı andı. Vaftiz anasının yeterince temiz olmamak gibi bir ünü vardı. Kırsal kökenliydi, yüzü ve elleri dışında seyrek olarak yıkanırdı. Çamaşır yıkamaya girişmeden önce, haftalar boyunca kirli çamaşırlarını banyoda biriktirirdi. Hastam kadının banyodaki iç çamaşırlarının ağır kokusunu gizlice içine çekerdi; bu işlem ona, her şeyden, hatta ölümden bile korunduğuna ilişkin, narsisistik açıdan güven verici duyguyu taşıyordu. Bu durumda, altta yazan fantezinin, vaftiz anasının kötü kokulu ve koruyucu derisiyle bütünleştirici bir temas fantezisi olduğu ortaya çıkıyordu. Aynı zamanda, annesinin, her zaman çok temiz olmayı ve bol miktarda kolonya sürmeyi kendisi için bir şeref sorunu haline getirdiğini öğrenmiştim. Böylece –ama bu saptamayı kendime saklıyordum– odama doldurduğu iki çelişkili koku, vaftiz anasının ve annesinin derisini kendi üzerinde bir araya getirmeyi hedefleyen fantezi girişimini şekillendiriyordu. Öyleyse kendine ait bir derisi yok muydu? Ona sık sık anlatılmış olan ve ilk görüşmelerimizde bana hızlı bir biçimde aktardığı doğumunun dramatik ayrıntılarına geri dönmesini istedim. Doğum bir türlü gerçekleşmiyordu. Ebe ve vaftiz anası, bir Hıristiyanlık ilkesi adına, annenin bebeği dünyaya acı içinde getirmesi gerektiğini ileri sürerek, müdahale etmeyi reddediyorlardı. Gecikmeli olarak çağrılan hekim, babaya, anne ve çocuğun hayatı arasında tercih yapmak gerektiğini anlattı ve sonra alet kullanarak umutsuz ama sonunda başarılı olan bir müdahalede bulundu. Getsemani birçok yerinden yırtılmış ve kanayan bir deriyle doğdu ve günlerce yaşamla ölüm arasında gidip geldi. Vaftiz anasının onu yanında, kendi yatağında koruyarak iyileştirdiği söyleniyordu. Bütün bunlar düşüncemi uyardı ve bana daha özgül bir müdahalede bulunma cesaretini verdi.

Kötü kokudan ilk söz eden o olduğuna göre, bu konuya geri dönme ustalığını kendimde hissediyordum. Yine şiddetli biçimde terlediği günlerde, onun için genel olarak kokunun taşıdığı önemi vurguluyordum. Bu anlamda yaptığım üçüncü ya da dördüncü saptamada, psikanalizi boyunca ilk kez olarak konuşma tarzı değişti (o ana dek aralıksız olarak ve üst perdeden söylediği bol miktarda söz beni kuşatıyordu ve müdahaleme hiç yer bırakmıyordu) ve alçak ve kesintili bir sesle, artık talep eden değil içini açan

bir tonda, sanki başkalarından gizli konuşurmuş gibi, seans sırasında terlediği zaman bana karşı çok mahcup olduğunu söyledi; terleme zaten her heyecanlandığında ortaya çıkan bir tepkiydi; giderken bana ıslak bir el uzatmaktan utanıyordu. Öyleyse, aktarım nevrozunda ben onun için, İtalya'ya gidişine dek bütünleşmeci bir iletişimi sürdürdüğü, yalnızca nefret edilen değil, aynı zamanda koruyucu da olan vaftiz anasını temsil ediyordum. Kendimde başka hangi karşı aktarım dirençlerinin rol oynadığını keşfediyordum. Benim, yalnızca tacizkâr ve sembiyotik olmakla kalmayıp aynı zamanda pis kokan bir köylü kadının rolünü üstlenmeyi bilinçdışı olarak reddetmişti. Ben çok derinlerimde, hem onu anlamak hem de ondan kendimi korumak için Getsemani'nin belirtisini böylece geçmişe bağlasam da, o bu belirtiyi şimdiki zamanda, ama ruhsal beninin hissettiği duygularla bedensel beninin algıladığı duyumları bölerek (kendisine ancak daha ileri bir tarihte ifade ettiğim mekanizma) yaşıyordu. Şimdiki deneyimini parçalara ayırarak, onu bütünlüğü içinde kavramamı güçleştiriyordu. Dolayısıyla, onunla yürütmem gereken psikanaliz çalışması, yalnızca geçmiş ve şimdiki zaman arasındaki değil, ama öncelikle şimdiki zamanının parçaları arasındaki düşünce bağlantılarını kurmaktı.

Birkaç seans sonra, Getsemani bana şiddetli bir heyecanın etkisi altında olduğunu bildiriyor. Daha önce heyecan ve terleme arasında kurmuş olduğu bağlantıyı ona anımsatıyorum ve hangi heyecanın onda bu terleme tepkisini yarattığını soruyorum. Getsemani, kendisi için tamamen yeni bir şey yaparak zihinsel bir çaba gösteriyor: Bedensel beniyle ruhsal beninin ikileşmesi ve birincinin ikinci tarafından gözlenmesi; ve düş kırıklığı hissettiği zaman saldırganlaştığı yanıtını veriyor. Vurguyu ruhsal içeriğe yerleştirerek yorumu hemen tamamlıyorum: "Bu saldırganlığın acısını çekmemek için terleyerek onu derinizden atıyorsunuz."

Yaklaşık bir yıl kadar, deri-beninin özelliklerini gün ışığına kavuşturmaya çalıştık. Deri-beninin, erkek çocukla vaftiz annesinin bir ortak derisi fantezisine yaslandığı ortaya çıktı; onun hayatını kurtarmış olan ve hâlâ ölümden korumayı sürdüren bir deri. Genel olarak deri-ben, kökeni özellikle dokunmaya ve sese ilişkin bir zardan destek alır. Getsemani'nin durumunda bu zar esas olarak kokuya ilişkindir: Bu ortak deri, genital ve anal girintilerin özgül kokularını deri salgılarının kokularıyla bir araya getirir. Danıştığım psikofizyolog bir iş arkadaşım, ter bezleri tarafından üretilen terin kendi başına kokusuz olduğunu ama apokrin bezlerin sütsü ve kokulu salgılarını, yani cinsel uyarılmanın ya da duygusal gerginliklerin yol açtığı salgıları deriye yaydığını açıkladı. O zaman Getse-

mani'de terin uyarılma engeli işlevinin (ısıya ilişkin ve higrometrik) kokulu salgıların heyecan sinyali verme[1] işleviyle birbirine karıştığını anladım. Bu tür bir koku zarı, deriyi ve erojen bölgeleri ayrışmamış bir biçimde toplar. Aynı şekilde, karşıt dürtüsel ayırt edici nitelikleri de bir araya getirir: Vaftiz annesiyle bedensel teması bir yandan narsisistik açıdan güven verici ve libidinal olarak çekicidir, öte yandan egemenlik kurucu, kuşatıcı ve rahatsız edicidir. Söz konusu olan, yeniden okuyarak sayesinde hastam konusundaki aydınlanmamı tamamladığım *Eşek Derisi* masalını betimleyen çiftdeğerliliğin (masalda, bir kızın babaya yönelik çiftdeğerliliği) aynısıdır. Esas olarak kokuya ilişkin olan bu deri-ben ne devamlı ne de sıkı bir zar oluşturur. Derinin gözeneklerine karşılık düşen ve denetlenebilir sfinkterlerden yoksun çok sayıda delikle delinmiş haldedir. Bu delikler, iç saldırganlığın fazlasını, düşüncenin müdahalesine yer tanımadan otomatik bir refleks boşalma yoluyla dışarı akıtır; bu durumda bir kevgir deri-ben söz konusudur. Öte yandan bu koku zarı bulanık, belirsiz, gözeneklidir; düşünce etkinliğinin temelindeki duyusal farklılaşma edimlerine izin vermez. Bedensel ben düzeyindeki bu boşalmayla ve ruhsal ben düzeyindeki bu ayrışmamışlıkla, Getsemani'nin bilinçli beni saldırgan dürtüleriyle her türlü suç ortaklığı kuşkusundan bağışık kalıyordu. Getsemani için saldırganlık, üzerine sonsuz biçimde konuşabildiği bilinçli bir düşünceydi. Ama saldırgan basıncı içermeyi başaramayan bedensel ve ruhsal zarın doğası konusundaki cehaleti sürüyordu. Sonraki paradoks bundan kaynaklanıyordu. Derinlerde işleyen şeyin (dürtü) bilincindeydi ve yüzeyde işleyen şeyi (delikli bir ruhsal içeren) bilinçdışı yaşıyordu. Seanslar sırasında kötü kokular yaymanın, hiçbir simge söz konusu olmaksızın, doğrudan saldırgan ve baştan çıkarıcı bir niteliği vardı: Beni kışkırtıyordu, kendine çekiyordu, kirletiyordu. Ama bu "istemsiz" olarak gerçekleştiği için, onu bir yan-

1. Psikofizyologlar dört tür koku sinyali sınıflandırmışlardır: Aşk arzusu, korku, öfke, mahkûm olduklarını bilen kişilerin ölüm kokusu. Gerek benim koku dünyam güçlü bir biçimde dizginlenmiş olduğu için, gerekse de Getsemani ile vaftiz anası arasındaki toptan bütünleşmeci iletişim hastamın onları ayırt etmesine izin vermediği için, bu dört sinyali Getsemani'de ayırt etmeyi başaramadım. Psikanalistin sezgisi ve empatisi özellikle bir koku temeline dayanıyor olabilir ve bu incelenmesi güç bir konudur.

dan bir düşünce çabasından, öte yandan da fazla şiddetli suçluluk duygularından bağışık tutuyordu.

Bu tedavinin daha sonraki aşamasında kötü kokulu terleme hafifledi. Ancak yaşamında ortaya çıkan dayanılması güç durumlarda yeniden kendini gösterdi. O zaman bu durumları bazı eski travmaların tekrarları olarak yorumlayabildim ve o da dikkat, bellek ve değerlendirme açısından müthiş bir çaba göstermek pahasına bu travma anılarını hatırlayabildi. Aslında, dürtülerin otomatik boşalma etkinliğinin o ana dek hastayı bağışık tuttuğu ve deri-beninin giderek daha esnek ve daha sağlam bir ruhsal içeren olarak yapılanmasının artık mümkün hale getirdiği ikincil ruhsal süreçleri kullanmayı öğrenmek zorunda kaldı. Aynı zamanda, kalp ağrıları biçiminde hücum eden şiddetli bir kaygı pahasına, önce annesi sonra da babası için suçluluk ve ölümcül kin duyguları yaşamayı taşıyabilmesi de gerekti. Böylece, tedavisinin başlangıcında analiz sürecini felç etmiş olan ruhsal ben ve bedensel ben bölünmesini yavaş yavaş aştı.

Freud ve Bion, sivilcelerini sıkarak ya da siyah noktalarını çıkartarak kendi derilerinin sürekliliğine saldıran hastalara ilişkin bazı çok özet vaka kayıtları yayımladılar. Yazarlara göre bunlar, özgül olarak genital organların değil, genel olarak derinin bütünlüğünü tehdit eden arkaik bir hadım edilme kompleksinin tezahürleridir. Getsemani'nin sayısız delik içeren koku zarı farklıdır. Öncelikle içerenin temel bir eksikliğini temsil eder. Tedavinin devamında açıklığa kavuşturma fırsatını bulduğumuz gibi, ikincil olarak hadım edilme kompleksini pekiştirmeye hizmet eder.

Getsemani ve benim etkin olarak katıldığımız, kokuya ilişkin deri-beninin işlem çalışması birçok haftamızı alıyor. Seanslarda varlığım çok hissedilmeye başladı. Getsemani daha seyrek ve daha hafif terliyor. Terlemek üzere olduğu ya da terlediği zaman bildiriyor ve hangi heyecanın bunda rol oynadığını birlikte arıyoruz.

Ben kendi payıma, kendi karşı aktarımını olan şeyi düşünüyorum ve şunları açıklığa kavuşturabildiğime inanıyorum:

1. Çocukluğum sırasında burnuma yapılan, koku duyarlılığımı körleten ve ondan yatırımımı geri çekmeme neden olan tıbbi müdahalelere bağlı bir kişisel direnç;

2. Koku evreni konusunda destek alabileceğim bir psikanaliz kuramının yokluğundan kaynaklanan bir epistemolojik direnç;

3. Tıpkı hastamın vaftiz anasıyla ortak bir koku zarında içerilmiş olduğu gibi, hastamı ve beni ortak bir koku zarında içermeyi hedefleyen bir aktarım biçimine karşı bir direnç.

Bu karşı aktarımdan kendimi nasıl kurtarabildim? Önce pekâlâ bir karşı aktarımın söz konusu olduğunu kabul ederek. Sonra, psikanaliz kuramının gereksinim duyduğum parçasını, yani, sınır durum olarak adlandırılan vakalarda rastlanan ve aynı biçimde karşı aktarımla ilgili olan sorunlara yanıt olarak daha önce icat ettiğim deri-ben kavramının özel bir hali olarak devamlı, kuşatıcı, gözenekli, salgılayıcı, çift değerlilik yaratıcı bir koku zarı anlayışını oluşturarak.

Ertesi yaz, Getsemani uzun tatilini doğduğu aileyle beraber İtalya'da geçirmek üzere arabayla yola çıkıyor. Bütün yol boyunca şiddetli bir kaygıya kapılıyor: Kendisinin ya da karısının ve oğlunun ölümüne yol açacak bir kaza yapma korkusunu kafasından atamıyor. Dönüşte aynı işkence yeniden başlıyor. Buna karşın, sınırı geçtikten sonra kaygı azalıyor ve sonunda böyle bir sınavdan zaferle çıkmaktan hoşnut kalıyor. Dönüşünden sonraki seansta bunları anlatıyor.

Bir karşılaştırma yapmak zorunlu hale geliyor. Getsemani yaklaşık 18 aylıkken, gebe olan annesi, bana sık sık sözünü ettiği bir kaza geçirmiş. Apatmandan sokağa uzanan taş merdivenlerden iniyormuş: Getsemani'yi kucağında taşıyormuş ve ayağı kaymış. Çocuğu, ilk önce kafası taşa çarpacak biçimde düşüp ölmesi riskini göze alarak bırakmakla, bebeğe koruyucu bir tampon oluşturmak için, ama düşük yapma riskini göze alıp kendisine fazla zarar verecek biçimde sırtüstü düşmek arasında bir seçim yapması gerekmiş. Göz açıp kapayana dek ikinci çözümü seçmiş. Getsemani hayatta kalmıştı ama annenin anlatıyı yinelemesiyle pekişen bir ancak tesadüfen hayatta kalmış olma duygusu taşıyarak. Anne gerçekten de düşük yapmış ve topal kalmıştı. Bundan ancak birkaç yıl sonra dünyaya bir erkek çocuk getirebilmişti: Getsemani'nin tiksindiği rakibi. Getsemani'nin yolda yaşadığı kaygı –ya kendisini ya da karısı ve çocuğunu öldürme kaygısı– annenin merdiven kazası sırasındaki ikilemini yeniden üretiyordu: Ya önceden doğmuş olan oğlunu öldürecektir ya da kendisini yaralayarak doğacak olan çocuğu öldürecektir. Getsemani hayatta kalmış olmaktan suçluluk duyuyordu: Hayatını ötekinden almıştı; onun yerine öteki yaşamalıydı. Sonradan erkek kardeşinin doğuşu ve ona yönelik kıskançlığı, ikilemi yeniden etkinleştirmiş ve aşırı, dayanılmaz bir yoğunlukla yüklemişti. Şimdi ötekini öldürmek isteyen ve eğer hayatta kalmak istiyorsa fantezi düzeyinde bunu yapması gereken kendisiydi. Getsemani'nin geçmişte, uzun süre kalmak üzere vaftiz anasıyla birlikte köye gitmeye karar vererek kurtulduğu acımasız durum budur. Jean Bergeret'nin (1984) temel

şiddet başlığı altında incelediği şeyin temelinde bu tür bir ikilem vardır. Kendisine aktardığım bu karşılaştırma Getsemani'yi yatıştırmak bir yana, yeniden alevlendiriyor. Ancak ötekinin zararına yaşayabildiği ve ötekinin ancak onun zararına yaşayabildiği bir durumda olmaktan ödü kopuyor. Tepkisi beni güç durumda bırakıyor. Artık neyi yorumlayacağımı bilmiyorum. Kendi kendime, yine terlemeye ve kötü kokmaya başlayacağını söylüyorum. Birden, bu çağrışımla, kafamda bir ışık yanıyor. Ona tatilde terleyip terlemediğini soruyorum. Şaşırıyor. Aslında bütün yaz terlemiş değil. Benim saptamamdan önce bunu fark etmemiş. Otoyolda yaptıkları yolculuk kavurucu bir güneş altında geçtiği için bunun daha da şaşırtıcı olduğunu ekliyor. O zaman, aklıma gelen açıklamayı aktarabiliyorum. Yazdan önce, saldırganlığını derisinin yüzeyi aracılığıyla bedeninden atmayı içeren bilinçdışı tepkisini açıklığa kavuşturduk. Dolayısıyla artık saldırgan hareketlerinden kurtulmak için buna başvuramıyor, ama bunlar o kadar da ortadan kalkmış değil. Tersine, bu hareketler, artık otomatik bir bedensel kaçış supabına başvurmak yerine onlarla bizzat yüzleşmek zorunda kalan bilinci için kaygı verici hale geldiler. Bu yüzden onları artık içinde tutamamaktan korkuyor çünkü bunu yapmak için yeterince düşünce alıştırması yapmış değil. Ama, diye ekliyorum, düşünce kapasitesinin, onları dışarı atan derisininkinden daha iyi olup olmadığını kendimize sorabiliriz. Nicel saldırganlık fazlasını dışarı atmak yerine, bundan böyle bu saldırganlığı nitelik açısından düşünmesi, bundaki kendi payını kabul etmesi ve annesiyle, vaftiz anasıyla ve küçük erkek kardeşiyle ilgili olan kısmını değerlendirmesi gerekiyor. Benden gelen bu uzun müdahale Getsemani'ye ani bir rahatlama sağlıyor. Sonraki malzeme, Getsemani'nin düşüncelerini düşünme etkinliği konusunda alıştırma yapmayı baba imgesinden destek alarak başardığını gösteriyor: Gerçekten de tüm aile bireyleri içinde, Getsemani'nin öfkelerini ve kışkırtmalarını en iyi kaldıran kişi babasıymış.

Saldırganlıkla baş etmenin deriden bene aktarılması, yaslanma ve dönüşüm yoluyla gerçekleşen deri-benin doğuş sürecini açıklığa kavuşturmamı sağladı. Getsemani'nin beni saldırgan dürtüler karşısında derisiyle öylesine sıkı bir biçimde bütünleşmiş olarak kalıyordu ki, algı bilinç sisteminin müdahalesi söz konusu olmaksızın, saf beden-ben olarak işliyordu. Psikanaliz çalışması, benini derisinden ayrıştırarak, Getsemani'nin, kendisi de algı-bilinç sisteminin işleyişinin koşulu olan ruhsal içeren işlevini deriye yaslamasını sağladı. Ama bilincine varma, içinde tutma, ayrıştırma, anlama (ve aynı zamanda saldırgan temsillerin varlığıyla ilişkili kaygıyı tolere etme) kapasitesi konusunda benin önündeki engellerin kalkması, ancak bir işleyiş ilkesinin değişmesi pahasına, dürtüsel basın-

cın ruhsal temsillere bağlanması ve duyguların temsillere bağlanması ilkesi lehine, dürtüsel gerilimin otomatik boşalması ilkesinden bir vazgeçiş pahasına gerçekleşebilirdi.

Getsemani, yorumlarımın desteğiyle, ruhsal beni ile bedensel beni arasındaki bölünmeyi fark etti: Derisi düzeyinde ve genel olarak bedeninde olup bitenleri gözden kaçırıyordu ve bunları algılamak için dikkatin desteklediği bir çaba, harcamaya kararlı olduğu ama ondan bir eğitim talep eden bir çaba göstermesi gerekiyordu (ikincil ruhsal süreçlerin, yani düşüncenin dikkatle başladığına ilişkin Freudcu önermeye yakın biçimde). Saldırganlığını kendi kafasında temsil etmeye ve terleyerek ondan kurtulmak yerine onun üzerine düşünmeye başlayabilmesinin koşulu buydu.

Bunu, Getsemani'nin aktarımı konusunda kendini sorguladığı bir dönem izliyor. Yavaş yavaş, yalnızca analistle ilgili değil, analizle ilgili olumsuz aktarımını keşfediyor: Psikanalizden hiç iyi bir şey beklemediğini söylüyor; ebeveyniyle ilgili olarak gün ışığına çıkardığı şeyler tehlikeli; zaten başından beri analizin ona kötü geleceğini seziyor. Ona şu yorumda bulunuyorum: Analizin onun öldüreceğine ilişkin bilinçdışı bir düşüncesi var. Bu yorum onda müthiş bir heyecanı, ama artık terle, göz yaşıyla ya da kalp hastalığı belirtileriyle akma gereksinimi olmayan bir heyecanı kışkırtıyor. Bundan böyle rahatsızlık tamamen düşüncesinde. Getsemani haftalar boyunca kendisi için ölümcül olabilecek bir psikanaliz korkusuyla yaşıyor. Sonra, saptamalarımın ardından, bunun bir fantezi olduğunu kabul ediyor. O zaman bu fantezinin kökenini bulmayı başarıyor. Ana babasının psikolojik düşüncelere karşı çok düşmanca bir tutumu varmış. "Bütün hakikatleri söylemek iyi değildir" sözünü yinelerlermiş. Ve Getsemani'nin psikanalize başlama kararını hoş karşılamamışlar: "Bunun sana bir faydası olmaz." O zamandan beri, Getsemani'nin psikanalizi bilinçdışı olarak şu tehdidin imgesel gerçekleşmesi niteliğini taşıyordu: Ona kötülük edecek, onu öldürecek hakikatler keşfedecekti.

Aktarım nevrozunun içsel kökeniyle dışsal kökeninin eklemlenmesinin nasıl gerçekleştiği anlaşılıyor. İç köken, annesinin ve gebe kalabileceği çocukların ölümlerine ilişkin dileğinin kendi üzerine geri dönmesinde yatmaktadır. Dış köken, yani ana babasının psikoloji karşıtı söylemleri, gizil düşüncenin bir çıkış bulması-

nı sağlayan görünür metni (gündelik kalıntıların gece rüyası için ifade ettiği şeyin eşdeğeri) sunmuştur. Hastanın bireysel öyküsüne özgü bu eklemlenme kavranıp aşılmadığı sürece, aktarım nevrozu sessiz biçimde işler ve analiz kesin bir ilerleme kaydetmez. Böylece Getsemani'nin analiz tedavisi bütünüyle bir olumsuz terapi tepkisine hapsolmuştur.

O zaman, kendi karşı aktarımımın özelliklerinden birini daha iyi anladım. Psikanalizin Getsemani için genel olarak zararlı olabileceği ve özel olarak da onu öldürebileceği düşüncesi analist kimliğim ve idealim içinde beni öyle derin bir biçimde incitiyordu ki, burada hastamın yönlendirici fantezilerinden birinin söz konusu olduğunu kabul etmeden önce, haftalar boyunca onu itmiştim.

Birkaç ay sonra, Getsemani'nin analizi, aralıklı kötü kokulu ter boşalmalarıyla nöbetleşen büyük bir kaygı ve şiddetli suçluluk duyguları pahasına, buluğ çağında geliştirdiği cinsel fanteziler üzerinde yoğunlaşıyor. Bu fantezilerde artık, daha küçükken olduğu gibi yatakta anne ve babası arasında geçenleri kafasında canlandırmaya çalışmıyordu. Artık karısının mülkiyetini babasına bırakıyordu. Buna karşılık, babasıyla bir çeşit örtük anlaşma içinde, vaftiz anasının onu ilk cinsel ilişkiyle tanıştırdığını hayal ediyordu: Annemi sana bırakıyorum ama karşılığında sen de vaftiz anamın kullanımını bana bırakıyorsun (bu kadın aslında babanın vaftiz anasıydı ama bütün aile ona "vaftiz ana" diye hitap ediyordu). Bu fantezinin eyleme geçirilmesine ilişkin bazı deneme girişimleri de olmuştu. Kötü bir rüya yüzünden uyandığı ve yeniden uykuya dalamadığı zaman, Getsemani vaftiz anasının yatağına gidiyor, bazı temkinli dokunma girişimlerinde bulunarak geceyi onun yanında geçiriyordu. Ama kısa süre önce analizde aktardığı bir rüyanın açığa çıkardığı başka bir fantezi onu daha ileri gitmekten alıkoyuyordu: Kadın cinsel organı ona açgözlü ve yiyici bir ağız gibi tehlikeli görünüyordu. Ergenlik çağında bir gün, babasının bu insiyatifi daha kararlı bir biçimde üstlenmemiş olmasından üzüntü duyarak, ensest yasağını kendi kendine ifade etti.

Dolayısıyla, beni kokusuyla kuşatarak, Getsemani bana yalnızca şu sinyali vermiyordu: Dikkat, saldırganlıkla ilgili gerginlik tehlikesi; ama aynı zamanda, vaftiz anasının çamaşırlarına atfettiği ve yatağında ona eşlik ederken kendisinin çıkardığı aynı cinsel baştan

çıkarma kokusuyla beni sarıyordu. Burada, yaşayabilme güvencesinin kökensel kefili olan temel destek-nesneyle temasın ikincil erotizasyonunun söz konusu olduğunu anlayana dek, karşı aktarımla işimizin asla bitmemiş olduğunu ve bu fazla somut duyusal sinyale burnumu ve zekâmı kapatarak, bir pis koku banyosunda bana yapışmaya ve şehvetli bir yaşlı kızın rolünü vermeye çalışan bir ergenin –beni tiksindiren– temsilinin bilincime nüfuz etmesine izin vermeye karşı direndiğimi anladım.

Kokuya ilişkin deri-benin özelliklerini bana keşfettirmesi dışında, karşı aktarımın türlü biçimlere girme niteliği ve sonsuz hileleri üzerine bu dersi de Getsemani'ye borçluyum.

14

Tatla İlgili Niteliklerin Karıştırılması

Acı Sevgisi ve Sindirim ve Nefes Borularının Karıştırılması

RODOLPHE'UN VAKA KAYDI

Bir arşidükün görkemine ve ölümcül tehdit korkusu yaşayan bir ruha sahip olan Rodolphe benimle ikinci analizini yapıyor. İlk analizi öncelikle Oidipal sorunlara dayalıymış. Bana, bazıları psikosomatik belirtiler yoluyla kendini gösteren narsisistik eksikliklerini taşıyor. Mide bulantısı ve kusmaların anne baba çiftiyle paradoksal bir ilişkiye bağlanması mümkün. Ona acıyı iyi bir şey olarak dayatmışlardı ve organizmanın refleks olarak bunu reddetmeye başlamasına dek acı yemişti; şarap, kan, kusmuk yeterince farklılaşmamıştı; ve kötü olduğuna hükmedilen şekerden uzak durması için uyarılıyordu. Organizmanın doğal tat niteliklerinin Rodolphe'da erken ve yineleyen biçimde geçersiz kılınmasının kaynağı buydu (bkz. s. 97). Rodolphe düşünce ve iletişim konusunda birbirini izleyen bulanıklıklardan mustarip. Rüyalarında sık sık siste geçen sahneler temsil ediliyor. İşinde, önüne çıkan sorunları birbirine karıştırdığı* oluyor. Sorunları boğmak için dumanla sis yaratıyor: Zaten çok sigara içiyor. Öyle görünüyor ki sigara içmek onun için, özellikle de fokurdayan çamaşırın ve pişen yemeklerin sisli buharıyla dolu mutfakta yenen yemek sırasında ana babası tarafından dayatılan paradoksal buyrukları sis altında bırakmanın bir biçimi.

Karıştırmayla ilgili mesleki bir olayı anlattığı bir seansta, bu olayın aktarımla bağını kurabiliyoruz. Nitekim, geçen seansta Rodolphe, bana yalnızca yorum yapmak için değil, düşünmek için bile en küçük bir aralık bırakmaksızın her yönünü birbirine bağladığı bir rüya aktardı. Benimle kendisi arasında bir sis perdesi oluşturarak görüşümü bulandırdığı yorumun-

* Bu bölümde sislendirmek, karıştırmak, bulanıklaştırmak ve bozuşmak, arayı açmak gibi çeşitli anlamların karşılığı olarak, tüm bu anlamları içeren *brouiller* fiili kullanılarak sözcük çağrışımından yararlanılıyor. *–ç.n.*

da bulunuyorum. Kendisinin de benimle sis içinde olduğunu ekliyor. Ama bunu bilincine çıkartmaktansa, ertesi gün bir iş arkadaşıyla bozuştu. Seans devam ediyor. Kendisini daha az bulanık, daha sağlam ve daha çok düşünme kapasitesine sahip hissediyor. Ama seansa gelmeden önce bir sigara içmesi gerekmiş. İkilemini açıklıyor: Ya düşünüyor ve şiddetli bir kaygı duyuyor; ya da haz alıyor (bir sigara, bir sakinleştirici) ve artık düşünmüyor. İlk psikanalizinde olan buymuş.

Ateşsiz duman olmadığı, sigara içmenin (yakındığı solunum ve sindirim bozukluklarıyla, özellikle de akciğerlerde acı verici bir yanma duygusuyla birlikte) onun için az zararla çok yarar sağlamak* anlamına geldiği yorumunda bulunuyorum. Geri kalanın iyi gitmesi için, bir organını feda etmesinin, ölümcül bir tehdidi bedeninin belli bir yeriyle sınırlayarak denetlemesinin zorunlu olduğuna inanıyor.

Birkaç seans sonra, Rodolphe beslenmeyle ilgili belirtileriyle arasında bağ kurduğu bu tütün içme belirtisine geri dönüyor. Nasıl sigara içtiğini açıklıyor: Akciğerlerini dumanla dolduruyor ve artık soluk alamayacak şekilde içinde tutuyor. Bu, diğer ucu besini tutamamaya ve havayı dışarı çıkararak atmaya dayanan bir almaşık. Öğürerek kusmalarının kaynağı bu. Kusmalarına ilişkin betimlemesi öyle gerçekçi ve canlı ki kapıldığım mide bulantısıyla mücadele etmem gerekiyor. Bende yol açtığı bu belirti ile aynı belirtinin onda ortaya çıktığı koşullar arasında bağ kurmak için çaba gösteriyorum: Babası kusmak ya da işemek için lavaboya gidiyordu; televizyon bağırıyor, mutfak kokuları Rodolphe'u iç bulandırıcı bir zarla sarıyor ve o sırada sık sık nesnesi olduğu "paylamalar" bu zarın etkisini ikiye katlıyordu. Kusan babayla özdeşleşmesini ve beni de kendisinin maruz kaldığı bu bulaşıcı rahatsızlığa sürükleme girişimini yorumluyorum.

Kısa süre önce tıka basa yediği ve sonunda sindirim sorununa yol açan domatesli spagettiden söz ederken, Rodolphe çocukluğunda yaptığı bir yanlışın bilincine varıyor: Babasının kan kustuğunu sanmıştı, aslında söz konusu olan domatesti. Domatesteki asitlik fazlasını ve spagettinin biçimiyle simgelenen, kendi ve öteki arasındaki sınırların belirsizliğini vurguluyorum.

Rodolphe burada aktardığım ilk seansa geri dönüyor. Seansların hacmini öylesine dolduruyor ki, sözlerime o kadar aç olduğu halde, ne bir düşüncem olabiliyor ne de bir düşünceyi "yerleştirebiliyorum". Havayla doluyor ve besini kusuyor.

Solunum borusuyla sindirim borusunu karıştırmasını yorumluyorum ve beden imgesini açıklığa kavuşturuyorum: Yassı, bu tek borunun boydan

* Burada Fransızcadaki bir sözcük çağrışımı kullanılıyor. İçinde "ateş" sözcüğünün geçtiği *faire la part du feu* deyimi "az zararla çok yarar sağlamak anlamına" geliyor.

boya geçtiği, kalınlık, hacim kazanmak için, iki boyutluluktan üç boyutluluğa geçebilmek için, havayla, dumanla şişme zorunluluğundaki bir beden.

Rodolphe çocukken yemek yediği zamanlarda hava yuttuğu, ana babasının onu aerofaji tehlikesiyle tehdit ettikleri ve bugün hâlâ bazen bu şekilde davrandığı olgusuna ilişkin çağrışımlarda bulunuyor. Akciğerlerdeki dumanın erojen niteliğini vurguluyor. Aklı söz konusu olduğunda, hissettiği yanma bir akciğer hastalığı tehdidinin işareti (ve sigarayı bırakması gerektiğinin göstergesi); ama duyuları söz konusu olduğunda, bu hoş bir duyum: "Bu onun içini sıcak tutuyor."

Bir yandan, içe alma hazzının mideden (bu hazzın tatminkâr olmadığı) akciğerlere (bu hazzı denetleyebildiği ve kendi kendine kışkırtabildiği) doğru yer değiştirmesini; ve öte yandan, organizması için kötü olan bir şeyi ona iyi gibi hissettiren paradoksu yorumluyorum; nihayet, bu iki veri arasında bir ilişki öneriyorum: Annesi onu bol miktarda ama kötü beslediği zaman, besinle birlikte içe aldığı anne imgesi bedenini yeterince sıcak tutmuyordu.

Rodolphe bunun babası için de söz konusu olduğunu ve neden mide bulantıları yaşadığını anladığını ekliyor: Babası, sağlığı için iyi olduğunu, demir içerdiğini ve onu güçlendireceğini öne sürerek, acılığıyla Rodolphe'u tiksindiren ıspanağı yemeye zorluyormuş.

Ben: –Bedeninizin kendiliğinden kötü olarak hissettiği şeyi, yani bu yemeğin acılığını, zihninize iyi olarak sunuyordu. Doğal koşullara karşı haz arama eğiliminiz bundan kaynaklanıyor. Çocuklar için şekerli iyidir; acı kötüdür. Ve tuzlu ara konumdadır: Başlangıçta tuzluyu kötü bulurlar, sonra belirli bir oranda onu sevmeyi öğrenirler. Rodolphe tatlar konusunda kendisi için temel karşıtlığın şekerliyle tuzlu arasında olduğu yanıtını veriyor; mutfakta bunların karışımından iğreniyor. Buna karşılık, sevdiği ve aslında şimdi ona kötü geldiğini fark ettiği birçok acı şeyi bugün hâlâ yiyor. Toplu taşıma araçlarında, halka açık yerlerde arkadaş evlerindeki davetlerde, hatta bazen benimle seansta ortaya çıkan bulantı, hazımsızlık ve kusma krizlerinin nedeni bu.

Sonraki seanslarda Rodolphe sis temasına geri dönüyor. Yalnızca sindirim sistemi karışık değil, onda, bana deli çekirdek olarak ifade ettiği bir sis çekirdeği var. Bunun bir ilkel sahne fantezisiyle ilişkili olduğu ortaya çıkıyor: Rodolphe, bir rüya vesilesiyle, yaşlı ve kıskanç bir adam olan babasının, pencereden bir komşuyla flört ettiğinden kuşkulandığı genç karısını gözetlediği sık yaşanan bir sahnenin anısını (perde anısını?) canlandırıyor. Rodolphe sahneyi annesini savunmaya istekli bir tanık olarak izliyor. Babası annesini mutfak kapısının ışık geçirmeyen camından ya da annesinin yemek veya ütü yaparken çıkardığı bir duman ya da su buharı perdesinin ardından gözetliyor. Baba deli oluyor, eline bir mutfak bıçağı almış: Rüyanın sisi arasından Rodolphe'un bakışı onu böyle yakalıyor; bu

sis terimin iki anlamında da perde oluşturuyor: Araya bir engel koyuyor ve bir yansıtma yüzeyi sunuyor. "Sisli" sözcüğünün aktarımda art arda yeniden yaşadığı iki anlamının çakışmasını vurguluyorum: Görüşümü bulandırıyordu, benimle bozuşuyordu. Bu çakışma Oidipal bir fantezi işlemiyle gerçekleşiyor: Babası, annesinin sadakatsizliğini ve aynı zamanda annesiyle babaya karşı imgesel bir beden birleşmesi yaşayan Rodolphe'un ensest arzularını sisin ardından "görüyordu"; ve kendi payına Rodolphe, babasından gelen ölümcül tehdidi sisin ardından "görüyordu": Baba anneyi öldürebilirdi (görünür içerik); Rodolphe'u öldürebilirdi (gizil içerik).

O andan başlayarak çok sayıda seansı Rodolphe'un "deli" çekirdeğine ayırdık: Her biri kendi "mantığına" ya da kendine özgü "deliliğe" sahip olan narsisistik bir sorunsal ile Oidipal bir sorunsalın bir araya gelmesi, birbirine karışması ve karmaşıklaşması anlamında deli.

Rodolphe'un erken döneminde maruz kaldığı tat ve solunuma ilişkin paradokslar, çocukluğun ikinci döneminde, o ana dek kökenlerinin bilincinde olmaksızın kafasında işitmeye devam ettiği anlamsal paradokslar tarafından ikiye katlanmıştı (üstbenin akustik bir kökü olduğuna ilişkin Freudcu varsayımın doğrulanması). Tat ve solunuma ilişkin paradokslarla karışan bu akustik paradokslar mantıksal düşüncesindeki bulanıklığı güçlendirmiş ve birincil algısal düşüncedeki bu bulanıklığı, ikincilleştirilmiş sözel düşünceye yaymıştır. Rodolphe'un ötekilere sunduğu kendi konuşan ve tartışan imgesine ve mantıksal düşünceye yaptığı bu ikili narsisistik artı yatırım, ergenlik çağında, narsisistik bir güvensizliği, bir yandan ben ve üstbenin sınırlarında, öte yandan da ruhsal ben ve bedensel benin sınırlarında bir belirsizliği, orantısız bir başarıyla kapatmıştır.

Bu arada, Oidipal sorunsalı ele alması gerektiği zaman (Rodolphe, ilk tedavisinin yardımıyla bu sorunsalla yüzleşmiş ve onu önemli ölçüde aşmıştı), narsisistik yetersizlikleri (sisle şekle dökülen) bu yüzleşmeyi olumsuz etkiledi ve karanlıkta bıraktı. Ana babasındaki aşırı dürtüsel –cinsel ve saldırgan– şiddeti algılaması, kendi dürtüsel güçlerini tanımasını ve kullanmasını engelledi. Onları sahiplenebilmesi için yeterince içeren bir deri-beni olmaması nedeniyle, kendini dürtülerinden korumak için yalnızca bir sis zarından yararlanabiliyordu. Bir delilik tehdidi olarak hissettiği dürtü basınçları karşısındaki korkusu bundan kaynaklanıyordu. Annesine yönelik ensest ve babasına yönelik öldürme arzularını kendi kendi-

ne itiraf etmek yerine, Rodolphe, sisin içinde (yani sınırları iyi belirlenmemiş bir kendilik içinde) annesinin aşk deliliğini ve babasının öldürücü deliliğini görüyor (yani kendininkileri değil ötekilerin dürtülerini).

Rodolphe'un tedavisinin bu fragmanı beni üç açıklama yapmaya itiyor.

1. Analiz yapmak her zaman Oidipus kompleksini analiz etmektir ama yalnızca onu değil. Her Oidipal sorunsal narsisistik bir sorunsalla birbirine karışmış, iç içe geçmiş haldedir. Er ya da geç bu narsisistik sorunsalı çözmek gerekir. Vakalara göre, bu, esnek almaşıklı (Oidipus sonrası özdeşleşmelerin temeli elde edildiği zaman) ya da ayrı aşamaları temel alan (narsisistik eksikliklerin geçmişte ve hâlâ önemli olduğu zamanlarda) bir yorum çalışmasıyla yapılır. Bu son durumda, hasta kendi kendine bir ayna aktarımından (narsisistik kişiliklerde) ya da idealleştirici bir aktarımdan (sınır durumlarda) Oidipal bir aktarıma geçmeden önce, hastanın kendi eksikliklerine gerilemesine, bu eksikliklerin araştırılmasına, derinlemesine çalışılmasına zaman vermek gerekir. Her şeyi Oidipal sorunlara indirgemeye çalışan bazı psikanalistlerin dogmatizmi öküzü arabanın arkasına koşmak anlamına gelir. Hastalarının narsisistik aktarımını, Oidipus kompleksini ele almaya karşı bir direnç olarak yorumlamaları (bu da söz konusudur ve yorumlanması gerekir, ama ancak zamanı geldiğinde), Rosolato'nun (1978) depresyonların narsisistik ekseni olarak adlandırdığı şey üzerine çalışmaya karşı kendi dirençleridir. Rodolphe'un bu ikinci tedavisinde, topografik yorumlarımın (yalnızca ekonomik ya da genetik değil) yardımıyla kendi deri-beninin özel konfigürasyonunun bilincine vardığı bir dönüm noktasına gelindi: Bir sis zarı, yassılaştırılmış, ezilmiş bir iç uzay, sindirim borusuyla solunum borusunun ayrışmamışlığı.

2. Rodolphe'un, annesiyle iyi bir deri deriye teması ve anlamlı dokunsal alışverişleri olmuştu ve deri-benin temel yapısını kazanmıştı. Eksik olan şey, dokunsal zarın, tat sonra da ses zarıyla kötü bir biçimde iç içe geçmiş olmasının sonucuydu. İkinci psikanalizinin en önemli sonuçlarından biri, iç içe geçişlerin daha uyumlu bir biçimde yeniden kurulması oldu.

3. Oidipal senaryolar, tıpkı fantezilerin büyük çoğunluğu gibi, görseldir. Narsisistik sorunsaldan Oidipal sorunsala geçiş, dokunmaya, tada, kokuya ve solunuma ilişkin olandan görsel olana geçiştir (ses, iki farklı düzeyde, her ikisinin de parçasıdır): Bu geçiş, yukarıda ikili dokunma yasağı olarak adlandırdığım yasağın harekete geçmesini gerektirir.

15

İkinci Kas Derisi

Esther Bick'in Keşfi

Klein ve Bion'un öğrencisi, İngiliz psikanalist Esther Bick, süt bebekleri üzerinde yaptığı ve yöntembilimini açıkladığı sistematik gözlemler sayesinde, 1968'de yayımlanan kısa bir makalede "ikinci kas derisi" varsayımını öne sürdü. En ilkel biçimlerinde, ruhsallığın bölümlerinin bedenin bölümlerinden ayrışmadığını ve aralarında bir bağlantı sağlamaya elverişli bir birleştirici güçten (*binding force*) yoksun olarak hissedildiklerini gösterir. Çevresel bir sınır olarak iş gören deri sayesinde, edilgin bir tarzda bir arada tutulmaları gerekir. Kendiliğin bölümlerini içermeye ilişkin içsel işlev, bedenin bölümlerini içerme kapasitesine sahip dışsal bir nesnenin içe yansıtılmasının sonucudur. Bu nesne, normal olarak, emzirme sırasında bebeğin ağzında içerdiği annenin meme ucu ve bedenini tutan annenin derisi, sıcaklığı, sesi, tanıdık kokusu tarafından içerilen kendi derisi üzerine eşzamanlı olarak edindiği ikili deneyim aracılığıyla oluşur. İçeren nesne somut olarak bir deri gibi yaşanır. Eğer içeren işlev içe yansıtılırsa, bebek bir iç kendilik kavramını edinmeyi ve her birini kendi derisinde içerdiği kendilik ve nesnenin bölünmesine ulaşmayı başarır. Eğer içeren işlev anne tarafından uygun bir biçimde yerine getirilmezse ya da bebeğin yıkıcı fantezi saldırılarından zarar görürse, bebek tarafından içe yansıtılmaz: Normal içe yansıtmanın yerini kimlik karışıklıklarına yol açan sürekli patolojik bir yansıtmalı özdeşleşme alır. Bütünleşmeme durumları varlıklarını sürdürür. Bebek çılgıncasına, bedeninin bölümleri üzerinde birleştirici bir dikkati koruyan ve kendiliğin bölümlerini bir arada tutma deneyimini en azından anlık olarak yaşamasını

sağlayan bir nesne –ışık, ses, koku, vb.– arar. "Birinci deri"nin kötü işleyişi, bebeği, bir sözde bağımsızlık yoluyla, içeren nesneden normal bağımsızlaşmanın yerini alan bir "ikinci deri", ikame edici bir protez, bir kas taklidi oluşturmaya götürebilir.

Bu "ikinci deri", Reich'ın önemsediği bir kavram olan kişiliğin kas zırhı kavramını anımsatmıyor değil. Bick'in "birinci deri" düşüncesine gelince, bu benim önerdiğim deri-ben kavramına tekabül ediyor. Bu kavramı 1974'te, dolayısıyla ondan sonra dile getirdim ama makalesinden ancak benimki yayımlandıktan sonra haberdar oldum: Ayrı ayrı çalışan iki araştırmacının betimlediği olgunun doğruluğunun kanıtı. Bick'in aktardığı vaka kayıtlarının bazılarını özetliyorum.

ALICE'İN VAKA KAYDI

Alice, bebeğin canlılığını yerli yersiz uyaran ama ilk üç ay içinde giderek birinci içeren deri işlevini yerine getirmeyi başaran olgunlaşmamış ve beceriksiz genç bir annenin ilk bebeği; bunun sonucunda, kızındaki bütünleşmeme durumlarında ve bunlara eşlik eden titremeler, hapşırıklar ve düzensiz hareketlerde bir azalma oluyor. İlk üç ayın sonunda, anne tamamlanmamış bir eve taşınıyor. Buna, tutma (*holding*) kapasitesinde bir yetersizlik ve bebekten bir uzaklaşmayla tepki veriyor. Alice'i vakitsiz bir kas hâkimiyetine (bir kapakla korunan bir fincandan kendi kendine içmeye, bir yürüteçle seke seke yürümeye) ve bir sözde bağımsızlığa zorluyor (anne gece ağlamalarını ve bağırmalarını sert bir biçimde dizginliyor). Alice'in hiperaktivitesini ve saldırganlığını teşvik ederek ve bunlar karşısında hayranlık göstererek, insanların yüzüne yumruk atma alışkanlığından dolayı ona "boksör" takma ismini vererek, başlangıçtaki aşırı uyarma davranışına geri dönüyor.

MARY'NİN VAKA KAYDI

Mary küçük bir şizofren; üç buçuk yaşından beri süren analizi, bebeklik öyküsündeki rahatsızlıklara bağlı olarak (zor doğum, meme emme tembelliği, dört aylıkken kanatacak kadar kaşınan bir egzama, anneye aşırı yapışma, beslenmek için beklemeye katlanamama, gelişmede genel gecikme) ayrılık karşısında ağır bir tolerans eksikliği olduğunu açığa çıkarmış. Seanslara kamburlaşmış, eklemleri gerginleşmiş bir halde, sonradan söze dökebildiği gibi, "bir patates çuvalı"nın zerafetinde geliyor. Bu çuval sürekli bir içeriklerini yitirme tehlikesi altında kalmıştı: Kendi parçalarını içer-

mesini yetersiz bir biçimde sağlayan bir anne nesnesiyle yansıtmalı özdeşleşme ve kendi derisinin sürekli delik deşik olan bir temsili. Mary, tedavinin hem daha sağlam hem de daha esnek hale getirdiği ikinci kas derisinden mümkün olan en iyi bölümü alarak, göreli bir bağımsızlığa ve dik durma kapasitesine kavuştu.

Bick, erişkin bir nevrotik hastayla ilgili olarak, ikinci kas derisinin almaşık ve birbirini tamamlayıcı iki şekillendirilişini betimler. Hasta içinde bulunduğu durumu bazen "su aygırı" olarak (bu dışarıdan görülen ikinci deridir: Saldırgandır, zorbadır, iğneleyicidir, benmerkezcidir), bazen de "elma çuvalı" olarak (ince ve kırılgan derili ve yaygın olarak memeyi simgeleyen meyveler söz konusudur; bu çuval, ikinci deri tarafından korunduğu ve saklandığı haliyle kendiliğin içinin şekillendirilişidir; beslenme bozukluklarını içeren arkaik bir dönemin sekelleri olan örselenmiş ruhsal bölümleri içerir; bu durumdayken hasta alıngan ve endişelidir, dikkat ve övgü talep eder, felaketlerden ve çöküşten korkar) niteler.

E. Bick'in bu çok yoğun ve yer yer eksiltili vaka kayıtları birçok ek saptamada bulunmamı gerektiriyor:

1) Deri-benin ağır bir yetersizliğini gidermesi ve birinci içeren derinin açıklarını, çatlaklarını, deliklerini kapaması gerektiğinde, ikinci kas derisi anormal biçimde aşırı gelişir. Ama, normal biçimde oluşmuş bir deri-benin dış katmanının oluşturduğu edilgin uyarılma engelini takviye edecek etkin bir uyarılma engeli olarak bir ikinci kas derisine herkesin gereksinimi vardır. Sporun ve giysilerin rolü sıklıkla bu anlama gelir. Hastalar psikanaliz seanslarından önce ya da sonra bir kültür fizik seansına katılarak ya da divana uzandıklarında mantolarını çıkarmayarak, hatta bir örtüye sarınarak, psikanalitik gerilemeden ve kendiliğin örselenmiş ya da birbirine yeterince bağlanmamış bölümlerini çıplak bırakmaktan korunurlar.

2) Kas aygıtına ve dolayısıyla ikinci deriye yapılan özgül dürtü yatırımının malzemesi saldırganlıktır (oysa birincil dokunsal deri-bene, bağlılık, tutunma ya da kendini koruma dürtüsüyle yatırım yapılır): Saldırmak etkili bir savunma aracıdır; önce davranmaktır, tehlikeyi uzakta tutarak kendini korumaktır.

3) İkinci kas derisine özgü ruhsal anormallik, uyarılma engeli zarıyla kayıt yüzeyi zarının karıştırılmasına dayanır: İletişim ve dü-

şünce bozukluklarının kaynağı budur. Bence bunun açıklaması şöyledir. Hipertonik bir anneden ve/ya da birincil çevreden alınan teşvikler fazla şiddetli, tutarsız ve aniyse, ruhsal aygıt bunları nitel olarak filtreden geçirmektense, daha çok onlardan nicel olarak korunmaya çalışır. Eğer bu dış teşvikler bunalımlı, kendine dönük bir anneden geldikleri için fazla zayıfsa, neredeyse filtre edilecek hiçbir şey yoktur ve içsel teşvik arayışı bir ön koşul haline gelir. Her iki durumda da, gerek dışsal korunmayı gerekse de içsel etkinleşmeyi güçlendirmek için ikinci deri gereklidir.

Sheckley'nin İki Romanı

Temas kurma, alışverişleri filtreden geçirme ve iletişimleri kaydetme işlevini yerine getirebilmek için yeterince gelişmemiş bir deri-beni ikame eden koruyucu protez olarak ikinci kas dokusu görüngüsü, Robert Sheckley'nin bir bilimkurgu romanında sergilenmiştir: *Modèle expérimental* (Deneysel Model, 1956).[1] Ana karakter olan Bentley, dünya yetkilileri tarafından, Tels IV gezegeninin sakinleriyle dostça bir temas kurmak üzere gönderilmiş bir astronottur. Amerika'nın ticaret politikası ve teknolojisi açıkça hicvedilir: Bu dostça temas çıkar amaçlarını örtmektedir: Yerlilerle avantajlı mali anlaşmalar imzalamak, Bentley'in getirdiği korunma malzemesini test etmek. Nitekim Profesör Sliggert, uzaydaki tüm araştırmacıları olası tüm tehlikelerden korumayı hedefleyen bir aygıt olan *Protect*'i kurmuştur: En ufak bir tehlike belirtisinde, aygıt, otomatik olarak, kendisini sırtında taşıyan kişinin etrafında nüfuz edilemez bir güç alanı oluşturmakta ve onu yaralanamaz kılmaktadır. Ama ağır (40 kilo) ve rahatsız edicidir ve Esther Bick'in su aygırı ya da patates çuvalı görünüşlü çocuklarla ilgili gözlemleriyle uyumlu bir biçimde, gemiden inerken Bentley'e tuhaf bir kütle havası vermektedir. Nitekim Sheckley kahramanını bazen bir kale, bazen sırtına maymun çöreklenmiş bir adam, bazen de "çok sıkı ayakkabılar giyen çok yaşlı bir fil" olarak betimler. Bu rahatsız ve

1. Bu roman *Galaxy* adlı Amerikan dergisinde yayımlandı. Beni bu romanla tanıştırdığı için Roland Gori'ye teşekkür ederim. Bkz. R. Gori ve M. Thaon (1975).

onu tanınması güç hale getiren rüküş giysisinin içindeki biçimsiz kişi karşısında, açık ve iyicil doğalarına karşın Tels sakinleri tedirgin olurlar. *Protect* bu tedirginliğin işaretlerini kaydeder ve çalışmaya başlar. Ellerini uzatan, kutsal mızraklarını ve yiyeceklerini sunan Tels sakinlerinin her şeye karşın uzlaşmayı hedefleyen çabalarını ve yaklaşımlarını otomatik olarak geri püskürtür. *Protect* bu bilinmeyen armağanların gerisinde olası tehlikeler sezer. Artık yerlilerle en ufak bir fiziksel temas kapasitesini bile yitiren Bentley'in üzerindeki korumasını daha da sıkılaştırır. Bu dünyalı astronotun tuhaf davranışına giderek daha fazla şaşıran yerliler onun bir şeytan olduğu sonucuna varırlar. Bir şeytan kovma töreni düzenlerler, *Protect*'i bir alev perdesiyle sararlar ve böylece sürekli olarak etkin hale gelen *Protect* taşıyıcısının üzerindeki güç alanını giderek daha çok kapatır. Bentley artık ne ışığı ne de oksijeni geçiren bir alana hapsolmuştur. Körleşmiş, yarı boğulmuş bir halde çırpınır. Kulağına yerleştirilen bir mikrofon aracılığıyla sürekli radyo bağlantısında kaldığı acımasız Profesör Sliggert'e (Freud'un söz ettiği akustik üstbenin maddileşmiş hali) onu *Protect*'ten kurtarması için boşuna yalvarır. Ses, bilimin çıkarına olan görevini deneysel protokolde değişiklik olmaksızın sürdürmesinde ısrar eder: "Sırtında bir milyarlık bir donanımla [...] onlara güvenmesinin" söz konusu bile olamayacağını söyler. Son bir çabayla (ve bir *happy end*'in gereklerine uygun olarak), kendisini *Protect*'e bağlayan kayışları keserek ondan kurtulmaya çalışır. Tels sakinlerinin insana değil, onunla bütünleşen şeytan-makineye kızdıklarını anlayarak dostluklarını kabul etmeyi başarır ve onlar da, onun tarafından gelen ilk insanlık jestini görerek ona dostluklarını sunarlar: *Protect*'ten kurtulan Bentley, küçük bir hayvanı ezmemek için istemli olarak yan tarafa sıçramıştır.

Bu sahte deri teması, daha önce Sheckley'in *Hunting Problem* (Av Sorunu, 1935) başlıklı başka bir romanında da işlenmiştir. Dünya dışından gelenler ava çıkarlar ve şeflerine bir dünyalının derisini götürmeye ant içerler. Bir göktaşında bir tane saptarlar, yakalarlar, derisini yüzerler ve zaferle geldikleri yere dönerler. Ama kurban sağ salimdir çünkü aldıkları yalnızca dalgıç giysisidir. *Deneysel Model*'e geri dönecek olursak, zayıf bir deri-beni ikame eden bu sahte deriyle donanmış hastalar açısından anlamlı olan örtülü tema-

ların şöyle bir dökümü yapılabilir: Bir yaralanmazlık fantezisi; otomatik bir makine-insan davranışı; yarı insan-yarı hayvan bir görünüm; korunmak için sımsıkı kapalı bir kabuğa çekiliş; ötekilerin iyi olarak önerdikleri ama kötü olma riski taşıyan şeylerden çekinme; bedensel benle ruhsal benin bölünmesi; sesli bir anlayış zarı oluşturmayan ama kulağa buyruklar ileten bir üstbenin yineleyici sesine indirgenen bir söz banyosu; iletişimlerin nitel ve nicel bakımdan zayıflığı; bu tür öznelerle nasıl temasa girilebileceğini bulmanın ötekiler açısından güçlüğü.

GÉRARD'IN VAKA KAYDI

Gérard otuz yıldır bir sosyal danışman. Benimle psikanalizinin dönüm noktası, sel tarafından sürüklenerek bir köprünün kemerine kıl payı tutunmayı başardığı bir kaygı rüyası. O ana dek, gerek bocalamasına neden olan suskunluğumdan, gerek ona yardım etmek için fazla belirsiz, fazla genel kalan yorumlarımdan haklı olarak yakınıyordu. Gérard rüyadaki sel ile süt bebeğiyken emzirme sırasında annesinin cömert, taşkın, aşırı memesi arasında kendi kendine yakınlık kuruyor. Büyüdüğü ve artık meme emmediği zaman, ağız arzuları söz konusu olduğunda ona fazla vermiş olan annenin (oral hazdan ve annenin onda aşırı uyardığı oburluğun sel gibi boşanmasından boğuluyordu) derinin gereksinimleri söz konusu olduğunda artık yeterince vermediğini anımsatarak sözlerini tamamlıyorum; annesi onunla belirsiz, genel bir biçimde konuşuyordu (aktarım-karşı aktarım ilişkisinde yinelendiği gibi); yeterince kullanılmayacakları korkusuyla, ona hep çok büyük giysilar satın alıyordu. Böylece ne bedensel ben ne de ruhsal ben doğru bir ölçüye uygun olarak içeriliyordu. Az sonra, Gérard ergenlik döneminde kendine çok küçük pantolonlar satın aldığını hatırladı: annenin sunduğu giysilerin (ve dolayısıyla içeren derinin) fazla büyük boyunu dengelemek için. İyi bir teknisyen ama sessiz bir adam olan babası ona cansız maddelere hâkim olmayı öğretmiş ama canlı varlıklar arasında nasıl iletişim kurulduğunu öğretmemişti: Analizinin ilk bölümünde, aktarımın anne alanına kaydığı sel rüyasına dek, güçlü bir teknik bilgiyle donanmış dilsiz baba imgesini benim üzerime aktarmıştı. Seanslarda anne alanını daha fazla keşfettikçe, solunumunu (fazla açgözlü meme emmenin tehdit ettiği) eğitmek ve karın kaslarını sıkılaştırmak için (fazla dar giysilerin içinde sıkışmak yerine) seanslar dışında daha çok fiziksel etkinlikte bulunma gereksinimi duyuyordu. Sonunda seanslarda antrenman yapmaya, sırtüstü uzanarak gittikçe daha ağır halterler kaldırmaya başladı. Bu tür fiziksel başarılara pek kişisel hevesim olmadığı için artan bir rahatsızlıkla,

bana böyle, divanımda uzanmış konumuyla ne söylemek istediğini oldukça uzun süre kendime sorup durdum. Nihayet Gérard, kendisine bebekliğinden kalan ve o ana dek bana, bir anlam çıkaramayacağımız kadar belirsiz ve genel bir biçimde söz etmiş olduğu en eski kaygı anısıyla bağ kurdu. Küçük yatağına uzanmış, uykuya dalmak için tükenmek bilmez bir zaman harcıyordu çünkü karşısındaki büfenin üzerinde, kendisine verilmesini, ama istediğini söylemeden verilmesini istediği bir elma görüyordu. Annesi kımıldamıyordu, yorgunluktan uyuya kalana dek sürmesine izin verdiği ağlamalarından hiçbir şey anlamıyordu. Çocuğun deri-beninden emin ruhsallığının, karşılıklı anlayışı destekleyen bir dil alışverişi lehine dokunsal iletişimden kolay ve etkili bir biçimde vazgeçebilmesi için dokunma yasağının fazla karışık ve annenin içeren işlevinin fazla belirsiz kaldığı iyi bir örnek. Halterlerle egzersiz yapmak, elmayı kendi kendine almayı başarmak için kollarını yeterince büyütmek ve güçlendirmek anlamına geliyordu. İkinci kas derisinin bu biçimde geliştirilmesinin (bedenin bir bölümüyle sınırlandırılarak) altında yatan bilinçdışı senaryo buydu.

Doğru ya da yanlış, rüyasında kemere tutunmasını ona yorumlamanın iyi olmayacağını düşündüm. Aşırı bir yorum yükünün sözümü sele dönüştürmesini de, Gérard'ın bana aktardığı kemer desteğinden vakitsiz yoksun kalmasını da istemiyordum. Belki de benim bu ketumluğum, Gérard'ın ikinci kas derisinin sağlamlaşmasını örtülü olarak destekledi. Libidinal dürtü ağız-memeyle nesne ilişkisinde ne denli yoğun bir biçimde doyurulursa, tersine, bağlılık nesnesine (ya da hatta içeren deri-memeye) tutunamama kaygısı her zaman o denli şiddetli biçimde kendini gösterir. Bana öyle geliyordu ki, öteki noktalarda yeterli biçimde izlediğim ve önemli olan yorum çalışmam, Gérard'ın içeren bir deri-beni içe yansıtma kapasitesini yeniden oluşturabilmesi için yeterliydi. Bir analizin sonuçlarını değerlendirmek ne ölçüde mümkünse, yukarıda betimlenen Sébastienne'in durumuna benzer biçimde (bkz. s. 178), Gérard için bu sonuç daha ileri bir tarihte benin kendiliğinden bir mutasyonuyla elde edilmiş gibi görünüyor.

16

Istırap Zarı

Psikanaliz ve Acı[1]

Burada fiziksel acı iki nedenle ilgimi çekiyor. Birincisine Freud tarafından *Bilimsel Bir Psikoloji Taslağı*'nda (1895) işaret edildi. Hepimizin yaşadığı gibi, şiddetli ve kalıcı bir acı ruhsal aygıtın örgütlenmesini bozar, ruhsallığın bedenle bütünleşmesini tehdit eder, arzu etme kapasitesine ve düşünme etkinliğine zarar verir. Acı hazzın karşıtı ya da tersi değildir: Aralarında asimetrik bir ilişki vardır. Doyum bir "deneyim"dir, acı bir "sınama"dır. Haz, bir gerilimden kurtuluşu, ekonomik dengenin yeniden kuruluşunu gösterir. Acı, temas engelleri ağını zorlar, uyarılmanın dolaşımını kanalize eden kolaylaştırıcı yolları yıkar, niceliği niteliğe dönüştüren aracı durakları kısa devreye uğratır, farklılaşmaları askıya alır, ruhsal alt sistemler arasındaki düzey farklarını azaltır ve her yöne yayılma eğimi gösterir.

Haz, hem benin işlevlerine zarar vermeyen hem de nesneyle kaynaşma yoluyla benin sınırlarını genişleten bir ekonomik sürece işaret eder: Haz alıyorum ve sana haz verdiğim ölçüde daha da çok haz alıyorum. Acı topografik bir karışıklığa yol açar ve dairesel bir tepki yoluyla, ruhsal ben ile bedensel ben arasındaki, İd, ben ve üstben arasındaki kurucu ve yapılandırıcı ayrımların silindiği bilinci, durumu daha da acı verici hale getirir. Sado-mazoşist bir ilişki içinde erotize edilmesi dışında, acı paylaşılmaz. Acı karşısında herkes

1. Psikanaliz yazını acıyı pek işlemez. Bu bölümde adı geçen çalışmalara ek olarak, her biri konuya birer bölüm ayırmış olan Pontalis'in (1977) ve Mac Dougall'ın (1978) çalışmalarına dikkat çekmek isterim.

yalnızdır. Her yeri kaplar ve artık ben olarak var olmam: Acı vardır. Haz, farklılıkların birbirini tamamlaması deneyimidir, sabit bir enerji düzeyinin bu düzey etrafındaki salınımlar yoluyla korunmasını hedefleyen, değişmezlik ilkesinin yönettiği bir deneyimdir. Acı farksızlaştırma sınavıdır: Nirvana ilkesini, gerilimlerin –ve farklılıkların– sıfıra indirgenmesi ilkesini harekete geçirir: Acı çekmeye devam etmektense ölmek yeğdir. Kendini hazza bırakmak narsisistik bir zarın güvenliğini, deri-benin önceden kazanılmış olmasını varsayar. Eğer tedavi ve/ya da erotize edilmekte başarısız olunursa, acı, deri-benin bizzat yapısını, yani dış yüzü ile iç yüzü arasındaki mesafeyi ve aynı zamanda uyarılma engeli işlevi ile anlamlı izleri kaydetme işlevi arasındaki farklılığı yıkma tehdidini içerir.

İlgimin ikinci nedeni, zihinsel engelli ya da soyağacında kuşaktan kuşağa çok sayıda çocuk ölümü yazgısı taşıyan anneler[2] dışında, annenin, diğer duyusal niteliklere dair işaretlerin saptanması ve çözülmesi konusunda dikkatsiz ya da yetersiz olsa bile, en azından bebeğin fiziksel acısını en genel ve en doğru biçimde algılamasıdır. Anne uygun pratik bakım insiyatifini almakla kalmaz: Bebeği yatırmak, doktor çağırmak, sakinleştiriciler vermek, yaralara pansuman yapmak; aynı zamanda, bağıran, ağlayan, soluğu kesilen çocuğu kucağına alır, bedenine bastırır, ısıtır, sallar, onunla konuşur, ona güler, onu yatıştırır; kısacası, çocuğun bağlılık, korunma, tutunma gereksinimini karşılar; çocuğun tutan ve içeren deriyi destek nesne olarak yeniden yeterince içe yansıtabilmesi, deri-benini yeniden oluşturabilmesi, uyarılma engelini güçlendirebilmesi, katlanılabilir bir dereceye indirilen acıyı tolere edebilmesi ve iyileşme olanağına ilişkin umudunu koruyabilmesi için, tutan ve içeren deri işlevlerini en üst düzeye çıkarır. Paylaşılabilir olan acı değildir, ona karşı savunmadır: Ağır yanıkları olan kişilerin çektiği acı örneği bunu açıklığa kavuşturacaktır. Eğer anne kayıtsızlık, cehalet ya da depresyon nedeniyle çocukla genellikle iletişim kurmuyorsa, acı, çocuğun annesinin dikkatini çekebilmek, onun bakımıyla, sevgisi-

2. Bkz. Odile Bourguignon'un çok sayıda çocuk ölümünün olduğu ailelerle ilgili araştırması, *Mort des enfants et structures familiales* (1984). Kuşaktan kuşağa iletim temasına ilişkin olarak R. Kaës'in yönlendirdiği ortak çalışmaya başvurulabilir, *Transmission de la vie psychique entre générations*, Dunod, 1993.

nin göstergeleriyle sarmalanabilmek için oynadığı son koz olabilir. Divana uzanır uzanmaz hastalık hastası yakınmalarını art arda sayıp döken ya da çok şiddetli bir dizi bedensel rahatsızlık hissetmeye koyulan hastaların durumu budur. Uç noktada, kendini gerçek bir ıstırap zarına maruz bırakmak, anne ya da çevre tarafından yerine getirilmeyen içeren deri işlevini bir onarma girişimidir; ilerde bunu da göreceğiz: Acı çekiyorum, öyleyse varım. Piera Aulagnier' nin (1979) dikkat çektiği gibi, bu durumda beden ıstırap yoluyla gerçek nesne göstergesine katılır.

Ağır Yanık Vakaları

Ağır yanık vakalarında vahim bir deri yaralanması söz konusudur: Deri yüzeyinin yedide birinden fazlası yok olduysa, bağışıklık işlevinin durması septisemiye yol açabileceği için ölüm riski çok yüksektir ve üç haftadan bir aya dek devam eder. Tedavideki güncel ilerlemeler sonucunda ağır yaralıların hayatta kaldığı olmaktadır ama her yanığın gelişimi öngörülemez ve karmaşıktır, dayanılmaz süprizleri içinde barındırabilir. Tedaviler acı vericidir, uygulayan ve tedavi gören için zahmetlidir. Hasta her iki günde bir –bazı hassas anlarda ve en deneyimli servislerde her gün– yoğun biçimde javel suyu katılan, yaranın dezenfekte edildiği bir banyoya çıplak olarak sokulur. Özellikle, bazen zorunlu olan bir kısmi anestezi altında gerçekleştirildiğinde, bu banyo bir şok durumuna yol açar. Tedaviyi uygulayanlar, bilinçdışında Marsyas'a ilişkin Yunan mitinin çevrimini yineleyerek, derinin tamamen yenilenmesini sağlamak üzere yıpranmış deri parçalarını sıyırırlar. Aşırı ısıtılmış tedavi odalarına her girişlerinde, yalnızca birkaç dakika için dışarı çıkmış olsalar bile, üstlerini değiştirmeleri ve genellikle yarı çıplak bedenlerine geçirdikleri steril bir giysiye bürünmeleri gerekir. Hastanın, yeni doğmuş bir bebeğin savunmasız çıplaklığına, dış dünyadan gelen saldırılara ve büyüklerin olası şiddetine açık olma durumuna gerilemesi, yalnızca yanmış olan için değil, tedaviyi uygulayanlar için de dayanılması zor bir durumdur: Kendi aralarındaki ilişkileri sözleriyle erotize etmeye dayanan bir savunma mekanizması geliştirirler; diğer bir mekanizma da neredeyse tüm haz olanaklarından yoksun olan hastalarla özdeşleşmenin reddedilmesidir.

Yanık, derinin bazı işlevlerinin kesintiye uğradığı ya da bozulduğu ve bunların karşılığını oluşturan yansımaların bazı ruhsal işlevler üzerinde gözlemlenebildiği deneysel bir durumun eş değerini gerçekleştirir. Bu durumda, bedensel dayanağından yoksun kalan deri-ben, her şeye karşın ruhsal araçlarla kısmen çaresinin bulunması mümkün olan bir dizi zaaf gösterir.

Üçüncü dönem doktora öğrencilerimden Emmanuelle Moutin, kendini bu tür bir servise belirli bir süre için klinik psikolog olarak kabul ettirmeyi başardı. "Tamamen fiziksel acıların ve tedavilerin söz konusu olduğu bir yerde bir psikoloğun ne işi olabilir" biçiminde itirazlarla karşılaşıyordu. Hastalara yönelik gizil bir saldırganlığı onun üzerinde billurlaştıran ve servisin işleyişinin bir yabancı tarafından gözlemlendiği olgusuna zulmedilme tepkisiyle karşılık veren tıbbi personel ve hasta bakıcılar için sistematik bir değersizleştirmenin nesnesini oluşturuyordu. Buna karşılık, hastalarla psikolojik temaslar söz konusu olduğunda tam bir özgürlükten yararlanıyordu. Çok sayıda ağır yanık vakasıyla düzenli, uzun ve gerektikçe yinelenen görüşmeler yapmayı ve can çekişenlere yardımcı olmayı başardı. Ona ifade ettikleri yasak, etkinlikleri sırasında "rahatsız edilmemesi" gereken tedavi personeliyle temasları kapsıyordu. "Ruhsal" tedavi, fiziksel tedavinin önceliği karşısında geri çekilmeliydi. Bu, uyulması güç bir yasaktı çünkü hastaları etkileyen ve tedavilerinin iyi gitmesini tehlikeye sokan dramatik gerilimler, her zaman bu fiziksel tedaviler sırasında, hekim ya da hasta bakıcının hastayla psikolojik bakımdan uygunsuz bir ilişkisi nedeniyle doğuyordu.

İşte, kullanımıma sunduğu için Emmanuelle Moutin'e teşekkür borçlu olduğum ilk vaka kaydı.

ARMAND'IN VAKA KAYDI

Bir gün, düzenli ve nitelikli bir ilişki sürdürdüğüm bir hastanın odasına gittim. Tam erişkinlik çağındaki bu adam ateşle bir otoliz girişiminde bulunmuş bir tutukluydu. Orta derecede yanıkları olduğu için yaşamı artık tehlike altında değildi ama o sırada acılı bir evreden geçiyordu. Onu gördüğümde, hiç soluk aldırmayan fiziksel acılarından yakınmaktan başka bir şey yapamaz haldeydi. Hasta bakıcıyı çağırdı ve önceden aldığı sakinleştiricilerin etkisi geçtiği için ek bir doz vermesini rica etti. Bu hasta nedensiz ya-

kınmadığı için kadın isteğini kabul etti ama acil bir işi çıktığı için ancak yarım saatin sonunda geri döndü. Bu sırada ben yanında kaldım ve geçmiş yaşamı ve çok önemsediği kişisel sorunları üzerine kendiliğinden ve sıcak bir söyleşi yaptık. Hasta bakıcı nihayet ağrı kesicilerle birlikte geri döndüğünde, geniş bir gülümsemeyle şunları söyleyerek ilaçları reddetti: "Artık gerek yok, ağrım kalmadı." Buna kendisi de şaşırmıştı. Söyleşimiz devam etti; sonra sakin bir biçimde, ilaç yardımı olmadan uykuya daldı.

Bedeninde gözü olmayan ama yalnızca ruhsal gereksinimleriyle ilgilenen genç bir kadının yakınındaki varlığı, onunla arasında gelişen canlı ve oldukça uzun süreli diyalog, bir başkasıyla (ve dolayısıyla kendi kendisiyle) iletişim kurma kapasitesinin geri dönüşü, bu hastanın derisinin, fiziksel rahatsızlığa rağmen dış saldırılara karşı uyarılma engeli ve acı duygularının içericisi işlevlerini yerine getirebilmek için yeterli bir deri-beni yeniden oluşturma olanağını sağlamıştır. Deri-ben deri üzerindeki biyolojik dayanağını yitirmişti. Bunun yerine, söyleşiyle, iç sözle ve bunu izleyen simgeleştirmelerle, sosyokültürel türde bir başka dayanak bulmuştu (nitekim deri-ben çok sayıda dayanakla işler). Sözcük derisinin kökeni, çevresindekilerin bebekle konuşarak ya da onun için şarkı mırıldanarak oluşturdukları söz banyosunda yatar. Daha sonra, sözel düşüncenin gelişmesiyle birlikte, olanaksız hale gelen ya da yasaklanan veya acı veren dokunmadan vazgeçmenin gerektiği yerde, sözcük derisi temasın yumuşaklığının, esnekliğinin ve yerindeliğinin simgesel eş değerlerini üretir.

Ağır yanığı olan birinin acısını yatıştırmaya elverişli bir sözcük derisinin oluşumu, hastanın yaşından ve cinsiyetinden bağımsızdır. İşte yine Emmanuelle Moutin'e borçlu olduğum ve bu kez bir genç kızla ilgili olan ikinci vaka kaydı.

PAULETTE'İN VAKA KAYDI

Durumu pek ağır olmayan ama çok duyarlı bir ergenin banyosuna yardımcı oluyordum. Acı verici olan banyo yatıştırıcı bir havada geçiyordu. Yalnızca üç kişiydik, hasta, hasta bakıcı ve ben. Enerjik ama güven verici ve sevecen hasta bakıcının tavrı normal olarak tedaviyi kolaylaştırmalıydı. Onu çalışırken rahatsız etme endişesiyle ve özellikle saygı duyduğum bu hemşireye güvendiğim için pek az müdahale ediyordum. Buna karşılık, Paulette acısını büyük bir sinirlilikle artırarak kötü tepki veriyordu. Bir-

den, neredeyse saldırgan bir biçimde bana patladı: "Canımın yandığını görmüyor musun! Ne söylersen söyle ama sana yalvarıyorum konuş, konuş!" Deneyimim sayesinde bir söz banyosu ile acının kesilmesi arasındaki bağlantıyı önceden biliyordum. Dolayısıyla, gizli bir jestle hasta bakıcıyı susturdum ve genç kızı, rahatlamasını sağlayacak konulara çekerek, kendisi hakkında konuşturmaya çalıştım: Ailesi, çevresi, kısacası duygusal dayanakları. Biraz gecikmiş olan bu çaba ancak kısmen başarılı oldu ama en azından banyonun sorunsuz ve neredeyse acısız geçmesini sağladı.

Ağır yanık vakalarının bulunduğu bir servis, psikolojik olarak ancak, durumun kaçınılmaz olarak herkesin kafasında canlandırdığı yüzülmüş deri fantezisine karşı ortak savunma mekanizmaları oluşturulursa işleyebilir. Gerçekten de, iyiliği için birinin ölü deri parçalarını sıyırmakla sırf zalimlikten canlı canlı derisini yüzmek arasında kırılgan bir mesafe vardır. Tedaviyi uygulayanlar arasındaki ilişkilerin cinselleştirilmiş artı yatırımı, personel için fantezi ile gerçek, fanteziye fazla benzediği için tehlikeli bir gerçek arasındaki ayrımı korumayı hedefler. Hastalara gelince, onların öykülerini, sorunlarını dinleyerek, onlarla canlı bir diyalog sürdürerek, zalim bir niyetle gerçekleştirilen deri yüzme fantezisi ile derinin tedavi amaçlı sıyırılmasının bir temsili arasındaki mesafe güvence altına alınabilir. Onlara acı çektirilmek istendiği fantezisi, zaten o denli önemli olan fiziksel acılarını bir ruhsal ıstırapla aşırı biçimde yükler; bu ek yükün sonucu, duyguların ruhsal olarak içerilmesi işlevinin artık bozulmamış bir derinin içerme işlevinde dayanak bulamaması kadar katlanılmazdır. Yine de yaralı ile anlayışlı bir dinleyici arasında örülen sözcük derisi, gerçek derideki bir yaranın acısını daha katlanılabilir kılmaya yetenekli ruhsal bir içeren deriyi simgesel olarak yeniden oluşturabilir.

Istıraplı Bedenden Istırabın Bedenine

Mazoşist zarın iki temel ayırt edici niteliği, ıstırap zarı ifadesini ödünç aldığım Micheline Enriquez[3] tarafından açıklığa kavuşturulmuştur:

3. "Istıraplı Bedenden Istırabın Bedenine", *Aux carrefours de la haine* içinde, 2. kısım, 4. bölüm (1984).

1. Özdeşleşmenin başarısızlığı: Anneyle erken alışverişlerde yeterli bir özdeşleşme hazzı bulmama durumunda, bebeğin ruhsallığını canlı tutan duygu bir "ıstırap deneyimi"dir: En iyi durumda bedeni ancak "ıstırabın" bedeni olabilir.

2. Ortak derinin yetersizliği: "Bir başkası tarafından ortak bir dil içinde onaylanan ve değer verilen asgari miktarda ölçüte yatırım eksikliği söz konusu olduğunda, hiçbir özne yaşayamaz. En iyi durumda, hayatta kalmayı, bitkiden farksız yaşamayı ve *ıstırap içinde kalmayı* başarır. Kendi kendisine yatırım yapamaz, kendini sahibi belirsiz hisseder." Bedeni "ıstıraplı bir bedendir, hazza ve temsil etkinliğine yatkın değildir, kullanılmaz, içinde oturulmaz ve öteki (çoğunlukla anne ya da anne ikamesi) için anlamı [...] bilmeceden de öte olarak kalır. Özdeşleşme süreçlerinin aralıksız dalgalanması bundan kaynaklanır; bedenin ıstırabına yol açan tuhaf geçiş yöntemlerine başvuru bundan kaynaklanır (*a.g.y.*, s. 179).

Istıraplı beden bazı sınır durumların tedavisinde kendini gösterir. Beden tüm uzayı doldurur, sahibi yoktur: Eğer mümkünse, bedene hayat vermek ve onu hastaya yeniden kazandırmak psikanaliste düşer. Tedavi, onunla haz değil, gereksinim dolayısıyla ilgilenen bir anneyi açığa çıkarır. Beden kullanım dışıdır, doyum getirmeksizin kendi kendine yeten mekanik bir işleyişe indirgenmiştir. Öteki, iktidarın ve suistimalin sağlayıcısıdır, asla hazzın değil. Hasta bir gereksinim bedeninden ibarettir, ve bu yenik düşmüş bir gereksinimdir. Sonuç: Bedensel işleyişi kendininki olarak, yani olası bir bilgi ve keyif nesnesi olarak sahiplenmez; benim olanla çevreyle ilgili olan arasındaki ayrım kazanılmamıştır; burada bir davayı, bir sorumluyu hedefleyen, bir zulmedeni ihbar eden bir suçlama bile değil, yalnızca bir yakınma olabilir; aşılamaz bir özdeşleşme çatışmasıyla yüzleşme tehdidi altındaki hasta, arzu ve hazza ilişkin kendine ait hiçbir temsil ya da fantezi etkinliğine teslim olamaz.

Aynı zamanda, hasta ötekinde kendine ilişkin en ufak bir kabul işaretinin peşinden koşar, bunu elde etmek için şiddet ve kölelik yollarını izlemek pahasına da olsa: Cinsel yaşamındaki sapkın mazoşist senaryolar bundan kaynaklanır. Bedenine uygulanan şiddetin izleri ona yalnızca kesin bir zevk vermekle kalmaz, aynı zamanda kendi kendini sahiplenme duygusu verir. Bedeninin hâkimiyetine, ancak onu görünüşte savunma araçlarından yoksun bir kurban ko-

numunun ardına gizleyerek sahip olabilir. İkincil mazoşizm, zevk alabileceği ve bir eşe zevk verebileceği tam bir ıstırap deneyimi yoluyla bedenini yeniden etkilemesini, yani acılı bedenine nesne libidosuyla yatırım yapmasını sağlar. Ama altta yatan birincil mazoşizm varlığını sürdürür: Kazalar, ağır hastalıklar ve berbat koşullarda uygulanan cerrahi ameliyatlar sakatlayıcı ve acılı sekeller ve görünür yara izleri bırakır. Hasta bu acıya ve izlere, onlardan kendine narsisistik bir amblem yaratmak için açgözlülükle sahip çıkar. Burada acılı bedene yapılan yatırım narsisistik libidoya dayanır.

Istıraplı bedenden *ıstırabın bedenine* geçişi anlamak için, Micheline Enriquez'nin belirttiği gibi, duygu ve kimlik kaybı halindeki bedenin yasalara (arzunun ve hazzın yasaları) değil, bir başkasının kendisine yönelik keyfi iktidarına tabi olduğunu vurgulamak gerekir. Bu ıstıraplı beden kendi içinde iki potansiyel taşır:

– Paradoksal yapıya sahip bir "zulüm potansiyeli" (P. Aulagnier): Zulmedici bir nesneye yatırım, onun varlığı ve ikisini birleştiren bağ, öznenin kendini canlı olarak algılaması için zorunludur; aynı zamanda özne ona kendisi karşısında bir iktidar ve öldürme niyeti atfeder;

– ıstırabı eyleme koymaya, şekillendirmeye, cisimleştirmeye aşırı yatkınlık. Bu cisimleştirme bir cehennem azabıdır, fedakârlıktır, Çile'dir. Ama aynı zamanda bu deneyimi kendi adına yaşamaktır.

FANCHON'UN VAKA KAYDI

Micheline Enriquez tarafından yayımlanan bu uzun vaka kaydını özetliyorum.

Doğduğunda terk edilen, kendisini evlat edinen bir ebeveyn tarafından büyütülen Fanchon, kökenlerine ilişkin büyüklenmeci ve endişe verici bir aile romansının yineleyen anlatısına ve üvey annesinin tutkulu ve ayrıcalıklı bedensel bakımlarına maruz kalmıştır: İdeal beden her zaman temiz olmalıdır, hazza (ve nihayet derisinin temiz olmasının ve kendi derisine sahip olmanın güvenliğine, diye eklemek isterim*) pek az yer bırakan yı-

* Burada, hem "temiz" hem de "kendine ait" anlamına gelen *propre* sözcüğüne ilişkin bir sözcük çağrışımından yararlanılıyor. –*ç.n.*

kanma ve arınma ritüelleri bundan kaynaklanmaktadır. Bu kapalı anne uzayı (Meltzer'in betimlediği *claustrum*'a* benzettiğim), kökenlere ilişkin romansın çizdiği yol dışında, hiçbir fantezi olanağına kapı açmıyordu. Böylece Fanchon beden ve kimlik ıstırabı yaşıyordu ve bunu zahmet çekmeden yapıyordu: birkaç yıkıcı öfke nöbeti dışında, onu çatışmalardan ve ölüm ve ayrılık kaygılarından esirgeyen edilginliği, ataleti. Buluğ, onu büyük bir ıstırabın öznesine dönüştüren ve annesiyle rahatlatıcı yabancılaşma ilişkisini kıran acılı belirtilerle birlikte psikoza kaymasına neden oluyor: Onu tanınmaz hale getiren ama beden hâkimiyetini ve oral hazzı başlatan kilo değişiklikleriyle birlikte beslenme bozuklukları; memenin sakatlanması; ona "orospu", "batakhaneden çıkma" muamelesi yapan işitsel varsanılar. Sonra (Marsyas efsanesindeki gibi) bir yeniden doğuş mitine beden kazandırıyor ve kendine yeni bir isim veriyor (bu edimi, yapıtın örgütleniş yasasına beden kazandıran ve yapıtını yaratmayı, kendi kendini doğurarak yeniden yaratmak olarak yaşayan yaratıcının çalışmasına benzetiyorum). Fanchon, kökensel lekesini ve biyolojik annesinin kökensel kusurunu silmek üzere derisinin kirletici temasına maruz kalan her nesne ya da çamaşır için bir yıkama ritüeli düzenliyor. Derisini kanayacak kadar sıyırana dek yıkanıp keseleniyor; Saçlarını losyonlar ve şampuanlarla ovarak ve kopartarak yıpratıyor.

16-17 yaşlarındayken temsili yazı ritüeli onu kurtarıyor. Her sabah uyandığında, hezeyana ve intihara karşı mücadele etmek için, bedensel işlevlerinin güncel işleyişiyle ilgili somut olguları (beslenme, temizlik...) anlatan sabit cümleleri ve yargıları, yorumları, anlamları içeren, özel günce türünden hareketli cümleleri art arda kâğıt üstüne sıralıyor. "Ama bu (bu özel günce) ancak, metnin bedeninin uzayı ve zamanı düzene sokan, kendilik ile kendiliğin dışı arasına bir sınır çizen değişmez çatısı sayesinde ayakta kalabiliyor ve gerçekleşebiliyor." Böylece "bir metnin bedeni etrafında düzene giren yazılı izlerin yaratılması yoluyla" temsil etkinliği ve düşünce için bir yerin sınırları belirleniyor (karşılaştırmamı sürdürüyorum: Metnin bedeninin, yaratıcıya, eksik olan kendi bedeninin bir ikamesini sunması sık rastlanan bir durumdur). Bu "cümleler", zulmedici seslerin karşısına çıkarabildiği panzehri oluşturuyor. (Bu tür bedensel önermelerin bir deri-benin varlığını gösterdiğini ve sürekliliğini, istikrarını, sebatını teyit ettiğini belirtmek isterim; bir ruhsal benin, "ben" diyen bir özne olarak ortaya çıkabilmesi ve zihin-

* Latince, sur, kale duvarı, etrafı çevrili, kapalı yer. –*ç.n.*

sel işlevleri harekete geçirebilmesi, ancak bu birincil duyusallıkla sınırlanan bedensel deri-ben zemininde gerçekleşebilir: Kendine bir kimlik bulabilmek, bir kimliği benimseyebilmek için bu bedende ve onun sürekliliğinde oturması gerekir.

Derinin arındırılması için aşırı bakımlara ilişkin olarak şunları eklemek istiyorum: 1) Niteliğe ilişkin bir saptama: Yıkım anlamındaki aşırılıkları, annenin tutkusu anlamında aldığı bakımların aşırılığını ters yönde tekrarlıyor, yani iptal ediyor, dengeliyor. 2) Niceliğe ilişkin bir saptama: Fanchon üzerinde kendisinin olmayan bir deri, bir başkasının derisini, ikinci anne tarafından istenen, verilen, dayatılan deriyi taşıyor; onu sıkan ve yabancılaştıran bu tacizkâr üvey annenin zehirli armağanı olan bu tuniği tamamen kazıyana dek ovmak gerekiyor. Onun yerine, ilk annesiyle ortak derisi ve Fanchon'a ait deri-benin kökeni olması mümkün olan tek deriyi, bir ıstırap, çirkinlik, iğrençlik derisini bulabiliyor.

Michelle Enriquez'nin anlattığı biçimiyle yüz yüze psikanaliz tedavisi, ergenlikteki psikotik dönemin aktarımda dramatize edilmesinden ve yinelenmesinden geçiyor: Fanchon bir gecede saçlarının yarısını yoluyor ve kaşıdığı ve onu çirkinleştiren irinli sivilcelerle yüzünde bir deri hastalığı geliştiriyor; sesler onu yeniden ele geçiriyor ve ona şöyle diyorlar: Kötülüğü o kadar derin ki yüzünden okunuyor. O cüzzamlı [...]. Onu yalıtmak ve kapatmak *için* aramaya gelecekler... Fanchon *insan* türüne *ait* değil. O bir canavar, onu yok etmek gerek.

Bu arada Fanchon, olay karşısında mahvolan psikanalistine yol gösteriyor; ilk annesini üstün bir varlık haline getiren üvey ana babası tarafından öne sürülen kurgunun ardına gizlenen insanlık dışı bir canavardan, aşağılanan, iğrenilen bir kadından, bir hiçten başka bir şey olamayan ilk annesinin hatasının bedelini ödüyor. Bir peri masalında olduğu gibi onun dönüşünü beklemek yerine (güzel, akıllı ve parlaktır ve bir gün Fanchon'u doğduğu ortama geri götürecektir), Fanchon bu ilk anneye beden ve yaşam verebiliyor, gerçeğe yakın birçok versiyonla birlikte onun için olası bir öykü uydurabiliyor ve bu annenin gebe kalmaktan, doğumdan, çocuğu terk etmekten acı çekmiş olabileceğini hayal edebiliyor.

Bu yeni ilk anne şekillendikçe, bir yandan, saçına yeniden düzen veren ve ona yakışan bir peruk öneren bir kuaför, öte yandan, yaralarına sade bir biçimde pansuman yapan ölçülü ve sevecen bir cilt hekimi seçmeyi beceren Fanchon'un görüntüsü düzeliyor. Fanchon bütün bir yıl boyunca acı verici bir psikanaliz çalışmasına sarılıyor. Yeniden bir insan yüzüne kavuşmuş olarak, ertesi yaz çocukluk arkadaşlarını yeniden görmek için

yurtdışına yolculuk yapıyor. Sözcüğün düz anlamıyla yeni bir deri oluşturmuş halde geri dönüyor, "yüzünün derisi tamamen dökülerek yerini bir çocuğunki gibi pürüzsüz ve taze bir deriye bırakmış." İlk annesinin hatasının bedelini ödemeyi sona erdirdiği, onun hakkında kendine ait bir yargıya sahip olabileceği ve bunun yasını tutmayı kabul edebileceği sonucuna varıyor. Kendini yeniden "normal"e dönmüş hissediyor.

Micheline Enriquez'ye göre psikanaliz çalışması üç tema etrafında yürütülmüştü: 1) Üvey ana babanın söylemi tarafından önerilen birincil hezeyanlı cinsel kuramın terk edilmesi ve ortak kökensel fantezilere giriş; 2) Anlam ve ses düzeyinde uyumsuz, çocuğun duyum ve arzularını geçersiz kılan, duyguları adlandırmayan, kendiliğin ses zarı olarak adlandırdığım şeyi yaratma yeteneğinden yoksun anne sesinin zorlamasına karşı direniş; 3) Önce bedene ve beden içeriklerine basit hâkimiyet denemeleriyle bir deri-benin işlenmesi (boşalma-dolma etkinlikleri: anoreksi, bulimi, kabızlık, ishal: yani kese deri-ben, içeren deri olarak adlandırdığım şeyin işlenmesi); sonra bu işlemin, ıstırabın bedensel zara kaydı yoluyla sürmesi (böylece deri-benin, duyusal niteliklerin kayıt yüzeyi olarak betimlediğim işlevi kazanması).

Ötekinin bakışı karşısında sergilenen ve ondan büyülenme ve ürküntü talep eden bu ıstırap, ona annenin nüfuzundan kurtulma ve kendine dokunulmaz bir zar oluşturma, kendi derisi içinde temel bir güvenlik duygusu kazanma olanağını sağlıyor. O zaman bu deriye otoerotik yatırım yapılabiliyor ve deri dokunmanın hazlarını tanıyabiliyor. Fanchon havuza gidiyor ve yüzmekten haz alıyor; kendisine giyecekler satın alıyor ve onları psikanaliste göstermek için büyük bir çantanın içinden çıkarıyor. Yerleşmeden önce koltuğa, bürodaki nesnelere dokunuyor; çiçekleri kokluyor, psikanaliste giysileri ve parfümü konusunda uyarılarda bulunuyor; ağlıyor: "Sıcak ve tuzlu gözyaşlarının yüzümden aktığını hissetmek hoş..."; (bütün bunlar benin gerçekten de dokunsal bir yaslanma yoluyla oluştuğunu doğruluyor). Bu deri-ben Fanchon'a, bilme etkinliği ve doyum deneyimi ikili başlığı altında duyusal bir bilgi verme ve alma olanağını sağlıyor (yüz yüze görüşme bunu kolaylaştırıyor).

Micheline Enriquez, ıstıraplı bedenden ıstırabın bedenine geçişin "bir başkası *olmak*, kendi için *sahip olmak* için ödenmesi gere-

ken bedel" olduğu sonucuna varıyor: Bu, içerme-dışarı atma kutupsallığı üzerinde yer alan ve sonraki özdeşleşmeleri (speküler, narsisistik, Oidipal) koşullandıran ilk özdeşleşme konumudur. Biraz ileride Zenobia'nın vaka kaydını aktararak (s. 272), rüyaların pelikülünün ıstırap zarına nasıl bir çıkış kapısı oluşturabildiğini göstereceğim.

17

Rüyanın Pelikülü

Rüya ve Pelikülü

Terimin ilk anlamıyla pelikül, bazı bitkisel ya da hayvansal organizmaların belirli bölümlerini saran ve koruyan ince bir çeperdir ve buradan yola çıkarak bu sözcük, bir sıvının yüzeyindeki ya da bir başka katı maddenin dış yüzü üzerindeki bir katı maddenin her zaman ince olan bir tabakasını ifade eder. İkinci anlamıyla, fotoğrafçılıkta kullanılan pelikül, üzerine baskı yapılacak olan duyarlı tabakayı desteklemeye yarayan ince yapraktır. Rüya her iki anlamda da bir peliküldür. Rüya, uyuyan kişinin ruhsallığını saran ve onu gündelik kalıntıların (çocukluktaki doyurulmamış arzularla kaynaşan önceki günün doyurulmamış arzuları) gizil etkinliğinden ve Jean Guillaumin'in (1979) "gecenin kalıntıları" olarak adlandırdığı kalıntıların (uyku sırasında etkin olan ışık, ses, ısı, dokunma duyumları, bedensel kaynaklı duyumlar, organik gereksinimler vb.) uyarılmasından koruyan bir uyarılma engeli oluşturur. Bu uyarılma engeli, dış uyaranlar ile içsel dürtü basınçlarını, aralarındaki farklılıkları törpüleyerek aynı düzleme yerleştiren ince bir çeperdir (dolayısıyla, deri-benin yaptığı gibi içersi ile dışarısını ayırmaya yetenekli bir arayüz değildir); bu, çabuk parçalanıp dağılan kırılgan bir çeperdir (kaygılı uyanma olgusunun nedeni budur), uçucu bir çeperdir (rüya sürdüğü sürece devam eder, yine de varlığının, çeperi bilinçdışı olarak içe yansıtan uyuyan kişinin onun içine kıvrılmasını, sonsuz mutluluğun, gerilimlerin sıfıra indirgenmesinin ve ölümün birbirine karıştığı birincil narsisizm durumuna gerilemesini ve rüyasız, derin bir uykuya dalmasını yeterince güvence altına aldığı varsayılabilir) (bkz. Green, 1984).

Öte yandan, rüya, genellikle görsel, zaman zaman alt yazılı ya da sesli, bazen fotoğrafçılıkta olduğu gibi sabit görüntüler halinde, en sık olarak da sinematografik filmlerdeki ya da --daha modern bir karşılaştırma daha iyi olur– bir videoklipteki gibi bir canlı gösterime uygun zihinsel imgeleri kaydeden, üzerine baskı yapılabilir bir peliküldür. Burada etkin hale gelen, tam da deri-benin bir işlevi, duyarlı yüzey ve izlerin ve yazıların kaydedilmesi işlevidir. Çatışma halindeki ruhsal güç ve düzeyleri simgeleyen ya da kişileştiren şekillendirmeler, deri-ben değilse de, en azından gerçekliğini yitirmiş ve yassılmış beden imgesi tarafından sunulan perdenin zemininde ortaya çıkarlar. Pelikül kötü olabilir, bobin sıkışabilir ya da gün ışığını alabilir ve rüya silinir. Eğer her şey yolunda giderse, uyandığınız zaman filmi develope edebilir, teknik vizyondan geçirebilir, yeniden montaj yapabilir, hatta ötekine aktarılan bir anlatı biçiminde yansıtabilirsiniz.

Rüyanın gerçekleşmesi önceden bir deri-benin oluşmuş olmasını varsayar (bebekler, psikotikler, sözcüğün dar anlamında rüya görmezler; uyanıklık ve uyku, gerçeklik algısı ve varsanı arasında kesin bir ayrımları yoktur). Buna karşılık, öteki işlevlerinin yanı sıra, rüyanın deri-beni onarmaya çalışmak gibi bir işlevi de vardır; yalnızca deri-ben uyku sırasında çözülme riski altında olduğu için değil, ama özellikle uyanıklık sırasında maruz kaldığı zorlamalar yüzünden az çok delik deşik olduğu için. Rüyanın bu yaşamsal işlevi, yani ruhsal zarı gündelik olarak yeniden oluşturma işlevi, bence neden herkesin ya da yaklaşık herkesin, her gece ya da neredeyse her gece rüya gördüğünü açıklar. Freud'un ilk ruhsal aygıt kuramında zorunlu olarak gözden kaçan bu işlev, ikinci kuramda örtük olarak yer alır: Buna açıklık kazandırmayı deneyeceğim.

Freudcu Rüya Kuramına Dönüş

Fliess'le tutkulu arkadaşlığından büyülenmiş haldeki ve psikanalizi keşfetmenin coşkusu içindeki Freud, 1895 ile 1899 arasında, gece rüyalarını arzuların imgesel gerçekleşmesi olarak yorumlar. Rüya tarafından gerçekleştirilen ruhsal çalışmayı, o sıralar ruhsal aygıtı oluşturduğunu düşündüğü üç düzeyde sergiler. Şey ve duygu temsillerini dürtüsel hareketlerle birleştiren ve böylece bunları temsil

edilebilir hale getiren bilinçdışı bir etkinlik. Önbilinçli bir etkinlik; bu temsili ve duygusal temsilcileri bir yandan sözcük temsillerine, öte yandan savunma mekanizmalarına eklemler ve böylece söz konusu temsilciler simgesel şekillendirmeler ve uzlaşma oluşumları olarak işlenirler. Nihayet, uyku sırasında işleyişi ilerlemeli motor boşalma kutbundan gerilemeli algı kutbuna doğru yer değiştiren algı-bilinç sistemi, bu şekillendirmeleri, onları bir gerçeklik yanılsamasıyla donatan duyusal ve duygusal bir canlılıkla varsanıya dönüştürür. Rüya çalışması, önce bilinçdışı ve önbilinç, sonra önbilinç ve bilinç arasındaki art arda iki sansür engelini aştığı zaman başarılı olur. Bu yüzden iki tür başarısızlıkla karşılaşır. Yasak arzunun kendini sunmak için büründüğü kılık ikinci sansürü aldatamazsa, kaygı içinde uyanma söz konusu olur. Eğer bilinçdışı temsilciler önbilinç dolambacını kısa devreye uğratıp doğrudan bilince geçerlerse, gece korkusu, karabasan gündeme gelir.

Freud ikinci ruhsal aygıt anlayışını geliştirdiği zaman, kimi noktaları gözden geçirmekle yetindi ve tüm rüya kuramını yeni bakış açısından ele almaya zaman ayırmadı. Yine de bu noktalar daha tam bir sistemleştirme için yol gösterirler.

İdin Freud'a göre aynı ana yayılan tüm bir dürtü yelpazesi anlamına geldiğini akılda tutmak koşuluyla, rüya idin arzularını gerçekleştirir: Cinsel, otoerotik, saldırgan, öz yıkımcı arzular. Rüya bunları, idin ruhsal işleyişini yöneten ve dürtüsel taleplerin hemen ve koşulsuz tatminini gerektiren haz ilkesine uygun bir biçimde gerçekleştirir; aynı zamanda, bastırılanın geri dönme eğilimine uygun olarak. Rüya üstbenin isteklerini gerçekleştirir: Bu anlamda, bazı rüyalar daha çok arzunun gerçekleşmesi olarak görünmekle birlikte, diğer rüyalar bir tehdidin gerçekleşmesidir. Rüya benin arzusunu, yani uyuma arzusunu gerçekleştirir ve bunu iki efendiye birden hizmet ederek yapar: aynı anda hem ide hem de üstbene imgesel doyumlar sağlayarak. Rüya aynı zamanda, Freud'un bazı ardıllarının ideal ben olarak adlandırdıkları şeye özgü arzuyu, yani ben ile nesnenin ilkel bütünlüğünü yeniden kurma ve süt bebeği ile annesinin rahim içi organik ortakyaşamını içeren mutluluk durumuna yeniden kavuşma arzusunu da gerçekleştirir. Uyanıklık durumunda ruhsal aygıt gerçeklik ilkesine uyduğu, kendilik ile kendilik olmayan, beden ile ruh arasındaki sınırları koruduğu, olanaklarının sınırlılığını

kabul ettiği, bireysel özerklik iddiasını öne sürdüğü halde, rüyada tersine tümgüçlülük talep eder, sınırsızlık özlemini ifade eder. Borges *Ölümsüzler Kenti*'ni betimlediği bir masalında, ölümsüzlerin zamanlarını rüya görerek geçirdiklerini gösterir. Nitekim, rüya görmek ölümlü olduğunu yadsımaktır. Kendiliğin en azından bir parçasının ölümsüzlüğüne gece duyulan bu inanç olmasa, gündüz yaşam katlanılabilir olur muydu?

Freud'un (1920) ikinci ruhsal topografiye giriş bağlamında incelediği travma sonrası rüyalarda, rüya gören kişi kaza öncesi ayrıntıları tekrar tekrar yeniden yaşar. Bunlar kaygı rüyalarıdır ama, sanki kaza sonradan askıya alınabilirmiş ve son anda önlenebilirmiş gibi, hep kazanın temsilinden hemen önce sona ererler. Öncekilerle karşılaştırıldığında, bu rüyalar dört yeni işlevi yerine getirirler:

- Bir travmaya maruz kalma olgusunun açtığı narsisistik yarayı onarmak;
- Travmanın darbesiyle yırtılan ruhsal deriyi yeniden oluşturmak;
- Travmayı tetikleyen koşullara geriye dönük olarak hâkim olmak;
- Travmanın yineleme zorlanımına gerilettiği ruhsal aygıtın işleyişinde haz ilkesini yeniden kurmak.

Kendi kendime, travmatik nevroza eşlik eden rüyalarda olup bitenin özel bir durum olarak düşünülmesi mi gerekir diye soruyorum. Yoksa –en azından ben bu kanıdayım– travmanın büyüterek gösteren bir cam işlevi gördüğünü düşünecek olursak, tüm rüyaların kökünde yatan daha genel bir görüngüyle karşı karşıya değil miyiz? Basınç olarak dürtü (amacından ve nesnesinden bağımsız olarak) uyku sırasında olduğu gibi uyanıkken de yineleyen biçimde ruhsal zara hücum eder ve nitel çeşitliliği ve nicel birikimi belirli bir eşiği aştığı zaman Masud Khan (1974) tarafından birikmiş travma olarak adlandırılan şeyi oluşturan mikro travmalara yol açar. Ruhsal aygıtın bir yandan bu aşırı yükü boşaltması, öte yandan ruhsal zarın bütünlüğünü yeniden kurması zorunlu hale gelir.

Mümkün araçlar yelpazesinde, sık sık birbirini destekleyen en acil iki araç, bir kaygı zarının ve bir rüya pelikülünün oluşturulmasıdır. Travma sırasında, ruhsal aygıt uyarılma engelinden zorla ge-

çen dışsal uyarılmaların ortaya çıkışıyla gafil avlanmış durumdadır; yalnızca bu uyarılmalar fazla şiddetli olduğu için değil, ama aynı zamanda, Freud'un (1920) ısrarla belirttiği gibi, ortaya çıkışlarını beklemeyen ruhsal aygıtın hazırlıksız olması nedeniyle. Travmanın olabilmesi için, içsel enerji durumu ile dışsal enerji durumu arasında düzey farkı olması gerekir. Elbette, öznenin onlara yönelik tutumu nasıl olursa olsun, organik bozukluğun ve deri-bendeki yırtılmanın onarılmaz olduğu şoklar vardır. Ama eğer darbe sürpriz olarak gerçekleşmezse ve eğer mümkün olan en kısa sürede, sözleriyle, verdiği bakımla yaralı için ek ya da ikame bir deri-ben işlevi gören birini bulmak mümkün olursa, genellikle acı daha azdır (burada, fiziksel olduğu kadar, narsisistik bir yaradan mağdur olma durumunu da kastediyorum). Freud *Haz İlkesinin Ötesinde*'de (1920), travma karşısındaki bu savunmayı, içsel enerji yatırımıyla, ortaya çıkan uyarılmaların getirdiği dışsal enerji niceliğini *eşitlemek* amacıyla eş şiddette enerjiye yapılan karşı yatırımlarla açıklar. Bu işlem bazı sonuçlara yol açar: İlk üçü ekonomik sonuçlardır, Freud bunların üzerinde özellikle durmuştur; dördüncüsü yersel ve topografiktir: Freud bu sonucu yalnızca sezmiştir ve geliştirilmesi gereklidir.

a) Bu karşı yatırımların karşılığı, ruhsal etkinliğin geri kalanında, özellikle de aşk yaşamında ve/ya da düşünsel yaşamda bir yoksullaşmadır.

b) Eğer fiziksel bir travma sonrasında kalıcı bir lezyon söz konusuysa, travmatik nevroz riski azalır çünkü lezyon etkilenen organa narsisistik bir artı yatırım yapılmasını gerektirir, bu da uyarılma fazlasını bağlar.

c) Bir sistem ne kadar yüksek yatırıma ve bağlı (yani durgun) enerjiye sahipse, bağlanma ve dolayısıyla travmaya direnme kapasitesi o denli güçlüdür; kaygı zarı olarak adlandırdığım, uyarılma engelinin son savunma hattı bu yüzden oluşur: Kaygı, alıcı sistemlere yapılan artı yatırım yoluyla, ruhsallığı, travmanın ortaya çıkış olasılığına ve dışsal uyarılmayla mümkün olduğu ölçüde eşitlenebilir bir içsel enerjiyi seferber etmeye hazırlar.

d) Şimdi topografik bir bakış açısından düşündüğümüzde, darbenin sürekli bir karşı yatırımla kuşatılan ve kapatılan acısı, kendiliğin çevresinde sınırlanmış ve kistleşmiş bilinçdışı bir ruhsal ıstırap biçimi altında varlığını sürdürür (Nicolas Abraham tarafından

1978'de betimlenen "kilise mahzeni" görüngüsüyle ya da hatta Winnicottçu "saklı kendilik" kavramıyla karşılaştırılmalı).

Kaygı zarı (ilk savunma ve duygu yoluyla yapılan bir savunma) rüya pelikülünün ortaya çıkışını hazırlar (ikinci savunma ve temsil yoluyla yapılan bir savunma). Gerek önemli bir travmanın gerekse de uyanık durumdaki ya da uyku sırasındaki mikro travma tortularının birikmesinin deri-bende oluşturduğu delikler, temsil çalışması tarafından, rüya senaryosunun gösterime girebileceği sahne yerlerine taşınır. Böylece delikler, esas olarak görsel imgelerden oluşan bir imge pelikülüyle kapatılır. Deri-ben köken olarak, bir ses zarının ve bir tat-koku zarının eşlik ettiği dokunsal bir zardır. Kas zarları ve görsel zarlar daha geç gelir. Rüyanın pelikülü, yetersiz dokunsal zarı, daha ince, daha kırılgan ama aynı zamanda daha duyarlı bir görsel zarla değiştirme girişimidir: Uyarılma engeli işlevi asgari düzeyde yeniden oluşur; buna karşılık, izlerin kaydedilmesi ve işaretlere dönüştürülmesi işlevi azamiye çıkar. Peneloppe taliplerinin cinsel iştahından kaçmak için, gündüz dokuduğu kumaşı her gece söküyordu. Gece rüyası Peneloppe'nin tersine işler. Gündüz vakti dış ve iç uyarmaların etkisiyle deri-bende oluşan sökükleri geceleri yeniden dokur.

Rüya pelikülü anlayışım, Sami-Ali'nin (1969) yayınladığı bir kurdeşen vakasına ilişkin gözlemle çakışıyor: Sami-Ali, bir hastada rüyasız kurdeşen krizi dönemleriyle kurdeşen krizinin olmadığı rüya dönemlerinin nöbetleşe birbirini izlediğini saptayarak, rüyanın rahatsız edici bir beden imgesini gizlediği varsayımında bulunuyor. Sezgisini şöyle tercüme edebilirim: Rüyanın yanıltıcı derisi rahatsız ve çıplak bir deri-beni maskeler.

Bu düşünceler beni rüyanın gizil içeriği ile görünür içeriği arasındaki bağlantıları da yeniden düşünmeye götürüyor. Nicolas Abraham (1978) ve Annie Anzieu'nün (1974) ayrı ayrı kendi bağlamlarında saptadıkları gibi, ruhsal aygıt iç içe geçen katmanlardan oluşan bir yapıya sahiptir. Nitekim, içeriklerin var olabilmesi için bir içerenin olması gerekir ve bir düzeyde içeren olan bir başka düzeyde içerik olabilir. Rüyanın gizil içeriği, gizil içerenin görsel bir içereni olmayı hedefler. Uyandıktan sonraki rüya anlatısı, görünen içeriğin sözel bir içereni olmayı hedefler. Psikanalistin, hastanın rüya anlatısıyla ilgili olarak gerektiğinde yaptığı yorum, bir yandan

iç içe geçen katmanları parça parça söker (tıpkı bir soğanın art arda gelen zarlarını soymak gibi), öte yandan da dürtüsel basınçların ve travmatik darbelerin temsili ve duygusal temsilcilerinin içereni işlevinde ikileşmiş ve bilinçli beni yeniden kurar.

ZENOBIA'NIN VAKA KAYDI

Erkek kardeşlerinden büyük olan ve tek çocuk olma konumunun acılı kaybının damgasını taşıyan bu hastaya, antik Palmyra'nın Romalılar tarafından tahtından indirilen parlak kraliçesinin anısına, Zenobia takma ismini veriyorum.

Bir meslektaşla yaptığı ilk analiz, esas olarak Oidipal duygularına, bunların histerik örgütlenmesine, bunun sonucunda aşk yaşamında ortaya çıkan komplikasyonlara, tam olarak ortadan kalkmamakla birlikte hafifleyen cinsel soğukluğuna odaklanmış gibi görünüyor. Bana danışmaya gelmesinin nedeni, bu ilk analizden beri artık bastıramadığı, neredeyse sürekli yaşanan bir kaygı durumu ve ikincil olarak da, kendisini gittikçe daha da karmaşık ilişkilerin kucağına atarak, hem iyileştirmeye hem de yadsımaya çalıştığı inatçı cinsel soğukluğu.

İkinci psikanalizinin ilk haftalarına yoğun bir aşk aktarımı, daha doğrusu, kendisinden yaşlı erkeklere yönelik her zamanki baştan çıkarma yöntemlerinin tedaviye aktarılması egemen oluyor. Bu fazla görünür baştan çıkarmanın altında yatan histerik hileyi görüyorum ama ona söylemiyorum: olası bir eşe cinsel doyum önererek ama aslında eski çevre tarafından görmezden gelinen ben gereksinimlerinin doyumunu ondan almak için, bu kişinin ilgisini ve dikkatini toplamak. Yavaş yavaş Zenobia'ya, histerik savunma mekanizmalarının, onu temel narsisistik güvenlik hissindeki eksikliklerden, anne sevgisinin kaybına ilişkin şiddetli bir kaygıyla ve ruhsal gereksinimleri konusunda yaşadığı çok sayıda erken düş kırıklığıyla ilgili eksikliklerden –yetersiz biçimde– koruduğunu gösteriyorum. Zenobia, bu düş kırıklıkları ile, rakip bir erkek kardeşin doğumuna dek annesinin onun bedensel gereksinimlerini karşılarken gösterdiği cömertlik ve aldığı haz arasındaki neredeyse travmatik karşıtlığın damgasını taşımaya devam ediyor.

Zenobia, psikanalistin karşılık olarak bir erotik haz primi talep etmeksizin ben gereksinimleriyle ilgilenmeye hazır olduğundan emin olduğu zaman, baştan çıkarıcı aktarım ortadan kalkıyor. Eşzamanlı olarak kaygının niteliği değişiyor: Anne sevgisinin kaybı ya da kaybı tehdidi deneyimlerine bağlı depresif kaygı, yerini daha eski ve daha ürkütücü bir zulmedime kaygısına bırakıyor.

Yazın yurtdışında bir süre kaldıktan sonra, dönüşünde bana çok hoş bir deneyim yaşadığını, Paris'te yaşadığı daireden daha iyi bir yerde, daha büyük, daha aydınlık bir dairede kaldığını aktarıyor. Ona belli etmeden, tüm anlattıklarını beden imgesinin ve deri-beninin evrimini yansıtan ayrıntılar olarak dinliyorum: Derisinin içinde kendini daha rahat hissediyor, şiddetli bir iletişim gereksinimi var, ama yeni yeni biçimlenen bu deri-ben ona ne yeterli bir uyarılma engeli, ne de uyarılmaların kökenini ve doğasını ayırt etmeye yarayacak bir filtre sunuyor. Aslında, gündüz bir rüya evi olan bu daire geceleri karabasana dönüşüyor. Yalnızca rüya görmemekle kalmıyor, artık uyumayı başaramıyor; hırsızların eve girebileceğini hayal ediyor. Bu kaygı Paris'ten döndüğünden beri devam ediyor: Yeniden uyumayı tam olarak başaramıyor.

Zorla giriş korkusunun ikili bir yüze sahip olduğu yorumunu yapıyorum: Bir yandan, dış kökenli bir zorla giriş, tanımadığı bir adamın bedeninin mahrem bölgelerine zorla girişi (tecavüz kaygısı), ama aynı zamanda, psikanalistin, ruhsallığının mahrem bölgelerine zorla girişi; öte yandan, içsel bir zorla giriş: kendine ait olduklarını yadsıdığı kendi dürtüleri, özellikle de eski ve güncel çevresinin yaratığı düş kırıklıklarına karşı duyduğu şiddetli hınç. Kaygısının şiddetinin, dış kökenli ve iç kökenli zorla girişin birbirine karışmasının ve aynı zamanda cinsel nüfuz etme ile ruhsal nüfuz etmenin birbirine karışmasının oluşturdukları birikimden kaynaklandığını ona anlatıyorum. Bu yorum, dış uyarılma ile iç uyarılmayı ayıran bir arayüz olarak ve ruhsal ben ile bedensel beni aynı kendilik içinde ayrıştıran zarların iç içe geçişi olarak deri-benini sağlamlaştırmayı hedefliyor. Etki ani ve oldukça kalıcı: Uykusuna kavuşuyor. Ama buraya dek yaşamında duyduğu kaygıyı psikanalize taşıma eğilimi gösteriyor.

Sonraki seanslar bir ayna aktarımının damgasını taşıyor. Zenobia'nın, benim konuşmam, ne düşündüğümü, nasıl yaşadığımı söylemem, onun söylediklerini yankılamam, söyledikleri hakkında ne düşündüğümü söylemem konusundaki yinelenen talebi. Beni neredeyse fiziksel olarak zorlayan ve düşünme özgürlüğümden yoksun bırakan bu ısrarlı ve aralıksız olarak yeniden doğan basınç, karşı-aktarımımı sınamadan geçiriyor. Ne saldırgan bir reddedilme olarak yaşadığı ve oluşum halindeki deri-beni için yıkıcı olma riski taşıyan suskunluğumu koruyabiliyorum, ne de beni hasta onu analist yaparak durumu tersine çeviren histerik oyununa girebiliyorum. Birbirini izleyen kestirimlerle, çift yakalı bir yorum yöntemi uyguluyorum. Bir yandan, bana sorduklarını kısmen yanıtlayabilecek ve analist olarak ne düşündüğümü ve söylediklerinin bende nasıl bir tını uyandırdığını ona gösterebilecek, daha önce yapılmış bir yorumu ona anımsatıyor ya da açıklıyorum. Öte yandan, talebinin anlamını açıklığa kavuşturmaya çalışıyorum: Bazen, söylediklerinin bende nasıl bir yankı uyandırdığını test etmenin, kendine bir imge yaratabilmek için bir başkasından kendine

dair bir imge alma gereksinimini ifade ettiğini anlatıyorum; zaman zaman, annesinin ne düşündüğünün, kocasıyla nasıl yaşadığının, âşığı olduğu varsayılan bir erkek kuzenle ne tür bir ilişki yürüttüğünün, Zenobia için acı verici ve yanıtsız bir soru olarak kaldığını anlatıyorum; bazen de, beni bir soru bombardımanına tutarak, çok küçükken, düşünmeyi başaramayacağı kadar fazla şiddetli ya da erken bir uyarı bombardımanına tutulduğu bir durumu, ona hâkim olma çabası içinde yeniden ürettiğini söylüyorum.

İstikrarlı bir analiz çalışması zulmedilme konumundan bir ölçüde kurtulmasını sağlıyor. Annenin iyi memesiyle ilk bağın güvenliğini benimle yeniden buluyor; annenin rahmi tarafından gerçekleştirilen art arda doğumların düş kırıklıklarıyla yıkılan güvenliği.

Büyük tatili güçlük çekmeden ve bozgun dönemine geçişler yaşamadan geçiriyor. Dönüşte kendini önemli bir gerilemeye bırakıyor. Seansın üç çeyreğinde yoğun bir üzüntü duygusu deneyiminden geçiyor. Annesinin onu terk etmesinin tüm acısını yeniden yaşıyor. O sırada, bu ıstırabın niteliğine ilişkin olarak saptama ve ifade etme kapasitesi gösterdiği ayrıntılar deri-beninde bir ilerlemeye işaret ediyor. Ruhsal durumların içerilmesini sağlayan zarı kazanmış ve ona kendini gözlemleme ve kendinin hasta kısımlarını simgeleştirme olanağını sağlayan bilinçli benin ikileşmesini başarmış durumda. Üç düzeyde ayrıntı aktarıyor ve ben her defasında bunları bir yorum içinde bir araya getiriyorum. İlk olarak, annesi tarafından terk edilmekten, tek çocuk olmaktan çıkıp tahtından indirildiği için acı çektiğini ona anlatıyorum: Bunu daha önce düşünsel olarak biliyorduk ama o sırada hem yaşamış hem de uzaklaştırmış olduğu şiddetli ıstırap duygusunu yeniden hissetmesi gerekiyordu. İkinci olarak, daha önceki ayna aktarımı döneminde hazırlığını yaptığım bir kurguyu öne sürüyorum: Tek çocuk olduğu dönemde bile annesiyle arasındaki iletişim yetersizdi; anne Zenobia'yı bol bol besleyip üstüne titremişti ama bebeğin kendi içinde duyduklarını yeterince dikkate almamıştı. Yanıt olarak Zenobia annesinin bir evet ve bir hayır demek için bağırdığını belirtiyor (bunu gürültülerin zorla girişinden duyduğu korkuyla karşılaştırıyorum); Zenobia, hissettikleri içinde annesinden gelen ile kendisinden geleni kesin olarak ayırt edememişti; gürültü kimden geldiğini bilmediği öfkeyi ifade ediyordu. Üçüncü olarak, birincil duyum-duygu-fantezilerinin dikkate alınmamasının kuşkusuz babası tarafından da ikiye katlandığı düşüncesini öne sürüyorum; bunun üzerine, hastam babasının kıskanç ve öfkeli kişiliğini açıkça kafasında canlandırıyor.

Bu seans şiddetli ve uzun vadeli bir duygusal yoğunluk içeriyor. Zenobia tükenene dek hıçkırıyor. Kesintiye içsel olarak kendini hazırlayabilmesi için seansın bittiğini ona önceden bildiriyorum. Ona, burada belki de ilk kez yaşamakta olduğu ıstırabın kabulüm olduğunu söylüyorum; bu öyle ürküntü verici bir duygu ki, şu ana dek kendisine onu yaşama iznini ver-

memiş, üstünü kapatmış, kendi kendinin çevresine sürgün etmiş ve orada kistleştirmiş. Ağlamayı kesiyor ama giderken sendeliyor. Nihayet kendine ait hale gelen bu ıstırabın içinde, beni kendiliğinin bütünlüğü ve sürekliliği hissini güçlendiren bir zar buluyor.

Sonraki hafta, Zenobia alışılagelmiş savunma mekanizmalarına geri dönüyor: Psikanalizi sırasında bir daha bu kadar acı verici bir deneyim yaşamak istemediğini söylüyor. Sonra, tatil dönüşünden beri, aralıksız her gece ve çok rüya gördüğünü ima ediyor. Bundan bana söz etmeyi düşünmüyormuş. Sonraki seansta, bana rüyalarından söz etmeye karar verdiğini ama çok fazla oldukları için onları üç kategoride sınıflandırdığını bildiriyor: "Güzellik kraliçesi" kategorisi, "bilye" kategorisi. Anında not alamadığım ve malzemenin bolluğu karşısında ambale olduğum için üçüncü kategoriyi unuttum. Rüyalarını ayrıntısıyla ve darmadağınık biçimde, seanslar ve seanslar boyunca anlatıyor. Başa çıkamıyorum ya da daha çok, her şeyi aklımda tutmaktan, anlamaktan ve yorumlamaktan vazgeçerek kendimi suyun akışına bırakıyorum.

İlk kategorideki rüyalarda, güzelliğini incelemek bahanesiyle erkeklerin soyacakları çok güzel bir kız oluyor ya da görüyor.

"Bilye" rüyalarını kendi kendine meme ya da testislerle bağlantılı olarak yorumluyor. Baştan alıyor ve tamamlıyor: Bilye, bir meme-testis-kafa. Gündelik dilde "kafayı yitirmek" anlamına gelen bir deyimi* anıyor.

Zenobia'nın rüyaları, yetersiz uyarılma engelinin yerini almak üzere ona bir ruhsal deri dokuyorlar. Dışarıdan gelen gürültülerle, bölünmüş, parçalanmış yansıtılmış içsel öfkesinin kafasında yaptığı gürültünün birbirine karışmasını vurgulayarak sese ilişkin zulmedilme duygusunu yorumladığım andan itibaren, deri-benini yeniden oluşturmaya başladı. Şimdi anlatısı, bana olası bir yorum için ne zaman ne de gerekli öğeleri vererek, hiçbirinin üzerinde oyalanmadan, rüyalarını gözlerimin önünden geçiriyor. Bu bir yüksekten uçuş. Daha doğrusu, rüyalarının onun üstünde uçuştukları ve onu bir imge beşiğiyle çevirdikleri izlenimine kapılıyorum. Istırap zarı yerini bir rüya pelikülüne bırakıyor ve bu pelikül deri-beninin daha fazla kıvam kazanmasını sağlıyor. Ruhsal aygıtı, yeni doğan bu simgeleme etkinliğini, çok sayıda temsili yoğunlaştıran bilye metaforuyla simgelemeyi bile başarabiliyor. Bilye şu temsilleri yoğun-

* "Bilye" olarak çevirdiğim *boule* sözcüğü, bilye, top, yuvarlak, kafa gibi çeşitli anlamlarda kullanılabiliyor. Burada söz konusu olan, aklını kaçırmak anlamına gelen "perdre la boule" deyimi. –ç.n.

laştırıyor: tamamlanma ve bütünleşme yolundaki bir ruhsal zar temsili; bir kafa temsili, Bion'un bir ifadesini yineleyecek olursak, kendi düşüncelerini düşünecek bir aygıt; şu ana dek gerilemeli biçimde ve fantezi düzeyinde içinde yaşamaya devam ettiği, tümgüçlü ve yitirilmiş anne memesi; yokluğu nedeniyle, bir erkek kardeşin doğumuyla anne sevgisinin ayrıcalıklı nesnesi olarak yerinden edilmesine neden olan eril üreme organları. Böylece, burada psikopatolojisinin narsisistik boyutu ve nesne boyutu kesişmektedir; izleyen haftalarda ona sunacağım, cinsel, genital öncesi ve Oidipal fantezisinin dikkate alınmasıyla, narsisistik zarının eksikliklerinin ve bu zara yapılan artı yatırımların (örneğin, baştan çıkarma biçimindeki) hesaba katılmasını dönüşümlü olarak içeren çapraz yorumların ön şekillenişi. Nitekim, öznenin cinsel kimliğini kazanması iki koşula bağlıdır. Bu kimliği içermek için, içinde kendini tam olarak özne hissettiği kendine ait bir deriye sahip olması zorunlu bir koşuldur. Çok biçimli sapkın ve Oidipal fantezilere ilişkin olarak, bu deri üzerinde erojen bölgeleri ve bunlardan duyulabilecek zevkleri tecrübe etmesi ise yeterli koşuldur.

Birkaç seans sonra, nihayet üzerinde çalışmamızın mümkün olduğu bir rüya geliyor: "Evinden çıkıyor, şose çökmüş. Binanın temelleri görülüyor. Erkek kardeşi tüm ailesiyle birlikte geliyor. Bir döşekte yatıyor. Herkes sakin bir biçimde ona bakıyor. Kendisi ise isyan duyguları içinde, içinden bağırmak geliyor. Korkunç bir sınamaya tabi tutuluyor: Tüm ötekilerin önünde erkek kardeşiyle sevişmesi gerekiyor." Tükenmiş bir halde uyanıyor.

Çağrışımları onu kısa süre önce gördüğü ve çok rahatsız olduğu hayvanlarla cinsel ilişki rüyasına geri dönmeye ve çocukluğunda ve ergenlik dönemindeki ilk heteroseksüel ilişkileri sırasında isyan ettirici bir sınav olarak yaşadığı cinselliğin tatsız niteliğini anmaya götürüyor. "Annemle babamın oynaşmaları hayvanlarınki gibiydi... (bir zaman aralığı). Her şeyden önce size olan güvenimin sorgulanmasından korkuyorum."

Ben: "Bu, şosenin çökmesi, temellerin tehlikeye girmesi olurdu. Benden, çocukluğunuzdan beri sizde olan ve psikanalizin gittikçe daha keskin bir biçimde bilincine varmanızı sağladığı aşırı cinsel uyarılmayı içermek için yardım etmemi bekliyorsunuz." Böylece cinsellik sözcüğü tedavide ilk kez telaffuz ediliyor, ve benim tarafımdan.

Tüm çocukluğu ve ergenliği boyunca, kurtulmayı başaramadığı sürekli ve karışık bir uyarılmadan kaynaklanan rahatsız edici bir durumda yaşadığını açıklıyor.

Ben: "Bu cinsel uyarılmaydı ama siz onu cinsel olarak tanımlayamıyor-

dunuz çünkü çevrenizdeki hiç kimse size bu konuda bir açıklama yapmamıştı. Bu uyarılmayı bedeninizin hangi bölümlerinde hissettiğinizi de saptayamıyordunuz çünkü bunu yapmak için, kadın olarak kendi anatominize ilişkin yeterince kesin bir temsile sahip değildiniz." Dinginleşmiş halde gidiyor.

Sonraki seansta, bol rüya malzemesiyle beni boğması konusuna geri dönüyor: Bu tamamen gözünden kaçmış ve bu malzemenin ona hâkim olma kapasitemi aşmasından korkuyor.

Ben: "Rüyalarınızla beni, cinsel uyarılma konusunda kendi yaşadığınız başa çıkamama durumuna sokuyorsunuz."

Zenobia seansın başından beri frenlediği talebini ifade etme imkânı buluyor: Rüyaları hakkında ne düşünüyorum?

Eskiden çevresindekiler cinsellikle ilgili sorularına yanıt vermediklerine göre ve o zamandan beri, başkalarının ne hissettiklerini ve kendisinin hissettikleri hakkında ne düşündüklerini sorgulamak konusunda karşı konulamaz bir gereksinim duyduğuna göre, rüyalarına ilişkin sorusuna burada ve şimdi yanıt vermeyi kabul ettiğimi bildiriyorum. Ama rüyaları ya da edimleri hakkında hiçbir yargı taşımadığımı belirtiyorum. Örneğin ensestin ya da hayvanlarla cinsel ilişkinin iyi ya da kötü olduğuna karar vermem gerekmiyor. Sonra ona iki yorum aktarıyorum. Birincisi bağlılık nesnesiyle baştan çıkarma nesnesini ayırt etmeyi hedefliyor. Daha önceki rüyada, ona yapışan köpekle, ilkel ve temel bir düzeyde, dokunsal temas, tüylerin yumuşaklığı, bedenin sıcaklığı, yalamanın tatlı dokunuşu yoluyla iletişim kurduğu bir nesne deneyimi yaşıyor. Onu sarmasına izin verdiği bu erinç duyumları, kendisini derisinin içinde, tam anlamıyla cinsel ve kadınsı bir arzu duymasına yetecek kadar iyi hissetmesini sağlıyor, ama aynı zamanda nüfuz edilme endişesine yol açıyor. Son rüyada, erkek kardeşiyle cinsellik bir başka anlamda hayvansı çünkü kardeşi kaba, ve doğumunda ondan nefret etmişti, o da Zenobia'ya sahip olarak intikam alabilirdi, bu onunla doğaya aykırı, hayvansı bir ensest yaşamak olurdu. Kardeşi, küçük bir kızken ilk cinsel ilişkisini yaşayabileceğini hayal ettiği korkunç âşık.

İkinci olarak, hâlâ tam olarak giderilmemiş olan bedensel cinsel gereksinimiyle ruhsal olarak anlaşılma-içerilme gereksiniminin onu zor durumda bırakan iç içe geçişine vurgu yapıyorum. Erkeğin kaba cinsel arzusuna, onun dikkatini çekmek için ve ona verdiği fiziksel haz karşılığında ben gereksinimlerinin –bazen varsayımsal, bazen de olanaksız– doyumunu elde etmek için bunun zorunlu olduğunu düşünen bir kurban olarak teslim oluyor (bu noktada, cinsel yaşam öyküsünde birbirini izleyen iki deneyim türüne anıştırmada bulunuyorum). Erkeklerle ilişkilerinde ve kendi kendisini tuzağa düşüren oyunda baştan çıkarmayı öne sürmesi bundan kaynaklanıyor; benimle psikanalizinin ilk aylarının bu oyunu yeniden oynamaya ve bozmaya ayrıldığını anımsatıyorum.

Bu seans dizisiyle başlayan psikanaliz çalışması aylarca devam etti. Hastanın aşk yaşamında ve mesleki yaşamında hızla birbirini izleyen kaydadeğer değişiklikleri harekete geçirdi (bu hastaya özgü, kopuşa ve derhal yeniden örgütlenmeye dayalı bir evrim türüne uygun olarak). Zenobia'da, ağızsallıktan genitalliğe dolaysız sıçrama ve makatsallığın kısa devreye uğraması ancak daha sonra analiz edilebildi.

Uyarılma Zarı, Tüm Nevrozların Histerik Zemini

Bu sıralanış, yalnızca cinsel kimlik kazanmak ve Oidipal sorunsala girmek için değil, ama öncelikle cinsel uyarılmanın yerini doğru bir biçimde belirlemek, ona sınırlar kazandırmak ve aynı zamanda, cinsel arzuyu, ruhsal benin gereksinimlerinin ve bağlılık dürtüsünün maruz kaldığı erken düş kırıklıklarının karşı yatırımı rolünden kurtarmak üzere cinsel uyarılmaya doyurucu boşalma yolları sağlamak için, bir deri-benin ve buna bağlı olarak kendiliğin birliği ve sürekliliği duygularının kazanılması zorunluluğunu gösterir.

Bu vaka, aynı zamanda, geçmişte ben gereksinimlerinin doyurulmasında yetersizliklerden mustarip olmuş ve bu nedenle önemli narsisistik eksiklikler gösteren hastalarda, yeterince içeren, filtreden geçiren ve simgeleştiren bir deri-benin oluşumunda zorunlu olan şu sıralanışı da sergiler: Istırap zarı, rüya pelikülü, sözcük derisi. Zenobia'nın erkeklere yönelik bilinçdışı saldırganlığını, anne, sonra baba, nihayet erkek kardeşin yol açığı art arda düş kırıklıklarına bağlamak mümkün oldu. Deri-beninin sürekli, esnek ve sağlam bir arayüz olarak evrimiyle birlikte, dürtü (cinsel ve saldırgan) onun için, özgül bedensel bölgelerden başlayarak daha uygun bir biçimde seçilmiş nesnelere doğru, aynı anda hem fiziksel hem de ruhsal hazların taşıyıcısı amaçlar için kullanılabilir bir güç haline geldi.

Dürtünün kabul edilebilmesi ve temsil edilebilmesi için üç boyutlu bir ruhsal uzayda içerilmesi, beden yüzeyindeki bazı noktalarla sınırlanmış olması ve deri-benin oluşturduğu zeminde bir şekil olarak ortaya çıkması gerekir. Dürtü basıncının tam gücüne ulaşmasının, bir nesne ve bir amaç bulmaya ve katıksız ve canlı bir doyuma ulaşmaya yetenekli bir güç haline gelmesinin nedeni, dürtünün yerinin belirlenmesi ve belli sınırlar içinde tutulmasıdır.

Zenobia çok sayıda histerik kişilik özelliği gösteriyor. Tedavisi, Annie Anzieu'ye (1987) borçlu olduğum ifadeyle, "uyarılma zarı"nı açıklığa kavuşturuyor. Zenobia, ruhsal zarını annesinin ona gönderdiği duyusal işaretlerden yola çıkarak bulmak yerine (tuhaf bir biçimde, bu annenin sıcak dokunsal gösterileriyle çıkardığı kaba sesler arasında ağır bir uyumsuzluk vardı), cinsel olduğu kadar saldırgan dürtülerle de dağınık ve toptan biçimde yatırım yapılan sürekli bir uyarılma zarı içinde ikame bir deri-ben aramıştı. Bu zar, emzirme ve bedensel bakımlar vesilesiyle, seven ve uyaran bir annenin içe yansıtılması sürecinin sonucudur. Bu zar, Zenobia'nın kendiliğini, bedensel gereksinimleri konusunda dikkatli bir annenin ve Zenobia'nın sürekli olarak var olduğunu hissetmesini sağlayan kesintisiz bir dürtüsel uyarmanın ikili varlığını hastanın ruhsal işleyişinde sürekli kılan bir uyarılma kuşağıyla çevirir. Ama beden söz konusu olduğunda uyarıcı olan bu anne iki kat düş kırıklığı yaratır çünkü çocuğun ruhsal gereksinimlerine yeterince yanıt vermez ve kışkırttığı fiziksel uyarılmayı, fazla kalıcı, fazla hoş, fazla ikircil ya da fazla yüksek bedelli bulduğu anda ani bir biçimde sona erdirir: Paradoksal olarak, anne kendisinin yol açtığı durumdan rahatsız olur; çocuğunu cezalandırır ve onun kendisini utanç içinde hissetmesine neden olur. Uyarılma-düş kırıklığı ikilisi, tam olarak doyurucu bir boşalmayla sonuçlanamadan aşırı etkinleşen dürtü düzeyinde eşzamanlı olarak işler.

Annie Anzieu, fiziksel uyarılmaya dayalı bu tür bir ruhsal zarın yalnızca histerinin deri-benini nitelemekle kalmayıp, tüm nevrozların ortak histerik zeminini oluşturduğunu düşünmektedir. Kökensel duyusal iletişimleri oluşturan ve karşılıklı bir anlayış olanağının temelini atan işaretleri de aynı biçimde karşılıklı alıp vermek yerine, anne ve çocuğun karşılıklı alışverişi, tırmanan ve daima kötü biten bir süreç uyarınca, yalnızca uyarmalardan ibarettir. Anne çocuğun kendisine beklediği hazzın tümünü vermemesi yüzünden düş kırıklığı yaşar. Çocuk anneyi düş kırıklığına uğrattığı için ve doyurulmamış bir uyarılmanın aşırı yükünü kendinde sakladığı için iki kat düş kırıklığı içindedir.

Bu histerik zarın, deri-benin üçüncü işlevini tersine çevirerek saptırdığını eklemek istiyorum: Histerik, narsisistik olarak bir uyarılma engeli zarı içine sığınmak yerine erojen ve saldırgan bir uya-

rılma zarı içinde yaşamaktan, sonunda kendisi de acısını çekecek, başkalarını suçlayacak, onlara kin tutacak, onları uyarılmanın düş kırıklığı doğurduğu, düş kırıklığının uyarılma gereksinimini yeniden ateşlediği bu dairesel oyunu yinelemeye sürükleyecek derecede, hoşlanır. Masud Khan (1974b) "Histeriğin Kini" makalesinde bu diyalektiği sergilemiştir.

Uykunun Nörofizyolojisi ve Düş Malzemesinin Çeşitliliği

Elektroansefalografi, ayrı rüya türlerinin karşılık düştüğü farklı uyku düzeylerini ortaya koydu.

1. Uyanıklık sırasındaki imgeler ile rüya imgeleri arasındaki hipnagojik imgeler uykuya dalmaya tekabül eder. Bu, kasların hareketsizleşmesi ve gevşemesinden yavaş dalgalı uykuya geçiş evresidir. Kalp ve solunum ritmi yavaşlar, ısı ve tansiyon azalır, metabolizma etkinliği zayıflar. Uykuya dalan birey kendini duyusal uyarılma kaynaklarından yalıtır, bu da uyarılma engeline yatırımını geri çekmesini sağlar. Çeşitli duyu organlarına özgü duyusal zarlar zayıflayarak bir arada var olmayı sürdürürler ama artık iç içe geçmezler. Şekil/zemin ilişkisindeki örgütlenmenin bozulması, üç boyutluluğun kaybı bundan ileri gelir. Ruhsal zar çözülür. Tam anlamıyla rüyanın tersine, bu "estetik" (ya da daha doğrusu "estezik") imgeler senaryodan yoksundur. Eylemleri değil, durumları temsil ederler. Çiçek dürbünündeki gibi, aralarında bir bağ olmadan birbirlerini izlerler: Yüzünü buruşturan insanlar, bir at yarışının geçişi, harabe halinde evler, gökyüzünde bulutlar, vb. Bu imgeler, uzanma konumuna, duyusal kas uyarılmaları karşısında ilgisizliğe, bedensel ben ile ruhsal benin ayrışmasına bağlı olarak beden imgesinde ve çevreleyen uzayda ortaya çıkan biçim bozulmalarını tercüme ederler. Paul Federn kendinde bu imgeleri sistematik biçimde gözlemledi. Bertram Lewin *beyaz perdeyi* ya da rüyanın boş perdesini betimledi: Rüya kendi içerenine indirgenir; henüz içeriği yoktur. B. Lewin burada, emzirmeyle boşalıp yassı bir yüzey haline gelmiş pörsük memeyi, gerçek gece rüyalarının gelecekteki eylemlerinin üzerinde gösterime gireceği zemin perdesini görür; Lewin'e göre bu beyazımtrak sis parçası, besleyici annenin derisinin pütürlerinin görsel-dokunsal duyumunu tercüme eder; görülmesine bir erinç,

doluluk, doygunluk duygusu eşlik eder. Isakover, benzer kökenli ama bir karabasan tonu içeren başka bir görüngüyü betimler: Ağızda hipnagojik bir kum ya da kauçuk duyumu: Robbe-Grillet *Un Régicide* (Kral Katili) başlıklı ilk romanının başında bunun bir örneğini verir. Isakover bu yanılsamayı, tıka basa doymuş biçimde uykuya dalan bebeğin ağzında tuttuğu ama artık libidinal yatırıma tabi olmadığı için pütürlü ya da kauçuk kıvamında hissedilen anne memesinin ucunun temasıyla açıklar.

Uykuya dalma, uyanıklık halinin ruhsal çerçevesini, üç boyutluluğu ve iç simetrisiyle birlikte bedensel şemayı, alışılmış beden imgesini tartışma konusu haline getirir. O sırada üretilen görsel ve dokunsal imgeler kendi aralarında örgütlü değildir ama diziler halinde su yüzüne çıkarlar. Başlıca temalar şunlardır: Hacimden düzleme indirgenen bedenin yassılması; bedensel sınırlara ilişkin belirsizlik (şişme ya da daralma); sırıtan, tehdit eden yüzlerin biçim bozukluğu (yani işlenmemiş haldeki imagoların temsilleri), düz yüzeylerin çarpılması ve sert çizgilerini yitirmeleri (bkz. yatağının çarşafı yerine, oyuklardan ve kabarıklıklardan oluşan şekilsiz bir uzay gören bir erkek çocuğun karabasanı); uzayı sıyıran, yırtan ve rüya gören kişinin bedeni içinden geçme tehdidi taşıyan nesnelerin ani ve amaçsız yer değiştirmeleri; genel olarak ifade edersek, yabancılık duyumları.

2. Ağır uykunun ayırt edici nitelikleri, solunumun yavaşlığı ve düzenliliği, bedenin neredeyse tamamen hareketsiz olması (ama felç gibi değil, uyuyan kişi horlar, döner) ve artık emir ya da hareket göndermeyen beynin yavaş ve düzenli etkinliğidir. Uyuyan kişi çevreyle temasını yitirir. Duygu organları beyne artık ne bilgi ne de uyarı gönderir. Artık ne kabul yüzeyi ve uyarılma filtresi olarak ne de anlamların üzerine kaydedilebilecekleri zemin olarak ruhsal zar vardır. Duyu ortaklığı dağılır. Rüya etkinliği artık mümkün değildir. Ağır ve derin uyku, nirvana ilkesini doyuran rüyasız bir uykudur.

3. Buna karşılık, uykuya kerteli olarak geçişe yoğun bir rüya etkinliği eşlik eder. Duyusallığın ve hareketliliğin kerteli ikili kaybı, varlığını sürdüren birazcık psikolojik bilinç için aslında endişe vericidir. Motor denetimin yitirilmesi, tam bir sfinkter gevşemesinde (çiş kaçırma) ya da otomatik bir motor gösteride (uyurgezerlik) ifa-

desini bulabilir. Uyuyan kişi sayıklar, konuşur, bağırır. Gece korkularının ortaya çıkabildiği aşama budur. İki tür kaygı harekete geçer ve o sırada görülen rüyaların ürkütücü içeriğini üretir: Nevrotik hadım edilme kaygısı, psikotik yok olma kaygısı (her zaman kasla ilgili "hadım edilme"yle ve özneyi kuran ruhsal zarın "yok oluşu"yla karşılıklı ilişki içinde). Rüya üzerine bir konferans hazırlığı, konferanstan iki gece önce tipik bir karabasan görmeme vesile oldu. Söz konusu konferansı sunduğumu, şiddetli itirazlarla karşılaştığımı, aleyhtarlarıma yüksek ve anlaşılır bir sesle şöyle bağırarak itirazları "kısa kestiğimi" (tam yerinde söyleniyor) görüyorum: "Taşaklarınızı keseceğim." Ertesi sabah, onu uyandırmış olan ve benim hiç anımsamadığım bu sözlerimi bana aktaran karımdı. Savaş ve işkence anlatılarıyla öne çıkan bir kadın hastam uzun süre boyunca şu yineleyen rüyayı gördü: Bir cam kırılmıştı (uyarılma engeline zorla girişin simgesi), dağılmış cam parçalarıyla mastürbasyon yapıyordu, vajinasını talan ediyor ve her türlü cinsel haz imkânını ortadan kaldırıyordu.

4. "Rüya imgesel bir arzu gerçekleşmesidir" biçimindeki Freudcu temel önerme, yalnızca son (zaman dizinsel anlamda) uyku türü –paradoksal uyku– için kesindir; bu önermeye şunu eklemek uygun olur: Senaryo halinde örgütlenmiştir. Özetle, hipnagojik imgeler, uyanıklık durumuna özgü ruhsal içerenin terk edilmesinin (ya da kaybının) noktasal şekillendirilişleridir. Derin ve ağır uykuya giriş rüyaları, bedenin ve ruhsallığın ortadan kalkması tehditlerinin şekillendirilişleridir, yani artık yeterli bir ruhsal çerçevede içerilmeyen en ürkütücü ruhsal içeriklerdir; iki zamanda geçerler: Bedensel ve/ya da ruhsal zarın yok oluşunun şekillendirilişi; temel bir kaygının su yüzüne çıkışının, "yarma harekâtı"nın şekillendirilişi.

Öncekine karşıt olarak paradoksal uyku etkin bir uykudur. Uyuyan kişinin bedeni önce hareketsiz kalır ama yüzü ve parmakları hafifçe kasılmaya başlar; horlamaları kesilir ve solunumu düzensizleşir (çok hızlı, sonra yavaş); uzun saniyeler boyunca soluk almayı kestiği bile olur. Göz kapaklarının altında korneaya ait kabarıklıklar hızla gidip gelir. Göz kapakları hafifçe kaldırılacak olursa, sanki uyuyan kişi gerçekten de bir şeyi bakışlarıyla izliyormuş gibi görünür. Beyne kan hücumu ve beden ısısı artarken, bedendeki büyük kaslar felçleşmiş olarak kalır, kollar, bacaklar ve gövde ha-

reketsizdir. Yeni doğmuş bebeklerde olduğu gibi, erişkin erkeklerde de penis sertleşmesi ortaya çıkar. Paradoksal uykunun gerçek bir uyku değil, öznenin felçleşmiş ve varsanılara maruz kalmış olmakla birlikte, uyanık olduğu bir aşama olduğunu öne süren bir varsayım vardır. Bu aşamaya eşlik eden rüyalar, ayırt edici niteliği kayıt yüzeyine yapılan yatırım, senaryo halinde örgütlenmiş bir içerik, arzunun, özellikle de genital öncesi ve genital cinsel arzuların imgesel gerçekleşmesi (Freud) olan sıradan rüyalardır. Rüyanın düzensiz görünümü, bütün/parça ilişkisindeki sorunla ilgilidir (oysa hipnagojik imgeler şekil/zemin ilişkisindeki sorunla ilgiliydi).

Paradoksal uykuyu her bir buçuk saatte 10 ila 20 dakikalık dilimler halinde gerçekleşir. Bu, memelilere ve uzun süre uyuyan diğer türlere özgüdür. Uykuya imkân sağlarken belli bir uyanıklığı koruması nedeniyle paradoksaldır. Uyanıklık halinin özellikleriyle (parmakların, gözlerin, yüz hatlarının hareketliliği, ki dokunsal ve görsel imge egemenliği bundan kaynaklanır; kalp ritminin yükselişi, sertleşme) uykunun özelliklerini (uyarılma engeline yapılan yatırımı gereksiz kılan kas gevşemesi) bir araya getirir.

Rüyasız uyku ve üç rüya türünün her biri ruhsal aygıtın işleyişinin dört ilkesinden birine tabidir: Gerçeklik ilkesine yapılan yatırım (uykuya dalış sırasındaki hipnagojik imgeler); yineleme zorlanımı (ağır uykuya geçiş sırasındaki karabasan); Nirvana ilkesi (rüyasız ağır uyku); haz ilkesi (paradoksal uyku); yani her uyku aşamasında üretilen nörofizyolojik malzeme türünü işlemeye en elverişli ruhsal ilkeye uyarlar.

Bu üç rüya türü ayrımı, Freud'dan sonra rüyaların anlamı üzerine öne sürülen psikanalitik varsayımların çeşitliliğini düzene sokma avantajını sunar. Hipnagojik imgeler Cristophe Dejours'un psikosomatik varsayımına uyar: Rüya, uyku sırasında ortaya çıkan "yaşantılanan bedenin durumundaki bir değişikliği zihinsel olarak tercüme etme girişimidir". Ağır dalgalı uykuya giriş öncesindeki karabasanlar Angel Garma'nın Kleinci varsayımını örnekler: Rüyalar "uyuyanın dehşet ya da panik yaşantılarıdır, yani benin geri püskürtemediği ve dolayısıyla gerçek olduğuna inandığı kaygı verici içeriklerden kaynaklanan travmatik yaşantılardır". Bunlar, geçmişte bebeğin kırılgan ruhsallığının başa çıkamadığı, uykuya bağlı gerilemenin yeniden canlandırdığı ve doğum travmasıyla rezonansa gi-

ren ölüm dürtülerini temsil eden içeriklerdir. Paradoksal uyku rüyaları alt bölümlemeler gerektirir. Bunlardan biri olan program-rüya, Freud'un analiz ettiği ilk rüyası olan İrma'ya yapılan enjeksiyon rüyasını Michel Jouvet'nin nörofizyolojik varsayımı ışığında açıklayan Jean Guillaumin tarafından incelenmiştir: Rüya, dürtüsel işleyişi harekete geçiren genetik programı yeniden yüklemeye hizmet eder. Nihayet, Claude Debru'nun, paradoksal uykunun ve rüyanın ruhsal bireyliğin bekçileri olduğunu öne süren ve deri-bene atfettiğim bireyleşme işlevine yaklaşan nörofilozofik varsayımı.[1]

Uyanık benin zayıflığı ve uykunun yol açtığı topografik gerileme göz önüne alındığında, rüyalarda, deri-benin sekiz işlevi, başarısızlık tehdidi ne denli yüksekse o denli gerçekleşmeye çalışır.

Düşüş rüyaları (örneğin, bir yarın tepesinden aşağı düşmek) tutulmaya karşı saldırıları ifade eder.

Deriden çıkıp kaynaşan kurt rüyaları içerme kapasitesine karşı saldırıları ifade eder.

Herkesin aynı anda konuştuğu ve rüyayı görenin sesini duyurmayı başaramadığı toplantı rüyaları bireyliğe karşı saldırıları ifade eder.

Çoğul duyusal rüyalar (görsel malzemenin, ses, koku, tat, dokunma öğeleriyle yer yer kesiştiği) duyu ortaklığına karşı saldırıları ifade eder.

1. C. Dejours, *Le Corps entre biologie et psychanalyse*, Paris, Payot, 1988; A. Garma, *Le Rêve. Traumatisme et hallucination*, 1970, Fr. çev., Paris, PUF, 1981; C. Debru, *Neurophilosophie du rêve*, Paris, Hermann, 1990.

18

Özetler ve Tamamlayıcı Düşünceler

Ruhsal Deri ve Zar Kavramlarının Kökenleri

FREUD'DA ZAR TERİMİ

Zar terimi ve türevleri olan kuşatmak, kuşatan sözcükleri, Freud'un yazılarında 1920'de, ruhsal topografi anlayışını (bilinç-önbilinç-bilinçdışı şemasına, İd-ben-üstben şeması eklenecektir), ruhsal ekonomiyi (haz ve gerçeklik ilkelerine yineleme zorlanımı ve Nirvana ilkesi eklenecektir) ve dürtüsel ikiliği (nesne libidosu-narsisisti libido karşıtlığı, daha genel bir karşıtlık olan yaşam dürtüleri ve ölüm dürtüleri karşıtlığına katılacaktır) gözden geçirmesi vesilesiyle ortaya çıkar.

Ama Freud'da sık sık rastlandığı gibi, henüz sezgisel biçimde ve belli belirsiz algıladığı yeni kavramların zenginliği ve üç boyutluluğuyla işi başından aşkın olan Freud, çalışmasını az önce anımsattığım üç kuramsal değişiklik üzerinde yoğunlaştırmayı tercih eder ve zar düşüncesini nadasa bırakır. Sonraki metinlerinde bu düşünceyi yeniden ele almaz. Freud'da bu sözcük bir metafor (ben kapsayıcı bir kese konfigürasyonuna sahiptir) ve bir metonimi (ben ruhsal aygıtın yüzeyidir ve beden yüzeyinin ruhsallığın yüzeyine yansıtılmasıdır) olarak kalır. Beden yüzeyinin adının deri olduğunu, böyle bir adlandırmayı Freud örtük olarak bırakır. Söz konusu adlandırma, yarım asır sonra Esther Bick'in ("Ruhsal Deri", 1968), ve Bick'ten sekiz yıl sonra da Didier Anzieu'nün ("Deri-ben", 1974) kaleminde belirtik biçimde ortaya çıkar. Zar düşüncesine gelince, imgeye dökülmüş bir terimden ibaret olan bu düşünceye 1975-1986 yılları arasında bir kavram statüsü verme çabasını gösterdim.

İşte Freud'un zar terimini kullandığı pasajlar (terimi italik olarak veren benim).

– İlk pasajda zar metaforu, yani kapalı bir yüzey olan bir arayüz kullanılıyor (küre modeline göre):

"Bilinçlilik esas olarak dış dünyadan gelen uyarıların algılarını ve ancak ruhsal aygıtın içinden gelebilecek haz ve hoşnutsuzluk duygularını ilettiğine göre *A-Bi* (algı-bilinç) sistemine uzamsal bir konum belirlenebilir. Bu, dışla için sınırında bulunmalı, dışa dönük olmalı ve öbür ruhsal sistemleri *kuşatmalıdır*." (*Haz İlkesinin Ötesinde*, *Ben ve İd*, Metis, 2001, IV. bölüm, s. 37.*)

– Ve biraz ileride:

"[...] bilinçliliğin yeri olarak merkezi organın en dış, *kuşatan* (*umhüllende*) tabakasını, beyin kabuğunu gösteren beyin anatomisinin görüşüne katılıyoruz." (*a.g.y.*, s. 37)

– Sonra, kesecik ve kabukla ilgili belirtik ve dış katmanla ilgili örtük karşılaştırmalar gelir:

"Yaşayan organizmayı olabilecek en büyük basitleştirmeyle, uyarılabilir maddeden şekillenmiş bir kesecik gibi düşünürsek onun dış dünyaya dönük olan yüzeyi durumu itibariyle farklılaşır ve uyarı alan bir organ olarak iş görür. Gelişim tarihinin yinelenmesi olarak embriyoloji de gerçekten merkez sinir sisteminin ektodermden oluştuğunu göstermektedir; korteksin gri maddesi ilkel yüzeyin ürünü olarak kalmaktadır ve onun belli başlı özelliklerini kalıtım yoluyla üstlenmiş olabilir. O halde dış uyaranların bu keseciğin dış yüzüne rasgele çarpmaları sonucunda maddesinin belli bir derinliğe kadar sürekli değişeceği, böylelikle burada uyarılma sürecinin daha derin katmanlarındakinden farklı yürüyeceği kolaylıkla düşünülebilir. Böylelikle sonunda uyaranların etkileriyle, uyarını almak için en uygun koşulları sağlayacak ve başka bir değişimi artık beceremeyecek kadar 'pişmiş' bir kabuk çıkar ortaya." (*a.g.y.*, s. 38)

– Zar ve çeper Freud tarafından eşanlamlı olarak kabul edilmektedir:

"Uyarılma engeli (*Reizschutz*), belli ölçüde anorganik hale gelen en yüzeysel tabakadır ve bundan böyle uyarılmayı uzak tutan bir *zar* (*hülle*) ya da özel bir *çeper* işlevi görür." (*a.g.y.*, s. 39)

– Ben ve İd (1923) "homonculus" karşılaştırmasını buna ekler:

* Bu bölümdeki alıntılar için esas olarak bu metni kullandım ama çevirimin bütünlüğünü korumak açısından gerektiğinde özgün metinde kullanılan Fransızca çeviriye uygun ufak tefek eklemeler ve değişiklikler yaptım. *–ç.n.*

"Ben her şeyden önce bedenseldir; yalnızca bir yüzey varlığı değil, bir yüzeyin yansıtılmasıdır da. Anatomik bir benzetme aranırsa ben en doğru olarak, anatomistlerin, beyinde topukları yukarı doğru dikilmiş baş aşağı duran, arkaya doğru bakan ve bilindiği gibi solunda konuşma merkezini taşıyan 'beyin adamcığı'na (homonculus) benzetilebilir." (*a.g.y.*, s. 87)

ESTHER BICK'E GÖRE RUHSAL DERİ KAVRAMI

1968 tarihli kısa makalesinde Esther Bick ruhsal deri kavramını tam olarak formüle etmeden işler. En iyisi, bu konuda A. Ciccone ve M. Lhopital (*Naissance à la vie psychique* – Ruhsal Yaşama Doğuş, Dunod, 1991) tarafından öne sürülen ve altı noktada toplanan özeti aktarmak gibi görünüyor.

Birinci koyut: En ilkel biçimleriyle, aralarında bağlayıcı hiçbir güç söz konusu değilmiş gibi hissedilen kişilik bölümleri, bu işlevi yerine getirme kapasitesine sahipmiş gibi hissedilen bir dış nesnenin müdahalesi sayesinde bir arada tutulur.

İkinci koyut: Bu içeren nesne işleviyle özdeşleştirilen en uygun nesnenin, annenin (memenin) içe yansıtılması, iç ve dış uzaylar fantezisine olanak sağlar.

Üçüncü koyut: İçe yansıtılmış içeren nesne bir deri olarak deneylenir. Bir "ruhsal deri" işlevine sahiptir.

Dördüncü koyut: Deriye sınır işlevini kazandıran, içeren bir dış nesnenin içe yansıtılması, kendiliğin ve nesnenin bölünmesi ve idealize edilmesi süreçlerinin harekete geçmesinden önce gerçekleşir.

Beşinci koyut: İçeren işlevlerin içe yansıtılması söz konusu olmadığında, yansıtmalı özdeşleşme, yol açtığı tüm kimlik karışıklıklarıyla birlikte aralıksız devam eder.

Altıncı koyut: Gerek gerçek nesnenin uygunsuzluğunun, gerek ona yönelik fantezi saldırılarının sonucu olan içe yansıtma düzensizlikleri, bir "ikinci deri" oluşumunun gelişmesine yol açar.

DIDIER ANZIEU'YE GÖRE RUHSAL ZAR KAVRAMI

Ruhsal aygıtın topografik şeması Freud tarafından *Haz İlkesinin Ötesinde* (1920) adlı çalışmasında kaba hatlarıyla çizilmiş, sonra *Ben ve İd*'de (1923), *Sihirli Blok*'ta (1925) ve *Psikanalize Yeni Gi-*

riş Dersleri'nin (1932) otuz birincisinde yeniden ele alınıp açıklığa kavuşturulmuş ve görsel bir grafik biçiminde temsil edilmiştir; kavradığım ve Freud'dan sonra geliştirdiğim biçimiyle bu şema asimetriktir ve yaprak yapraktır. Ruhsal zar yapı ve işlev açısından farklı iki tabaka içerir. En dıştaki, en çevresel, en sertleşmiş, en katı tabaka dış dünyaya dönüktür. Bu dünyadan gelen, esas olarak fiziksel-kimyasal uyaranlara perde oluşturur. Bu uyarılma engelidir. Daha ince, daha esnek, daha duyarlı olan iç tabaka bir alıcı işlevine sahiptir. Göstergeleri, sinyalleri, işaretleri algılar ve izlerinin kaydedilmesine imkân sağlar. Aynı anda hem bir pelikül hem de bir arayüzdür. Biri dış dünyaya, diğeri iç dünyaya dönük ikili yüze sahip duyarlı bir pelikül: Dolayısıyla bu iki dünyayı birbirinden ayıran ve birbiriyle ilişkiye sokan bir arayüz. Uyarılma engelinin ve duyarlı pelikülün toplamı bir çeper oluşturur. Pelikülün simetrik bir yapısı vardır; çeperin yapısı simetrik değildir. Dışa dönük olan tek bir uyarılma engeli vardır; içe dönük bir uyarılma engeli yoktur; insan için dürtü uyarılmalarıyla yüz yüze gelmenin, dış uyaranlardan kaynaklanan uyarılmalarla yüz yüze gelmekten daha güç olması bundan kaynaklanır. Uyarılma engelinin işleyişi güç terimleriyle düşünülmelidir; pelikülünki anlam terimleriyle. Bu iki çeper katmanı, kişilere ve koşullara göre az çok farklılaşmış, az çok eklemlenmiş iki zar olarak düşünülebilir: Uyarılma zarı, iletişim ya da anlamlandırma zarı.

Ruhsal işleyiş çok sayıda etkene bağlıdır. Bunlardan biri ekonomik etkendir: Uyarılma zarının ve anlamlandırma zarının her birinin göreli yatırım nicelikleri. Topografik etken: Bu iki zarın her birinin konfigürasyonu ve yerinin sınırlanması. Dinamik bir etken: Bir yandan dürtüleri, öte yandan bu dürtülerin işlendiği bedensel ve zihinsel çerçeveyi temsil eden temsillerin doğası. Nihayet, gerek ilgili duyusal alana özgü (görsel zar ses zarı gibi örgütlenmemiştir ve daha temel bir düzeyde, aydınlık-karanlık zarı renk zarı gibi örgütlenmemiştir), gerek rol oynayan psikopatolojiye özgü (histeriğin paradoksal zarı, sınır durumlara özgü Moebius halkası biçimindeki zar gibi yapılanmamıştır) farklı bir etkeni göz önüne almak yerinde olur.

İki genel zar kategorisinin –uyarılma zarı, anlamlandırma zarı– karşıtlığı/tamamlayıcılığı psikanaliz durumunu kuran temel kural-

da örtük olarak içerilir. Psikanaliz kuralı işlemselliğini bu karşıtlıktan alır. Burada, N. Bohr'un kuantum kuramını temellendirmek için önerdiği karşılıklılık ve tamamlayıcılık ilkelerinin psikoloji bağlamına taşınmasının bir örneği söz konusudur.

Uyarılma engeli psikanalitik çerçeve tarafından sağlanır. Psikanalistin çalışma odası hastayı fazla keskin duyumlardan (görsel, sese ve kokuya ilişkin, vb.) korur. Görüşme saatlerinin düzenliliği, yeterince uzun seans süresi, fiziksel ve organik ritim değişikliklerinin yol açtığı süreksizlikleri hafifletir.

Sık sık aynı temel kuralın iki yüzü olarak sunulan iki talimat arayüz pelikülüne karşılık düşer. Gerçekten de bu iki talimat hasta için birbirini tamamlayıcıdır ve her birinin psikanalistte bir karşılığı vardır. Birincisi (ya da atlamama kuralı) hastadan serbest çağrışımlarla çalışmasını ve onları sözelleştirmesini talep eder; buna, psikanalistin aynı biçimdeki yüzer gezer dikkati yanıt verir. İkinci talimat (ya da perhiz kuralı), hastanın kendini psikanalistiyle sözel ilişkilerle sınırlamasını gerektirir; bu, dokunma yasağını içerir ve özel ilişkileri, sosyal ilişkileri, saldırgan ya da cinsel edimleri dışlar; buna psikanalistin iyicil yansızlık tutumu yanıt verir, yansızlık, çünkü hastanın aktarım arzularını doyurmaktan kaçınır, iyicil, çünkü bu arzuları mahkûm etmek ve reddetmek yerine anlamaya çalışır.

Neden bu analitik çerçeve? Yanıtım: Bu çerçevenin Freud tarafından icat edilmesinin ve izleyicileri tarafından teyit edilmesinin tek nedeni, ruhsal aygıtın topografik yapısıyla tür benzerliği göstermesidir. Nitekim bu iki talimatın her birine farklı bir ruhsal zar karşılık düşer. İki talimatın tek ve aynı temel kuralda iç içe geçmesi, ruhsallığın kurucu zarlarının kökensel iç içe geçişlerini yansıtır; ruhsallığı bir düşünceleri düşünme, duyguları içerme ve dürtüsel ekonomiyi dönüştürme aygıtı haline getiren bu iç içe geçiştir.

Ruhsallığın duyarlı pelikülünün iki yüzü: Alıcı uyarılma yüzeyi, izlerin ve işaretlerin kayıt yüzeyi, gerçekten de sırasıyla perhiz kuralı ve serbest çağrışım kuralı tarafından harekete geçirilir. Göstergebilimsel ya da simgesel edimler dışındaki edimlerden geri durma, tedaviyi yürüten iki partneri dış uyarılmadan korur ve uyarılmayı aktarıma kanalize eder. Psikanalitik çerçeve dış uyaranları en aza indirger ve iç uyarılmaya yöneltilen ve anlaşılabilmesi için ilk koşul olan dikkati en üst düzeye çıkarır.

Serbest çağrışım kuralı da uyarılmanın tedavisini değil, ama iletişimi açısından anlamlı bir malzemenin üretilmesini içerir (anılar, rüyalar, gündelik yaşamdaki olaylar, muğlak, paradoksal, saçma düşünceler ve aynı zamanda duygular).

Çocuğun ruhsal aygıtı, bu topografik ikili zar yapısı işlemeye başladığı zaman –henüz bedensel bir ön-ben ya da tercih ettiğim ifadeyle bir deri-ben olarak kalan– bir ben kazanır. Zarlardan biri uyarılmayı, öteki anlamları (sinyaller, göstergeler, benzeşler, dilbilimsel gösterenler) alır.

Ruhsal zarın iki yaprağının kökensel ayrışmamışlığı, D. Meltzer'in "estetik deneyim" olarak adlandırdığı olguyu üretir: Bu temel deneyimin büyüleyici ve endişe verici yoğunluğu duyum/heyecan ayrışmamışlığından kaynaklanır.

GEOMETRİK BİR MODEL

Geometride yüzey, bir cismin ya da hacmin sınırı düşüncesinin sonucudur. *Kapalı* bir yüzey, prototipini küresel yüzeyin oluşturduğu bir hacim zarı olarak kavranır. Bu tür yüzey uzayı iki parçaya böler: böylelikle aynı rejimi benimsemeleri ya da farklı rejimlere uymaları mümkün olan iç ve dış.

Ruhsal aygıtın "kabarcık" (Nathalie vakası), "bilye" (Zenobia) olarak temsilleri bundan kaynaklanır: özerk ve üç boyutlu bir deri-benin oluşmasının işaretleri.

Eğer yüzey –delinmiş bir top gibi– açıksa, neredeyse düz olacak şekilde gittikçe yassılaşır ve bu nedenle ruhsal uzayı iki boyutlu olarak kalan özne için derinlik kavramı gerçek bir anlam taşımaz. Düzlem de uzayı iki parçaya bölen bir yüzeydir ama bu iki parça birbirinden ayırt edilemez. Beden imgesinin yassılaşması, sindirim sistemiyle solunum yolunun imgesel düzeyde karıştırılmasına ve bunu izleyen bedensel sorunlara yol açabilir (Rodolphe).

Catherine Chabert düz yüzeyden psikotik uzayın topografik metaforu olarak yararlandı: Sonsuza dek ayıran bir sınır (Bilinçdışının önbilinç-bilinç sistemi karşısındaki sızdırmazlığı) ama tanımladığı iki uzay arasında ayrım yapma olanağı sunmayan bir sınır; bu da zihin karışıklığına götürür (içerisi ve dışarısının, iç dünya ve dış dünyanın birbirine karıştırılması, ikinci topografinin silinmesi). Böy-

lece psikozda, gerçeklik ve fantezi, iç ve dış, özne ve nesne arasındaki ilişkileri yöneten düzey eşitleme ve yassıltma eylemleri tarafından, eni, çıkıntıyı, üçüncü boyutu yadsıyan bir iç içelik içinde farklılaşma engellenir. Yine C. Chabert'e göre Rorschach testi, şizofreni ve uzun süreli psikozlara ilişkin olarak, ruhsallığın derinliklerini gerçekten keşfetmeyen yassı bir imge yansıtmaktadır: Aynanın öteki yüzü kendi nesnelerinin gölgelerine hapsolmuş durumdadır. *Alice Harikalar Ülkesinde* ve *Aynanın Ötesinde*'de L. Carroll, kahramanın yüzeyleri keşfini çok iyi betimlemiştir.

Ruhsal Zârlar Kuramıyla İlgili Bazı Önermeler (Oluşum, Gelişme, Dönüşümler)

– Freudcu şey temsilleri ve sözcük temsilleri ayrımı tamamlanmaya muhtaçtır; dönüşüm temsilleri (Gibello), içeren temsilleri (Bion) vardır. Bunlar ya şey ya da sözcük temsillerinin özel bir türüdür (Rosolato'nun ayrım gösterenleri olarak adlandırdığı, benimse biçimsel gösterenler adını verdiğim kavramla karşılaştırılmalıdır) ya da şey ve sözcük temsillerinin içinden çıkarak birbirinden ayrışmaya başladıkları ortak kökene sahiptirler.

– Temel narsisistik güvenlik duygusu, dik durmanın (taşıyıcı ve sağlam bir dikey eksene sırtını dayama), içermenin (ruhun beden içinde, bedenin uzay içinde ve benin kendilik içinde oturmasını sağlayan sınırları belirlenmiş yatay bir düzlemin oluşması) ve duyu ortaklığının (çocuk tarafından yaşanan çeşitli duyum türlerinin kaynağını oluşturan ve çocuğun bunları kendi aralarında bağlantılandırmasını sağlayan birleştirici bir dış nesnenin içe yansıtılması) kazanılmasına dayanır.

– Ruhsal aygıtın artan özerkliği, anne ve çocuğun ortak derisi fantezisine, bu ruhsal derinin bir uyarılma yüzeyi ve bir anlamlandırma yüzeyi halinde alt bölümlere ayrılmasına, bir düşünceleri düşünme (içerme, temsil etme, simgeleme, kavramlaştırma) aygıtının oluşumuna dayanır.

– Ruhsallığın özgönderimli öz örgütlenmesi ben ve nesnenin karşılıklı kuruluşuyla sonuçlanır. Bu kuruluş ben ve nesne tarafından birlikte gerçekleştirilir ve burada kendilik ve ben görece özerk

ve birbirine bağımlı düzeyler olarak ortaya çıkmak için nesneye bağlıdırlar: Ben kendiliğin zarı olarak ortaya çıkar. Özerkleşme özellikle, temel nesnenin bebeğin dürtüsel hareketlerini ve heyecan-fantezi-duyum-eyleme ilişkin toptan deneyimini içerme kapasitesine bağlıdır. Sonra, bebeğin ruhsallığının, böylece nesne tarafından bebeğe uygulanan içeren-içerik ilişkisini içeri yansıtma ve düşünce içeriklerini içerme (sonra da ayırt etme) yeteneğine sahip içeren olarak bilincini (psikolojik) geliştirme kapasitesine bağlıdır.

– Doğumdan başlayarak belli bir duyusal ve ritmik bilinç vardır. Fetüste şekillenmeye başladığı ama embriyonda olmadığı düşünülür. Psikolojik bilincin varlığı ve yükselişi, öz örgütlenmiş bir sistemin özgönderimli bir sisteme doğru evrimine eşlik eder ve/ya da bu evrimi teşvik eder. Duyusal bilinç uzay zarını hazırlar. Ritmik bilinç geçici zarı hazırlar.

– Bilincin tüm yaşam süresine yayılıyor olması bile mümkündür. Daha somut terimlerle ifade edersek bunun anlamı, ruhsal aygıt için bir bilinçle donanmış olmanın, aynı anda hem şeyleri saran bir bilince sahip olma hem de beni saran bu bilinç olma deneyimini edinmek olduğudur; bu, eşzamanlı olarak bizzat kendi olma ve dünyada mevcut olma bilincine sahip olmaktır; tamamlayıcı biçimde temel nesnenin aynı anda hem dünyada, hem kendi kendisi ve hem de benim için mevcut olma bilincine sahip olduğunun ve dolayısıyla beni sarabileceğinin ve/ya da sarmak istediğinin bilincinde olmaktır. Bilinç kendisini bireyleşmiş bir zar olarak temsil etmeden önce, iki kişilik bir zar gibi "karşılıklı içerme" (Sami-Ali) halinde yaşar: Annem (ya da onun yerini tutan) beni kuşatıyor ve aynı zamanda ben de onu kuşatıyorum.

– Fetüsün annesi dolayısıyla maruz kaldığı şiddetin, henüz karanlık ama etkin olan bilinci etkileyebileceği ve temsil edilmemiş olarak kalmakla birlikte sonraki ruhsal işleyişi olumsuz etkileyecek izler bırakabileceği düşünülmektedir. Burada kuşaklar arası iletimin bir görünümü söz konusudur. Daha genel bir ifadeyle, iki yapraklı bir ruhsal zarın oluşumundan önce ortaya çıkan her travma ruhsallığa değil, bedene kaydolur. Böyle bir travmanın psikanaliz tedavisi sırasındaki işlenişi bir yorum çalışması değil, bir inşa çabası gerektirir.

– Ruhun ilk bütünsel şekli biçimsiz değildir, deri-benin tutulmasını sağlayan beden bedene şekildir. Anne ve çocuğa ait iki beden sanki her biri ötekinin uzayda yarattığı bir biçim bozukluğunu kapatıyormuş gibi birbirine yapışır: Sırt ve karnın iç içeliği. Eğer biri kımıldarsa, öteki boşalan uzayı boş bırakamaz ve teması yeniden kurmaya çalışır (bkz. yerçekimi modeli), ikizlerin psikanalizi bu olguyu doğrulamaktadır. Jack Doron'un gösterdiği gibi, çocuk ve çevre arasındaki eşleme/devinimi yankılama ilişkisinin başlangıcıdır bu; Thom'a göre aynı zamanda da birinci katastrof tipinin geometrik biçimidir: kıvrım. Kıvrım ve jest, kendi aralarında bağlantı olmayan bir algı kaosu ile bir hareketler toplamının damgasını taşıyan rastlantısal bir işleyiş içinde geçici bir denge kurarlar. Kıvrım atalete, yinelemeye, parçalanmaya karşı bir mücadele aracıdır.

– Thom'un kastettiği anlamda ikinci "katastrof" tipi olan büzgü, dışarıdan kaynaklanan ritimle, manzaranın, doğa-annenin titreşimiyle –o sırada sınırsız ve merkezsiz, biçimden yoksun paradoksal bir biçim olan– ruhu örgütler: Tıpkı suyun taşıdığı su yosununun dalganın ritmine damgasını vurması gibi (Kenneth White'dan aktaran J. Doron). Bkz. Hall: Ritim "yaşamın dansı"dır. Böylece yaratılan süreksiz değişiklik deri-benin kapalı zar olarak kuruluşudur.

– Üçüncü "katastrof" tipi olan kelebek iki değişim olanağını etkiler. Yırtılmaya, çöküşe götüren düz bir değişim. Süreksiz bir değişim: zarın bir eldiven gibi tersine dönüşü. Ruh bir ceptir, kaosla yaratıcı "aşırı ergime" arasında bir salınım mekânıdır, ayırt edici niteliği her şey ve hiçbir şey olarak işleyiş olan, öz yıkım ile şeylere ve insanlara yoğunlaşma arasındaki mücadele olan mekândır. Tersine dönüş algı ve nesneler arasındaki alışılmış bağı kırar ve aşırı ergime yoluyla yeni bir düşüncenin biçimlenmesine olanak sağlar. Tersine dönüş kapalı ruhsal alanın dış dünyaya açılmasını sağlar (J. Doron).

– Ben, sırasıyla id ve üstbenle ikili bir sürekliliği olan bir ruhsal düzeydir. İkincil ruhsal süreçlerin (genellikle bilinçli) ve savunma mekanizmalarının (genellikle bilinçdışı) failidir. Bu fail, benin, temel nesnenin içe yansıtılmasının sonucu olan sağlam çekirdeğini oluşturur. Tamamlayıcı olarak, ben dış dünyayı ve iç dünyayı ayıran ve yeniden birbirine bağlayan bir zar konfigürasyonuna sahiptir: Bu algı-bilinç sistemidir. Bu zar geçici olarak sekiz maddelik

bir listeyle sınırladığım işlevleri yerine getirir: Tutma, içerme, uyarılma engeli, bireyleşme, duyulararasılık, cinsel uyarılma desteği, libidonun yeniden yüklenmesi, izlerin kaydedilmesi.

– Bir kez oluştuktan sonra, fail-ben normal ya da nevrotik bireyde ruhsal aygıtın merkezi olarak temsil edilme eğilimi gösterir. Sınır durumlara ve psikozlara yaklaşıldıkça ben çekirdeği giderek daha çok çevrede, yani zar üzerinde, hatta sınır dışı konumda yerleşir. Bu durumda ben ruhsallıkta oturmaz. İkiye bölünüp ondan ayrılarak onu dışarıdan gözlemler; gerçek bir özne olmayan özne yaşarken kendini seyreder, otomatik, mekanik, süreksiz, öngörülemez dürtü baskınlarıyla çalkalanan bir hayat yaşar.

– Çekirdek-ben ve zar-ben arasında, etin deri ile iskelet arasında yer aldığı bedene anıştırmada bulunarak benin "et"i olarak betimleyebileceğimiz bir ruhsal uzay vardır. Bu et-ben az çok yaygın, az çok esnektir. Olası sertleşmesinin nedeni, yetersiz bir zarın yerini alma eğilimidir: bu ikinci kas zarıdır (E. Bick). Ruhsal etin yerini alan bir başka patoloji, çok kaygı verici boş bir uzaydır (psikosomatik hastalar, beyaz psikozlar vb.).

– Yalnızca yeni doğan bebeklerin değil aynı zamanda fetüslerin yeterlilikleri ve fetüsün gösterdiği işlevsel bozukluklara ilişkin psikiyatri yaklaşımı üzerine incelemeler şunları göstermektedir:

• Ana rahmi fetüsü uygun konuma yerleştirdikten sonra, kasılmalar yoluyla sırtına ve omurgasına masaj yapmaya girişir ve böylece doğacak bebeğin deri-benini temel tutma (ya da destekleme, sırtını dayama) işlevini yerine getirmeye hazırlar;

• Fetüsün beş duyu organının anneden gelen uyarıları alması, gelecek deri-beni duyu ortaklığı işlevini yerine getirmeye hazırlar.

Ruhsal Zarlara İlişkin Bozukluklar

İKİ RUHSAL ZARIN İÇ İÇE GEÇMESİNDEKİ BAŞLICA BOZUKLUKLAR

Ruhsal içerenlere ilişkin *ilk* patolojinin ayırt edici niteliği, büyüyen çocukta ve erişkinde *uyarılma-iletişim ayrışmamışlığının* yoğun, genelleşmiş ve neredeyse sabit bir biçimde varlığını sürdürmesi ol-

gusudur. *Ruhsal Zarlar* başlıklı ortak bir kitaba –kısa bir özetini vereceğim– katkısında, Annie Anzieu'nün acı verici ve paradoksal yapısını sergilediği histerik zar böyledir.

Histerik, bedenini ve ruhunu bir uyarılma zarıyla –dolayısıyla paradoksal bir yapıyla–, hiçbir zaman boşalmayan ve böylece bir kaygı zarına dönüşen bir uyarılma zarıyla kuşatarak uyarılma engelini arar. Histerik çocukluğunda çok fazla uyarmaya maruz kalmış ama ruhsal durumları ve içeriklerine ilişkin yeterince açıklama almamıştır. Sonradan, aldığı uyarılma fazlasını başkalarına ya da kendi bedenine dayatarak yeniden üretir. Örneğin, ergen ya da erişkin olduğunda, genital dürtülerinin değişikliğe uğrattığı histerik genç kız ya da genç kadın, bedeninin aşırı uyarılmış ve aşırı uyarıcı yüzeyini sergiler. Bedenini görülmeye, ama seyrek olarak dokunulmaya sunar. Frau Emmy von N. ilk seanslardan başlayarak Freud'a "bana dokunmayın" diye bağırır. Genital cinsel uyarılma, çocukluğun temel nesneleriyle yetersiz ruhsal iletişimi ve ruhta aşırı bir ekonomik yük yaratmak üzere olan bu uyarılmanın askıya alınmasını partnerden elde etmeyi denemek için onu cezbetmeyi ve elde tutmayı hedefleyen bir yemden ibarettir. Ama doğal olarak, çoğunlukla, cinsel beklentisinde düş kırıklığı yaşayan partner, kendini hazırlamamış olduğu ruhsal alışverişten kaytarır ve örtük olarak vadedilen cinsel doyumu az çok kaba biçimde talep eder. Bütün bunlar histeriğin hıncını, kaygı zarını ve iletişimle karıştırılan uyarılma arayışını körüklemekten başka bir işe yaramaz.

İkinci patoloji içeren-içerik ilişkisiyle ilgilidir: Bion ruhsal içerenin ve bu içeren-içerik ilişkisinin öneminden söz etmiştir. Bion'un metinlerinin klinik deneyim ışığında incelenmesi, René Kaës'in içeren işlev ile içerici işlev ayrımını yapmasına olanak sağlamıştır. Bu temel bir ayrımdır çünkü –burada René Kaës'e eklemek isterim– içeren işlev uyarılma engeli düzeyine ilişkinken, içerici işlev kayıt yüzeyi düzeyine aittir.

Tam anlamıyla içeren, yani istikrarlı, değişmez içeren –genelde anne–, bebeğin duyum-imge heyecan deposuna kendini edilgin alıcı olarak sunar ve böylece yok olmadan yansızlaşmalarını sağlar. Buna karşılık, içericinin edilgin yana değil etkin yana karşılık düştüğü düşünülür; yani Bion'un anneye ilişkin gündüz düşü dediği şeye, yansıtmalı özdeşleşmeye, alfa işlevinin yerine getirilmesine te-

kabül eder. Bu etkin yan, ilgili kişiye, duyum-imge-heyecanlarının işlenerek ve dönüştürülerek temsil edilebilir, katlanılabilir ve düşünce oluşturmak için kullanılabilir hale getirilmiş bir temsilini geri verir.

Deri-benin bu içerici işlevinin eksikliği iki kaygı türüne denk düşer. Kabuksuz bir çekirdekten oluşmuş bir ruhsal topografinin ifadesi olan, yaygın, sürekli, dağınık, sınırlanamaz, tanımlanamaz, yatıştırılamaz bir dürtüsel uyarılmanın kaygısı; birey, kendi kendini maruz bıraktığı fiziksel acıda –örneğin, Micheline Enriquez'nin betimlediği türden bir ıstırap zarında– ya da ruhsal kaygıda (ve burada Annie Anzieu'nün histeriğe ilişkin söylediklerini buluruz) ikame bir kabuk arar. İkinci kaygı biçimi, içerinin tümüyle boşalmasına, yalnızca dürtülerin değil, bir öznenin narsisistik gücünü oluşturabilecek her şeyin boşalmasına yol açacak deliklerle zarın sürekliliğinin kesintiye uğraması kaygısı; dolayısıyla, bu deliklerin yol açacağı narsisistik bir kanama kaygısıdır.

Klinik, bu iki işlevin, içeren ve içerici işlevin bazı hastalarda aynı kişi tarafından sağlanmadığını ve dolayısıyla, işlevlerin iç içe geçişinin ve eklemlenmesinin bu nedenle kötü bir biçimde gerçekleşmiş olmasının, her biri yalıtılmış olarak ele alındığında iyi işleyen bu iki işlevin yerine getirilmesini tehlikeye düşürdüğünü gözlememize olanak sağlıyor. Örneğin, içeren işlev anne tarafından sağlanmıştır ama içerici işlev büyükanne, dadı, bir teyze ya da komşular tarafından sağlanmıştır. Ya da hatta anne ne içeren ne de içerici olduğu halde büyükanne içeren olmuştur ama annenin çocukla iletişimleri esas olarak son derece sert bir üstbenin yönetiminde gerçekleşmiş ve dolayısıyla içeren işlev aşırı gelişmiş ve içerici işlev az gelişmiştir.

Üçüncüsü, iki yüzey, uyarılma ve iletişim yüzeyi arasındaki *mesafeye ilişkin* bir *patolojidir*. Az önce anlatmaya çalıştığım gibi bu patoloji geçiş alanının yokluğu ya da yetersizliğiyle, dolayısıyla da geçiş alanının bir sonucu olan fantezileştirme ediminin yokluğu ya da yetersizliğiyle kendini gösterir. Çünkü fantezileştirme, belirli bir mesafenin korunması koşuluyla, iki yüzeyi birbirine eklemleme biçimlerinden biridir.

Bu mesafe yokluğu patolojisinde, ayrışmış iki zar, fantezi deneyimi için zorunlu olan o serbest oyun olmaksızın birbirine dolan-

mış olarak kalır. Dolayısıyla yapraklı bir yapıya ve bir kese konfigürasyonuna sahip tek bir zar söz konusudur. Birçok psikosomatik vakada ruhsal yaşam esas olarak bu zarın içerisine indirgenir ve ötekilerle alışverişler heyecan ve imgelem yoksunu iletişimlerden ibaret kalır. Bu vakalarda sık sık, depresyona bağlı olsun ya da babayla evlilik sorunlarından ya da herhangi bir başka nedenden kaynaklanıyor olsun, kayıtsızlığıyla öne çıkan –Green'in ölü bir anne olarak adlandırdığı– bir anneyle ya da onun yerini tutan biriyle kökensel bir ilişkiye rastlanır. Bence basit bir sözcük oyunundan ibaret olmayan bir önerme ileri sürerek, kayıtsız* anneye vurgu yapmak istiyorum: Kayıtsız bir anne farklılaşmanın gerçekleşmesini engelleyen, farklılaşma ilkesinin işlemesini engelleyen bir annedir.

Bir başka patolojiye, *dördüncüye* geçelim. Daha önce söz ettiğimiz "psikosomatik" patolojide iletişim uyarılma engeline tabiydi; şimdi ele aldığım patolojide uyarılma iletişime tabidir, iletişimin hizmetindedir. Şimdi klinikten değil, doğal deriye yapışan, onu zehirleyen, kemiren, yakan kötücül astar, yani zehirli tunik temasıyla Yunan mitolojisinin parçası olduğu toplumsal klinikten bir örneği ele alacağım. Medeia histerik kişiliğin tersidir. Histerik, partnerinin bir iletişim, bir anlayış talebi olarak anlamasını istediği şeyi ona uyarılma biçimi altında sunuyordu. Tutku cinayetinde uzmanlaşmış olan, ülkesinin büyücüsü Medeia bunun tersine hareket eder. Rakibi Kreusa'ya düğün hediyesi olarak mücevherlerle birlikte bir elbise gönderir; Kreusa elbiseyi giyer giymez bedenini alevler sarar. Böylece Medeia, aslında bir uyarılmanın, şiddetli ve yıkıcı bir uyarılmanın tetikleyicisi olacak şeyi bir mesaj, yani bir iletişim olarak sunmuştur. Sık sık güzel bir sözle acımasız bir edim arasındaki farkta kendini gösteren bu zehirli armağan teması, başka şeylerin yanı sıra, bana sapkın zar olarak adlandırılabilecek şeyin tipik bir özelliği gibi görünüyor.

* Burada kullanılan *indifférente* sözcüğü Fransızcada hem "farksız" hem de "kayıtsız" anlamına gelir. –*ç.n.*

UYARILMA ENGELİ VE KAYIT YÜZEYİNE İLİŞKİN ÖZGÜL BOZUKLUKLAR

Şimdi, bir yandan uyarılma engelinin, öte yandan kayıt yüzeyinin özgül bozukluklarını ele alacağım.

Uyarılma engelinin özgül bozuklukları

Burada Frances Tustin'e gönderme yapmakla yetineceğim. Birincil otizmde iki zar da yoktur: Bu ahtapot-bendir. İkincil otizmde uyarılma engeli vardır, kayıt yüzeyi yoktur. Ama uyarılma engeli katı, geçirimsiz biçimiyle vardır: Bu kabuklu-bendir. Kayıt yüzeyi yoktur, derisiz, çıplak bir et söz konusudur ve dolayısıyla ötekilerle iletişim ya bir motor ajitasyon engeli, yani azami bir uyarılma, ya da geri çekilme, yani sıfır uyarılma tarafından kesilmiştir.

Uyarılma engeli zarının bu çarpıklıkları yalnızca otistlerde değil, bu eski konfigürasyonları korumuş olan normal ya da normal biçimde nevrotik öznelerde de gözlemlenebilir.

Kayıt yüzeyinin özgül bozuklukları

Kayıt yüzeyine ilişkin iki büyük bozukluktan birincisi, üstbene ilişkin olan, bedeninin ve beninin yüzeyinde lekeleyici ve silinmez kayıtlarla damgalanma korkusunu içerir; bu kayıtlar, kızarıklıklar ve egzamadan, simgesel yaralara, Kafka'nın *Ceza Sömürgesi*'ndeki, ihlal ettiği yasa maddesini mahkûmun derisine –daha çok acıtsın diye gotik harflerle– kazıyan ünlü cehennem makinesine dek giden bir yelpaze oluşturur (suçlu ihlal ettiği maddeyi kazıma bittiği ve bu yüzden öldüğü an öğrenir. Bu aynı anda hem açıklamayı hem cezayı aldığı anlamına gelir).

Bunun tersi olan diğer kaygı, aşırı yüklerinin etkisiyle kayıtların silinmesi ya da hatta izleri sabitleme kapasitesinin kaybı tehlikesidir. 107. sayfada aktardığım kevgir kafasıyla Éléonore adlı küçük kız örneği, deri-benindeki özel deliklerle, bazı ben işlevlerinin yokluğuna tekabül eden deliklerle, tam da bu izleri sabitleme kapasitesinin kaybına karşılık düşer.

Güvenlik ve tehlike *sinyallerin*in *tersine çevrilmesiyle* kendini

gösteren bir *kayıt yüzeyi* bozukluğunun söz konusu olduğunu düşündüğüm *alerjik yapıya* ilişkin bir çift söz: Bu durumda tanıdıklığın rahatlatıcı ve koruyucu olmak yerine, kaçılan kötü bir şey olduğunu söyledik; arzu edilen temas bir kez elde edildiğinde kötü gelir ve yabancılık endişe verici olmak yerine –Freud'un söz ettiği şu endişe verici yabancılık– tersine çekici bir şey olarak ortaya çıkar. Kendisine iyi geleni engelleyip zararlı olandan büyülenen alerjik kişinin ve belki aynı zamanda madde bağımlısının paradoksal tepkisi bundan kaynaklanır. Ve alerjik yapının sık sık dönüşümlü olarak astım-egzama biçiminde kendini göstermesi olgusu, burada söz konusu olan deri-benin topografik konfigürasyonunu açıklığa kavuşturmama olanak vermektedir. Kese deri-benin içeren ve içerici olarak işlevini yerine getirmekteki yetersizliklerinin giderilmesi söz konusudur. İki hastalık, bu kesenin yüzeyine mümkün iki yaklaşım biçimine karşılık düşer: İçeriden, dışarıdan. Astım *içeren zarı* içeriden hissetme girişimidir: Hasta bedeninin sınırlarını alttan hissedene ve beninin sınırlarının genişlemesini sağlayana dek havayla şişer. Ama bu şişmiş kese-kendilik duyumunu korumak için, çevreyle solunum alışverişi ritmini bloke etme ve boğulma pahasına, apne durumunda kalır.

Tersine, egzama kendiliğin bu bedensel yüzeyini *dışarıdan*, acılı yaralarında, pütürlü temasında, utanç verici görünüşünde, ama aynı zamanda ısı zarı olarak, yaygın erojen uyarılma zarı olarak hissetme girişimidir.

SINIR DURUMLARDA İKİ ZARIN SÜREKLİLİĞİ/SÜREKSİZLİĞİ

Kısmen farklılaşmış olan uyarılma ve iletişim zarlarının üst üste gelip iç içe geçmediği ama uç uca bitiştiği, birbiriyle süreklilik içinde olduğu yeni bir patolojik zarı ele almak için, bu iki büyük zar, uyarılma ve iletişim zarı arasındaki ilişkilere geri dönüyorum. Bu durumda tek parça halinde, kendi üzerine kapanan, Mœbius halkası biçiminde dönmüş, bu yapısı nedeniyle bazen uyarılma engelini, bazen kayıt yüzeyini gösteren tek bir zar vardır.

Bu ruhsal topografi bana sınır durumlar için tipik gibi göründü. Bunun ruhsal örgütlenme ve işleyiş üzerinde yarattığı sonuçların

hızlı bir özetini veriyorum: İçerden gelen ile dışarıdan gelen arasındaki farklılığa ilişkin bozukluklar ve içeren-içerik ayrımına ilişkin bozukluklar söz konusudur.

Bu Mœbius halkası özelliğinin etiyolojisi, annelik eden çevreyle uyumsuzluğun damgasını taşıyan kökensel ilişkilere bağlı gibi görünmektedir. Yani, ani biçimde dönüşümlü olarak uyarılma ile iletişim arasında gidip gelen ve bu alanların her birinde, aşırı uyarılma ile uyarılmanın kabaca kesilmesini ve iletişim yokluğu ile yoğun iletişim hücumunu dönüşümlü olarak ve aniden yaşatan bir anne ya da anne ikamesi söz konusudur.

Ruhsal Zarın İnşası

BİÇİMSEL GÖSTERENLER

Ruhsal zarlar, dürtülerin yazgısının değil, uzaydaki yer oyunlarının ve ruhsal bir bölge inşasının derece ve biçimlerinin sonucu olan özel temsil türleridir. Ölümünden sonra *Sonuçlar, Düşünceler, Sorunlar* başlığıyla yayımlanan notlarında şu önermeyi dile getirdiği zaman, Freud bu konuda bir sezgiye şahipti: "Ruh yayılmış durumdadır, ama bunu bilmez." Hastada bir bulimi nöbeti örneğini ele alalım. Klasik yorum, bir anne şefkati ve anlayışı arzusunun fiziksel bir gereksinimle ikamesine (dürtüsel alan içinde yorum) ve/ya da anneyle iktidar mücadelesine (nesne ilişkisi terimleriyle yorum) vurgu yapar. Deneyim, topolojik bir analizle tamamlanmadığı sürece bu yorumların yetersiz olduğunu göstermektedir: Anne çocuğun ruhsal alanını işgal eder; yerini ondan geri alabilmek için hastanın şişmanlaması gerekir.

Başka bir örnek. Marie'de, bir aynada ya da kendi video kaydının yansıtılmasında tüm imgesini görme korkusu var. Dürtü düzeyinde bir ilk yorum: Kendini bir ölünün kafasıyla görüyor, bu, okul dönüşünde kendisini soğuk ve asık bir yüzle karşılayan annesine duyduğu ölümcül hıncı ifade ediyor, korkusunu ortadan kaldırmaksızın hafifletiyor. Aylar sonra, psikanaliz sürecinin ilerlemesi sayesinde, bu belirti üzerine geri dönmesini önerdiğim Marie kendi kendine topolojik bir açıklama buluyor: Aynanın önünde olduğunu biliyor ve kendini arkada görüyor; nasıl aynı anda hem burada hem

orada olabilir? Şiddetli bir kişiliksizleşme korkusu bundan kaynaklanıyor. Bu durumda işbaşındaki biçimsel gösteren şu: Bedenim ikileşiyor. Biçimsel gösterenden kastım, uzaydaki beden ve nesne konfigürasyonlarının ve bunların hareketlerinin temsilleri.

Bu biçimsel gösterenler aşağıdakilerin bitişme noktalarında yer alır:

– Farklılaşmalarını kolaylaştırdığı bilinçdışı ve önbilincin;

– şey temsilleri ve sözcük temsillerinin: Bunlar zar temsilleridir; dış-iç uzay olarak çevreyle ilişkilerinde öznenin kurucusudurlar;

– sınırlarının kuruluşunu ve bu sınırlardaki dalgalanmaları kolaylaştırarak, ben ve kendiliğin.

İşte bu konuda ileri sürdüğüm bazı önermeler:

– Ruhsal zarlar anne/çocuk ortak deri fantezisinden ve onun dönüşümlerinden türer;

– bunlar hastaya adlandırılarak ifade edildiğinde ya da betimlendiğinde, hasta tarafından anında tanınırlar; bu da çağrışım sürecini ve bağların kuruluşunu yeniden harekete geçirir;

– özellikle bağlılık dürtüsünün ve özyıkım dürtüsünün yatırımına tabidirler;

– psikanalistin, düşünen benin bedene ve bedensel duyum ve imgelere yaslanmasına yardımcı olan metaforlardan çıkardığı sonuçların etkisiyle evrilebilirler;

– yer değiştiren ve işgal ettiği uzay parçasını da kendiyle sürükleyen nesne tarafından uzayın yırtılmasına ilişkin arkaik kaygının tehdidi altındadırlar: Yer nesnenin içerenidir; dolayısıyla içerik, içerenin yıkıcısı olarak yaşanır;

– biçimsel gösterenler üzerine psikanaliz çalışması, psikanaliz çerçevesinin çarpılmalarına ve Christian Guérin'in içerici aktarımı olarak adlandırdığı şeye bağlı olarak benin kuruluşuna ve zayıf noktalarının anlaşılmasına katkıda bulunur.

İşte, yaşamında otistik bir evreden geçmiş olan bir kadın hastadaki bir biçimsel gösteren örneği. Nathalie bana üçüncü bir psikanalize başlamak üzere bir görüşme talep etmek için yazıyor. İlk ikisinin onu otistik evreden kaydadeğer ölçüde ama kendi gözünde yetersiz biçimde kurtardığını ve deri-ben üzerine çalışmamın ona yardım etmeye uygun göründüğünü düşünüyor.

Onu bu konuyu konuşmak üzere bir randevu önerisiyle yanıtlıyorum. Mektubumu aldıktan sonraki gece rüyasında çalışma odamda olduğunu ve benim ona mavi ipekten bir örtü ya da fular verdiğimi görüyor. Görüşmemiz sırasında aktardığı bu rüya, onunla ruhsal zarları üzerine yüz yüze bir psikanalitik psikoterapiye başlama kararı vermeme neden oluyor. Nitekim bu rüyayı birlikte yorumluyoruz. Fuların bedeni sarmaya yaradığını belirtiyor ve ben "ipeğin" "kendilik"* yerine konduğunu, mavi ipeğin kendini "örtünmüş" hissetmek için tedavide aramaya geldiği ideal kendiliğin metaforu olduğunu öne sürüyorum.

İlk seanslar maruz kaldığı çok sayıda, çeşitli ve şiddetli kaygının dökümünü yapmaya ayrılıyor. Sonra kendine ilişkin olarak algıladığı üzücü imge ortaya çıkıyor: İki suyun arasında sürüklenen ve batan bir su yosunu. Bu biçimsel gösteren, kendiliğinin istikrarsızlığını, bitkisel bir yaşama gerilemeyi (çalışmak zorunda olmadığı zaman, uzanmış durumda okuyor ve müzik dinliyor), çöküş korkusunu ifade ediyor. Ama olumlu yanları da yorumluyorum: Yosun güneş enerjisini kapar ve suda hareket eder; bana kendisi için yaşamsal olarak betimlediği iki fiziksel etkinliğe anıştırmada bulunmuş oluyorum: güneş banyosu ve yüzme.

Kaygıları ve bu biçimsel gösteren üzerine haftalarca çalıştıktan sonra, kalın gövdeli bir sedir ağacının (sırtını sağlam biçimde dayayabildiği) görüntüsünü içeren bir gündüz düşünü aktarıyor; ağacın yere koşut büyük dalları var (dalların yataylığı gövdenin dikeyliğini yumuşatıyor). Beni doğruluyor ve kendini köklerle sabitliyor. Ama metafor bitkisel alana ait olarak kalıyor: Ben, henüz içinde birikmekte olan kullanılabilir olası dürtüsel güçlerden yararlanmasına yetecek kadar farklılaşmış değil.

RUHSAL ZARIN VE BENİN İNŞA BASAMAKLARI

Zar-ben temel nesneyle bağlılaşık biçimde, etkileşimli spiral olarak betimlenebilecek bir süreçte kurulur. Benin hiçbir zaman tamamlanmış ya da nihai olmayan özerkliğinin, tüketici bir liste oluştur-

* İpek: *la soie* ile kendilik: *le soi* arasındaki sözcük çağrışımı kullanılıyor. –*ç.n.*

duğu iddiasında olmadığım, birbirini izleyen aşağıdaki basamaklardan geçtiğini düşünüyorum.

Rahim zarı. Bilincin ortaya çıkışına ve bir algı-bilinç sisteminin biçimlenmeye başlamasına tekabül eder. Fetüste bilinç parçalarının ortaya çıktığı düşünülür. Fetüsün anatomik içereni olan ana rahmi ruhsal bir içeren taslağı sağlar. Bu farklılaşmamış anatomik-ruhsal içeren kökensel içerendir. Rahim bilinç parçalarını bir arada tutan kese olarak yaşanır. Uyarılma engeli annenin bedeni, daha özel olarak da karnı tarafından oluşturulur. Fetüse ve anneye ait ortak bir duyarlılık alanı gelişir. İnsanın yalnızca sürekli bir erinç içinde, tutulmak, beslenmek; ısıtılmakla kalmayıp aynı zamanda –bunun keyfini çıkarmanın koşulu olarak– söz konusu erincin belli belirsiz bilincinde olduğu ana rahmine dönüş özlemi bundan kaynaklanır. Böyle bir imgesel rahim zarının varlığı, ilkel denen toplumlardaki geleneksel terapistlerce iyi bilinir (bkz. Cl. Lévi-Strauss, şamanın simgesel etkililiği üzerine; T. Nathan tarafından göçmenlerin psikoterapisi için yeniden ele alınmıştır). Annenin bebeği için giysiler örmesi bu rahim zarının bir ikamesini ve annenin "gündüz düşü" nün desteğini oluşturur (Michel Soulé).

Annelik zarı. Brazelton tarafından böyle adlandırılmıştır: Bebeğe anne ve çevre tarafından yapılan bakımlar, rahim zarından daha etkin, daha birleştirici bir duyum ve jest "zarı" oluşturur. Winnicott bunu çocuğun gereksinimlerini öngören ve öngördüğü ölçüde karşılayan birincil anne özenine bağlar (anne-çocuk ruh ve bedenlerinin, kesintiye uğraması kökensel olarak tanımlanan bir çaresizlik yaratan ikili bir birlik içinde, ağırlıklı olarak koku-tat düzeyinde bütünleşmesi). Bu bütünleşme kendiliğin ve benin ayrı ayrı gelişmesinin önünü tıkayabilir.

Habitat zarı. D. Houzel tarafından böyle adlandırılmıştır, bebek tarafından bedensel gereksinimler ve ruhsal gereksinimler ayrımının ve bunlara denk düşen iletişim türleri ayrımının kazanılmasına tekabül eder (birbirinin tersi iki deneyimle, bütünleşmenin olmadığı anların ve ruhun bedende oturduğu anların deneyimiyle birlikte, farklılaşmış ve bütünleşmiş bir ruhsal ve bir bedensel kendiliğin birliği).

Narsisistik zar benim olan ve benim olmayan bölümler ayrımına eşlik eder (bütünsel narsisistik kendilik, bölümlerin basitçe yan ya-

na gelmesiyle bağdaşık bir bütün oluşturur; her bölüm bütünle aynı yapıya sahiptir) (bkz. matematik ve fizikteki "fraktal" nesneler).

İmgesel bireyleştirici zar, kendiliğin bağrında benin oluşumunu sağlar ve anne ile çevrenin yüz ve jestlerinin, ses banyosunun görsel ve sessel aynasının çocuğa yankı olarak geri gönderdiği şey sayesinde, bir bireylik duygusunun oluşumunu güvence altına alır (dikey ve yatay, tersine döndürülmüş simetri deneyimi).

Geçişsel zar paradoksaldır. Annenin derisiyle çocuğun derisinin hem ayrılmasını hem de birleşmesini sağlar. Kopartılma fantezisini yatıştırır ve çocuğa, kendi varlığına ve hâkim olunabilir bir dış dünyanın varlığına güven duygusu verir (geçiş alanı deneyimi); zar ters yüz edilebilir: Çevremdeki dünya beni sarıyor, ben dünyayı sarabilirim.

"Himaye" zarı, kendiliğin sürekliliği duygusunun kazanılmasının bağlılaşığıdır (bkz. yalnızlığıma saygı duyan ve onu koruyan tanıdık birinin yanında yalnız olmaya ilişkin "Winnicottçu" deneyim). Daha sonra bu zar, yani böyle birinin içe yansıtılması, ruhsal aygıtın bağrında bir "koruyucu meleğin" güven verici ve hoşgörülü simgesel varlığını güvence altına alır.

Şarkı söyleyen deri

Aşağıdaki masal Marsyas'la ilgili Yunan mitinin Arap değişkesi olarak düşünülebilir.[1]

Bir adamın her ikisi de güzel iki küçük kızı varmış. Bir gün karısı hastalanmış. Kadın tavana bir "amana", yani uzun süre için bir yere giderken sevilen kişilere teslim edilen değerli bir emanet asmış ve kocasına, kızları ona ulaşacak kadar büyümeden yeniden evlenmeyeceğine dair söz verdirdikten sonra ölmüş.

Dul adamın hâlâ çekici olan ve yeniden evlenmek isteyen dul bir komşusu varmış. Her gün iki kızı babalarının evinde ziyaret etmek için taraçadan gelirmiş. Kızları yıkar, bitlerini ayıklar, saçlarını tarar ve çamaşırlarıyla ilgilenirmiş. Böylece öksüzler onun yanında, eksikliğini duydukları anne sevgisinin birazını yeniden bulurlarmış.

1. Kazablanka'da psikolog olan Bayan Leila Cherkaoui-Benjeloun'a beni bu masalla tanıştırdığı için minnettarım.

Bir akşam büyük kız babasına, neden bu kadar cömert ve onları bu kadar seven bir kadınla evlenmediğini sormuş. Baba ölüye verdiği sözü anımsatmış ve reddetmiş.

Komşu kadın buna çok gücenmiş ama belli etmemiş. Tersine, her zamankinden daha da candan, daha yardımsever davranmış. Bununla birlikte, bir sabah amacına ulaşmasını sağlayacak bir hileye başvurmuş. İki çocuktan küçük olanı omuzlarına almış ve böylece çocuk amanayı yakalamayı başarmış.

Akşam, küçük kız zafer kazanmış bir halde indirdiği küçük keseyi babasına göstermiş.

"Baba, görüyor musun, biz artık yeterince büyüdük, evlenebilirsin," demiş.

Teslim olan baba kabul etmiş ve evlilik gerçekleşmiş.

Kötü kalpli yeni eş bir süre daha kendini iyi ve vefalı bir kadın olarak göstermeye devam etmiş. Nihayet, kocası üzerinde yeterince hâkimiyet kurduğuna inandığı bir gün ona açılmış:

"Bir tercih yapman gerek, adam! Kızların mı, ben mi?"

Ama bu konuşma için fazla erkenmiş. Koca henüz sandığı kadar kölesi olmamış, kızlarından ayrılmayı reddetmiş ve kadını da evde kalmaya zorlamış.

"Üçünüz de burada kalacaksınız. Bu bir emirdir!" O böyle konuşunca artık itiraz etme imkânı yokmuş.

Kadın susmuş ama davranışları değişmiş. Sevimliliği yok olmuş, kızlara kötü davranmaya, durmadan itip kakmaya, işlerle bunaltmaya, hatta bazen babaları yokken dövmeye başlamış. Buna karşın, baba evdeyken şefkatli ve duygulu anne rolünü oynamaya devam ediyormuş. Kendilerine ne yanıt verileceğini bilen iki çocuk yakınmaya cesaret edemiyormuş.

Günler geçmiş... geceler geçmiş... uzun süre böyle yaşamışlar...

Bir gün ülkede işsizlik başlamış ve baba iş bulmak ve ailesinin geçimini sağlamak için yola çıkmak zorunda kalmış.

İki kızla yalnız kalan kadın kötülüğün dizginlerini bırakmış. Kızlara soluk alacak bir an bırakmıyormuş; evin tüm işini onlara yaptırıyor, kaynaktan su çekmeye ve ateş için odun aramaya gönderiyor, yiyecek olarak tavuklara verdiği kepek lapasından başka bir şey vermiyormuş. İki çocuk her gün daha mutsuz ve sefil hale geliyormuş. Kısa süre içinde üvey ana artık varlıklarına katlanamaz hale gelmiş ve onlardan kurtulmaya karar vermiş. Bir gece uyurlarken iki kızı da boğmuş. Büyüğü evin altına gömmüş ve acımasız olduğu için, daha canlı ve daha zeki olan ve ablasından daha zor boyun eğdirdiği küçük kızdan intikam almak istemiş. Kızın derisini yüzerek, deliğinde oynayan kapı miline takoz yapmak için kullanmış. Ama akşam olup da kapıyı kapatmak istediğinde, dönen mil derinin üzerinde gıcırdamış ve deri şarkı söylemeye başlamış:

"Dur, dur, of üvey anam!
Küçük kına yapraklarının üzerindeyim
Ve zaten çok fazla ağladım!"

Bir an için neye uğradığını anlayamayan kötü kadın bu mucizeden emin olmak istemiş; kapıyı açıp tekrar kapamış ve takozu incelemek için eğilmiş; her defasında, dokunulur dokunulmaz deri şarkısına yeniden başlıyormuş.

"Dur, dur, of üvey anam!"

Aralıksız tekrarlanan bu nakarattan rahatsız olan üvey ana deriyi koparıp uzak bir yere atmış.

Çölden esen rüzgâr bir hortumla deriyi sürükleyerek sultanın bahçelerine bırakmış.

Ve bu kralın –Allah ona uzun ömür versin– tüm halkın sevdiği tek bir oğlu varmış; bu oğul babasının halkından insanların evlerine girip çıkmaktan ve onların acılarını ve sevinçlerini arkadaşça paylaşmaktan kaçınmayan sevimli ve kibirsiz bir delikanlıymış. Bütün Kasbahlılar onu sever ve onurlandırırmış.

O gün prens sarayın bahçelerinde dolaşırken yeşil çimenin üzerinde yatan bu deriyi görmüş. Şaşkın halde onu yerden almış ve parmaklarının ucuyla dokunur dokunmaz şu şarkıyı söylediğini duymuş:

"Dur, dur, of Sultan oğlu!
Küçük kına yapraklarının üzerindeyim
Ve çok zamandır ağlıyorum!"

Hayrete düşen ve hayranlık içinde kalan prens bu mucizeyi gizli tutmaya karar vermiş; deriyi kaftanının altına saklamış ve odasına girer girmez, bundan böyle her yere yanında götüreceği bir darbukanın üzerine germiş; özel odalarında ne zaman yalnız kalsa, şarkı söyletmek için deriye hafifçe vururmuş.

Kasbah'ta onu kolunun altında darbukasıyla geçerken görmeye alışılmış, bu kimseyi şaşırtmaz olmuş.

Günler geçmiş... geceler geçmiş...

Uzun süre böyle yaşamışlar.

Bir gün baba geri dönmüş. Onu gören çocuklar, babanın onlara dağıtmaktan kaçınmayacağı leblebi ve şekerlerden en büyük payı alabilmek için birinci olmaya çalışarak karısına haber vermeye koşmuşlar.

Haberi alan kadın yanıtını hazırlamış olarak kocasını bekliyormuş. Böylece "kızlarım nerede?" diye sorduğu zaman sıkılmadan yanıtlamış:

"Büyüğü kaynakta; öteki *chtab** toplamaya gitti."

Rahatlayan baba daha fazla ısrar etmemiş.

* Çölde tutamlar halinde çıkan ve hayvanları beslemek ya da ateş yakmak için kullanılan dayanıklı bitkiler. –*ç.n.*

Kısa sürede küçük ev yolcuya hoş geldin demeye gelen komşu ve dostlarla dolmuş. Hepsi onu görmek ve maceralarını kendi ağzından dinlemek istiyormuş.

Baba hepsine sevecenlikle yanıt veriyormuş ama kafası başka yerdeymiş. Kızlarını düşünüyormuş ve dönüşlerini görememekten endişe duyuyormuş.

Tam karısını yeniden sorguya çekecekken, kapı açılmış ve sultanın oğlu içeri girmiş. O da iyi tanıdığı ve saygı duyduğu bu adamı selamlamaya gelmiş. Âdet olan sözlerle selamlaşırlarken, prens farkında olmadan eliyle darbukaya hafifçe dokunmuş: Mucizevi şarkı hemen duyulmaya başlamış:

"*Dur, dur, of Sultan oğlu*!"

Meraklanan ve çildik bir sesin yankısını tanıdığını düşünen baba, prensten darbukayı kendisine vermesini rica etmiş. Ufak bir tereddütten sonra, delikanlı darbukayı ona uzatmış. Çıkardığı tatlı sesi yeniden dinlemek için sabırsızlanan adam, elini iyice açarak avucunun içini hafifçe deriye sürtmüş ve yakınma yeniden yükselmiş:

"*Dur, dur, sevgili babacığım*!
Küçük kına yapraklarının üzerindeyim
Ve çok zamandır ağlıyorum!"

O zaman baba kızlarının öldüğünü anlamış. Karısına bakmış, korkusunu ve çılgınlığını görmüş ve suçlu olduğunu gözlerinden okumuş. Ama hiçbir şey dememiş.

Akşam güneş batıp ziyaretçiler gittiğinde, üvey ana çıkmak istemiş. Baba onu tutmuş ve sert bir hareketle yatağa itmiş:

"Kadın, burada kal, her şeyi anladım."

İşinin bittiğini gören kadın adamı yumuşatmaya çalışmış. Ağlayarak ayaklarına kapanmış, bağışlaması için yalvarmış ama intikam arzusuyla kendini kaybeden baba yumuşamamış. Hiç titremeyen eliyle cadalozu boğmuş ve bedenini parça parça doğrayıp kafasını, ellerini, ayaklarını ve memelerini özenle alt tarafa gizleyerek eşeğinin küfelerine doldurmuş.

Ertesi gün, içinde ne olduğunu söylemeden, bir arkadaşından küfeleri kayınvalidesine ve kayınpederine götürmesini ve şunları söylemeyi unutmamasını rica etmiş:

"Damadınız selam söyledi."

Arkadaşı görevini yerine getirmiş ve damatlarının bu özenine şaşıran ama mutlu olan ana baba onu teşekkürlere boğmuş.

Sonra, âdetlerin gerektirdiği gibi kanlı et parçalarını yakınlarına dağıtmaya başlamışlar.

"Bir parça büyükanneye...
Bir parça komşuya...
Bir tane de teyzeye..."

Küfeler yavaş yavaş boşalıyormuş ve kısa sürede felaket kalıntılar ortaya çıkmış: kafa, eller, ayaklar, memeler. Ana baba dehşet içinde kızlarını tanımışlar.

O zaman sevinç yasa, neşe üzüntüye dönüşmüş.

Önceden sevinmiş olanların hepsi ağıtlar yakmaya başlamış ve ıstırapların en büyüğü içinde, kadınların çığlıkları ve inlemeleri arasında ölünün parçalarını toplamışlar. Parçaları imanla yıkamışlar ve bir kefene sarıp diktikten sonra âdetlere uygun olarak gömmüşler.

Her şey bittikten sonra, ana baba damatlarını bulmaya gitmişler ve açıklama istemişler.

"*Ölüm meleği, sen ötekileri nasıl öldürdünse öyle öleceksin*," diye yanıtlamış.

Ve sertçe eklemiş:

"Esas şikâyet etmesi gereken benim, kızınızı öldürdüm ama o da benimkileri öldürmüştü. Memnun değilseniz kadıya gidin."

Kızlarının kalleşliği ve zalimliğiyle yıkılan ana baba tek sözcük etmemiş, zaman geçirmeden çıkıp evlerine dönmüşler.

Masalım böyle bitiyor.

Vaka Kayıtları Tablosu

Takma adları bir yazar isminin izlemediği vakalar kendi kişisel pratiğimden aktarılmıştır. Diğerlerinde, vaka kaydını aktardığım kişinin ismini parantez içinde verdim.

Alice (E. Bick)	248
Armand (E. Moutin)	257
Bay M. (M. de M'Uzan)	152
Bayan Emmy Von N. (S. Freud)	185
Edgar (P. Federn)	135
Éléonore (C. Destombes)	107
Erronée	227
Fanchon (M. Enriquez)	261
Gérard	252
Getsemani	230
Irma (S. Freud)	186
Janette	198
Juanito (anonim bir meslektaş)	106
Marie	300
Marsyas	208
Mary (E. Bick)	248
Nathalie	301
Pandora	161
Paulette (E. Moutin)	258
Rodolphe	241
Sébastienne	178
Zenobia	272

Kaynakça

Elinizdeki çalışmanın yaklaşık yarısı yayımlanmamış metinlerden, yarısı ise daha önce yayımlanmış, burada az çok değiştirilmiş, kesilmiş ya da birleştirilmiş metinlerden oluşuyor. Makalelerimi tamamen ya da kısmen yeniden kullanmama izin veren dergi yayımcılarına teşekkür ediyorum

Keşif başlıklı birinci kısımdaki 2. ("Dört Veri Dizisi") ve 3. ("Deri-Ben Kavramı") bölümler için şu metinlerin tamamlanmış hali kullanılmıştır:

– Bu konudaki ilk makalem, "Le Moi-Peau" (*Nouv. Rev. Psychanal.*, 1974, no. 9, s. 195-208),
– "De la Mythologie particulière à chaque type de masochisme" (*Bulletin de l'Association Psychanalitique de France*, Haziran 1968, no. 4, s. 84-91),
– "La Peau: du plaisir à a pensée" (D. Anzieu, R. Zazzo ve diğ., *L'attachement* içinde, Delachaux ve Niestlé, 1974).

Yapı, İşlevler, Aşma başlıklı ikinci kısım, aşağıdaki metinlerin az çok tam bir tekrarını içerir:
– "Quelques précurseurs du Moi-peau chez Freud" (*Rev. Franç. Psychanal.*, 1981, XLV, no. 5, s. 1163-85): Çalışmamın 6. bölümünde yeniden ele alınmıştır.
– "Actualidad de Federn" (*P. Federn: La psicologia del yo y las psicosis*, içinde Amorrortu, Buenos-Aires, 1984): Çalışmamın 6. bölümünde yeniden ele alınıp geliştirilmiştir.
– "Fonctions du Moi-peau", *L'information psychiatrique*, 1984, no. 8, s. 869-75: Çalışmamın 7. bölümünde yeniden ele alınıp tamamlanmıştır.
– "Altérations des fonctions du Moi-peau dans le masochisme pervers" (*Revue de Médecine psycho-somatique*, 1985, no. 2): Çalışmamın 7. bölümünde yeniden ele alınmıştır.
– Pandora'nın vaka kaydı (8. bölüm), "L'échange réspiratoire comme processus psychique primaire. À propos d'une psychothérapie d'un symptôme asthmatique" başlıklı makaleden alınmıştır (eklerle birlikte). (*Psychothérapies*, 1982, no. 1, s. 3-8.)
– "Machine à décroire: sur un trouble de croyance dans les états limites" (*Nouv. Rev. Psychanal.*, 1978, no. 18, s. 151-67): Bu makale, çalışmamın 9. bölümünü oluşturmak üzere tümüyle yeniden gözden geçirilmiştir.

Kitabımın 10. bölümü üç makaleyi bir araya getirir:
- "Le corps de la pulsion" (Kolokyum Belgeleri: *La pulsion pour quoi faire?* içinde, Association Psychanalytique de France, 1984),
- "Le double interdit du toucher" (*Nouv. Rev. Psychanal.*, 1984, no. 29, s. 173-87),
- "Au fond du Soi, le toucher" (*Rev. Franç. Psychanal.*, 1984, no. 6, s. 1385-98).

Başlıca Konfigürasyonlar başlıklı üçüncü kısımdaki 11 bölümde şu çalışma yeniden ele alınır: "L'enveloppe sonore du soi" (*Rev. Franç. Psychanal.*, 1978, no. 13, s. 161-79).
18. bölümde şu çalışmanın bazı pasajları yeniden ele alınır: *L'Épiderme nomade et la peau psychique*, Apsygée, 1990.

Abraham, M. (1978), *L'écorce et le noyau*, Paris, Aubier-Montaigne.
Angelergues, R. (1975), "Réflexions critiques sur la notion de schéma corporel", *Psychologie de la connaissance de soi* içinde, Paris Sempozyumu Belgeleri, (Eylül 1973), PUF.
Anzieu, A. (1974), "Emboitements", *Nouv. Rev. Psychanal.*, no. 9, s. 57-71.
—— (1978), "De la chair au verbe", D. Anzieu ve diğ., *Psychanalyse et langage* içinde, 2. basım, Paris, Dunod.
—— (1987), "L'enveloppe hystérique", P. Anzieu ve diğ., *les enveloppes psychique* içinde, Dunod, s. 114-37.
—— (1989), *La femme sans qualité. Esquisse psychanalytique de le féminité*, Paris, Dunod.
Anzieu, D. (1970), "Freud et la mythologie", *Nouv. Rev. Psychanal.*, no. 1, s. 114-45.
—— (1974), "Le Moi-Peau", *N.R.P., Le dehors et le dedans*, no. 9, s. 195-208.
—— (1975a), *L'Auto-analyse de Freud*, 2 cilt, yeni basım Paris, PUF; Türkçesi: *Freud'un Otoanalizi*, çev. Nesrin Tura, İstanbul, Metis, 2003.
—— (1975b), "Le transfert paradoxal", *Nouv. Rev. Psychanal.*, no. 12, s. 49-72.
—— (1976), "L'enveloppe sonore du Moi", *Nouvelle Revue de Psychanalyse, Narcisses*, Gallimard, no. 13, s. 161-79.
—— (1979), "La démarche de l'analyse transitionnelle en psychanalyse individuelle", R. Kaës ve diğ., *Crise, Rupture et dépassement* içinde, Paris, Dunod.
—— (1980a), "Du corps et du code mystiques et de leur paradoxes", *Nouv. Rev. Psychanal.*, no. 22, s. 159-77.
—— (1980b), "Les Antinomies du narcissisme dans la création littéraire", J. Guillaumin, *Corps Création, Entre Lettres et Psychanalyse* içinde, 2. Kısım, 1. bölüm, Presses Univ. de Lyon.

—— (1981a), *Le corps de l'œuvre*, Paris, Gallimard.
—— (1981b), *Le groupe et l'inconscient. L'imaginaire groupal*, yeni basım, Paris, Dunod.
—— (1982a), "Le psychodrame en groupe large", T. Kaës ve diğ., *Le travail psychanalytique dans les groupes*, kitap 2, *Les Voies de l'élaboration* içinde, Paris, Dunod.
—— (1982b), "Sur la confusion primaire de l'animé et de l'inanimé. Un cas de triple mépriseé", *NRP*, no. 25, s. 215-22.
—— (1983a), "Le Soi disjoint, une voix liante/l'écriture narrative de Samuel Beckett", *Nouv. Rev. Psychanal.*, no. 28, s. 71-85.
—— (1983b), "À la recherche d'une nouvelle définition clinique et théorique du contre-transfert", H. Sztulman ve diğ., *Le Pschanalyste et son patient* içinde, Toulouse, Privat.
—— (1984a), "La Peau de l'autre, marque du destin, *Nouv. Rev. Psychanal.*, no. 30, s. 55-68.
—— (1984b), "Le corps de la pulsion", *La pulsion pour quoi faire?*, 12 Mayıs 1984 tarihli APF Kolokyumu, s. 64.
—— (1985), "Du fonctionnement psychique particulier à l'intellectuel", *Topique*, no. 34, s. 75-88.
—— (1986a), *Une Peau pour les pensées*, Gilbert Tarrab'la görüşmeler, Paris, Clancier-Guenoud.
—— (1986b), "Introduction à l'étude des enveloppes psychiques", *Revue de Médecine Psycho-somatique*, no. 8, s. 9-22.
—— (1986c) "Cadre psychanalytique et enveloppes psychiques", *Journal de la psychanalyse de l'enfant, Le Cadre*, Paris, Bayard, no. 2, s. 12-24.
—— (1987), "Les signifiants formels et le moi-peau", D. Anzieu ve D. Houzel, *Les enveloppes psychiques* içinde, Paris, Dunod, s. 1-22.
—— (1990), *L'épiderme nomade et la peau psychique*, Paris, Apsygée.
—— (1993a), "La fonction contenante de la peau, du moi et de la pensée: conteneur, contenant, contenir", *Les contenants de pensée* içinde, D. Anzieu yönetiminde, Paris, Dunod, s. 15-40.
—— (1993b), *Samuel Beckett et le psychanalyste*, Lozan, L'Aire.
—— (1994a), *Le Penser, du Moi-peau au Moi-pensant*, Paris, Dunod.
—— (1994b), "L'esprit l'inconscient", *Nouvelle revue de psychanalyse* içinde, 48, s. 149-62.
Anzieu, D., M. Monjauze (1993), *Francis Bacon ou le portrait de l'homme désespéré*, Lozan, L'Aire/ Archambaud.
Aulagnier, P. (bkz. ayrıca, Castoriadis-Aulagnier) (1979), *Les Destins du plaisir*, Paris, PUF.
—— (1984), *L'Apprenti-historien et le maître sorcier*, Paris, PUF.
Atlan, H. (1979), *Entre le cristal et la fumée, Essaie sur l'organisation du vivant*, Paris, Seuil.
Balint, M. (1965), *Amour primaire et technique psychanalytique*, Fr. çev., Paris, Payot, 1972.

—— (1968), *Le Défaut fondamental,* Fr. çev., Paris, Payot, 1971.
Beauchesne, H. (1980), *L'Épileptique*, Paris, Dunod.
Beller, I. (1973), *La Sémiophonie*, Paris, Maloine.
Berenstein, I., J. Puget (1984), "Considérations sur la psychothérapie du couple: de l'engagement amoureux au reproche, A. Eiguer ve diğ., *La Thérapie psychanalytique du couple* içinde, Paris, Dunod.
Bergeret, J. (1974), *La Personnalité normale et pathologique*, Paris, Dunod.
—— (1975), *La Dépression et les états limites*, Paris, Payot.
—— (1984), *La Violence fondamentale*, Paris, Dunod.
Bettelheim, B. (1954), *Les Blessures symboliques*, Fr. çev., Paris, Gallimard, 1971.
—— (1967), *La Forteresse vide*, Fr. çev., Paris, Gallimard, 1970.
Bick, E. (1968), "L'Expérience de la peau dans les relations d'objet précoces", Fr. çev., D. Meltzer ve diğ. içinde, 1975, s. 240-4.
Bion, W. R. (1962), *Aux sources de l'expérience*, Fr. çev., Paris, PUF, 1979.
—— (1963), *Éléments de psychanalyse*, Fr. çev., Paris, PUF, 1979.
—— (1967), *Réflexion faite*, Fr. çev., Paris, PUF, 1982.
Biven, B. M. (1982), "The Role of Skin in Normal and Abnormal Development with a Note on the Poet Sylvia Plath", *Internat. Rev. Psychoanal.*, 9, 205-28.
Bleger, J. (1966), *Psychanalyse du cadre psychanalytique*, Fr. çev., R. Kaës ve diğ. içinde, 1979a.
Bonnet, G. (1981), *Voir-Être vu*, 2. cilt, Paris, PUF.
—— (1985), "De l'interdit du toucher à l'interdit de voir", *Psychanal. Univ. 10*, no. 37, s. 111-9.
Botella, C. ve S. (1990), "La problématique de la régression formelle de la pensée et de l'hallucinatoire", *Revue française de psychanalyse* monografileri, *La psychanalyse: questions pour demain* içinde, Paris, PUF, s. 63-90.
Boulery, L., A. Martin, A. Puaud (1981), "Des enfants sourds-aveugles... et des grottes", *L'Évol. Psychiatr. 46*, no. 4, s. 873-92.
Bourguignon, O. (1984), *Mort des enfants et structures familiales*, Paris, PUF.
Bowlby, J. (1958), "The Nature of the Child's Tie to Mother", *Internat. J. Psycho-Anal.*, 39, 350-73.
—— (1961), "L'Éthologie et l'évolution des relations objectales", Fr. çev., *Rev. fr. Psychanal.*, 24, no. 4-5-6, s. 623-31.
—— (1969), *Attachement et perte*, kitap 1: *L'Attachement*, Fr. çev., Paris, PUF, 1978.
—— (1973), *Attachement et perte*, kitap 2: *La Séparation*, Fr. çev., Paris, PUF, 1978.
—— (1975), *Attachement et perte*, kitap 3: *La perte, tristesse et dépression*, Fr. çev., Paris, PUF, 1982.
Brazelton, T. B. (1981), "Le Bébé: partenaire dans l'interaction", Fr. çev.,

Brazelton ve diğ., *La Dynamique du nourisson* içinde, Paris, ESF, 1982, s. 11-27. Bu makale Brazelton'un İngilizce yayınlarının ayrıntılı bir kaynakçasını içerir.

Cachard, C. (1981), "Enveloppes de corps, membranes de rêve", *L'Évol. Psychiatr. 46*, no. 4, s. 847-56.

Castoriadis-Aulagnier, P. (1975), *La Violence de l'interprétation*, Paris, PUF.

Chauvin, R. ve diğ. (1970), *Modèles animaux du comportement humain*, éditions du CNRS.

Chiva, M. (1984), *Le Doux et l'amer*, Paris, PUF.

Ciccone, A., M. Lhopital (1991), *Naissance à la vie psychique*, Paris, Dunod.

Corraze, J. (1976), *De l'hystérie aux pathomimies*, Paris, Dunod.

Denis, P. (1992), "Emprise et théorie des pulsions", *Revue Française de Psychanalyse*, kitap 41, s. 1297-1421.

Dorey, R. (1992), "Le désir d'emprise", *Revue Française de Psychanalyse*, kitap 41, s. 1423-37.

Doron, J. (1987), "Les modifications de l'enveloppe psychique dans le travail créateur", D. Anzieu ve diğ., *Les enveloppes psychiques* içinde, Paris, Dunod, s. 181-98.

Duyckaerts, F. (1972), "L'Objet d'attachement: médiateur entre l'enfant et le milieu", *Milieu et developpement* içinde, Lille Sempozyumu belgeleri (Eylül 1970), Paris, PUF.

Enriquez, M. (1984), *Aux carrefours de la haine*, Paris, L'Épi.

—— (1987), "L'enveloppe de mémoire et ses trous", *Les Enveloppes psychiques*, Paris, Dunod, s. 90-113.

Federn, P. (1952), *La Psychologie du moi et les psychoses*, Fr. çev., Paris, PUF, 1979.

Fischer, S., S. E. Cleveland (1958), *Body Images and Personality*, Princeton, New York, van Nostrand.

Frazer, J. G. (1890-1915), *Le Rameau d'or*, 4 cilde indirgenmiş Fr. çev., Paris, R. Laffont, 1981-84.

Freud, S. (1887-1902), *La Naissance de la psychanalyse. Lettres à Wilhelm Fliess: notes et plans*, Almanca özgün baskı, 1950; Fr. çev., Paris, PUF, 1956.

—— (1891), *Contribution à la conception des aphasies*, Fr. çev., Paris, PUF, 1983.

—— (1895a), "Esquisse d'une psychologie scientifique", Almanca özgün baskı, 1950; Fr. çev., *La Naissance de la psychanalyse* içinde PUF, 1956.

—— (1895b) (J. Breuer ile birlikte), *Études sur l'hystérie*, Fr. çev., Paris, PUF, 1955.

—— (1900), *L'Interprétation des rêves*, yeni Fr. çev., Paris, PUF, 1967.

—— (1905), *Trois essais sur la théorie de la sexualité*, yeni Fr. çev., Paris, Gallimard, 1968.

—— (1914), "Pour Introduire le narcissisme", Fr. çev., *La Vie sexuelle* için-

de, Paris, PUF, 1969; Türkçesi: "Narsizme Giriş", *Narsizm Üzerine ve Schreber Vakası* içinde, çev. B. Büyükkal, S. M. Tura, İstanbul, Metis, 1998.

—— (1915), "L'inconscient", yeni Fr. çev., *Métapsychologie* içinde, Paris, Gallimard, 1968.

—— (1937), "Analyse avec fin et analyse sans fin", *Résultats, idées, problèmes*, Paris, PUF, kitap II, s. 240.

—— (1969), "L'Inquiètante étrangeté", Fr. çev., *Essais de psychanalyse appliquée* içinde, Paris, Gallimard, 1933.

—— (1920), "Au-delà du principe du plaisir", yeni Fr. çev. *Essais de psychanalyse* içinde, Payot, 1981; Türkçesi: "Haz İlkesinin Ötesinde", *Haz İlkesinin Ötesinde - Ben ve İd* içinde, çev. Ali Babaoğlu, İstanbul, Metis, 2001.

—— (1921), "Psychologie des masses et analyse du Moi, *O.C.P.*, PUF, kitap XVI, s. 49-50.

—— (1923), "Le moi et le ça", yeni Fr. çev. *Essais de psychanalyse* içinde, Paris, Payot, 1981; Türkçesi: "Ben ve İd", *Haz İlkesinin Ötesinde - Ben ve İd* içinde, çev. Ali Babaoğlu, İstanbul, Metis, 2001.

—— (1925), "Notice sur le bloc magique", Fr. çev., *Rev. Franç. Psychanal.*, 1981, *45*, no. 5, s. 1107-10.

—— (1933), *Nouvelles conférences d'introduction à la psychanalyse*, yeni Fr. çev., Paris, Gallimard, 1984.

—— (1937), "Analyse avec fin et analyse sans fin", *Résultats, idées, problèmes*, Paris, PUF, kitap II, s. 240.

—— (1938), *Abrégé de Psychanalyse*, Paris, PUF, 1973.

Gantheret, F. (1984), *Incertitudes d'Éros*, Paris, Gallimard.

Geissmann P., C. Geismann (1984), *L'Enfant et sa psychose*, Paris, Dunod.

Gendrot, J. A., P. C. Racamier (1951), "Fonction respiratoire et oralité", *L'Évol. Psychiat.*, 16, no. 3, s. 457-78.

Gibello, B. (1984), *L'Enfant à l'intelligence troublée*, Paris, Le Centurion.

Gori, R. (1972), "Wolfson ou la parole comme objet", *Mouvement Psychiatr.*, no. 3, s. 19-27.

—— (1975), "Les murailles sonores", *L'Évol. Psychiatr. no.* 4, s. 779-803.

—— (1976), "Essai sur le savoir préalable dans les groupes de formation", R. Kaës ve diğ., *Désir de former et formation du savoir* içinde, Paris, Dunod.

Gori, R., M. Thaon (1976), "Plaidoyer pour une critique littéraire psychanalytique", *Connexions*, no. 15, s. 69-86.

Grand, S. (1982), "The Body and Its Boundaries: A Psychoanalytic Study of Cognitive Process Disturbances in Schizophrenia", *Internat. Rev. Psycho-Anal.*, *9*, s. 327-42.

Graves, R. (1958), *Les Mythes grecs*, Fr. çev., Paris, Fayard, 1967.

Green, A. (1984), *Narcissisme de vie, narcissisme de mort*, Paris, Éditions de Minuit.

—— (1990), *La folie privée, psychanalyse des cas limites*, Paris, Gallimard.
—— (1993), *Le travail du négatif*, Paris, Éditions de Minuit.
Grotstein, J. S. (1981), *Splitting and Projective Identification*, New York, Londra, Jason Aronson.
Grunberger, B. (1971), *Le Narcissisme*, Paris, Payot.
Guillaumin, J. (1979), *Le Rêve et le Moi*, Paris, PUF.
—— (1980), "La peau du centaure, ou le retournement projectif de l'intérieur du corps dans la création littéraire", J. Guillaumin ve diğ., *Corps Création – Entre Lettres et Psychanalyse* içinde, 2. Kısım, 7. Bölüm, Presses Univ. de Lyon.
—— (1987), "Les enveloppes psychiques du psychanalyste", *Les Enveloppes psychiques*, Paris, Dunod, s. 138-80.
Harlow, H. F. (1958), "The Nature of Love", *Americ-Psychol.*, 13, s. 673-85.
Jerbinet, E., M. L. Busnel ve diğ. (1981), *L'Aube des sens*, Les Cahiers du nouveau-né, 5, Stock.
Hermann, I. (1930), *L'Instinct filial*, Fr. çev., Paris, Denoël, 1973.
Herren, H. (1971), "La Voix dans le développement psychosomatique de l'enfant", *J. franç. oto-rhino-laryngol. 20*, no. 2, s. 429-35.
Holton, G. (1973), *L'Imagination scientifique*, Gallimard, 1981.
Houzel, D. (1985a), "L'Évolution du concept d'espace psychique dans l'œuvre de Mélanie Klein et de ses successeurs", *Mélanie Klein aujourd'hui* başlıklı ortak çalışma içinde, Lyon, Éditions Césura.
—— (1985b), "Le Monde tourbillonnaire de l'autiste", *Lieux de l'enfance*, no. 3, s. 169-83.
—— (1987), "Le concept de l'enveloppe psychique", D. Anzieu ve diğ., *Les enveloppes psychiques* içinde, Paris, Dunod, s. 23-54.
—— (1990), "Pensée et stabilité structurelle", *Revue internationale de psychopathologie*, 3, s. 97-122.
Imberty, M. (1981), *Les Écritures du temps. Sémantique psychologique de la musique*, kitap 2, Paris, Dunod.
Kaës, R. (1976), *L'Appareil psychique groupal*, Paris, Dunod.
—— (1979a), "Introduction à l'analyse transitionelle", R. Kaës ve diğ., *Crise, rupture et dépassement* içinde, Paris, Dunod.
—— (1979b), "Trois repères théoriques pour le travail psychanalytique groupal: l'étayage multiple, l'appareil psychique groupal, la transitionnalité", *Perspectives Psychiatr.*, no. 71, s. 145-57.
—— (1982), "La catégorie de l'intermédiaire chez Freud: un concept pour la psychanalyse?" (yayımlanmamış).
—— (1983), "Identification multiple, personne conglomérat, Moi groupal. Aspects de la pensée freudienne sur les groupes internes", *Bull. Psychol.*, 37, no. 363, s. 113-20.
—— (1984), "Étayage et structuration du psychisme", *Connexions*, no. 44, s. 11-46.

—— (1994a), "Entretien avec Didier Anzieu, Hommage à Didier Anzieu", *Les Voies de la Psyché*, Paris, Dunod, s. 35.

—— (1994b), *La Parole et le lien*, Paris, Dunod.

Kafka, F. (1914-1919), *La colonie pénitentiaire*, Fr. çev., La Pléiade, Paris, Gallimard.

Kaufman, I. C. (1961), "Quelques implications théoriques tirées de l'étude du fonctionnement des animaux et pouvant faciliter la conception de l'instinct, de l'énergie et de la pulsion", *Rev. fr. Psychanal.*, 24, no. 4, 5, 6, s. 633-49.

Kernberg, O. (1975), *Borderline conditions and pathological narcissism*, Fr. çev., kitap 1, *Les Troubles limites de la personnalité*; 1979, kitap 2, *Les Personnalités narcissiques*, 1981, Toulouse, Privat; Türkçesi: *Sınır Durumlar ve Patolojik Narsisizm*, çev. Mustafa Atakay, İstanbul, Metis, 1999.

Klein, M. (1948), *Essais de psychanalyse*, Fr. çev. Paris, Payot, 1968.

Kohut, H. (1971), *Le Soi. La psychanalyse des transferts narcissiques*, Fr. çev., Paris, PUF, 1974.

Lacombe, P. (1959), "Du rôle de la peau dans l'attachement mère-enfant", *Rev. Fr. Psychanal.*, 23, no. 1, s. 82-102.

Laplanche, J. (1970), *Vie et mort en psychanalyse*, Paris, Flammarion.

Laplanche, J., J. B. Pontalis (1968), *Vocabulaire de la psychanalyse*, Paris, PUF.

Lavallée, G. (1994a), "La boucle contenante et subjectivante de la vision", *Les Contenants de pensée*, Paris, Dunod, s. 87-126.

—— (1994b), "L'écran hallucinatoire négatif de la vision", *L'Activité de la Pensée*, Paris, Dunod, s. 69-143.

Lecourt, E. (1987), "L'enveloppe musicale", D. Anzieu ve diğ., *Les enveloppes psychiques* içinde, Dunod, s. 199-222.

Lewin, B. D. (1972), "Le sommeil, la bouche et l'écran du rêve", Fr. çev., *Nouvelle revue de psychanalyse* içinde, 5, s. 211-24.

Loisy, D. de (1981), "Enveloppes pathologiques, enveloppements thérapeutiques (le packing, thérapie somato-psychique)", *L'évol. Psychiat.*, *46*, no. 4, s. 857-72.

Lorenz, K. Z. (1949), *Il parlait avec les mammifères, les oiseaux et les poissons*, Fr. çev., Paris, Flammarion, 1968.

Luquet, P. (1962), "Les identifications précoces dans la structuration et restructuration du Moi", *Rev. franç. psychanal.*, *26*, özel sayı, s. 197-301.

Mac Dougall, J. (1978), *Plaidoyer pour une certaine anormalité*, Paris, Gallimard.

Marcelli, D. (1983), "La position autistique. Hypothèses psycologiques et ontogénétiques", *Psychiatr. enfant*, *24*, no. 1, s. 5-55.

Masud Khan (1974a), *Le Soi caché*, Fr. çev., Paris, Gallimard, 1976.

—— (1974b), "La Rancune de l'hystérique", *Nouv. Rev. Psychanal.*, no. 10, s. 151-8.

Meltzer, D. ve diğ. (1975), *Explorations dans le monde de l'autisme*, Fr. çev., Paris, Payot, 1980.
Missenard, A. (1979), "Narcissisme et rupture", R. Kaës ve diğ., *Crise, rupture et dépassement* içinde, Paris, Dunod.
Montagu, A. (1971), *La Peau et le toucher*, Fr. çev., Paris, Seuil, 1979.
M'uzan, M. de (1972), "Un cas de masochisme pervers", *La Sexualité pervers* adlı ortak çalışma içinde, Paris, Payot; *De l'art à la mort* içinde yeniden yayımlandı, Paris, Gallimard, 1977.
Nassif, J. (1977), *Freud, l'inconscient*, Galiléé.
Oléron, P. (1976), "L'Acquisition du language", *Traité de psychologie de l'enfant*, kitap 6, Paris, PUF.
Pasche, F. (1971), "Le Bouclier de Persée", *Rev. fr. Psychanal.*, *35*, no. 5-6, s. 859-70.
Pinol-Douriez, M. (1974), "Les Fondements de la sémiotique spatiale chez l'enfant", *Nouv. Rev. Psychanal.*, no. 9, s. 171-94.
—— (1984), *Bébé agi, bébé actif*, Paris, PUF.
Pomey-Rey, D. (1979), "Pour mourir guérie", *Cutis*, *3*, 2 Şubat, s. 151-7.
—— (1989), *Bien dans sa peau, bien dans sa tête*, Centurion.
Pontalis, J. B. (1977), *Entre le rêve et la douleur*, Paris, Gallimard.
—— (1988), *Perdre de vue*, Paris, Gallimard.
Ribble, M. (1944), "Infantile experiences in relation to personality development", J. Hunt, V. Mc, *Personality and the Behavior Disorders* içinde, New York, Ronald Press, kitap 2.
Rosolato, G. (1969), *Essais sur le symbolique*, Paris, Gallimard.
—— (1978), *La Relation d'inconnu*, Paris, Gallimard.
—— (1984), "Le signifiant de démarcation et la communication non verbale", *Art et fantasme* içinde, Paris, Champs Vallon, s. 165-83.
—— (1985), *Éléments de l'interprétation*, Paris, Gallimard.
Roussillon, R. (199), *Paradoxes et situations limites de la psychanalyse*, Paris, PUF.
Ruffiot, A. (1981), "Le groupe-famille en analyse. L'appareil psychique familiale", A. Ruffiot ve diğ., *La Thérapie familiale psychanalitique* içinde, Paris, Dunod.
Sami-Ali, M. (1969), "Étude de l'image du corps dans l'urticaire", *Rev. fr. Psychanal.*, *33*, no. 2, s. 201-42.
—— (1974), *L'Espace imaginaire*, Paris, Gallimard.
—— (1977), *Corps réel, corps imaginaire*, Paris, Dunod.
—— (1984), *Le Visuel et le tactile. Essai sur l'allergie et la psychose*, Paris, Dunod.
—— (1990), *Le corps, l'espace et le temps*, Paris, Dunod.
Searles, H. (1965), *L'Effort pour rendre l'autre fou*, Fr. çev., Paris, Gallimard, 1977.
—— (1979), *Le Contre-transfert*, Fr. çev., Paris, Gallimard, 1981.
Schilder, P. (1950), *L'Image du corps*, Fr. çev., Paris, Gallimard, 1968.

Segal, H. (1957), "Notes sur la formation du symbole", Fr. çev., *Rev. fr. de Psychanal.*, 1970, 34, no. 4, s. 685-96.

Soulé, M. (1978), "L'Enfant qui venait du froid: mécanismes défensifs et processus pathogènes chez la mère de l'enfant autiste", *Le Devenir de la psychose de l'enfant* içinde, Paris, PUF, s. 179-212.

Spitz, R. (1965), *De la naissance à la parole. La première année de la vie*, Fr. çev., Paris, PUF, 1968.

Sterne, D. (1993), "L'enveloppe pré-narrative", IV. Monaco Kolokyumu, 1992, *Journal de la psychanalyse de l'enfant*, no. 14, s. 13-65.

Tausk, V. (1919), "De la genèse de 'l'appareil à influencer' au cours de la schizophrénie", Fr. çev., *Œuvres psychanalytiques* içinde, Paris, Payot, 1976.

Thevoz, M. (1984), *Le corps peint*, Cenevre, SKIRA.

Thom, R. (1972), *Stabilité structurelle et morphogénèse. Essai d'une théorie générale des modèles*, New York, Benjamin.

Tinbergen, N. (1951), *L'Étude de l'instinct*, Fr. çev., Paris, Payot, 1971.

Tisseron, S. (1992), *La Honte, psychanalyse d'un lien social*, Paris, Dunod.

—— (1993), "Schèmes d'enveloppe et schèmes de transformation dans la fantasme et dans la cure", *Les Contenants de pensée*, Paris, Dunod, s. 61-85.

(1994), "Schèmes d'enveloppes et de transformations à l'œuvre dans l'image", *L'Activité de la pensée*, Paris, Dunod, s. 41-68.

(1995), *Psychanalyse de l'image*, Paris, Dunod.

Tristani, J. L. (1978), *Le Stade du respir*, Paris, Éd. de Minuit.

Turquet, P. M. (1974), "Menaces à l'identité personelle dans le groupe large" *Bull. Psychol.*, özel sayı: "Groupes: Psychologie sociale et psychanalyse", s. 135-58.

Tustin, F. (1972), *Autisme et psychose de l'enfant*, Fr. çev, Paris, Seuil, 1977.

—— (1981), *Autistic states in children*, Londra, Routledge and Kegan.

Verlet, L. (1993), *La Malle de Newton*, Paris, Gallimard.

Vincent, F. (1972), "Réflexions sur le tégument des Primates", *Ann. Fac. Sciences Cameroun*, no. 10, s.143-6.

Widlöcher, D. (1984), "Quel usage faisons-nous du concept de pulsion?", *La pulsion, pour quoi faire?* içinde, Association Psychanalytique de France.

—— (1995), "Pour une métapsychologie de l'écoute psychanalytique", Latin kökenli dillerin konuşulduğu ülkelerden Fransızca konuşan psikanalistlerin elli beşinci kongresine sunulan tebliğ, Paris.

Wiener, P. (1983), *Structure et processus dans la psychose*, Paris, PUF.

Winnicott, D. (1951), "Objets transitionnels et phénomènes transitionnel", Fr. çev., *Jeu et réalité* içinde, Paris, Gallimard, 1975, 1. Bölüm; Türkçesi: *Oyun ve Gerçeklik*, çev. Tuncay Birkan, İstanbul, Metis, 1998.

—— (1958), "La Capacité d'être seul", Fr. çev., *De la pédiatrie à la psychanalyse* içinde, Paris, Payot, 1969, 16. Bölüm.

—— (1962a), "L'Intégration du Moi au cours du développement de l'enfant", *Processus de maturation chez l'enfant* içinde, Fr. çev., Paris, Payot, 1970, 1. Bölüm.

—— (1962b), "L'Enfant en bonne santé et l'enfant en période de crise. Quelque propos sur les soins requis", *Processus de maturation chez l'enfant* içinde, Fr. çev., Payot, 1970.

—— (1969), "Les Aspects positifs et négatifs de la maladie psychosomatique", Fr. çev., *Rev. Méd. Psychosomatique*, 11, no. 2, s. 205-16.

—— (1971), "Le Rôle du miroir de le mère et de la famille dans le développement de l'enfant", Fr. çev., *Jeu et réalité* içinde, Paris, Gallimard, 1975, 9. Bölüm; Türkçesi: *Oyun ve Gerçeklik* içinde.

Zazzo, R. (1972), "L'Attachement. Une nouvelle théorie sur les origines de l'affectivité". *L'Orientation scholaire et professionnelle* içinde, s. 101-28.

—— (1974, ortak çalışma), *L'Attachement*, Neuchâtel, Delachaux et Niestlé.

Dizin

Abraham, N., 44, 60, 270, 271
ağız, 46, 74-8, 160, 212, 222, 239, 253
Ajuriaguerra, J. (d'), 97
aktarım, 40, 151, 163, 188, 218, 231, 238-40, 244, 262, 272
aktarım: içeren, 301; paradoksal, 227-8
alerjik yapı, 299
analitik çerçeve, 289, 301
Angelergues, R., 70
Anzieu, A., 175-6, 271, 279, 295, 296
arayüz, 75, 79, 81, 99, 103-6, 122-6, 130, 150, 170, 175, 194, 286, 288
Atlan, H., 39
aygıt: düşünme, 76, 104, 108, 125, 276, 289, 291; etkileme, 78, 130, 145; ruhsal, 78, 111, 114-6, 122-3, 124-8, 138, 144, 148, 168-9, 184, 193, 216, 267, 290, 291

Bacon, F., 141
bağ, 67, 217
bağlılık: olumsuz, 166; *ayrıca bkz.* Bowlby
Balint, A., 60, 74
Balzac, H. de, 92
baştan çıkarma, 81, 143, 185, 193, 239-40, 272, 276
Beauchesne, H., 148
bebeğin yeterliliği, 99, 294
Beckett, S., 143
beden: imgesi, 70, 129, 141, 210, 242, 267, 290; metnin, 262; parçalarına ayrılmış, 80; yüzülmüş, 80, 89, 154-5
bellek, 121, 128, 151
Beller, I., 218n
Benetini, 57
ben (düşünen-) 184, 198-202, 302
ben (ruhsal ben/bedensel ben) 78, 129-30, 133-5, 156, 165, 169-70, 177, 183, 188, 234-5, 244, 252, 254, 273, 280
benin eti, 294
Berenstein, I., 99
Bergeret, J., 100, 167n, 236
Bettelheim, B., 148
Bick, E., 76, 146, 247-9, 250, 285, 287, 294
biçimsel gösteren, 291, 300-2
Bidloo, 57
bilinç, 292
Bion, W. R., 40, 60, 76, 77, 104, 116, 118, 125, 130, 142, 143, 144, 178, 207, 219, 235, 247, 276, 291, 295
Birch, 218n
bireyleşme, 146, 153, 284, 304
biriciklik, 103
Biven, B. D., 55-7
Bleger, J., 46
Bohr, N., 289
Bonnet, G., 184n, 191
Borges, J.-L., 171, 269
Bourguignon, O., 255n
Bouvet, 188
Bowlby, J., 47, 59-63, 67, 74, 166, 215
bölünme, 66, 141, 177-8, 235, 238, 252, 287
Brazelton, T. B., 95-7, 101, 103, 303
Breuer, J., 185
Bridgman, L., 56
Butterfield, 214

Cachard, C., 157
Caffey, 214

Carroll, L., 291
Casares, B., 171-5
Castoriadis-Aulagnier, P., 100, 101, 148, 256, 261
Chabert, C., 290-1
Charcot, J.-M., 184
Chauvin, R., 66n
Chiva, M., 98
Ciccone, A., 287
cinsel uyarılma desteği, 147, 154
Cleveland, S. E., 69-70
Consoli, S., 83-4
Corraze, J., 71
Corrége (Le), 189

çığlık, 213, 216

damga, 59-60
Dausset, J., 149
Debru, C., 284
Dejours, J., 283
Denis, P., 47n
deri: ikinci, 100, 103, 146, 169, 247-53; erotizasyonu, 78, 94, 147; kevgir, 103, 107-8, 145, 152, 234, 298; koruma/tehlike, 83, 87, 93; 103; ortak, 80-4, 99, 103, 142, 169, 225, 233, 260, 291, 301; sözcüğün, 258
deri-ben: kırılganlığı, 169; normalliği, 148; zehirliliği, 151, 154
Diatkine, G., 113n
Diderot, D., 189
dokunsal dönüşlülük, 102, 126
Dorey, R., 47
Doron, J., 293
Douriez-Pinol, M., 63
Duyckaerts, F., 66n

dürtü, 47, 91, 94, 122, 128, 139, 141, 144, 193-4, 226, 234, 244, 268-9, 272-3, 279, 288
egzama, 72, 148, 298-9
endişe verici yabancılık, 146, 150, 172, 194, 219
Enriquez, M., 259-64, 296
ensest, 65, 92, 187, 194, 201, 239

fantezi, 38, 46, 64, 79-84, 90, 99, 100-1, 104-6, 139, 175-7, 195, 225, 232, 238, 243, 259, 287, 291
fantezileştirme, 296
farklılaşma, 39, 42, 71, 99, 128, 139-40, 168, 177, 234, 254, 291, 297
Federn, P., 70, 78, 129-38, 280
Fenichel, O., 159
Fischer, S., 69-70
Fliess, W., 115, 116, 121, 129, 186, 267
Frazer, J.-G., 86n, 88
Freud, A., 59, 60
Freud, S., 39, 40, 41, 47, 59, 60, 74, 94, 100, 102, 111-29, 131, 138, 139, 145, 146, 160, 183, 184-9, 194, 216-7, 235, 254, 267-72, 283-7, 289, 300

Gantheret, F., 42
Garma, A., 283
geçişsel psikanaliz, 42, 46
Gendrot, J.-A., 159
geribesleme, 50, 95-8, 104, 203, 215, 218
Gibello, B., 291
giysi, 249
Gori, R., 223, 250n
Graciansky (de), 72
Grand, S., 203
Graves, R., 86, 88
Green, A., 266, 297
Grotstein, J. S., 142-3
Grunberger, B., 76
Guérin, C., 301
Guillaumin, J., 93, 266, 284

Hall, E. T., 293
Hamburger, J., 149
handling, 68, 75, 143
Harlow, H. F., 61-2, 65, 68, 74
hastalık taklidi, 71
Hegel, G. W. F., 202
Hermann, I., 47, 60, 139
Herren, H., 212n
Hıristiyanlık, 192
holding, 68, 75, 140, 248
Houzel, D., 75, 105, 150, 303

Isakover, O., 281
içeren/içerici, 77, 143, 294, 299
içeri/dışarı, 169-70, 190, 300
içerme, 39, 46, 76, 89, 126, 141, 153, 175, 180, 234, 247, 252, 255, 287, 291-2, 303
idol, 173
intihar, 55-6, 262
invagination, 44

Jackson, H., 112, 138
Jouvet, M., 284

Kaës, R., 38, 42, 77n, 115n, 144, 255n, 295
Kafka, F., 148, 298
karşı aktarım, 231-3, 235
Kaspi, R., 165n
kaşınma, 56
katatoni, 226
Kaufman, I. C., 62
kayıt, 45, 79, 128, 148, 154, 249, 264, 267, 288, 298-9
Keller, H., 56
kenetlenme, 60, 139
Kernberg, O., 167-8
kese, 79, 107, 116, 124, 140, 143, 150, 285, 297, 299
Khan, M., 269, 280
kıvrım, 293
Kitabı Mukaddes, 55
Klein, G., 223
Klein, M., 40, 59, 60, 75, 77, 195, 247
Kohut, H., 40, 41, 167-8, 207
kökensel çaresizlik, 100, 122

Lacan, J., 40, 155, 170, 207, 208
Laplanche, J., 58, 138
Lecourt, E., 217
Lee, 218n
Lévi-Strauss, C., 303
Lévy, A., 229
Lewin, B. D., 280
Lhopital, M., 287
libidonun yeniden yüklenmesi, 148, 182
Loisy, D. (de), 157
Lorenz, K., 59-60
Luka (Aziz), 190, 230
Luquet, P., 79, 202

madde bağımlılığı, 145-6, 150, 299
Mahler, M., 106
Mallarmé, S., 226
Markos (Aziz), 190
Martinet, A., 214
Matta (Aziz), 190
Maufras Du Chatellier, A., 142n
mazoşizm, 79-84, 152-5, 227, 260-1
Meltzer, D., 76, 105, 146, 262
Mesmer, F. A., 184
metonimi, 75, 285
Mirbeau, O., 89
Missenard, A., 177
mistik, 132, 156
Moffit, 214
Montagu, A., 54-5
Moutin, E., 257-8
M'Uzan, M., 152

narsisizm, 40-1, 67, 79-84, 92, 104-6, 136, 146, 147, 155, Bölüm 9, 188, 219, 226, 244-6, 261, 278-9, 291
Nassif, J., 113n
Nathan, T., 303
nesne temsili, 112-3, 135, 203, 300
nüfuz etme, 61, 69-70, 72, 176

Oléron, P., 212n
Ombredane, 213
oral evre, 74-9

ön-ben, 99, 290
özbağışıklık, 149-51

Palaci, J., 167n
paradoksallık, 53, 92, 150-1, 220, 288, 299, 304
parçalanma, 67, 146
Pascal, B., 141n
Pasche, F., 140, 148
Perrault, C., 92, 234

Petot, J.-M., 117n
Pinol-Douriez, M., 95
Plath, S., 56
Pomey-Rey, D., 73n
Pontalis, J.-B., 58
psikofizyoloji, 37-8
psikoz, 129-30, 134, 150, 155-7, 262-3, 291, 294
Puget, J., 99

Racamier, P.-C., 159
Reich, W., 146, 248
Remmelini, J., 57
resim, 32, 55
Ribble, M., 159
Robbe-Grillet, A., 281
Rosolato, G., 40, 245, 291
Roustang, F., 160
rüya, 38, 129, 133, 135, 142, 185-6, 241, Bölüm 17

Sacher-Masoch, 81, 92-4
sağduyu, 107, 146, 202-4, 284, 294
sakatlama, 56, 71, 153, 299
Saldırganlık, 249
Sami-Ali, M., 76, 141, 222, 271, 292
Schilder, P., 58, 130n, 131
Schulz, 74
Schwarzhogler, R., 56
Scott, C., 159
Searles, H., 103
Serres, M., 221
Shakespeare, W., 189
Sheckley, R., 250-1
Sherrington, C., 117
sınır durum, 40, 41, 60, 128, Bölüm 9, 188, 245, 260, 288, 294, 299
simgeleme, 146, 183, 188, 208, 212, 216, 258, 274, 275
Sophokles, 189
Soulé, M., 96-7, 303
sözcük temsili, 112-5, 120, 140, 291, 301
Spitz, R., 59, 60, 72, 74, 150, 194, 232
spor, 249
şizofreni, 137, 150, 203, 220

Tausk, V., 78, 130
temas engeli, 103, 111, 114, 116-22, 148
Thaon, M., 250n
Thevoz, M., 49
Thom, R., 43, 131, 293
Tinbergen, N., 59
Tisseron, S., 56n
Tomatis, A., 218n
Tristani, J.-L., 160
Turquet, P.-M., 67-8
Tustin, F., 76, 298
tutma, 140, 182, 248, 255, 293, 294

utanç, 56, 72, 179, 233, 279
uyarılma/iletişim: anlamlandırma, 81-2, 233-4, 288-90, 291, 294-7, 300
uyarılma engeli, 44, 51, 52, 73, 82, 90, 128, 142, 145-6, 154, 179, 182, 221, 225, 249, 255, 266, 269, 270, 271, 288, 295, 297, 303

üstben, 127, 134, 135, 139-40, 148, 194, 217, 244, 251

Valéry, P., 101
Van Der Spieghel, 57
Varley, J., 199-201
Vicq D'Azy, F., 57
Vincent, F., 51, 151n
Vincent, M., 113n

Waldeyer, W., 117
Wallon, H., 68, 77, 215
White, K., 293
Widlöcher, D., 47n
Wiener, P., 150
Winnicott, D.W., 40, 59, 63-4, 68-9, 75, 100, 103, 140, 148, 150, 177-8, 207-8, 219, 225, 271, 303
Wolff, 213
Woodbury, 156

yanılsama (grup yanılsaması), 132, 158, 175
yanılsama (ikizlik yanılsaması), 99
yansıtma, 66, 69-70, 75, 100, 105, 141, 253, 289
yapısalcılık, 38, 58
yapışma, 141-3, 196, 199, 240, 277, 293
yaratma, 132, 156, 177, 226-62
yasak: dokunma ile ilgili, 46, 48, 104, 146, 165, Bölüm 10, 246, 253, 289; görme ile ilgili, 188; Oidipal, 46, 201, 202
yasaklama, 193-7
yaşamsal ikilem, 160, 163
yataylık/dikeylik, 89, 141, 302, 304
Yuhanna (Aziz), 190
Xenakis, 221
zaman, 128, 132-3, 207
zar, 42-4, 55, 69, 78, 82-3, 90, 101-3, 119, 124, 169, 171, 233, Bölüm 18
zar; annelik 303; denetim 97; geçişsel 304; görsel-dokunsal 140, 271, 288; habitat 303; himaye 304; histerik 295; imgesel bireyleştirici 304; narsisistik 303; otistik 104, 145, 298; rahim 303; sapkın 297; sessel-dokunsal 86, 91, 144, 188, 207-24, 264, 271; uyarılma 278-80; temsili 276
Zazzo, R., 66n

Didier Anzieu deri-beni ilk yazılarında şöyle tanımlar: "Çocuğun beninin, gelişmesinin erken evreleri sırasında, beden yüzeyi deneyiminden hareketle kendini kendisine ben olarak temsil etmek için kullandığı bir şekillendirme." Dokunsal duyusallığa yaslanan birincil ve metaforik bir ben temsili olarak ortaya çıkan deri-ben için sekiz işlev saptar Anzieu: Tutma, içerme, istikrar, anlamlandırma, karşılıklılık, bireyleşme, cinselleşme, enerji yüklenme.

"Deri-ben" düşüncesi ortaya atıldığında hem bene hem de bedene yeniden saygınlık kazandırmasıyla dikkat çekti: Lacan tarafından geçersiz ilan edilen, ben psikolojisi tarafından daraltılan bene ve psikanaliz tarafından ihmal edildiği söylenen bedene...

Derin yorum çalışmasının benin kuruluşunu da içine alacak şekilde yeniden değerlendirilebileceğini gösteren ilk yapıt olan Deri-Ben, bugün de psikanaliz tartışmalarındaki önemini korumaktadır.

METİS ÖTEKİNİ DİNLEMEK 21

METİS YAYINLARI
İPEK SOKAK NO:5
34433 BEYOĞLU
İSTANBUL

ISBN-13: 978-975-342-663-3

Metis Yayınları
www.metiskitap.com